

Mészáros Ádám

A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái

Budapest, 2015

Mészáros Ádám

**A JOGOS VÉDELEM
ELVI ÉS GYAKORLATI PROBLÉMÁI**

Országos Kriminológiai Intézet,

Budapest, 2015

Mészáros Ádám

A JOGOS VÉDELEM
ELVI ÉS GYAKORLATI PROBLÉMÁI

KÉSZÜLT

az Országos Kriminológiai Intézet
megbízásából
a P-T Műhely Kft. gondozásában

LEKTORÁLTA

Prof. Dr. Tóth Mihály

SZÖVEGGONDOZÓ

Takács Andrea

ISBN 978-963-89468-8-1

© Mészáros Ádám, 2015
© Országos Kriminológiai Intézet, 2015

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETŐ	9
A kutatás előzménye	9
A kutatás hipotézise és módszere	11
ELMÉLETI ALAPVETÉSEK	15
A védekezés jogának eredete	15
Bűncselekménytani alapvetések	23
<i>Vizsgálódások a bűncselekmény fogalma körül</i>	23
<i>A bűncselekmény fogalmának elemei</i>	29
A bűncselekmény mint cselekmény	29
A cselekmény büntetendősége (büntetendő cselekmény)	30
Az elkövető bűnössége	38
<i>A büntetőjogi felelősség akadályai</i>	40
<i>A büntetőjogi felelősséget kizáró okok rendszere</i>	42
<i>A törvényesség elve és a büntetőjogi felelősséget kizáró okok</i>	43
A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS PROBLÉMÁI	51
A jogos védelem	51
<i>A jogtalan támadás</i>	53
<i>A jogos védekezés</i>	58
<i>A szükségesség és az arányosság</i>	60
A szükségesség és az arányosság értelmezése	62
Az arányosság a bírói gyakorlatban	65
<i>A jogos védelem túllépése</i>	70
<i>A jogos védelem korlátai</i>	76
<i>Konklúzió</i>	77
A szituációs jogos védelem	79
<i>Jogpolitikai indokok</i>	80
<i>Rendszertani elhelyezés</i>	80
<i>A jogintézmény értékelése</i>	81

<i>A speciális körülmények</i>	83
<i>A szükségesség és az arányosság</i>	85
<i>A jogintézmény bírói „finomítása”</i>	87
<i>Konklúzió helyett</i>	89
A megelőző jogos védelem	90
<i>A jogos védelem és a megelőző jogos védelem viszonya</i>	94
<i>A megelőző jogos védelem korlátai</i>	94
<i>A problematikus területek</i>	95
A jogtalan támadás	95
A védelmi eszköz	96
A védekezési szándék	98
A szükségesség és az arányosság	99
A túllépés	100
Elvárhatóság a sérelem elkerülése érdekében	101
<i>Összegzés és megoldási lehetőség</i>	102
A JOGOS VÉDELEM JOGALKALMAZÁSI JELLEMZŐI	105
Az aktavizsgálat	105
Anyagi jogi problémák	107
<i>Alapvetés</i>	107
<i>A jogtalan támadás</i>	109
<i>Az elhárító cselekmény</i>	113
<i>A szükségesség vizsgálata</i>	118
<i>Az arányosság vizsgálata</i>	120
<i>A túllépés</i>	143
<i>A kitérés kötelezettség hiánya</i>	156
<i>Vélt jogos védelem</i>	162
<i>A szituációs jogos védelem</i>	169
<i>A megelőző jogos védelem</i>	178
Eljárási problémák	181
<i>A határozatok rendelkező része</i>	181
<i>A kétségesség megítélése</i>	188
<i>A garázdaság és a testi sértés viszonya</i>	192
FELHASZNÁLT IRODALOM	201
FÜGGELÉK	205
ÖSSZEFOGLALÓ	215
SUMMARY	217

ELŐSZÓ

A méltán híres, s több modern törvénykönyvhöz mintául szolgáló Code Pénal miniszteri előterjesztői, Faure, Réal és Giunti államtanácsosok 1810-ben a jogos védelem megengedését azzal a máig ható indokkal magyarázták, hogy „tiszelnünk kell az emberek közötti békés kapcsolatokat, de ellenséges támadások esetén e követelmény alól fel vagyunk mentve. Senki nem kívánhatja ugyanis, hogy ilyen esetekben arra várjunk: majd az állam megvédelmez bennünket és megbosszulja a támadó tettét. Ha ezt írnánk elő, akkor az ártatlan gyakran méltatlan halált szenvedne, mielőtt a bűnöst elérné a büntetés.”

Kétszáz év múltán, korunk erőszakkal terhes világban e gondolatok aktuálisabbak, mint valaha. A jogos védelem büntetőjogi elvét újraértelmezik, erőteljesebben érvényesítve azt a követelményt, hogy – mivel az intézményesült büntetőhatalom nem lehet ott „minden kilométerkőnél” – a támadó a védekezővel szemben is kézzelfoghatóbban viselje jogellenes tette kockázatát. Ennek megfelelően nálunk is fokozatosan átalakult, kibővült e büntethetőségi akadály hatóköre. A jogos védelem hagyományos fogalma mellé a törvénybe került a „megelőző jogos védelem” és az úgynevezett „szituációs jogos védelem” intézménye. A változások nem csekély elméleti viták és gyakorlati aggályok, ellentmondásos döntések közepette keresik helyüket a büntetőjog rendszerében. Természetes tehát, hogy ezzel egyidejűleg felpezsdült a jogos védelem büntetőjogi fogalmát, értelmezését érintő tudományos irodalom is, sorra jelennek meg monográfiák, kommentárok, szakkikkek.

Belovics Ervin és Ujvári Ákos könyvei után az olvasó most a harmadik átfogóbb művet tartja a kezében, amely önmeghatározása szerint

kutatási zárójelentés, tartalmát tekintve azonban több ennél: lényegében újabb alapos kismonográfia. *Mészáros Ádám*, az Országos Kriminológiai Intézet fiatal főmunkatársa nem az eddigi művek újragondolására vállalkozott. Szemlélete, megközelítése és ennek megfelelően következtetései részben kiegészítik az eddigi munkák megállapításait, helyenként kicsit tovább is lépnek rajtuk, jól integrálva a legutóbbi évek gyakorlatának tapasztalatait.

A mű fontos erénye – a rendkívül gazdag, több száz ügyészeti és bírósági határozat tanulságait felhasználó és ismertető módszer mellett – az igényes, kimagasló tudományos színvonalon elvégzett, mégis közérthető elméleti megalapozás. A szerző a fogalmi apparátus fokozatos szűkítésével, a cselekvési szabadság filozófiai szintű vizsgálatától jut el néhány sokat vitatott „különös” kérdéskörnek, például a szükségesség–arányosság folyamatosan napirenden lévő problémájának elemzéséhez, végül a jogos védelem „egyes kategóriáinak”, például a védekezőt szinte korlátlan cselekvésre feljogosító esetkörök, situációk értelmezéséhez.

A koherensen kialakított elméleti alapok nyomán a szerző jól megokolt kritikai vagy támogató megjegyzésekkel vezeti át az olvasót a problémák valódi tárházát felkínáló jogesetek szövevényén. E közben mind az intézményt tanuló, mind pedig az azt kutató vagy alkalmazó jogász tanulságos keresztmetszetet kap a jogos védelem kapcsán felvethető és fel is merülő problémák sokszor az ideálhoz közelítő, olykor azonban még ellentmondásokkal terhes megoldásairól is.

Meggyőződésem, hogy Mészáros Ádám könyve segíthet kiszélesíteni és biztonságosabban járhatóvá tenni azt a ma még szűk ösvényt, amely egyrészt a védekezés ürügyén tanúsított visszaélések, másrészt a támadók agresszivitásának való kiszolgáltatottság szélsőségei között, e forrongó területen is a megnyugtató, jogállami megoldások irányába vezet.

Prof. Dr. Tóth Mihály

BEVEZETŐ

A kutatás előzménye

A kutatást a Legfőbb Ügyészség kezdeményezte az Országos Kriminológiai Intézetnél (OKRI). A vizsgálat célja azoknak az elvi és gyakorlati problémáknak a feltárása, amelyek a jogos védelem alkalmazása körében jelentkeznek.

a) A kutatási téma abba a folyamatba illeszkedik, amely 2008-ban kezdődött: ebben az évben az OKRI *A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései. Társadalomra veszélyesség és büntetőjog-ellenesség* című kutatást¹ vette fel munkatervébe, amely – egyebek között – azt vizsgálta meg, hogy mi okozza a társadalomra veszélyesség körüli valós vagy vélt bonyodalmakat, az milyen viszonyban áll a (materiális) jogellenességgel, illetve mit nyerne a jogalkalmazás a bűncselekmény esetleges formálissá válásával.

b) 2010-ben a kutatási téma folytatásaként, és az időközben bekövetkezett jogszabályi változásokra figyelemmel vette fel az OKRI munkatervébe *A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 2. A megelőző jogos védelem* című kutatást². Mivel a 2009. évi LXXX. törvény a jogos védelem szabályait is lényegesen módosította (4. és 5. §), a kutatás kiterjedt a jogintézmény alapvető elemzésére is. A megelőző jogos védelem intézményét a 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a vezette be a Btk.-ba, 2009. augusztus 9-i hatállyal. Ezt megelőzően az ítélkezési

¹ 2008. évi Intézeti munkaterv III.A.8.1. pont.

² 2010. évi Intézeti munkaterv III.A.8.1. pont.

gyakorlat nem ismerte el az előzetes védekezés jogszerűségét arra hivatkozással, hogy támadás, illetve annak közvetlen veszélye hiányában nem áll fenn jogos védelmi helyzet. A közbiztonság sajnálatos romlása azonban kialakította azt az igényt, hogy a polgárok – különböző jelző- és védőmechanizmusok létesítésével – önmaguk is gondoskodhassanak a személyes biztonságuk és javaik megvédéséről. Ezt az igényt szándékozott kielégíteni a hivatkozott törvény, amely a jogos védelem kriminálpolitikai céljának hangsúlyosabb előtérbe állítása érdekében kifejezetten megengedi az ilyen eszköz alkalmazását. A megelőző jogos védelem törvényi szabályozása azonban nem lett mentes a problémáktól. Számos – jórészt máig megválaszolatlan – kérdés merült fel mind a *jogtalan támadás* (a védelmi eszköz annak ellenére működésbe lép, hogy valamely jogellenességet kizáró ok kizárja a támadás jogtalanságát), mind az olyan védelmi eszköz tekintetében, ami az *élet kioltására nem lehet alkalmas* (egyrészt „megfelelő” használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas, másrészt kérdéses, hogy mi történik akkor, ha az eszközt annak tudatában telepítik, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és egyébként általában nem is alkalmas arra, de a támadó mégis meghal: például csapdába esik, és hosszú idő alatt elvérzik). Szintén máig problémát jelent a *védelmi szándék terjedelme* (a védelmi berendezés ugyanis nem tudja felmérni azt, hogy a jogtalan támadás milyen veszéllyel fenyeget, a támadás mire irányul, mik lehetnek a lehetséges következményei), illetve az *arányosság vizsgálata* (a „védekező” hogyan ismeri fel előre a még be sem következett támadás lehetséges következményeit, ennek nem ismeretében mi ellen védekezik). A mai napig kérdésként vehető fel, hogy hogyan védhető ki az *időbeli túllépés*, ha a védekező nincs jelen. Végül problémát okozhat, hogy az *önkéntes eredményelhárítás* lehetőségétől és az ahhoz kapcsolódó büntetlenségtől a védekező – a jogos védelem „alapesetétől” eltérő módon – meg van fosztva.

c) Mivel a kutatás a jogszabályi változásokra igyekezett mihamarabb reagálni, akkor nem vált lehetővé az új szabályok gyakorlatának,

hatályosulásának vizsgálata sem a jogos védelem „alapese”, sem a megelőző jogos védelem tekintetében.

A 2012. évi C. törvény fenntartotta a 2009-es módosítás eredményeit, mindemellett törvényi vélelmet állított fel az úgynevezett szituációs jogos védelem eseteire [22. § (2) bek.]. A részben új szabályozás megteremtette nemcsak a lehetőségét, hanem a szükségességét is egy átfogó kutatásnak.

A kutatás hipotézise és módszere

A kutatási hipotézis szerint a 2009. évi törvénymódosítás óta eltelt négy évben sor kellett hogy kerüljön a jogos védelem megváltozott szabályainak az alkalmazására, értve ezen a megelőző és a szituációs jogos védelem eseteit is. A kutatás empirikus szakaszának célja éppen ezért a jogos védelem és a megelőző jogos védelem tárgykörébe tartozó, a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése óta³ keletkezett, illetőleg elbírált⁴, továbbá a szituációs jogos védelemmel kapcsolatos ügyek⁵ vizsgálata volt.

A „legfiatalabb” jogintézmény, a szituációs jogos védelem alkalmazására a hipotézis szerint nagyon csekély esetben kerülhetett sor, az ezzel kapcsolatos szabályokat azonban célszerűnek tűnt megvizsgálni abból a szempontból, hogy nem terhesek-e esetlegesen dogmatikai vagy alkalmazhatósági problémákkal. Külön figyelmet fordított a kutatás a megelőző jogos védelem intézményére is.

Az empirikus kutatást természetesen meg kellett előznie egy elméleti alapvetésnek, illetve a hatályos szabályozás értékelésének. Az előbbi a védekezés jogának eredetére terjedt ki, különös tekintettel

³ 2009. augusztus 9.

⁴ Az 1978. évi IV. törvény 29. § és 29/A §-a; 2012. évi C. törvény 21., 22. §-a.

⁵ 2012. évi C. törvény 22. § (2) bek.

a védekezés jogának alaptörvényi rangra emelésére⁶, de ugyancsak szükségesnek tűnt egy bűncselekménytani keret felvázolása, amely segítségül szolgál a büntetőjogi felelősség pozitív és negatív feltételeinek értelmezéséhez. A vizsgálat e részét vagy eredményeit egy a büntetőjogi felelősségre vonás akadályrendszerét ismertető ábra összegzi. A kutatási cél elérése érdekében nem lehetett eltekinteni a jogos védelem hatályos szabályozásának ismertetésétől és értékelésétől sem. A kutatási hipotézis szerint a jogos védelem „hagyományos”, illetve újabb szabályai nem mentesek sem értelmezési, sem joggyakorlati aggályoktól, különös tekintettel a szükségesség és az arányosság kérdésköreire. Mindezeket fel kellett tární, ennek pedig elengedhetetlen feltétele volt egy általános elemzés.

A kutatás célja volt megismerni a „magyar valóságot” és az abból következő valódi problémákat. Gyakran alkalmazott „módszer” az olyan fikatív példák kreálása, amelyekből dogmatikai problémák tárháza vezethető le, mint amelyben például egy mozgássérült személy puskával gyermekekre lövöldözik, mert azok fosztogatják a kertjében található almafát.⁷ De szintén ilyen a valahonnan feltűnő, késsel a kezében a megtámadott felé rohanó elmebeteg, akit kérdéses, hogy az éppen nála lévő lőfegyverrel lelőhet-e a védekező. Végül szintúgy meg lehet említeni a kenyértlolvaj halálra kínzását, vagy a telekhatáron átsétáló vadász esetét is (bár utóbbi még akár elő is fordulhat). A kutatási hipotézis mindezzel kapcsolatban az, hogy ezek az esetek a valóságban nem gyakran fordulnak elő. Előfordulnak viszont olyan esetek, amelyek – bár kétségtelenül földhözragadtabbak, de – valós jogi problémákat vetnek fel. Ezeket hivatott felfedni a kutatás.

⁶ Magyarország Alaptörvényének V. cikke.

⁷ Várszegi Márk: Néhány gondolat a jogos védelemhez kialakított bírói gyakorlatról a németországi ítélkezés tükrében. In: Kiss Valéria (szerk.): *Kontroll és jogkövetés: a Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke 2012. május 11-i közös konferenciájának előadásai*. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012, 73. o. [Kriminológiai Közlemények 71.]

A kutatás módszerei mindezeket figyelembe véve az első szakaszt illetően a jogszabályelemzés és -értelmezés, e körbe beletartozik a Kúria vonatkozó jogegységi határozatának elemzése és értékelése is, illetve a különböző jogirodalmi nézetek feltárása, ismertetése és ütköztetése. Mindezek következtében válik lehetővé a megalapozott állásfoglalás. A kutatás második (empirikus) szakaszának módszere egyrészt a releváns bűnügyi iratok elemzése, amelyhez segítségül egy adatlap szolgált, másrészt a témakörben született jogesetek és határozatok elemzése. A bűnügyi akták jellemzőit az empirikus rész ismerteti részletesen.

ELMÉLETI ALAPVETÉSEK

A kutatási zárótanulmány első érdemi része a jogos védelem egyik alapkérdését, a védekezés jogának eredetét teszi vizsgálátának tárgyává, különös hangsúlyt helyezve az élet elleni támadások problematikájára. Ezt követően foglalkozik egy jóval átfogóbb témakörrel, amely a bűncselekmény fogalmán keresztül a büntetőjogi felelősséget megalapozó és kizáró okok rendszerével kapcsolatos.

A védekezés jogának eredete

A védekezés jogának eredete kapcsán e helyütt nem a jogos védelem intézményének a kialakulására helyezem a hangsúlyt, azt ugyanis már többen, részletesen feldolgozták.⁸ Ennél fontosabb és egyszerűsödőbb érdekesebb kérdésnek tartom azt megvizsgálni, hogy honnan ered a jogtalan támadással szembeni védekezés joga. Főként ha ehhez hozzáveszem, hogy a jogtalan támadó megölése tekintetében időről időre felmerül a jogon kívüliség eszméje. Az állandó kiindulási és egyben hivatkozási pont az Alkotmánybíróság halálbüntetés eltörlésével foglalkozó 23/1990. (X. 31.) AB határozata, illetve *Sólyom László* ahhoz fűzött párhuzamos véleménye. Erre hivatkozással teszik fel

⁸ Legutóbb Belovics Ervin: *A büntetendőséget kizáró okok*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 57–75. o.; Ujvári Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009, 11–20. o.; Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1., 24–30. o.; Bolyky Orsolya: Önvédelemhez való jog és a jogos védelem. *Úgyészek Lapja*, 2013/1., 66–69. o.

ugyanis többen a kérdést: a jogalkotó vajon megengedheti-e az élet elvételt, amikor erre magának sincs felhatalmazása. A válasz rendszerint az, hogy „*ha az államnak nincs joga az emberi élet elvételére egy súlyos bűncselekmény miatt, akkor ugyanez az egyes individuumokat sem illetheti meg semmilyen körülmények között*”.⁹

Mielőtt a kérdéskört megkísérelném az általam helyesnek vélt oldalról megvilágítani, érdemesnek tartom már most megjegyezni, hogy a halálbüntetés kérdése nem feltétlenül hozható összefüggésbe a jogos védelem intézményével. Az, hogy egy jogrendszer abolicionista, nem feltétlenül jelenti azt, hogy le kellene mondania a jogos védekezés olyan mértékű elismeréséről, amely a jogtalan támadó életének kioltásával járó védekezésig fajul.

a) A problémakör megoldásához kicsit távolabbról érdemes hozzáfogni. A kiindulópontot a szabadság mint cselekvési szabadság meghatározása jelenti, amelynek során abból kell kiindulni, hogy az ember természete szerint társas lény, társadalomban él (*zoón politikon*).¹⁰ Ha a társadalmat egyfajta szerződésként fogjuk fel, amelyben minden ember lemond a jogainak bizonyos részéről (vagy szabadságáról) azért, hogy a jogait legteljesebben érvényesítse¹¹, akkor a szabadságnak a felvilágosodás korából származó meghatározását érdemes elfogadni, amely szerint minden ember megteheti mindazt, amivel más ember jogait nem sérti.¹² A korlátot a lemondott szabadságseleitek

⁹ Aradi Csilla – Szili-Kis Ádám: *Jogos védelem a jogos védelem? Belügyi Szemle*, 2014/7–8., 54. o.; illetve hasonlóan Kiss Anna: *Bűnbe esett irodalmi hősök*. Publicitas Art Media, Budapest, 2008, 18. o.

¹⁰ Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 15., 266. o.

¹¹ Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 15–16. o.; Immanuel Kant: *Az erkölcsök metafizikája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 416–420. o.

¹² Lásd Charles-Louis Montesquieu: *A törvények szelleméről*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 246. o.; Cesare Beccaria: i. m. 23. o.; illetve később az 1789-es francia deklarációban is ez jelent meg: „La liberté consiste à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui. Ainsi l'exercice des droits naturels de

jelentik, amelynek letéteményese az állami szuverén, amely a „szerződés” megsértése esetén kényszerrel alkalmazhat. Ennek feltételei a jogalkotó által hozott törvényekben öltenek testet. A büntetőjog tehát végső soron innen ered, és alapvető feladata az, hogy – a jogrendszer szankciós zárköveként¹³ – kiteljesítse és biztosítsa az emberek számára a legteljesebb szabadságot.¹⁴ De mivel az ember csak a társadalom által létezhet, ezért a büntetőjog feladata egyben a társadalom védelme is kell hogy legyen.

Az állami szuverén azonban természeténél fogva nem képes arra, hogy minden esetben azonnali védelmet nyújtson az egyéni szabadságszeletek megsértése esetén. Ezért ebben a körben visszaadja a jogérvényesítés szabadságát az állampolgárnak. Azt, hogy pontosan mit is ad ilyenkor vissza, az esetleges félreértések elkerülése érdekében és a jogos védelem korlátai tekintetében nagyon fontos tisztázni. Ennek jelentősége leginkább az élet elleni támadásokkal szembeni védekezéskor érzékelhető.

b) Élet elleni támadás esetén a jogos védelem körében az arányosság kérdése az általános felfogás szerint fel sem vetődhet.¹⁵ Ennek a magyarázata azonban nem egészen egyértelmű és félreértelmezhető.

ba) Sólyom László alkotmánybíróként a halálbüntetés alkotmányellenességét kimondó 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött párhuzamos véleményében kifejtette gondolatait a jogos védelem problémájáról is. Ebben azt állítja, hogy az élettől való megfosztásra

chaque homme n'a de bornes que celles qui assurent aux autres membres de la société la jouissance des mêmes droits. Ces bornes ne peuvent être déterminées que par la loi.” Maurice Garçon: *Défense de la liberté individuelle*. Librairie Arthème Fayard, Paris, 1957, p. 32.; napjainkban Zlinszky János párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 2. pont.

¹³ Szabó András párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 2. pont.

¹⁴ Vö. Cesare Beccaria: i. m. 16. o. (2. §); illetve Zlinszky János párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 2. pont.

¹⁵ BH 1992/566.

nem áll a jogos védelem szokásos indokolása, nevezetesen, hogy „a támadás színhelyén az állam bűnüldöző szervei éppen nincsenek jelen, s így a megtámadott (vagy az érdekében fellépő személy) a támadóval szemben a társadalom védekezését valósítja meg”. Az önbíráskodásra az állam nem engedhet át olyan hatalmat, ami neki sincs: a támadót nem ítélné halálra a bíróság sem.

Arra a kérdésre, hogy miért nem büntethető az, aki az életét fenyegető támadást a támadó megölésével hárítja el, a következő választ adja. „Ha a megtámadott megöli támadóját, a »jogos védelem« biztosította büntethetetlenséggel a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a szituációnak jogon kívülségét, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott. A jogos védelem helyzete csakis akkor áll fenn, ha életek közötti választásról van szó, »a halál újraelosztásáról«, mert a megtámadott élete csak a támadó élete árán maradhat meg. A halált azonban a jog nem oszthatja el és nem oszthatja ki. Ebben a hátrányhelyzetben a jog nem köteles és nem jogosítja semmire a megtámadottat. Jogot a támadó megölésére nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles: ezzel ugyanis az ő élete felett rendelkezne. Így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll. Lélektanilag is ugyanerről van szó: az életösztön megnyilvánulásáról, amely áttörhet minden civilizációs korlátot; a túléléshez való sajátosan nem emberi »jog«-ról (»amely az állatoknak is megvan«). A választási helyzet megszűntével lép be újra a jog, amely azonban csak kompetenciája határait, vagyis a »jogos védelmi helyzet« feltételeinek meglétét vizsgálja, s ami ott történt, nem értékeli.”¹⁶

bb) *Véleményem szerint* azt az esetet, amikor az élet elleni támadást a megtámadott az élet kioltásával járó védekezéssel hárítja el, alapvetően más paradigma szerint kell megítélni. Ebben az esetben

¹⁶ Sólyom László párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 4. pont.

voltaképp nem ölési jogról vagy annak átengedéséről, és nem önbíráskodásról, illetve a „halálbüntetés átengedéséről”¹⁷ van szó (ennek felvetése már csak azért is abszurd, mert a jogos védelem körében kifejtett cselekmény nem lehet megtorlás!), és valójában szó nincs jogon kívüli állapotról sem.¹⁸ Védekezési jogról van szó: az állam a védekezés jogát adja át a polgárnak abban az esetben, ha maga a védekezésről nem képes gondoskodni. Mivel pedig senki sem köteles az életét veszni hagyni, ha van módja menteni azt, *ez a védekezési jog adott esetben elmehet odáig, ami a támadó életének kioltásához vezet.*

Az állami szuverén nem vehet el emberi életet, miközben senki más sem vehet el emberi életet. Azt azonban senki sem köteles tűrni, hogy az ő életét elvegyék, ezért törvény adta joga van védekezni, akár a támadó életének kioltása árán is. A halálbüntetés kérdését ide vegyíteni azért sem szerencsés, mert az egy büntetési nem volt: bűncselekmény elkövetése miatti, törvényben meghatározott joghátrány, azaz valójában az elkövetett bűncselekmény megtorlása. A jogos védelem intézménye azonban éppen hogy nem megtorlás, hanem a védekezés jogilag szabályozott intézménye. Ha megtorlássá alakul át, azért a „védekező” büntetőjogi felelősséggel tartozik.

Végezetül, azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a jogos védelem – legalábbis a Btk.-ban szabályozott „változata” – nem csupán önvédelem. A jogszerű védekezést nem csupán a megtámadott fejtheti ki, hanem az érdekében egy „kívülálló” harmadik személy is. Ennek fényében méginkább kétséges az előzőekben bemutatott és Sólyom László nevéhez fűződő érvrendszer helyessége.

c) Új fejezetet nyitott a védekezés jogának értelmezésében az alkotmányozó hatalom, midőn az Alaptörvény *Szabadság és felelősség* című fejezetének V. cikkében deklarálta azt az alapvető jogot, amelynek értelmében – a törvényben meghatározottak szerint – mindenkinek

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

joga van a személye, illetve a tulajdona ellen intézett, vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. Az Alaptörvény indokolása szerint ebben a fejezetben az Alaptörvény az alapvető jogokról és kötelességekről rendelkezik, az alapvető jogok érvényesülése biztosítékainak megjelenítését kiemelt jelentőségű alaptörvényi rendelkezéseknek tekinti, amelyek alapvetően az állam és az egyének viszonyát határozzák meg.¹⁹

d) Felmerültek azonban olyan *vélekedések*, amelyek szerint az önvédelemhez való jog nem felel meg az alapvető jogok természetéről vallott hagyományos felfogásnak, mert nem az állammal szemben fogalmazódik meg, hanem magánszemélyekkel szemben fogalmaz meg alapjogot.²⁰ Más interpretációban, az önvédelemhez való jog azért „lóg ki” az alapvető jogok sorából, mert nem az állammal szemben támaszt az állampolgár érdekében megvalósítandó követelményt, hanem deklarálja az ember jogát az állami monopólium – így tulajdonképpen az állami szférába tartozó jog – átvételére.²¹

Mindezen vélekedésekkel szemben az Alaptörvény csupán látszólag az emberek egymással szembeni viszonyát szabályozza; valójában az ember (állampolgár) és az állam viszonyát rendezi. Mindezen túl a szabály valójában az állami büntetőhatalom korlátját jelenti. Arról van ugyanis szó, hogy az állam nem fogja a büntetőhatalmát gyakorolni azzal szemben, akit jogtalanul megtámadtak, és ezt olyan cselekménnyel hártja el, amely egyébként tényállásszerű (másként fogalmazva, megengedő szabály hiányában bűncselekménynek minősülne). Akár az Alaptörvény szerinti önvédelemhez való jogról, akár az abból levezetett jogos védelemről van szó, a helyzet ugyanaz: a jogtalan támadóból sértett lesz, a jogosan védekezőből pedig –

¹⁹ Magyarország Alaptörvényének indokolása.

²⁰ Bárd Károly: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből. In: Hack Péter (szerk.): *Új büntető törvénykönyv. Hagomány és megújulás a büntetőjogban*. ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 5. o.

²¹ Bolyky Orsolya: i. m. 71. o.

a büntetőeljárás megindulása folytán – terhelt. A megengedő szabály miatt azonban az állam nem fog büntetőjogi felelősséget megállapítani e terhelttel szemben. Az Alaptörvényben foglalt rendelkezés legalábbis ezt rögzíti, és helyes értelmezés mellett azt hivatott kifejezni, hogy a hangsúly – az említettek szerinti – büntetlenséget eredményező védekezés jogán van.

e) Azzal a problémakörrel, hogy a jogos védelem szabálya hogyan viszonyul az Alaptörvényben deklarált önvédelem jogához, érdemes kicsit foglalkozni. Ebben a körben teljesen egyet lehet érteni *Bárd Károly*val, aki szerint az önvédelem joga mint alapjog szűkebb, mint amit a Btk. jogos védelemként elismer, mivel az Alaptörvény csak a saját élet és tulajdon elleni támadás elhárítását ismeri el alapjogként, ellenben a mások vagy a közérdek ellen intézett támadás elhárítása nem alapjog.²² A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az úgynevezett szituációs jogos védelem szabálya [Btk. 22. § (2) bek.] – amely az élet elleni támadás véelmét felállítva nem követeli meg azt az arányosságot, ami egyébként tudatos jogalkotói döntés eredményeképpen²³ a jogos védelem törvényi fogalmában (alap esetében) sem jelenik meg²⁴, legalábbis a jogalkotói szándék szintjén – voltaképp szintén a jogos önvédelem esetére korlátozódik. Ezen a ponton érdemes kicsit megállni. A szituációs jogos védelem szabálya szerint a jogtalan támadást – a meghatározott esetekben – úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna. Ebből a szövegből első ránézésre az következik, hogy a szituációs jogos védelem csak önvédelem lehet. Bárd Károly is arra jut, hogy a szöveg egyértelmű: a védelem csak arra az esetre áll, amikor „*ellenem*” irányul a támadás, csak akkor van jogom feltétel nélkül a másik életének kioltására, ha az én lakásomba hatolnak be jogtalanul éjjel.²⁵ A jogszabályhely történeti

²² Bárd Károly: i. m. 57. o.

²³ 4/2013. BJE

²⁴ Az arányosság törvényszövegbeli hiánya továbbra is problémás, nem utolsósorban jogállami szempontból. Erre a későbbiekben részletesen kitérek.

²⁵ Bárd Károly: i. m. 59. o.

értelmezése és indokolása is erre enged következtetni. A törvény első előterjesztése²⁶ még úgy rendelkezett, hogy „*a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az az élet kioltására is irányult volna, ha azt személy ellen éjjel [stb.] követik el*”. Ebből a megfogalmazásból az következik, hogy bárki javára fennállhat a szituációs jogos védelem. A normaszöveg későbbi tervezete²⁷ és az elfogadott törvény ezt úgy módosította, hogy „*a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha [stb.]*”. Ebben az a szándék látszik megcsillanni, hogy a szituációs jogos védelem csak szűkebb személyi kört illethet meg. A Btk. indokolása is erre utal, midőn a törvényi védelem indokaként azt írja, hogy vannak olyan esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult. Ami viszont problémás, hogy a törvény szövegében nem a „megtámadott”, hanem a „védekező” szerepel. Ez a két kategória azonban nem feltétlenül esik egybe, mivel a megtámadott érdekében fellépő is védekező. Azaz, ha szigorúan a törvény szövegét vesszük alapul, nem lehet kizárni a szituációs jogos védelemre való hivatkozást annak a javára, aki éjjel látja, hogy valaki ellen épp személy elleni támadás történik, és ennek a megtámadott személynek az érdekében fejt ki elhárító cselekményt, ezáltal ő lesz a védekező. De úgyszintén nem lehet kizárni a normaszöveg szintjén a szituációs jogos védelmet, ha például egy riasztóberendezéssel ellátott üres lakásba a szerződéses biztonsági őrök behatolnak, és védekező cselekményt fejtenek ki a behatolóval szemben.²⁸ A nyelvtani értelmezésből legalábbis ez következik, a történeti értelmezés és a törvény indokolása viszont ellentmond ennek.

Kétségtelenül a jogos védelem „alapesete” és a megelőző jogos védelem szabálya ad lehetőséget a más érdekében való védekezésre.

²⁶ Az XX-BKFO/47/2012. számú kormány-előterjesztés melléklete, 27. § (2) bek.

²⁷ T/6958. számú törvényjavaslat 22. § (2) bek.

²⁸ Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 91. o.

Ezek a szabályok azonban – mint említettem – nincsenek összhangban az Alaptörvény önvédelemre vonatkozó szabályaival.

f) Mintegy *összegzőképpen* azt kell még egyszer hangsúlyozni, hogy a jogos (ön)védelem szabályainál – most a legszélsőségesebb esetet figyelembe véve – alapvetően nem ölési jogról és annak átengedéséről van szó, még a szituációs jogos védelem eseteiben sem (a „korlátlan” védekezésnek a szükségesség elvileg ott is gátját szabja!), hanem a védekezési jog megteremtéséről, deklarálásáról. Ezt kellene kifejeznie az Alaptörvény rendelkezésének. Így válik érthetővé és értelmezhetővé a védekezési jog és az állam életvédelmi kötelezettségének viszonya. Tehát – véleményem szerint – nem az a baj, hogy létezik az Alaptörvény V. cikke²⁹ – sőt, az említettek értelmében bizonyos szempontból üdvözlendő is lehet(ne) –, hanem az, hogy az előzőekben ismertetettek szerint nem megfelelően fogalmazták meg.

Bűncselekménytani alapvetések

A következőkben egy a bűncselekmény fogalmát érintő elméleti modell vázolására teszek kísérletet, amely lehetővé teszi a büntetőjogi felelősség pozitív feltételei mellett a negatív feltételek helyes értelmezését. Előre szeretném bocsátani, hogy egy elméleti rendszerről lévén szó, koherens érvek mentén nem tartom támadhatatlannak. Különösen fontosnak tartom mindezt hangsúlyozni, mivel a következőkben írtak a büntetőjog néhány mondhatni közhelyét érintik.

Vizsgálódások a bűncselekmény fogalma körül

A Büntető Törvénykönyv a bűncselekmény fogalmát a következők szerint határozza meg: Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból

²⁹ Bárd Károly: i. m. 58. o.

elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli [4. § (1) bek.].

a) Nem lehet eltekinteni azonban attól, hogy régtől fogva létezik a bűncselekmény fogalmának egy – és nem csupán didaktikai szempontból lényeges – „tudományos” meghatározása is. A legelterjedtebb fogalmi váz a következő: *a bűncselekmény olyan cselekmény, amely tényállásszerű (diszpozícióyszerű), (büntető)jogellenes és bűnös*. Mielőtt rátérnék az általam helyesnek vélt („tudományos”) bűncselekmény-fogalom meghatározására, első lépésként szükségesnek tartom azt megvizsgálni, hogy az említett fogalmi elemek megfeleltethetők-e a törvényi bűncselekmény-fogalom elemeinek. A kérdésre adott válasz ugyanis nem csekély következményekkel jár.

b) Az általános vélemény szerint a tényállásszerűség (diszpozíciószerűség) fogalmi párja a büntetőtörvény által való büntetendőség („amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli”), a (büntető)jogellenesség párja a társadalomra veszélyesség³⁰, a bűnösségé pedig – az egyéb ismérvek mellett – szándékosság vagy gondatlanság.³¹ Hogy ez mennyire fogadható el, a következőkből talán kiderül.

c) Problémát okoz, hogy egy-egy jogintézmény valódi értelmét, jellegét, jelentőségét a törvényi fogalom nem mindig képes megvilágítani. Ennek jó példája a jogos védelem intézménye, amelyet a büntetőjog tudománya és gyakorlata is úgy kezel, mint „társadalomra veszélyeséget kizáró okot”.³² Ha azonban megvizsgáljuk a jogos védelem tör-

³⁰ A társadalomra veszélyességről mint a bűncselekmény fogalmi eleméről lásd bővebben Kőhalmi László: *A büntetőjog alapproblémái*. PTE ÁJK, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012, 57–96. o.

³¹ Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: *Büntetőjog I*. Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014, 142. o.

³² Polt Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár*. 1. kötet. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 148. o.; Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: i. m. 199. o.; Kónya István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. 1. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013, 94. o.

vényi szabályát, az úgy szól, hogy „nem büntetendő az a cselekmény”, amit jogos védelemben követnek el. Feltételezve azt, hogy a Btk. nem csupán egymás mellé rakott szabályokból áll, hanem a szabályok valamilyen rendszert követnek, a következő probléma áll elő. A jogos védelem szabálya – legalábbis a törvényi definíciókat figyelembe véve, és a fogalmi elemek elkülönítését és egymáshoz való viszonyát következetesnek tekintve – valójában nem a társadalomra veszélyesség hiányával, hanem a büntetni rendeltség hiányával látszik összefüggésben állni. Ha közelebről megvizsgáljuk a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmát, ez a kétség csak tovább fokozódik. A társadalomra veszélyes cselekmény a törvény szerint az a tevékenység vagy mulasztás, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sérti vagy veszélyezteti [4. § (2) bek.]. Azt azonban nem lehet megfelelő komolysággal állítani, hogy a védelmi cselekmény, amely bűncselekményi tényállást merít ki, ne sértené más személy (tudniillik a támadó) személyét.³³ Az empirikus kutatás alapjául szolgáló, több mint nyolcszáz jogos védelemmel kapcsolatos bűnügy vizsgálata után nyugodt szívvel merem kijelenteni, hogy sérti. A védelmi cselekmény tipikusan testi épség elleni támadásban (a testi sértés és/vagy a garázdaság³⁴ valamely eseteként), vagy adott esetben emberölésben nyilvánul meg. Ilyenkor legfeljebb az mondható, hogy a büntetlenség azon alapul, hogy az elhárító cselekményt a szükségesség és arányosság keretei között egy magasabb társadalmi vagy egyéni érdek megfelelően kompenzálja. Az igaz, hogy van olyan nézet, amely a társadalomra veszélyességet a materiális jogellenességgel úgy igyekezett összhangba hozni, hogy a törvényi fogalmat

³³ Ellentétes véleményen van az Aradi – Szili-Kis szerzőpáros, szerintük a jogos védelmi helyzetben megvalósuló támadás elleni cselekmény elveszíti materiális jogellenességét, ugyanis nem tekinthető olyan tevékenységnek, amely mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sértene vagy veszélyeztetné. Aradi Csilla – Szili-Kis Ádám: i. m. 53. o.

³⁴ Az ebből adódó problémákról az empirikus részben lesz részletesen szó.

ezzel a kompenzációs klauzulával színesítette. Így korábban *Tokaji Géza*, napjainkban *Nagy Ferenc* szerint társadalomra veszélyes a jogi tárgyat az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján reálisan sértő vagy veszélyeztető olyan cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva.³⁵ Ez a meghatározás azonban nincs összhangban a törvényi definícióval.

Tehát a büntetőjogi felelősséget kizáró okok megfogalmazása, és az, hogy ezek fennállása esetén valójában a tényállásszerű cselekmény társadalomra veszélyessége nem „tűnik el”, legalábbis megkérdőjelezi, hogy a törvény rendszerében ezen okok a társadalomra veszélyesség hiányával állnak összefüggésben.

d) Mindezeket azért is szükséges tisztázni, mert olyan elgondolások is feltűnnek mérvadó jogi szakkönyvekben, hogy a jogos védelem törvényi szabálya a jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekmény *elkövetőjének a büntethetőségét* a magatartás társadalomra veszélyességének hiányára való tekintettel zárja ki, illetve hogy a jogos védelmi helyzetben megvalósuló cselekménnyel okozott jogtárgysértés esetén a *tényállásszerűség csupán látszólagos, mivel hiányzik a bűncselekmény lényegi eleme, a társadalomra veszélyesség*.³⁶ Már most világossá kell tenni azonban egyrészt azt, hogy a jogos védelem – és immár a törvény is tekintettel van erre – a *cselekmény büntetendőségét*, és nem az elkövető büntethetőségét zárja ki, másrészt azt, hogy a jogos védelem, akár jogellenességet, akár társadalomra veszélyességet kizáró okként fogjuk is fel, a védelmi cselekmény *tényállásszerűségét nem érinti: a tényállásszerűség és a jogellenesség (vagy társadalomra veszélyesség) különböző bűncselekmény-fogalmi kategóriák.*

³⁵ Tokaji Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest, 1984, 109. o.; Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 134. o.

³⁶ Polt Péter (főszerk.): i. m. 148–149. o.

e) *Véleményem szerint* helyesebb a jogos védelmet a bűncselekmény tudományos fogalmában szereplő jogellenesség hiányával összefüggésbe hozni, a törvényi bűncselekmény- és társadalomra veszélyesség-fogalom ugyanis nem tűnik alkalmasnak arra, hogy egyértelműen kifejezze a büntetendőséget kizáró okok bűncselekmény-fogalmi szerepét. A jogos védelemben kifejtett cselekmény a törvény szerint nem büntetendő, de valójában nem a tényállásszerűség hiánya miatt, hanem a jogellenesség hiánya miatt. Ha komolyan vesszük a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmát (és alapvetően nem tehetjük meg, hogy nem), akkor nem állítható, hogy a védelmi cselekmény – bár nem büntetendő, de – ne sértené adott esetben más személyét. Ez nem érinti annak az igazságát, hogy vannak olyan körülmények, amelyek során megvalósított magatartás – bár az anyagi jogba ütközni látszik – mégsem vonhat maga után büntetőjogi rosszallást, mert a cselekmény (elrugaszkodva a törvényi fogalomtól és „magasztosabb” értelemben véve) nem veszélyes a társadalomra, sőt a legtöbb esetben egyenesen hasznos.³⁷ Viszont – és ezt ismét hangsúlyozni kell – a társadalomra veszélyesség ebben az értelemben nem azonos a törvényi meghatározásával, hanem annál patetikusabb értelemben szerepel. Valójában tényleg arról van szó, hogy jogos védelmi helyzetben a jogi tárgy sértése ellenére a védelmi cselekményt egy (megfelelő) társadalmi előny kompenzálja.

f) Mivel a törvényi bűncselekmény-fogalom nem feltétlenül tűnik alkalmasnak következetes megállapítások levonására, a dogmatikai tisztaság érdekében szükségesnek látszik a bűncselekmény fogalmát „tudományosan” is meghatározni. Ez nem utolsósorban segítségül szolgálhat magának a jogos védelemnek a megértéséhez, elemzéséhez is. A fogalomalkotás során figyelemmel kell lenni néhány alapvető szempontra.

³⁷ Kádár Miklós – Kálmán György: *A büntetőjog általános tanai*. KJK, Budapest, 1966, 323. o.

fa) Az első alapvetésül állított követelmény a *fogalomalkotás általánosságára* vonatkozik, amelyen az értendő, hogy olyan definíciót célszerű alkotni, amely egyrészt nem rugaszkodik el teljesen a *de lege lata* hatályos törvényi bűncselekmény-fogalomtól, másrészt akkor is helytálló maradhat, ha a törvényi fogalom egyszer metalán ismét formálissá válik.³⁸

fb) További vezérelv az *objektív és szubjektív elemek egyértelmű elválasztása*, és annak a követelménye, hogy *minden szükséges fogalmi elem helyet kapjon* a rendszerben, *azonban* minden elem *csakán egyetlen helyen* szerepeljen. Ez a követelmény leginkább a szándékosság/gondatlanság rendszerbeli elhelyezését érinti. Arra tekintettel, hogy a bűnösség fogalmának meghatározása során a leghelyesebbnek a komplex definíció alkotása tűnik, és hogy a szándékosság/gondatlanság voltaképp a bűnösség központi kategóriája, ezért a szándékosságot és a gondatlanságot rendszertanilag a bűnösség elemei között helyezem el, ezzel egyidejűleg lemondok azok rejtett tényállási elemkénti értelmezéséről.

g) Az előzőekben vázolt elvek figyelembevételével a bűncselekmény fogalmát alapvetően egy objektív (a cselekmény büntetendősége) és egy szubjektív (az elkövető bűnössége) részre osztom. Ennek megfelelően *bűncselekmény* alatt azt *az elkövetése előtt törvény által büntetni rendelt cselekményt (büntetendő cselekmény)* értem, *amelynek az elkövetője bűnös*.

³⁸ Az erre vonatkozó igény időnként felmerül, így korábban a Büntető Törvénykönyv szakmai előkészítését végző Kodifikációs Bizottság tagjainak többsége a formális bűncselekmény-fogalom mellett foglalt állást. Lásd Pázsit Veronika: Tájékoztató a Kodifikációs Bizottság üléseiről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2001/1., 33. o.; illetve ennek megfelelő konkrét normaszöveg-javaslatot tett közzé Wiener A. Imre: *A Btk. általános része de lege ferenda*. MTA JI, Budapest, 2003, 40. o.; és az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium: Törvénytervezet a Büntető Törvénykönyvről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2007/1., 4. o.

A bűncselekmény fogalmának elemei

A bűncselekmény mint cselekmény

A bűncselekmény-fogalmi elemek tartalmi ismertetése előtt azt szükséges kiemelni, hogy a *cselekmény* e rendszerben nem önálló fogalmi elem, azaz nem bír önálló dogmatikai funkcióval, szerepe csupán a fogalom összetartása. Ennek oka az, hogy a cselekmény *hatóképessége* végső soron az elkövetési magatartás kifejtése kapcsán nyer értelmet, ugyanis az elkövetési magatartás, akár tényállászerű, akár diszpozíciószerű, azt követeli meg, hogy külvilági változást hozzon létre vagy tartson fenn. Azaz a hatóképességet az elkövetési magatartás hordozza. Az nem fordulhat ugyanis elő, hogy egy magatartás *büntetőjogi szempontból* cselekménynek minősül, viszont nem minősül egyszersmind elkövetési magatartásnak, illetve ha a magatartás nem hatóképes (gondolati szakban marad), akkor eleve nem is kerülhet sor a vizsgálatára. Az *akaratlagosság* követelménye pedig valójában a bűncselekmény szubjektív oldalához kapcsolódik. Az akaratlagosság e rendszerben mint az objektíve megvalósult tevékenység vagy mulasztás és az elkövető közötti szubjektív alapú kapocs szerepel, azaz az elkövető és a cselekménye közötti szubjektív kapocsként. A nem akaratlagos magatartásnál nem tagadható annak objektív megvalósulása, és az sem mondható, hogy adott esetben ne lenne büntetőjog-ellenes, azaz ne sértene vagy veszélyeztetne jogi tárgyat.

A cselekmény tehát a bűncselekmény tisztán jogi, absztrakt fogalmában azért nem bír önálló dogmatikai tartalommal, mert önmagában csupán jogi értékelés nélküli, a valóságban megtörtént tevékenység vagy mulasztás. A cselekmény akkor jut a büntetőjog szempontjából jelentőséghez, ha tényállászerűvé (diszpozíciószerűvé) és (büntető)jogellenessé válik. Így például – Nagy Ferenc szemléletes példája nyomán – ha valaki egy lakásban zongorázik, ez kétségkívül a valóság egy megnyilvánulásának, cselekménynek tekinthető. Önmagában azonban nem állhat büntetőjogi vizsgálat hatálya alatt.

Azonban, ha ezt a cselekményt azért követi el valaki, hogy a mellette emberölést elkövető társa cselekményét azzal segítse, hogy a sértett kiabálását túlzengje, a valóságban megnyilvánuló cselekmény azzal válik a büntetőjog szempontjából relevánssá, hogy diszpozíciószerű bűnsegédi magatartásnak minősül. Szintén ez állapítható meg akkor, ha valaki egyébként emberölésre alkalmas kést vásárol. Ez kétségkívül egy valós cselekmény, de csak akkor vonható a bűncselekmény fogalma alá, ha azt adott esetben más ember megölésének célzatával fejti ki az elkövető. Tehát a valóságban megtörtént „cselekmény” csak ekkor és ily módon (valójában nem pusztán cselekményként, hanem *büntetendő* cselekményként) kerül a bűncselekmény jogi fogalma alá.

A cselekmény büntetendősége (büntetendő cselekmény)

A büntetendő cselekmény elemei az objektív tényállásszerűség (diszpozíciószerűség) és a büntetőjog-ellenesség.

A. AZ OBJEKTÍV TÉNYÁLLÁSSZERŰSÉG (DISZPOZÍCIÓSZERŰSÉG)

A tényállásszerűség és diszpozíciószerűség elkülönítése a fogalomban a következők miatt indokolt. A (törvényi) tényállás a Btk. Különös részében meghatározott, befejezett tettesi cselekmény körülírása. A törvényi tényállások azonban nem fedik le maradéktalanul a büntetőjogi felelősséggel tartozó személyek büntetőtörvénybe ütköző cselekményeit. Vannak ugyanis az Általános részben meghatározott, felelősséget megalapozó magatartások, ilyen például az előkészület szabálya, vagy a részesi alakzatok meghatározása (ráadásul e két említett példa éppenséggel szemben áll a tényállásszerűséggel: az előkészületi magatartás jellemzője, hogy a cselekmény a kívülvilágban megnyilvánul ugyan, de még nem lép a törvényi tényállás keretei közé, a részesi alakzatok pedig tényálláson kívüli közreműködést jelentenek a bűncselekményben). Ezek tényállásnak nem tekinthetők, azonban diszpozíciónak mindenképpen.

Az *objektív tényállásszerűség (diszpozíciószerűség)* kategóriája mentes minden szubjektív alapú elemtől. Ezen belül az *objektív tényállásszerűség* alá az objektív tényállási elemek, nevezetesen

- a) az elkövetési magatartás;
- b) az elkövetési tárgy;
- c) az eredmény;
- d) az okozati összefüggés;
- e) a szituációs elemek; illetve
- f) a tettességhez szükséges ismérvek

tartoznak.

- Az *elkövetési magatartás* a törvényi tényállás – tevékenységben, mulasztásban vagy ezek kombinációjában megnyilvánuló – szükségképpeni eleme.
- Az *elkövetési tárgy* a törvényi tényállásban megjelölt az a személy (passzív alany) vagy dolog, akire vagy amire az elkövetési magatartás irányul vagy behatást gyakorol.
- Az *eredmény* az elkövetési magatartással összefüggésben bekövetkező, a törvényi tényállásban megjelölt külvilági változás.
- Az *okozati összefüggés* az elkövetési magatartás és az eredmény közötti kauzális kapcsolat.
- A *szituációs elemek* a törvényi tényállásban megjelölt, ezáltal a büntetőjogi felelősséghez szorosan kapcsolódó körülmények, úgymint a bűncselekmény elkövetésének helye, ideje, módja vagy eszköze.
- A *tettességhez szükséges ismérveknek* a büntetendő cselekmény elemévé tételét az indokolja, hogy a sajátképi különös bűncselekmények tekintetében a cselekmény büntetendőségét a tettességhez szükséges ismérv alapozza meg, így például a vérfertőzés esetén a közöszlész (szexuális cselekmény) azzal válik büntetendővé, ha egyenes ági rokonok között történik [Btk. 199. § (1) bek.].

Az *objektív diszpozíciószerűség* elemei:

- a) az elkövetési magatartás;
- b) az eredmény; és
- c) az okozati összefüggés.

A fogalmi elemek tartalma értelemszerűen egyezik meg az ismertettekkel.

B. A BÜNTETŐJOG-ELLENESSÉG

a) A *büntetőjog-ellenesség* kapcsán legelőször magának a kategóriának a létjogosultságát kell tisztázni. Úgy gondolom, hogy a jogelleneségen mint átfogó kategórián belül meg lehet és meg is kell különböztetni a különböző jogágak szerinti jogellenességet. Ezeknek az átfogó jogellenességhez és egymáshoz való viszonya az, amely rendezésre szorul. Az nem lehet vitás, hogy a jogellenesség eredete egységes töről fakad. Ha úgy tetszik, a jogrend egységét az alkotmány (alaptörvény) testesíti meg, amennyiben meghatározza az alapvető jogokat és kötelelességeket. Minden jogsértés végső soron az alkotmány által védelemben részesített jogok megsértését jelenti. A jogsértés kezelése azonban mindig annak a jogágnak a területére kell hogy tartozzon, amely sérelmet szenvedett. Így például az emberölés büntetőjog-ellenes cselekmény, de nyilvánvalóan ütközik az Alaptörvény azon rendelkezésébe, hogy mindenkinek joga van az élethez [II. cikk]. (A korábbi Alkotmány ehhez még hozzáfűzte, hogy attól senkit sem lehet önkényesen megfosztani [Alk. 54. § (1) bek.]). A cselekmény elbírálására azonban alapvetően a büntető igazságszolgáltatás jogosult a büntetőjog (büntetőtörvény) alapján. Olyan „általános” bírói fórum nincs, amely a cselekményt a jogrend elleni általános támadásként, az alkotmány (alaptörvény) szabálya szerint próbálná megítélni. Szintén nem jogosult a polgári bíróság büntetőügyben eljárni. Ugyanakkor vannak olyan cselekmények, amelyek adott esetben több jogág szabályait tekintve is jogellenesek lehetnek. Így a rágalmazás vagy becsületsértés a büntetőjogi tényálláson kívül a polgári jog szerinti jó hírnév sérelmét is eredményezi [Ptk. 2:45. § (2) bek.]. A lelkiismereti szabadság sérelme, a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése – a büntetőjogi védelem mellett – a személyhez fűződő jogok sérelmét is jelenti (Ptk. 2:43. §). Így tehát azt, hogy a cselekmény jogellenességét mely jogág szerint kell meg-

ítélni, hogy van-e kizárólagosság e tekintetben, vagy lehet-e párhuzamosság, körültekintően kell megítélni. Az is fontos szempont, hogy a különböző jogágak szerinti jogellenességek egymással dinamikus viszonyban vannak (lehetnek). Ezért van az, hogy a típusában büntetőjog-ellenes cselekmény a konkrét esetben a jogrend egy másik szabályának engedélye folytán megszűnik jogellenesnek lenni, és ez visszahat magának a büntetőjog-ellenességnek a megítélésére is. A tipikus vagy absztrakte szabályozott és a konkrét cselekmény jogellenessége között mindenezek fényében olyan különbség van, amit mindig vizsgálni kell.

Mindezek alapján a *büntetőjog-ellenesség* kategóriája látszik olyannak, amit a bűncselekmény fogalmában hasznosítani lehet.

b) Ezzel azonban két alapvető kérdés merül fel. Az egyik, hogy szükséges-e azt *önálló* fogalmi elemként építeni be a rendszerbe, vagy – a francia megoldás érvrendszerét elfogadva³⁹ – elegendő annak implicit módon kezelése. Ez utóbbi szerint a jogellenesség azért nem önálló fogalmi elem, mert a törvény eleve csak a jogellenes cselekményt rendeli büntetni, azaz amennyiben jogellenességet kizáró ok áll fenn, valójában a büntetni rendeltség mint a bűncselekmény törvényi előfeltétele hiányzik. A másik pedig, hogy miért nem hasznosítható a társadalomra veszélyesség fogalma a rendszerben.

ba) Az első kérdéssel kapcsolatban az állapítható meg, hogy egy cselekmény objektíve büntetendőségéhez nemcsak az szükséges, hogy azt a törvény egy tényállásban vagy diszpozícióban leírja, hanem ezen felül az is, hogy az ténylegesen jogi tárgyat sértsen vagy veszélyeztessen. Az igaz tehát, hogy a törvény alapvetően a formálisan jogellenes cselekményeket rendeli büntetni, azonban nem lehet eltekinteni sem a materiális jogellenesség, sem a jogellenességet kizáró okok hiányának követelményétől ahhoz, hogy egy cselekményt büntetendőnek tekintsünk.

³⁹ Gaston Stefani – Georges Levasseur – Bernard Bouloc: *Droit pénal général*. Dalloz, Paris, 1997; Jean Pradel: *Droit pénal général*. Cujas, Paris, 1995

Ennek megfelelően indokolt a büntetőjog-ellenesség kategóriájának fenntartása⁴⁰, amely azt a követelményt támasztja, hogy a tényállásszerű (diszpozíciószerű) cselekmény:

- formálisan jogellenes; illetve
- materiálisan jogellenesség legyen; és
- ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok.

A tényállásszerű (diszpozíciószerű) cselekmény akkor *formálisan jogellenes*, ha büntetőjogi normába ütközik és büntetőjogi szankcióval fenyegetett⁴¹, és akkor *materiálisan jogellenes*, ha jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet. Büntetőjog-ellenesnek azonban mindez csak akkor tekinthető, ha nem áll fenn jogellenességet kizáró ok.

bb) A második kérdéssel kapcsolatban – nevezetesen, hogy miért nem a társadalomra veszélyesség kategóriáját hasznosítja az általam meghatározott bűncselekmény-fogalom – a következőkre kell felhívni a figyelmet. A hatályos Btk. – mint ahogy a Bt.-t követő büntető törvénykönyvek is – elvileg pontosan meghatározza, hogy mit kell társadalomra veszélyes cselekményen érteni. A büntetőjog tudományában azonban ez a fogalom önálló életre kelt. Ennek következtében kezdtek el azon gondolkodni különböző korszakok neves kriminalistái, hogy a társadalomra veszélyesség mihez köthető (mit tekintünk társadalomnak, mit tekintünk veszélynek, globális vagy regionális fogalom-e)⁴², van-e osztálytartalma, mi van akkor, ha egy állampolgár személyét sértő cselekmény nem ellentétes a társadalmi renddel⁴³, jogalkotói

⁴⁰ Tóth Mihály szavaival a jogellenesség a „bűncselekmény-fogalom integráns része, általános eleme”. Tóth Mihály: Néhány gondolat Irk Albertnek a bűncselekmény „jogellenességéről” megfogalmazott nézetei ürügyén. In: Tóth Mihály – Gál István László (szerk.): *Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. Separatum, Pécs, 2004, 194. o.

⁴¹ Nagy Ferenc: i. m. 130. o.

⁴² Irk Ferenc: A gondatlan bűncselekmények újradefiniálásának elméletéhez. *Jogtudományi Közöny*, 2002/3., 117–118. o.

⁴³ Viski felvetését idézi Irk Ferenc: Uo. 119. o.

vagy jogalkalmazói kategória-e, avagy mindkettő.⁴⁴ Szintén nem alakult ki egységes felfogás arra nézve, hogy a társadalomra veszélyesség pusztán a bűncselekménnyé nyilvánítás jogpolitikai indoka-e⁴⁵, vagy konkrét bűncselekmény-fogalmi tartalommal bír: nevezetesen, hogy hiánya kizárja-e a bűncselekmény megvalósulását. Végül – mint már említettem – van olyan nézet, amely a társadalomra veszélyességet a materiális jogellenességgel az-szimilálva, a törvényi fogalmat sajátos, de azzal nem összeegyeztethető elemekkel színesíti: Tokaji Géza és Nagy Ferenc szerint társadalomra veszélyes a jogi tárgyat az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján reálisan sértő vagy veszélyeztető olyan cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs vagy kellőképpen nincs kompenzálva.⁴⁶ Ehhez kapcsolódóan kell megemlíteni, hogy valójában tényleg lehet olyan eset, amikor egy cselekmény jogi tárgyat sért, azonban hatását tekintve nem „veszélyes” a társadalomra. Ilyenkor viszont ellentmond a társadalomra veszélyesség törvényi és egyébkénti (valójában [jog]szociológiai) fogalma. A társadalomra veszélyességnek ez – a korábban is már említett – kétarcúsága az, ami alapvetően problémát jelent.

c) A jogos védelmet példának említve, az ilyen helyzetben kifejtett cselekmény nyilvánvalóan jogi tárgyat sért (sérti például a támadó testi épségét), azaz fogalmilag társadalomra veszélyes. A jogellenességet kizáró ok tehát nem feltétlenül eredményezi azt, hogy a cselekmény egyébként ne sértene jogi tárgyat. Azaz, ha jogellenességet kizáró ok áll fenn, a cselekmény nem lesz büntetőjog-ellenes (a büntetőjog-ellenesség fogalmi megvalósulásához az is követelmény, hogy ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok), azonban kétségekívül beleillik a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmába. Legfeljebb

⁴⁴ Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Belügyminisztérium, Budapest, 1980, 89. o.

⁴⁵ *A Büntető Törvénykönyv magyarázata.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 38. o.

⁴⁶ Nagy Ferenc: i. m. 134. o.

az állítható, hogy a jogos védelem esetén a védekező a társadalom védekezési funkcióját veszi át és gyakorolja⁴⁷, ezért a cselekménye nemhogy nem veszélyes, sőt még hasznos is a társadalomra nézve⁴⁸, de a társadalomra való veszélytelenség vagy hasznosság nem hozható összefüggésbe a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmával.

d) A lényeg tehát az, hogy egy objektív büntetőjogi felelősséget kizáró ok, mint például a jogos védelem fennállása esetén a jogi tárgy sérelmét nem lehet elvitatni. Ahhoz, hogy az ilyen cselekmény jogellenességét ki lehessen zárni, szükséges a materiális jogellenesség (jogi tárgy sérelme) követelményén túl még egy elemet beépíteni a rendszerbe, méghozzá annak követelményét, hogy ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok. Mert ilyen esetben megvalósul mind a formális, mind a materiális jogellenesség, ennek ellenére a cselekmény mégsem lesz jogellenes. Ennek felismerése miatt nem tartható a társadalomra veszélyesség kategóriája, mert azzal kapcsolatban nincs még egy ilyen vagy hasonló plusz feltétel. A társadalomra veszélyesség hiányáról erre vonatkozó elem nélkül nem lehet beszélni akkor, amikor a fogalom megvalósul.

e) A törvény nem nyújtja magyarázatát annak, hogy a büntetőjog tudományában ismert társadalomra veszélyességet kizáró *törvényi okok* (jogos védelem, végszükség, jogszabály engedélye) fennállása esetén az ebben a körben kifejtett cselekmény miért nem minősül bűncselekménynek. Ezek a körülmények – a törvény „rendszerében” legalábbis – nem a társadalomra veszélyesség hiányával, hanem a büntetni rendeltetés hiányával állnak összefüggésben. A törvény ugyanis nem azt mondja, hogy az ilyen cselekmény nem veszélyes a társadalomra, hanem hogy nem büntetendő. A büntetendő cselekmény fogalmát azonban nem határozza meg. Arra pedig már szintén utaltam, hogy voltaképp az sem állítható, hogy fogalmilag az ilyen cselekmény ne lenne veszélyes a társadalomra, mivel a jogi tárgy sértése megvalósul.

⁴⁷ Belovics Ervin: i. m. 77. o.

⁴⁸ Kádár Miklós – Kálmán György: i. m. 323. o.

Az általam preferált bűncselekmény-fogalmi rendszerben, amely a bűncselekmény elemeként a büntetendő cselekményt határozza meg, egyértelművé válik a jogellenességet kizáró okok természete: azok a jogellenesség hiányán keresztül a cselekmény büntetendőségét zárják ki. A hatályos törvényi fogalmat alapul véve ez nem vezethető le ilyen egyértelműen.

f) A *törvény feletti* társadalomra veszélyességet kizáró okokkal szintén az a baj, hogy nem vezethetők vissza aggály nélkül a törvény szerinti társadalomra veszélyességre, illetve annak hiányára, ráadásul mivel törvényi szabály nem vonatkozik rájuk, ebből kifolyólag olyan kategóriák, amelyek törvényi felhatalmazás nélkül járnak azzal a következménnyel, hogy mentesítik az elkövetőt a büntetőjogi felelősség alól. Így például a szülői fegyelmezési jog gyakorlása keretében alkalmazott személyi szabadság megsértése esetén nem mondható, hogy az ne sértene a gyermeknek a helyváltoztatás szabadságához fűződő alapvető jogát. Legfeljebb az mondható, hogy a büntetlenséget a cselekmény megfelelő társadalmi előnnyel való kompenzáltága biztosítja.

g) *Összegezve* az eddigieket, akár törvényben szabályozott, akár törvény feletti jogellenességet kizáró ok valósul is meg, a tényállászerű (diszpozíciószerű) cselekmény objektíve mindenképpen sért vagy veszélyeztet jogi tárgyat. Egy jogellenességet kizáró ok a cselekményt jogszerűvé teheti, és ezáltal a büntetőjogi felelősség negligálásához vezethet, azonban a jogi tárgy sérelmét vagy veszélyeztetettségét nem szünteti meg. Így például, ha a terhesség megszakítása törvényi felhatalmazás alapján kiadott engedély szerint történik, a magzat elpusztítása nem lesz bűncselekmény a jogszabály engedélye mint jogellenességet kizáró ok miatt. Az viszont nem állítható, hogy ebben az esetben a magzat élethez való joga mint védett jogi tárgy ne sérülne. Legfeljebb az állítható, hogy egy másik joggal, a terhes nő önrendelkezési jogával ütközik, és alatta marad. Éppen ennek (f)elismerése miatt kell megkövetelni a büntetőjog-ellenesség megvalósulásához a jogellenességet kizáró okok hiányát, és kritikával illetni a társadalomra veszélyesség (illetve annak hiányának) kategóriáját.

h) A társadalomra veszélyesség – ha mindenképp ragaszkodni kell hozzá – legfeljebb jogalkotási szempontból (mint a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka), mintsem bűncselekménytani szempontból lehet üdvözlendő.⁴⁹ Azt csupán „zárójelben” jegyzem meg, hogy a társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalmi elemkénti kezelése azzal a – nem biztos, hogy üdvözlendő dogmatikai – következménnyel jár, hogy az nemcsak a bűncselekmény fogalmát teszi materiálissá, hanem gyakorlatilag az összes bűncselekményt is. Tehát az alapvetően immateriális bűncselekmények is materiálissá válnak, a materiális bűncselekmények pedig kétszeresen materiálissá.

*Az elkövető bűnössége*⁵⁰

A *bűnösség* a bűncselekmény fogalmában komplex fogalomként érvényesül, és magában foglalja az elkövetők tényállásszerű (dispozíció-szerű) és büntetőjog-ellenes cselekménye miatti, anyagi jogi felelősségéhez szükséges szubjektív ismérveit is. A bűnösség azt a felróható pszichés viszonyt öleli fel, amely az elkövető és büntetőjog-ellenes cselekménye, illetve ennek következménye között feszül. A bűncselekmény e szubjektív alapú eleme egyesíti a bűnösségi és az elkövetővé váláshoz szükséges követelményeket, amelyek:

- a) az akarati képesség;
- b) a megfelelő életkor;
- c) a szándékosság/gondatlanság;

⁴⁹ Ezt megerősíti a szabálysértési törvény társadalomra veszélyesség-fogalma: az a tevékenység vagy mulasztás, „amely a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban sérti vagy veszélyezteti az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes és jogi személyek, valamint a jogi személyiség nélküli szervezetek személyét vagy jogait” [2012. évi II. tv. 1. § (2) bek.].

⁵⁰ Hasonlóan a tanulmány keretei között ismertetett bűncselekmény-fogalomhoz, Földvári József is az elkövető „bűnösségét” javasolta az új büntető törvénykönyvbe felvenni a bűncselekmény fogalmának meghatározása kapcsán. Lásd Földvári József: A bűncselekmény fogalmáról – de lege ferenda. *Magyar Jog*, 1999/1., 4. o.

- d) a beszámítási képesség;
 - e) az elvárhatóság; illetve
 - f) a motívum és a célzat.
- A bűnösség kapcsán az *akarati képesség (akaratlagosság)* a leg-alapvetőbb kategória. Mint ahogy arra korábban már utaltam, az akaratlagosság a bűncselekmény szubjektív oldalához kapcsolódik, és az objektíve megvalósult tevékenység vagy mulasztás, illetve az elkövető közötti szubjektív alapú kapcsolatot jelent.
 - A bűnösség további elemei között megkülönböztethetők szükségképpen elemek: a megfelelő életkor, a szándékosság/gondatlanság, a beszámítási képesség és az elvárhatóság; illetve esetleges elemként a törvény által megkívánt motívum, illetve célzat. Ez utóbbi két elem azért került e bűnösségi kategória alá, mivel ezek valójában az elkövető szubjektumához kapcsolódó ismérvek.
 - A *megfelelő életkor* a hatályos Btk. értelmében a tizennegyedik (bizonyos bűncselekmények esetén a tizenkettedik) életév betöltésével kezdődik (16. §).
 - A *szándékosság és a gondatlanság* a bűnösség mondhatni központi kategóriái, alakzatait a hatályos Btk. – ha nem is teljesen megfelelően⁵¹, de – definiálja (7., illetve 8. §).
 - A *beszámítási képesség* a felismerési képességet és az akarati képességet magában foglaló kategória, ennek értelmében az rendelkezik beszámítási képességgel, aki képes felismerni cselekménye büntetőjog-ellenes (tilalmazott) következményeit, és képes e felismerésének, illetve akaratának megfelelően cselekedni.
 - Az *elvárhatóság* a jogszerű magatartás elvárhatóságát, illetve a jogszerűtlen magatartástól való tartózkodás elvárhatóságát jelenti.

⁵¹ A törvény a tudati és akarati/érzelmi oldalból álló szándékosságnak csupán az akarati/érzelmi oldalát kodifikálta.

- *Motívumon* azt a szükségletet, illetve vágyat kell érteni, amely az elkövetőt a büntetendő cselekmény elkövetésére készíti, sarkallja, *célzaton* pedig az elkövető cselekményének azt a feltételezett, illetve kívánt eredményét, amelynek elérésére tevékenységével törekszik.

A büntetőjogi felelősség akadályai

a) *Felelősség* alatt általános értelemben valamely cselekmény következményeinek viszonzási kötelezettségét értjük. A *büntetőjogi felelősség* ennél szűkebb: a bűncselekményt elkövető személy azon kötelezettségét jelenti, amellyel vállalja az emiatti büntetőjogi következményeket. A büntetőjogi felelősségnek alapvetően két oldala különböztethető meg.

b) *Filozófiai oldala* és egyben előfeltétele a felróhatóság kérdéséhez kapcsolódik: a büntetőjogi felelősségre vonhatóság alapját egyrészt a kanti általános erkölcsi törvény adja, amennyiben megmondja azt, hogy mi, illetve mi lenne a helyes viselkedés; másrészt az ember szabad akaratának feltételezése: az erkölcsi törvény által kijelölt helyes, vagy azzal szembeni helytelen cselekvés között az ember szabadon választhat. Amennyiben a helytelen cselekvést választja, a választási képessége és lehetősége miatt lesz magatartása felróható, és emiatt van lehetőség vele szemben büntetőjogi hátrányt alkalmazni.⁵²

c) A büntetőjogi felelősség *jogi alapja* a bűncselekmény elkövetése.

d) Büntetőjogi felelősséggel azonban csak az rendelkezik, akivel szemben *nem állnak fenn büntetőjogi felelősséget kizáró okok*. Ezen okok között meg lehet különböztetni egyrészt a bűncselekmény fogalmát érintő objektív és szubjektív okokat, másrészt az elkövető

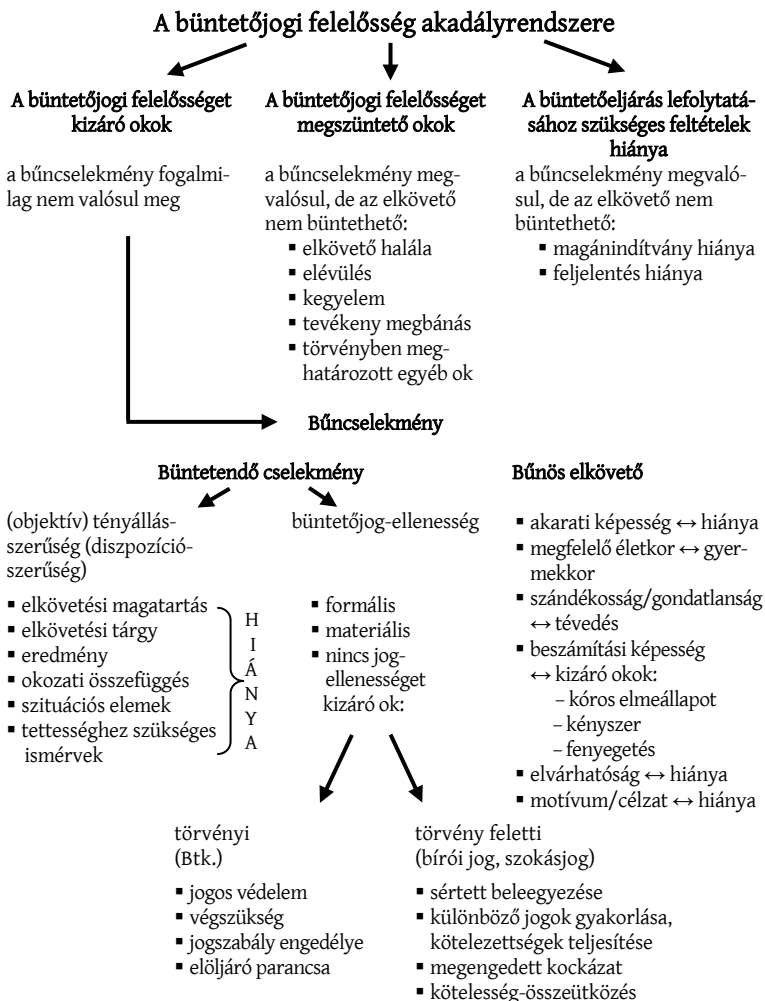
⁵² Lásd erről bővebben Mészáros Ádám: A jog eredetének és a büntetés jogának egyes filozófiai alapkérdései. *De iurisprudentia et iure publico*, 2007/1–2. http://www.dieip.hu/2007_1_04.pdf

büntethetőségét érintő okokat. A büntetendő cselekmény megvalósítása nem jelenti automatikusan a bűncselekmény miatti felelősséget, és a bűncselekmény miatti anyagi jogi felelősségből sem következik automatikusan az elkövető büntethetősége.

A büntetőjogi felelősség megállapítása során az objektív oldalról kell haladni a szubjektív elemek felé. Ennek megfelelően előbb azt kell vizsgálni, hogy a megvalósult cselekmény büntetendő-e, amennyiben igen, megvalósulnak-e az elkövető bűnösségéhez szükséges ismérvek (azaz a büntetendő cselekmény egyben fogalmilag bűncselekménynek minősül-e), végül, hogy nem állnak-e fenn az elkövetővel szemben olyan körülmények, amelyek a büntethetőségének akadályát képezik.

A büntetőjogi felelősséget kizáró okok rendszere

A büntetőjogi felelősségi rendszert az alábbi ábra szemlélteti.

A törvényesség elve és a büntetőjogi felelősséget kizáró okok

A büntetőjogi felelősség vizsgálata során érdemes röviden kitérni a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elvének és a büntetőjogi felelősséget kizáró okok kapcsolatára.

a) A büntetőjog alapelveként számon tartott *nullum crimen et nulla poena sine lege* elvének érvényességét a mai modern büntetőjogban senki sem kérdőjelezi meg. A két elv többet jelent pusztán annál, hogy az elkövető csak olyan cselekmény miatt büntethető, amelyet az elkövetése előtt törvény bűncselekményként büntetni rendelt, illetve vele szemben csak olyan büntetés (intézkedés) szabható ki (alkalmazható), amit a cselekmény elkövetése előtt törvény előírt. A két elvből az egyre inkább elfogadott nézet szerint négy követelmény és tilalompár vezethető le.⁵³

Az említett követelmények és a tilalmak alapvetően kétségtelenül érvényesítendőek, ezek:

- 1) az elkövetéskor hatályos büntetőtörvény követelménye – a felelősséget megalapozó vagy súlyosabb büntetőtörvény vizsgálható hatályának tilalma (*praevia*);
- 2) az írott büntetőtörvény követelménye – a felelősséget megalapozó vagy súlyosító bírói vagy szokásjog tilalma (*scripta*);
- 3) a határozott büntetőtörvény követelménye – a határozatlan büntetőtörvény tilalma (*certa*);
- 4) a bíró törvényszöveghez kötése – az elkövető hátrányára szolgáló analógia tilalma (*stricta*).

A két (egybekapcsolódó) alapelv és az említett négy követelménytilalom-pár igazsága olyan axiómája lett a modern büntetőjognak, amelyhez kétség nem fér.

⁵³ Nagy Ferenc: A *nullum crimen/nulla poena sine lege* alapelvről. *Magyar Jog*, 1995/5., 257–270. o.

b) Mindazonáltal felmerül egy olyan probléma, amelynek kifejtését a büntetőjog irodalma általában mellőzi: mi igazolja azt, hogy adott esetben (így a büntetőjogi felelősséget kizáró okok egy részénél) a tételes jogszabályi rendelkezés hatályát a jogalkalmazó egy szokásjogi, vagy ha úgy tetszik, elméleti tételre hivatkozva felfüggeszti?⁵⁴ Vagy másként fogalmazva, a montesquieu-i hatalmi ágak szétválasztásában⁵⁵ a jogalkalmazó megteheti-e azt, hogy felülírva a törvényt új (bár kétségtelenül megengedő) normát alkot? A kérdés létjogosultságát az adja, hogy ha el is fogadjuk a társadalomra veszélyesség kategóriájának közvetlen alkalmazását a konkrét esetre, az valójában nem állítható, hogy a „törvény feletti jogellenességet kizáró okok” megvalósulásakor jogi tárgy ne sérülne, azaz a cselekmény jogilag és fogalmilag társadalomra veszélyes marad. Valójában a törvényben szabályozott jogellenességet kizáró okok esetében sincs ez másként.

c) A *nullum crimen sine lege scripta* elve az általánosan elfogadott értelmezés szerint csupán az *elkövető terhére tilalmazza* a szokásjog vagy bírói jog alkalmazását. Az elkövető büntetőjogi felelősségét csökkentő vagy megszüntető szokásjogi/bírói jogi tételek e szerint összhangban vannak az írott büntetőtörvény követelményével.⁵⁶ Ezzel kapcsolatban azonban fel kell hívni a figyelmet a következőkre. A törvény feletti jogellenességet kizáró okok esetében arról van szó, hogy létezik egy pozitíve alkotott jogszabályi rendelkezés, amely az elkövető büntetőjogi felelősségét alapozná meg. Olyan törvényi ren-

⁵⁴ A kérdés felvetése megtalálható Pokol Béla tanulmányában. Pokol Béla: A jogellenesség és a jogi tárgy mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái. *Jogelméleti Szemle*, 2008/3. Ligeti Katalin ezzel kapcsolatban annyit említ meg, hogy a *nullum crimen sine lege* elve nem ad választ arra, hogy megengedhető-e a tettes javára a szokásjog alkalmazása. Hivatkozik továbbá arra, hogy az osztrák büntetőjogban (jogrendszerben) a szokásjognak általában semmilyen szerep nem juthat, mivel ott a jogforrásokat az alkotmány taxatív felsorolja. Ligeti Katalin: *A jogállami büntetőjogról*. In: Wiener A. Imre (szerk.): *Büntetendőség – büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok*. MTA JTI-KJK, Budapest, 2000, 103–104. o.

⁵⁵ Charles-Louis Montesquieu: i. m. 248. o.

⁵⁶ Wiener A. Imre (szerk.): i. m. 169. o.

delkezés viszont nincs, amely alapján az elkövető a felelősség alól mentesülne. Ezzel szemben jogos igény mutatkozik az elkövető felelősségének negligálására, azonban nincs olyan törvényi kivétel, amely a fő szabály alkalmazását kizárná. Tehát itt nem a jogszabály abszolút érvényességének megkérdőjelezéséről van szó (jognak tekinthető-e az igazságtalan szabály?)⁵⁷, hanem arról, hogy a szabály általában véve helyes, azonban van egy olyan kivételes eset, amelyre nem kellene, hogy alkalmazandó legyen: az igazságosság igénye egy kivétel állítását követelné.

ca) Ezen a ponton érdemes felidézni *Hans Kelsennek* a joghézag kapcsán tett megállapításait. Kelsen a joghézagot egyetlen esetben tartotta értelmezhetőnek, nevezetesen amikor a logikailag lehetséges „helyt adó vagy elutasító döntést a döntésre (illetve törvényalkalmazásra) hivatott autoritás túlságosan célszerűtlennek vagy igazságtalannak érzi – olyannyira, hogy olyan feltevésre hajlik, miszerint a törvényhozó erre az esetre egyáltalán nem gondolt; és ha gondolt volna, úgy másképp határozott volna, mint ahogyan most a törvény alapján határoznia kell”⁵⁸. Kelsen szerint ez a feltevés jelentőség nélküli azzal az alkotmányos kötelezettséggel szemben, amely azt a normát rendeli alkalmazni, amelyet a törvényhozó kibocsátott, és nem azt, amelyet elgondolhatóan kibocsátott volna. Ez következetes folyamánya a „Tiszta jogtannak”, amely a jogot valóságában, ideológiai kötöttségektől mentesen vizsgálja: az a törvény is alkalmazandó, amely a jogalkalmazó szerint rossz. Ez kiegészítendő azzal a kelsen-i gondolattal,

⁵⁷ Vö. Gustav Radbruch formulájával: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 234. o.

⁵⁸ Hans Kelsen: *Tiszta jogtan*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001, 56. o. Ezzel szemben áll az a felfogás, hogy a tételes jog minden jogalkotói törekvés ellenére csak hézagos lehet. Vö. Ujvári Ákos: A társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) hiányának jogalkalmazói értékeléséről. In: Balogh Ágnes – Hornyák Szabolcs (szerk.): *Tanulmánykötet Erdős Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2005, 473. o.

hogy amit valaki rossznak tart, az más szemében akár jónak is tűnhet. Különösen igaz lehet ez az olyan okokra, mint a fegyelmezési jog gyakorlása, a hivatásbeli jogok gyakorlása vagy a bűnösség köréből akár az elvárhatóság hiánya. A joghézag Kelsen szerint tehát nem más, mint „az a különbség, ami a pozitív jog és egy jobbnak, igazságosabbnak, helyesebbnek tartott rend között fennáll”⁵⁹.

cb) Ezek után érdemes felidézni *Szabó András* alkotmánybíró gondolatait is, amelyek szerint nincs olyan jogrend, amely megengedné a pozitív jog alkalmazásának megtagadását, sőt a bírót egyedül a törvénynek rendeli alá. Így nem fordulhat elő, hogy a pozitív jog előírásait a bíró félretehesse, és ne alkalmazza, mindezt egy olyan elméleti tételre alapozva, amely az általa elképzelt igazságot törvény felettinek, a törvény hatályosulását gátló kategóriának állítja, még olyan esetben sem, amikor a szabály ellentéte az igazsággal elviselhetetlen. Az igazságszolgáltatásban a törvénynek, a pozitív jognak van normatív kötőereje, elméleti tantételeknek nincs sem normatív erejük, sem normatív funkciójuk.⁶⁰

d) A *nullum crimen et nulla poena sine lege* elvével az *Alkotmánybírószág* (AB) több határozatában is foglalkozott.⁶¹ Az alapelv a testület szerint az Alkotmány legfontosabb büntetőjogi alapelve⁶², amely eredetileg az ellen kívánt biztosítékot nyújtani, hogy az állam büntetőjogi felelősségre vonást alkalmazhasson polgáraival szemben, ha a cselekmény az állam joga szerint az elkövetéskor nem volt bűncselekmény.⁶³ Tartalmát tekintve az AB a *nullum crimen*-elveket a büntetőjogi legalitás alkotmányos elve alapján értelmezi: ez azon túl,

⁵⁹ Hans Kelsen: i. m. 57. o.

⁶⁰ Szabó András: Alkotmány és büntetőjog. *Jogtudományi Közöny*, 1999/4., 168–169. o.

⁶¹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat; 53/1993. (X. 13.) AB határozat; 2/1994. (I. 14.) AB határozat; 167/B/2000. AB határozat, 32/2008. (III. 12.) AB határozat stb.

⁶² 9/2007. (III. 7.) AB határozat

⁶³ 32/2008. (III. 12.) AB határozat, IV. pont

hogy a bűncselekményt törvényben kell tiltani és törvényben kell büntetéssel fenyegetni, azt is jelenti, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásnak, az elítélésnek és a megbüntetésnek törvényesnek és törvényen alapulóknak kell lennie. A két elvnek az AB szerint több büntetőjogi szabály adja meg a tartalmát, így a bűncselekmény, a büntetés és a büntetési rendszer törvényi fogalmai. A nullum crimen-elvek a büntetőjogi legalitás alkotmányos elvének részei, de nem egyedüli kritériumai a büntetőjogi felelősségre vonás alkotmányosságának. A büntetőjogi legalitás tartalmilag azt jelenti, hogy: a) törvény határozza meg a büntetendő cselekményeket és azok büntetését; b) a bűncselekménnyel fenyegetésnek és a büntetéssel fenyegetésnek szükségesnek, arányosnak és igénybe vettnek kell lennie; c) a bűnössé nyilvánítást csak bíróság végezheti, határozatban; d) csak az elkövetéskor hatályos törvény szerint lehet bárkit is bűnösnek nyilvánítani (elítélni) és büntetéssel sújtani.⁶⁴ Ezt jelenti tehát a büntetőjogi legalitás. A nullum crimen-elveket az AB más határozatai kimondottan a visszaható hatály tilalmával azonosítják.⁶⁵

Azzal a kérdéssel viszont nem kimondottan foglalkozik az AB, hogy el lehet-e térni akár az elkövető javára is az írott büntetőtörvénytől. Általánosan kiemeli, hogy a jogviszonyok igazságtalan eredménye önmagában nem lehet érv a jogbiztonsággal szemben: „az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradván valósulhat meg. Az anyagi igazság érvényesülésére [...] nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány.”⁶⁶ Az igazságosságra hivatkozva nem lehet a jogállam alapvető biztosítékait félretenni. További fontos követelmény jut kifejezésre abban, hogy büntetőjogi garanciák alóli kivétel fogalmilag csak a garanciák nyílt félretételével lenne lehetséges, ezt

⁶⁴ 11/1992. (III. 5.) AB határozat, IV. 3–4. pont

⁶⁵ 2/1994. (I. 14.) AB határozat, II. B. 1. 1. pont; 32/2008. (III. 12.) AB határozat, V. pont

⁶⁶ 9/1992. (I. 30.) AB határozat, V. 4. pont; illetve 11/1992. (III. 5.) AB határozat, III. 4. pont

viszont a jogállam elve kizárja.⁶⁷ A legelső és talán legjelentősebb (a későbbiekben is állandó hivatkozással szolgáló) határozatból⁶⁸ a kérdésre csupán annyit lehet kihámozni, hogy a nullum crimen-elvekből a demokratikus államok büntetőjogában az államot terhelő közjogi kötelezettségként jelenik meg, ami azt jelenti, hogy a büntetőhatalom gyakorlásának feltételeit törvényben előre kell rögzíteni. Ebből az is következik, hogy azt is, amikor lemond a büntetőhatalom gyakorlásáról. Ez felel meg továbbá az előreláthatóságot és kiszámíthatóságot magában foglaló jogbiztonsági követelménynek.

e) Végezetül fontos kiemelni azt, hogy a nullum crimen-elvekből levezethető „részelvek” közül a praevia és a scripta csak az elkövető hátrányára tartalmaz tilalmat, a javára, általánosan elfogadottan, nem. Azaz elvileg nem lenne tilos az elkövető javát szolgáló bírói vagy szokásjogi jogalkalmazás. A nullum crimen et nulla poena sine lege praevia (azaz az elkövetőre hátrányos visszaható hatályú jogalkalmazás tilalma) és a scripta (az írott büntetőtörvény követelménye, amelyből szokásos levezetni az elkövető előnyét szolgáló szokásjog/bírói jog megengedhetőségét) között az a nagyon lényegi különbség van, hogy az előbbi esetben tételes jogi rendelkezés adja meg a lehetőséget az enyhébb (az elkövető érdekét szolgáló) büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazására, míg az utóbbinál ilyen rendelkezés nincs.

Így viszont kérdéses, hogy megteheti-e a bíró (jogalkalmazó), hogy félreteszi a törvény szövegét egy elméleti tantétel miatt. Mire alapozza ilyenkor a döntését?

f) *Összességként* azt lehet mondani, hogy a büntetőjogi felelősség nem vitásan csak törvényen, az elkövetés időpontjában hatályos törvényen alapulhat. Az is egyértelmű, hogy szokásjogi vagy bírói jogi szabály, az igazságosság eszméje vagy egyéb erkölcsi indokoltság önmagában nem lehet a büntetendőség alapja. Egy olyan jogrendszerben, ahol a jog

⁶⁷ 11/1992. (III. 5.) AB határozat, III. 5. pont

⁶⁸ 11/1992. (III. 5.) AB határozat

uralkodik, ahol a jogállamiság elve megkívánja a jogszabályok alkalmazását, a jogalkalmazó csak aggályosan teheti meg azt, hogy félreteszi az alkalmazandó törvényt azért, hogy az elkövető felelősségét ne állapítsa meg. Egyet lehet érteni ezért *Degré Lajos* véleményével: „a bíró, aki a jogszabály alól, jogbeli felhatalmazás nélkül etikai tekintetből kivételt tesz, nem a jogot alkalmazza, bárha igazságot mér is”⁶⁹. Azaz a nullum crimen-elvekből következően nemcsak a büntetőjogi felelősség feltételeinek, de akadályainak a megállapítása is csak törvényben történhet. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a jogtudomány és a joggyakorlat eredményeit el kellene vetni, azonban mindenképpen szükséges lenne megteremteni a felelősség alóli mentesülés biztos törvényi alapját. A jogállamiság szempontjából ugyanis valójában az sem tekinthető aggálymentesnek, ha a büntetőjogban – akár az elkövető javát szolgáló – szokásjogi szabály érvényesül. A jogalkalmazó ebben az esetben voltaképp felülírja a jogalkotó szándékát, törvényi felhatalmazás nélkül.

g) A probléma *megoldását* jelentené, ha a büntetőtörvény a felelősséget kizáró rendelkezései között mondaná ki, hogy *nem büntetendő az a cselekmény, amely az elkövetésekor nem sérti vagy veszélyezteti a törvény által védelemben részesített társadalmi és egyéni érdekeket, vagy ha azt a szükségesség és arányosság keretei között egy magasabb társadalmi vagy egyéni érdek megfelelően kompenzálja.*

⁶⁹ Degré Lajost idézi Tóth Mihály (2004): i. m. 190. o.

A HATÁLYOS SZABÁLYOZÁS PROBLÉMÁI

A zárótanulmány második érdemi része a jogos védelem törvényi szabályainak elemzését hivatott elvégezni, a jogtalan támadás, a jogos védekezés, a szükségesség és az arányosság, a túllépés és a jogos védelem korlátai tekintetében. Szintén ebben a részben kerül sor a szituációs és a megelőző jogos védelem dogmatikai szempontú elemzésére, a szabályok értékelésére.

A jogos védelem

A jogos védelem törvényi szabályai az elmúlt majd negyven éven keresztül szinte érintetlenek voltak.

a) Áttörő változást a 2009. évi LXXX. törvény hozott. Ez kivételt nem tűrően fektette le a szembeszállási jogot (pontosabban törölte el a kitérés kötelezettséget immár általános jelleggel), megszüntette a felismerési képességet korlátozó túllépés szabályait, illetve szabályozta a megelőző jogos védelmet. A törvény jelentőségét azt adta, hogy ebben az időben „hatályban” volt a Legfelsőbb Bíróság (azóta Kúria) 15. számú irányelve, amely bár azt tartalmazta, hogy jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől, előírta azonban, hogy kivételesen a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának a kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, testvére vagy házastársa részéről ellene intézett, avagy fenyegető támadás esetén, illetőleg a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, szemmel láthatóan tudatzavarban levő

személyek jogtalan támadása esetén is. Ez utóbbi esetben kezdetben közömbös volt, hogy a tudatzavart állapotot mi váltotta ki, később a bírói gyakorlat nem követelte meg a kitérés kötelezettségét az önhibából ittas támadóval szemben. Az említett törvény egyértelművé tette, hogy a jogtalan támadóval minden esetben szembe lehet szállni.

b) Új fejezetet nyitott a védekezés jogának értelmezésében az alkotmányozó hatalom, midőn az *Alaptörvény a Szabadság és felelősség* című fejezetének V. cikkében deklarálta azt az alapvető jogot, amelynek értelmében – a törvényben meghatározottak szerint – mindenkinek joga van a személye, illetve a tulajdona ellen intézett, vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához. Azt a kitértelt, hogy „törvényben meghatározottak szerint”, a mindenkorai büntető törvénykönyv tölti ki valódi tartalommal.

c) A *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)* lényegében átvette ezeket a szabályokat, illetve kiegészítette azokat az úgynevezett szituációs jogos védelemmel. Végezetül azt kell megemlíteni, hogy a Kúria 4/2013. Büntető jogegységi határozata „korszerűsítette” a korábbi 15. számú irányelvnek a jogos védelemről szóló rendelkezéseit.

d) A hatályos Btk. a jogos védelem mondatát a következők szerint szabályozza:

A jogos védelem

22. § (1) Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

[...]

(3) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

(4) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

A következőkben a jogintézmény legfontosabb jellemzőit tekintem át, és térek ki az elméleti vagy dogmatikai szempontból aggályosnak tekinthető kérdésekre.

A jogtalan támadás

a) A *támadás* az elterjedt nézet szerint kizárólag aktív (emberi) magatartás lehet⁷⁰, de ide tartozik az is, hogy ha a támadó állattal való sítja meg azt. Ez ugyanis a jogos védelem szempontjából emberi cselekmény lesz. A valóságban a tipikus az *aktív* támadó magatartás, azonban nem volna helyes elvitatni annak lehetőségét, hogy a támadás *mulasztásban* nyilvánuljon meg, és ezáltal jogos védelmi helyzetet alapozzon meg.⁷¹ Ami viszont mindenképpen kiemelendő, hogy a mulasztás a büntetőjogban nem azonos pusztán a passzív magatartással, a nemtevéssel. A mulasztás fogalmához hozzátartozik a cselekvési lehetőség és képesség, illetve a cselekvési kötelesség is. Büntetőjogi értelemben mulasztásról csak akkor beszélünk, ha az elkövető e három feltétel fennállása esetén nem cselekszik. Csak az ennek megfelelő magatartás alapozhat meg mulasztásos támadást a jogos védelem körében is, azzal kiegészítve, hogy az úgynevezett nyitott törvényi tényállásos bűncselekmények esetében az elkövetőt egyben valamilyen speciális jogi kötelezettségnek (például a szülő gondviselési kötelezettsége a gyermeke vonatkozásában) kell terhelnie az eredmény elhárítása érdekében. Erre szolgálhat például, ha az édesanya nem táplálja a gyermekét, akinek ezáltal az élete vagy a testi épsége veszélybe kerül. Ilyen esetben egy kívülálló harmadik személy az anyával szemben fellépve is megszüntetheti ezt a helyzetet.

⁷⁰ A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében maga a támadás fogalmilag tevést jelent (BH 2011/54.), pontosabban célzott, egyoldalú (nem kölcsönös), tevőleges, fizikai ütközést kezdő magatartást (EBH 2011/2393.).

⁷¹ Ezzel szemben nem egyedi az az álláspont, amely szerint a mulasztás végszükséghelyzetet alapozhat csupán meg. Lásd Tokaji Géza: i. m. 249. o.; Földvári József: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 135. o.; Polt Péter (főszerk.): i. m. 152. o. Ennek a felfogásnak a kritikáját lásd Belovics Ervin: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: Hack Péter (szerk.): i. m. 71–72. o.

b) A támadás a törvény szerint intézett vagy közvetlenül fenyegető és jogtalan is egyben.

ba) A támadás akkor *intézett*, amikor éppen bekövetkezik, folyamatban van. Szintén megalapozhatja a jogos védelmet a jogellenes állapotot létrehozó, megelőző aktív magatartást követő pusztító passzivitás is. Ez tipikusan a személyi szabadság megsértése (Btk. 194. §), vagy az azt magában foglaló emberrablás (Btk. 190. §) esetén fordulhat elő. Ennek létjogosultságát a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) is elismerte, midőn felmentette azt a két orosz állampolgár vádlottat, akit üzleti megbeszélésre hívott egy lakásba öt orosz „üzletember”, ahol a két vádlottat durván bántalmazták, összebilincseltek, megöléssel fenyegették, egyiküknek heroininjekciót adtak be és azzal fenyegették, hogy mindezt addig folytatják, amíg nagy összegű pénzt nem kapnak tőlük. A két vádlottat három napig tartották így fogva, mikor az öttagú társaságból négyen eltávoztak a lakásból, így csak egy személy őrizte őket, aki kiengedte a két vádlottat az illemlhelyre. Itt az egyiküknek sikerült a bilincset meglazítania és levennie, majd a szobában televíziót néző fogvatartóra támadtak, amikor a dulakodás közben az egyik vádlott egy 12 cm pengehosszúságú kést ragadva háromszor hátba szúrta a sértettet, aki ennek következtében életét vesztette. Ezt követően sikerült elmenekülniük a lakásból.⁷² Az ilyen és hasonló esetekben (ezek azok a bűncselekmények, amelyek esetén a befejezetti szaktól megkülönböztethető a bevezetési szak) valójában intézett támadásról (annak a fenntartásáról) van szó, tekintve hogy a jogi tárgy elleni támadás már megvalósult, azonban még nem ért véget.⁷³

⁷² BH 1997/512.

⁷³ Vö. A 4/2013. BJE ügy fogalmaz, hogy a támadás akkor intézett, ha az elkövető valamely, a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte; közvetlenül fenyegető pedig akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy igen rövid időn belül reálisan tartani lehet. A fenti esetben a támadás

bb) A *közvetlenül fenyegetettség* az azonnali bekövetkezés reális lehetőségét hordozza magában. Nem áll fenn azonban jogos védelmi helyzet, ha a sértett (támadó) fenyegető kijelentése nem azonnali (közvetlen), hanem egy esetleges és későbbi bántalmazást helyez kilátásba.⁷⁴ Úgyszintén az általános fenyegetettség érzése, a jogtalan támadás bekövetkezhetőségének távoli veszélye nem alapozhat meg jogos védelmi helyzetet.⁷⁵ A jogos védelmi helyzet mindazonáltal mindaddig fennáll, amíg a megtámadott okkal tarthat a támadás megkezdésétől, vagy annak folytatásától. A közvetlen fenyegetettség korlátlja az időbeli túllépés.

bc) A *jogtalanság* voltaképp jogellenes támadást jelent. Kérdésként az merül fel, hogy a jogos védelem fogalmában említett jogtalanság a jogellenesség milyen értelmezésével azonosítható. Az kétségtelen, hogy a bűncselekménynek minősülő cselekményben megnyilvánuló támadás megalapozza a büntetőjogi jogos védelmet. Nem elszigetelt azonban az a nézet, amely szerint azok a szabálysértések, amelyeknek a tényállását a Btk. határozza meg, és a cselekmény minősülése adott esetben bizonyos értékhatárhoz kötött, megalapozzák a büntetőjogi értelemben vett jogos védelem fennállását⁷⁶, míg a többi szabálysértés esetén a szabálysértési törvény szerinti jogos védelem jöhet csupán szóba.⁷⁷ Sőt, olyan vélemény is van, amely a büntetőjogi jogos védelem szempontjából jogtalan támadásnak tekinti azt, ha a tulajdonos a jogszerű birtokostól megpróbálja titokban visszavenni a saját dolgát.⁷⁸ Érdemes ezen a ponton megemlíteni a Legfelsőbb Bíróság egy határozatát, amelynek rendelkező része szerint a birtokvédelem körében alkalmazott önhatalom is megalapozhatja a jogos vé-

nyilvánvalóan megkezdődött, a bűncselekmény ezzel be is fejeződött, de a jogtalan támadás még tart.

⁷⁴ BH 1998/63.

⁷⁵ EBH 2011/2393.

⁷⁶ BH 1996/70.; Polt Péter (főszerk.): i. m. 155. o.

⁷⁷ Belovics Ervin (2009): i. m. 86–88. o.

⁷⁸ Tokaji Géza: i. m. 251. o.; Nagy Ferenc (2010): i. m. 142. o.

delem megállapíthatóságát. A határozat indokolásából kitűnően a sértett valójában a magánlaksértés szabálysértését kísérelte meg elkövetni azzal, hogy a szoba felett rendelkezni jogosult terhelt tilalmát nem vette figyelembe, és megpróbált oda bemenni. A jogi konklúzió pedig – a rendelkező résszel szöges ellentétben⁷⁹ – az, hogy a Ptk. alapján a birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is elháríthatja; ebből következően *akkor is fel kellett volna menteni a terheltet, ha a sértett cselekményével nem kísérelt volna meg szabálysértést elkövetni, és így a terhelt nem került volna jogos védelmi helyzetbe, mégpedig a cselekmény jogellenességének hiányában.*⁸⁰ Egy másik döntés – immár rendelkező

⁷⁹ Ezt figyelmen kívül hagyva méltatja a döntést Alföldi Ágnes Dóra: Jogos védelem a birtokvédelem területén. *Ügyészek Lapja*, 2011/1., 37–38. o.

⁸⁰ EBH 2007/1584. A döntéssel kapcsolatban lásd még Ujvári Ákos: A jogos védelem és a birtokvédelem viszonya az EBH2007/1584. számú határozatban. *Jogelméleti Szemle*, 2010/4. Ebben a szerző állást foglal a jogtalanság kérdésében is, azonban nem teljesen következetesen. Abból indul ki, hogy a jogos önhatalom gyakorlását lehetővé tevő magatartás nem feltétlenül alapoz meg jogos védelmi helyzetet; ez csak akkor lehetséges, ha a jogszabályba ütköző magatartás egyúttal büntetőjogi értelemben büntetendő is. Ezt követően több helyen leszögezi, hogy a jogtalanság (jogellenesség) büntetőjogi értelemben vett jogtalanságot (jogellenességet) jelent, tehát a támadó magatartás diszpozíciószerű, megfelelő valamely különös részi törvényi tényállásban megfogalmazott elkövetési magatartásnak; a jogos védelmi helyzetet megalapozó magatartás kizárólag büntetendő cselekmény lehet, azaz jogtárgyat sértő vagy veszélyeztető, különös részi törvényi tényállást kimerítő cselekvés. Majd arra utal, hogy ha az egyébként diszpozíciószerű (tényállásszerű) támadás csak az eset körülményeire figyelemmel minősül szabálysértésnek, a cselekmény jogos védelmi helyzetet keletkeztet; elvi megerősítésre szorul tehát, hogy jogos védelmi helyzetet csak a büntetőjogi értelemben vett jogellenes (büntetendő) magatartás eredményezhet. A problémát Ujvárinál a büntetőjog-ellenesség meghatározásának hiánya jelenti. Büntetőjogi értelemben a büntetőjog-ellenes magatartás lesz „jogtalan”. A büntetőjogi értelemben vett jogellenességnek pedig nemcsak a büntetőtörvény általi büntetni rendeltség az eleme, hanem a büntetőjogi szankcióval való fenyegetettség is. Ez viszont kizárja a bár tényállásszerű, de valamely

része – azt az álláspontot rögzíti, hogy nem jogos védelem, hanem – mert a cselekmény nem jogellenes⁸¹ – bűncselekmény hiányában van helye a terhelt felmentésének, ha a sértettel szemben az elvesztett birtoka visszaszerzése érdekében önhatalommal lép fel, és ezzel a birtoksérelemmel arányos erőszakos magatartásával a birtoka visszaszerzését követően nyomban felhagy.⁸² Ez a nézet azonban – legalábbis dogmatikai szempontból – nem feltétlenül aggálymentes.

Egyrészt a büntetőjog hatálya alá alapvetően a büntetőjog-ellenes cselekmények és azok megítélése tartozik, legyen szó akár támadásról, akár védekezésről. A büntetőjog-ellenesség a formális jogellenesség szintjén akkor valósul meg, ha a tényállás-szerű cselekmény büntetőjogi normába ütközik, és büntetőjogi szankcióval fenyegetett.⁸³ Ebből következően nem minden jogtalan magatartás (támadás) alapoz meg büntetőjog-ellenességet, hanem csupán annak a jogágnak a szempontjából lehet jogellenesnek tekinteni, amelyet a támadás sért.⁸⁴ A jogtalan magatartásokkal szembeni fellépést a polgári jog [2013. évi V. törvény 5:6. § (1) bek.] éppúgy lehetővé teszi, mint a szabálysértési jog [2012. évi II. törvény 2. § (7) bek.].

Másrészt abból kiindulva, hogy a szabálysértések között ritka az olyan, amellyel egy szabálysértésben megnyilvánuló támadást el lehet hárítani, el lehet jutni oda, hogy a bűncselekményi szintet elérő védekezés szükséges lehet. Elvi aggályt vet fel azonban,

körülmény folytán szabálysértésnek minősülő cselekmény büntetőjog-elleneskénti kezelését.

⁸¹ Érdemes megjegyezni, hogy a bíróság itt (és az indokolásban is) jogellenesség hiányáról és ezáltal bűncselekmény hiányáról szól, holott a jogellenesség a bűncselekménynek nem törvényi fogalmi eleme.

⁸² BH 2012/1.

⁸³ Mészáros Ádám: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008, 44. o.; illetve Nagy Ferenc (2010): i. m. 130. o.

⁸⁴ A Legfelsőbb Bíróság egy határozata szerint büntetőjogi értelemben jogtalan minden olyan támadás, amely tárgyilag valamely büntetőtörvényi tényállás keretei közé illeszkedik. (BH 2011/54.)

hogy egy pusztán szabálysértési cselekmény elhárítása egy egyébként bűncselekménynek minősülő cselekménnyel nem sérti-e az arányosság követelményét?

Annyi mindenképpen és aggály nélkül leszögezhető, hogy a támadás jogtalansága a cselekmény objektív jellegére utaló sajátosság.⁸⁵ Ebből következően a gyermekkorú (Btk. 16. §) vagy elmebeteg [17. § (1) bek.] személy támadása is megalapozza a jogos védelmi helyzetet.

A jogos védekezés

a) Jogos védelem esetén jogtalanság áll szemben joggal, másként fogalmazva: jogtalan támadás elhárítható védelmi cselekménnyel. A jogtalan támadással szemben tehát a *jogos védekezés* áll. A védelmi cselekmény olyan magatartás, amely egy bűncselekmény törvényi tényállása alá illeszkedik, azonban a törvény megengedő szabálya miatt azért nem minősül bűncselekménynek, mert egy intézett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. Ez a körülmény pedig kizárja a cselekmény tényállásszerűségeen felüli jogellenességét.

b) A törvény – mint arról már volt szó – a védekezési jogot garantálja. Ennek fontos része a *szembeszállás joga*, kitérés kötelezettségtől mentesen. A 2009. évi LXXX. törvény jogos védelmet újraszabályozó rendelkezéseinek 2009. augusztus 9-i hatálybalépését megelőzően a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve a fő szabályként érvényesülő szembeszállási jog mellett kitérés kötelezettséget írt elő a megtámadott részére bizonyos esetekben. Az irányelv szerint büntetőjogiilag közömbös elhárítási mód terhelte a hozzátartozót a felmenője, testvére vagy házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén, illetve bárkit a súlyosabb fokban kóros elmeállapotú, szemmel láthatóan tudatzavarban lévő személyek támadása ese-

⁸⁵ Földvári József (2006): i. m. 136. o.

tén.⁸⁶ Az ítélezési gyakorlat később az önhibájából eredő ittas támadóval szembeni kitérés kötelezettségét nem követelte meg.⁸⁷

A kitérés kötelezettség Legfelsőbb Bíróság általi megkövetelése a *szakirodalom szerint* alkotmányossági aggályokkal volt terhes. Ujvári Ákos arra mutatott rá, hogy a kitérés vagy menekülési kötelezettség alkotmányellenes azért, mert egy a büntetőjogi felelősségre vonást kizáró körülmény (jogos védelem) hatókörét törvényi felhatalmazás nélkül a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve leszűkíti, ezáltal büntetőjogi felelősséget alapít olyan helyzetekre is, amelyeket a jogalkotó a felelősséget kizáró normaszöveg megalkotásakor kivett a kriminalizáció alól.⁸⁸ Belovics Ervin – annak törvénysértő voltára tekintettel – szintén felhívta a figyelmet az említett irányelven alapuló ítélezési gyakorlat helytelenségére, mivel a jogos védelem törvényi szabálya semmilyen formában nem említi a kitérés kötelezettségét.⁸⁹ A már említett érveket azzal egészítette ki, hogy az irányelv a támadó személyére tekintettel konstituál büntetőjogi felelősséget, azaz jogszabályi háttér nélkül tesz különbséget megtámadott és megtámadott között, ennek következtében az ugyanolyan jellegű jogellenes magatartás az egyik esetben megalapozza a jogszerű védekezést, a másik esetben ellenben nem.⁹⁰

⁸⁶ 15. sz. Irányelv III. 2. pont. In: Berkes György: *A Legfelsőbb Bíróság büntetőjogi és büntető eljárásjogi testületi állásfoglalásai*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1996, 20. o. Megemlítendő, hogy találni példát a kitérés kötelezettség „kiterjesztésére”, így az ügyben eljáró elsőfokú bíróság a szomszédok között létrejött konfliktus értékelésénél azt az álláspontot fejtette ki, hogy a terhelt terhére azért nem állapítható meg jogos védelem, mert az ellene irányuló jogtalan támadást kivédhette volna azzal, hogy visszahúzódik a lakásába és értesíti a rendőröket, ezzel szemben viszont dulakodásba kezdett, aminek során két sértettnek súlyos testi sérülést okozott. (BH 2004/44.)

⁸⁷ BH 2003/140.; BH 1998/158.

⁸⁸ Ujvári Ákos (2009): i. m. 9., 231. o.

⁸⁹ Belovics Ervin (2009): i. m. 103. o.

⁹⁰ Uo. 105., 206. o.

Végkövetkeztetése szintén az, hogy az irányelven alapuló jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság alkotmányos elvével.⁹¹

A problémakört a *jogalkotó* azzal oldotta meg, hogy törvényben előírta: a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Ennek indoka azonban egészen más volt, mint az előbb említett alkotmányossági aggály. A törvény indokolása ugyanis kizárólag a megváltozott társadalmi viszonyokra, a családon belüli erőszak megváltozott megítélésére utal.⁹²

c) A védekező magatartás tehát olyan *cselekmény*, amely egy bűncselekmény törvényi tényállása alá illeszkedik, azonban azért nem minősül bűncselekménynek, mert egy intézett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. Ez pedig kizárja a cselekmény jogellenességét. A védekezés jellemzően *tevékenység*, azonban adott esetben *passzív magatartásban* is megnyilvánulhat, így például ha a megtámadott nem hívja vissza a segítségére siető és a támadó ellen forduló kutyáját.⁹³

d) Végül azt kell kiemelni, hogy a jogos védekezésre nemcsak a saját személyt ért jogtalan támadás esetén van lehetőség, hanem arra a más-sal szembeni, vagy a közérdek elleni jogtalan támadás is alapot adhat.

A védekezői oldal két legfontosabb kategóriáját – a szükségességét és az arányosságot – jelentőségüknél fogva külön alpont alatt tárgyalom.

A szükségesség és az arányosság

A jogos védelem kapcsán talán a legélénkebb vitáknak teret adó kérdés a szükségesség és az arányosság mibenlétével, ezek egymáshoz való viszonyával kapcsolatos.

⁹¹ Uo. 105. o.

⁹² A 2009. évi LXXX. törvény 4. §-ához fűzött részletes indokolás 2. pontja

⁹³ Tokaji Géza: i. m. 253. o.

a) Korábban Tokaji Géza a szükségességet a szembeszállási jogon belüli kettős korlátként értelmezte, amely magában foglalja a legenyhébb elhárítási mód követelményét (amennyiben nyilvánvaló, hogy többféle, egyaránt teljes biztonságot nyújtó elhárítási mód is rendelkezésre áll), és bizonyos mérvű arányosságot.⁹⁴ Tokaji szerint nem szükséges az, ami nem felel meg a bizonyos mérvű arányosságnak.⁹⁵ Ez a felfogás jelent meg több, a Legfelsőbb Bíróság által közzétett eseti döntésben, így például a BH 1996/508. szerint a szükségesség fogalmilag magában foglalja azt, hogy az elhárító tevékenység nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.⁹⁶

b) Ezzel szemben a védekezést *Békés Imre* akkor tekintette szükségesnek, ha a támadás jellege és intenzitása ezt indokolja.⁹⁷ Véleménye szerint a szükségesség fennállása esetén kell azt vizsgálni, hogy a védekezés mértéke arányban állt-e a támadó cselekménnyel.⁹⁸ Ez a felfogás szintén megjelent a Legfelsőbb Bíróság döntéseiben, így a BH 1996/405. szám alatt közzétett eseti döntésben is, amelyben a Legfelsőbb Bíróság előbb arra mutatott rá, hogy a jogtalan támadás elhárításához a kés igénybevétele szükséges volt, majd ezt követően foglalkozott az arányosság kérdésével.⁹⁹

c) Legutóbb a *Kúria* a 4/2013. Büntető jogegységi határozatában a szükségesség–arányosság kérdésében úgy foglalt állást, hogy az arányosság a szükségesség kritériumából vezethető le, csak azon belül bír jelentőséggel. Ha van jogtalan támadás, akkor annak az elhárítása szükséges. A szükségesség pedig azt jelenti, hogy a védekezőnek a jog-

⁹⁴ Uo. 255. o.

⁹⁵ Uo. 256. o.

⁹⁶ A BH 2003/394. szám alatt közzétett döntés szintén úgy értelmezi a szükségességet, mint ami magában foglalja az arányosságot.

⁹⁷ Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: i. m. 176–177. o.

⁹⁸ Uo. 177. o.

⁹⁹ Szintén külön vizsgálja a szükségesség és az arányosság követelményét a BH 2007/178., a BH 2004/92. és a BH 2004/91. szám alatt közzétett döntés.

talán támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésre, mint amelyet alkalmazott.

A szükségesség és az arányosság értelmezése

a) Az *arányosság* megítélését tekintve nem is olyan régen még az volt az alapvető követelmény, hogy a jogos védelmi helyzetben okozott sérelemnek arányosnak kell lennie azzal a sérelemmel, amelyet a jogtalan támadás okozott volna, ha nem hárítják el; ez az arányosság azonban nem követelte meg a kisebb sérelem okozását, hanem megengedte, hogy a védekező magatartás ne okozzon aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett.¹⁰⁰

Érdeemes tisztázni, hogy az arányosság a jogos védelem törvényi fogalmának sem most, sem korábban nem volt eleme.¹⁰¹ Voltak olyan törekvések, amelyek azt célozták, hogy a fogalom elemévé kellene tenni az arányosságot, mások kifejezetten elleneztek ezt. A 2012. évi Btk.-ban végül nem történt ebben a tekintetben változás: a jogos védelem fogalmában nem jelenítették meg az arányosság követelményét. A Kúria a 4/2013. Büntető jogegységi határozatában az arányossággal kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedik, hogy a korábban a 15. számú irányelvben kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. Az indokolás szerint meghaladtá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő arány-

¹⁰⁰ BH 2003/394., BH 1993/534.

¹⁰¹ A Btk. T/6958. számú tervezete szerepeltette az arányosságot a jogos védelem fogalmában [22. § (1) bek.]. Az ehhez fűzött indokolás szerint „Az elhárító cselekmény vonatkozásában a magyar büntetőjog két követelmény vizsgálatát teszi kötelezővé, ez a szükségesség és az arányosság követelménye”. Az elfogadott törvény azonban elvetette az arányosság önálló fogalmi elemkénti szerepeltetését, ezt az indokolás is követte. Érthetetlen ezért az a megoldás, amelyik érvrendszere alátámasztására nem az elfogadott törvény, hanem annak egy korábbi változata indoklását veszi helyeslően alapul, és hivatkozik rá, mint a Btk. indoklására. Vö. Polt Péter (főszerk.): i. m. 158–159. o.

talán nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az érvelés szerint ennek a követelménynek a törvényi alapja korábban is hiányzott (ezzel szemben a 15. számú irányelv határozottan ezt az álláspontot érvényesítette, és tette a bíróságok számára kötelezővé az alkalmazását!), a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Mindebből a legfőbb bírói fórum szerint az következik, hogy a meg nem jelenített fogalom (tudniillik az arányosság) a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel. Érdemes megjegyezni, ahogy változatlan törvényszöveg mellett változott meg a Kúria álláspontja az arányosság kérdéséről. Annak a Kúriának, amely még egy 2013-ban közzétett határozatában¹⁰² is a következetes ítélkezési gyakorlatra hivatkozva állította azt, hogy az elhárító magatartás egyik legfőbb jellemzője az arányosság: az elhárító magatartás nem idézhet elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amekkorát a jogtalan támadás okozott volna; ez azonban nem zárja ki súlyosabb sérelem okozását, mint amelyet a támadás okozott, vagy amivel fenyegetett. Ugyanebben a határozatában a legfőbb bírói fórum – mint egyébként maga a 15. számú irányelv is – élesen elváltaszta a szükségességet az arányosságtól, midőn a terhelt felelőssége kapcsán megállapítja, hogy cselekménye szükséges volt a támadás leküzdéséhez, és az arányosság követelményét sem sértette; illetve később ugyanezt másként fogalmazva ismétli meg: a terhelt tényállásszerű magatartása szükséges volt az ellene intézett jogtalan támadás elhárításához, és a védekezés szükséges mértékét sem lépte túl.

b) Valójában a *szükségesség* azt jelenti, hogy a jogtalan támadás – figyelemmel a szembeszállás jogára – másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárítható el. (Ha a megtámadott kitér a támadás elől, nincs olyan helyzet, amely miatt a felelősségét vizsgálni kellene.)

¹⁰² BH 2013/31.

A szükségesség tehát voltaképp a támadásból származik.¹⁰³ Az *arányosság* a védelmi cselekmény jellemzője.

c) A két kategória a jogos védelem esetén nyilvánvalóan összefügg egymással, de nem azonos, és az egyiket a másikban értelmezni nem igazán szerencsés. A Kúria azon felfogása, amely szerint a szükségesség azt jelentené, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott, egyszerűen nem állja meg a helyét, és nincs összhangban sem magával a jogos védelem intézményével, sem a törvényi szabályokkal. Ugyanígy az sem, hogy az elhárítás szükségességének mértéke (ami valójában nem más, mint az arányosság!) a szükségességen belül bírna jelentőséggel. A szükségességnek (*a védekezés szükségességének*) valójában nincs meghatározható mértéke: vagy szükséges a védekezés, vagy nem szükséges. Ha szükséges, azaz a jogtalan támadás másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárítható el, azt lehet vizsgálni, hogy az elhárítás arányban állt-e a támadással: elegendő volt-e, vagy esetleg meghaladta-e azt. A szükségességnek ettől eltérő értelmezéséről azért sem helyes beszélni, mert az esetek egy – nem feltétlenül kis – részében a támadás elől ki lehet térni, el lehet futni stb. A törvény azonban egyértelműen mondja azt ki, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, hanem szembeszállhat a támadóval. De ha szembe lehet szállni akkor, amikor van lehetőség kitérni (elfutni), akkor nem igaz az, hogy a szükségesség a legenyhébb elhárítási mód lenne (a Kúria szavaival: enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére), mert az enyhébb védekezés a kitérés lenne. A védekezés szükségességétől különböző kategória az *elhárítás mértékének szükségessége*, ami voltaképp az arányosság. Ezt szemléletesen az élet elleni támadás világítja meg, ahol nem a védekezés szükségességét nem kell figyelembe venni, hanem az elhárítás mértékének szükségességét, azaz az arányosságot.

¹⁰³ Belovics Ervin (2009): i. m. 124. o.

Egyszerűen fogalmazva, mintegy összegzésként: a jogellenességet kizáró jogos védelem fennállásához két dolgot kell megkövetelni: *a védekezés szükséges, az elhárítás pedig arányos legyen.*

Az arányosság a bírói gyakorlatban

a) A szükségesség és az arányosság a jogszerű védekezés immanens elemei. Ez még akkor is így van, ha az arányosságot a törvény szövege nem követeli meg. E két kategória értelmezése sajnálatos módon korábban sem volt egységes a gyakorlatban. Maga a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) korábban több határozatában foglalt úgy állást, hogy a szükségesség magában foglalja azt, hogy az elhárító tevékenység nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.¹⁰⁴ Ezzel szemben több határozatában vizsgálta külön szinten a szükségesség és az arányosság kérdését a legfőbb bírói fórum.¹⁰⁵ Ezzel azonban – mint említettem – ismételtten szakított: az immár Kúria szerint a meg nem jelenített fogalom (tudniillik az arányosság) a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel. Azonban az, hogy ezek után melőződik-e a bíróságok az arányosság külön vizsgálatát, a jövő kérdése.

b) Mindenesetre érdemes felidézni a korábban az arányosság követelményéről kialakult elveket és eredményeket. Ezek ugyanis – akár a szükségességen belül, akár azon kívül is értelmezzük az arányosságot – a jövőre nézve is irányadók maradnak.

Ami bizonyos, hogy a védekező a támadó szándékától függetlenül – amelyről sok esetben nem tudhat – csak a külső megjelenési formákból következtethet arra, hogy milyen veszély fenyegeti. Ilyen objektív megjelenési formák: a sértett fenyegetései, az egyre élesebb fellépés, a tettelegesség, amely megfelel a korábbi fenyegető kijelentéseknek. De szintén figyelembe kell venni az arányosság vizsgálatánál

¹⁰⁴ BH 1996/508., illetve BH 2003/394.

¹⁰⁵ BH 2004/91.; BH 2004/92.; BH 2007/178.

a támadó és a védekező személynél lévő eszközök veszélyességét, az egymással szemben álló személyek adottságait, számarányát, fizikai erőfőlényét. Az arányosság nem jelenthet azonosságot, és a megtámadottnak nem kell kivárnia azt, hogy a támadás teljesen kifejlődjék, és egyértelműen világossá váljék, hogy mire irányul a támadó szándéka: testi épség vagy élet ellen, és ennek megfelelően mérje fel a védelem módját, mert ebben az esetben a védekezés lehetősége is kizárt lenne.¹⁰⁶

c) Az arányosság megítélése során – a *bírói gyakorlatot* is figyelembe véve – a következőket lehet megállapítani.

ca) Ha *élet elleni* támadásról van szó, az arányosság kérdése az általános felfogás szerint fel sem merülhet.¹⁰⁷ Ez azt jelenti, hogy a védekezés eljuthat a támadó életének kioltásáig. Ami e helyütt ismét megemlíthető, az az, hogy ebben az esetben voltaképp nem ölési jogról, vagy annak állam általi átengedéséről, és nem a „halálbüntetés átengedéséről”¹⁰⁸ van szó (mint már említettem, ez utóbbinak a felvetése már csak azért is abszurd, mert a jogos védelem körében kifejtett cselekmény nem lehet megtorlás!). Valójában védekezési jogról van szó: az állam a védekezés jogát adja át a polgárnak abban az esetben, ha maga a védekezésről nem képes gondoskodni. Mivel pedig senki sem köteles az életét veszni hagyni, ha van módja menteni azt, ez a védekezési jog adott esetben elmehet odáig, ami a támadó életének kioltásához vezet.

cb) A *testi épség elleni* támadással arányos védekezés tekintetében a bírói gyakorlat korábban ingadozott. A testi épség elleni támadás elhárítását életveszélyt okozó testi sértéssel néha túllépésnek¹⁰⁹, néha arányosnak¹¹⁰ ítélte. Az utóbbi időszakot tekintve

¹⁰⁶ BH 1996/292.

¹⁰⁷ BH 1992/566.

¹⁰⁸ Sólyom László párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz, 4. pont.

¹⁰⁹ BH 1990/8., BH 1993/534.

¹¹⁰ BH 1990/3., BH 1993/75.

azonban az állapítható meg, hogy a testi épség elleni támadás alapvetően elhárítható a testi sértés bármely alap- vagy minősített esetével¹¹¹, így akár életveszélyt¹¹², akár halált okozó testi sértéssel is, mivel a gondatlanság kívül áll a védekezési szándékon.¹¹³ Azaz testi sérüléssel járó vagy fenyegető támadás esetén a támadó halálát okozó védekezés is lehet jogszerű. Ebben a körben azonban két korlátot kell megemlíteni. Az egyik az, hogy a testi épség elleni támadás nem hárítható el szándékos emberölést jelentő védekezéssel, az mindenképp túllépésnek minősül.¹¹⁴ A támadó halálát okozó védekezés arányossága akkor állapítható meg, ha a védekezés testi sértés okozására irányul, és a halálos eredményre a védekezőnek csupán a gondatlansága terjed ki (halált okozó testi sértés).¹¹⁵ A másik – voltaképp a joggyakorlatban fellelhető – korlát pedig, hogy a könnyű testi sérüléssel fenyegető támadás elhárítása maradandó fogyatékoságot okozó [vagy ennél szándékosan(!) súlyosabb eredményt okozó] testi sértéssel, túllépésnek minősül.¹¹⁶ (Ezeknek az elveknek a fennállását az empirikus részben meg fogom vizsgálni.) Azaz, *összefoglalva*, a súlyos testi sértéssel fenyegető támadás elhárítható a testi sértés bármilyen szándékos és gondatlan eredményt okozó alakzatával, a könnyű testi sértéssel fenyegető azonban legfeljebb szándékos súlyos testi sértéssel, illetve a súlyosabb eredményt okozó gondatlan testi sértéssel.

Ebben a körben végezetül egy a halált okozó testi sértéssel, illetve a gondatlan emberöléssel járó védekezés kapcsán felmerülő problémáról kell röviden szót ejteni. Mindkét cselekmény eredménye a sértett halála, amelyre az elkövetőnek csupán a gondatlansága terjedhet ki. Ha ugyanis a halál okozását az elkövető (itt a védekező)

¹¹¹ BH 1996/405.

¹¹² BH 2008/260., BH 2004/92., BH 2003/140., BH 2002/213.

¹¹³ Belovics Ervin (2009): i. m. 110–111. o.; Ujvári Ákos (2009): i. m. 104., 106–107., 110. o.; BH 2008/260., BH 2004/92., BH 2003/394.

¹¹⁴ BH 2007/178.; BH 2005/1., BH 2003/175.; BH 2002/419.

¹¹⁵ BH 2003/394.; BH 1999/193.

¹¹⁶ BH 2002/42.

kívánja, vagy annak lehetőségébe belenyugszik, szándékos emberölésért fog felelni. A különbség a két bűncselekmény között az, hogy volt-e az elkövetőnek testi sértés okozására irányuló szándéka, vagy sem. Amennyiben igen, és annak következménye a sértett halálának gondatlan okozása, halált okozó testi sértés, amennyiben nem állapítható meg testi sértés okozására irányuló szándék, gondatlan emberölés valósul meg. Mindennek a jogos védelem szempontjából visszas következménye lehet. Ha a testi sértéssel fenyegető jogtalan támadást a védekező úgy hárítja el, hogy a támadót tényérrel ellöki magától (azaz nincs testi sértés okozására irányuló szándék), aki az esés következtében beveri a fejét az útpadkába és ennek következtében életét veszti, a védekező – eltekintve most az ijedtség vagy menthető felindulás fennállásától – gondatlan emberölés miatt felel, mivel a védekezés és a támadás eltérő törvényi tényállás (testi sértés – emberölés) alá esik. Ha viszont a védekező ökölrel üti meg a támadót, aki emiatt elesik, beveri a fejét és meghal, nem fog felelősséggel tartozni, mert a gondatlan eredmény kívül esik a védekezési szándékon, az elhárító magatartás pedig a támadással azonos törvényi tényállás keretein belül van (testi sértés – halált okozó testi sértés).

cc) A *vagyoni jogokat* érő támadás esetén az elhárítás arányosságára kevés legfelsőbb bírósági döntés született. Az egyik a vagyon elleni és személy elleni jogtalan támadás esetén a könnyű testi sértés okozásával járó védekezést szükségesnek és arányosnak tartotta.¹¹⁷ A másik a vagyon elleni támadás elhárítását halált okozó testi sértéssel aránytalannak.¹¹⁸ Ezek a döntések majd húsz évvel ezelőtt születtek. A jelenlegi viszonyok között az az álláspont tekinthető helyesnek, amely szerint a tisztán vagyoni javak elleni támadás elhárítható olyan módon, hogy a védekező a testi

¹¹⁷ BH 1995/441.

¹¹⁸ BH 1996/508.

sértés alap- vagy bármely minősített esetét valósítja meg.¹¹⁹ E körben az arányosságra nézve egyértelmű eligazítást adhat a támadó által elkövetett bűncselekmény, a védekezés során megvalósuló magatartás jogi minősítése, illetve az ezekhez kapcsolódó törvényi büntetés. A védelmi cselekménynek csupán egyetlen korlátja van: a javak ellen intézett támadás nem hárítható el a támadó életének szándékos kioltásával.¹²⁰ Kiegészítést mindehhez csupán annyit kell még tenni, hogy a vagyon elleni támadás büntetési tételével a testi sértésben megnyilvánuló elhárító magatartás szándékos alakzatának büntetési tétele állhat, a gondatlan eredményt okozó alakzat (így például a már említett halált okozó testi sértés) büntetési tétele e tekintetben nem kerülhet a mérleg serpenyőjébe.

cd) Az *egyéb jogokat* sértő támadás esetén a következőket kell megemlíteni. A *nemi élet szabadsága, illetve a nemi erkölcs elleni erőszakos támadás* elhárítása során az uralkodó nézet – hasonlóan az élet elleni támadáshoz – nem követel meg arányosságot, és megállapítja a jogellenességet kizáró jogos védelmet a támadó életének kioltásával járó védekezés esetén is. Véleményem szerint a nemi élet szabadsága, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén nem lehet automatikusan kimondani azt, hogy a védekezés során meg lehet ölni a támadót, ellenkező esetben nem volna indok tagadni ennek lehetőségét például a rablás esetén sem. A fenti állítás csak akkor állja meg a helyét, ha a támadás élet elleni közvetlen fenyegetést valósít meg. Ha azonban csupán erőszakot vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést, a védekezés – hacsak nem áll fenn ijedtség vagy menthető felindulás – nem járhat élet kioltásával.

¹¹⁹ Békés Imre (szerk.): *Büntetőjog. Általános rész.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2003, 156. o.; illetve Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: i. m. 227. o.

¹²⁰ Belovics Ervin (2009): i. m. 119. o.

A *becsületet érő támadás* kapcsán az ítélkezési gyakorlat egységesnek definiálja magát abban, hogy a becsületsértő kijelentés nem alapoz meg jogos védelmet.¹²¹ A *tettleges becsületsértéssel* szemben ellenben lehet jogos védelem, azonban annak elhárítása emberölés kísérletével még akkor is túllépés, ha az önkéntes eredményelhárítás folytán a maradék-bűncselekmény életveszélyt okozó testi sértés marad.¹²² A *személyi szabadság megsértése* esetén a könnyű testi sértéssel járó védekezést a bírói gyakorlat szükségesnek és arányosnak tartja.¹²³ A *garázdaság* problémakörével az empirikus rész kapcsán foglalkozom részletesen.

A jogos védelem túllépése

A túllépésnek a jogos védelem kapcsán két változatát kell megkülönböztetni: az időbeli és az elhárítás szükséges mértékben való (arányosságbeli) túllépést.

a) Az *időbeliség* kapcsán azt kell kiemelni, hogy a jogos védelmi helyzet addig tart, amíg a jogtalan támadás, vagy a támadás folytatásának, felújításának közvetlen veszélye.¹²⁴ Ez magában foglalja azt is, hogy megszűnik a védekezés jogossága, ha a támadó kétséget kizáróan felismerhetően felhagy a további támadás szándékával. Amennyiben viszont a jogtalan támadás megismétlődése fenyeget, a jogos védelmi helyzet fennáll. E helyütt kell azt megemlíteni, hogy vannak olyan bűncselekmények, amelyek az elkövetési magatartás kifejtésével befejezetté válnak ugyan, azonban ezt követően is fennmarad a jogtárgysértés, a jogellenes állapot. Erre példa a személyi szabadság megsértése: ha valakit például bezárnak, ebben a pillanatban befejezetté válik a bűncselekmény, azonban a jogtárgysértés addig marad fenn, amíg ez a jogellenes állapot meg nem szűnik. Ennek azért van

¹²¹ BH 2000/335.

¹²² BH 2001/204.

¹²³ BH 1998/471.

¹²⁴ BH 2006/239.

jelentősége, mert az ilyen esetben a jogtalan támadás addig tart, amíg a jogi tárgy sértése fennáll, így jogos védelem ennek megszűnéseig kifejthető.

Fontos végül megjegyezni, hogy amennyiben a jogos védelmi helyzet már nem áll fenn (időbeli túllépés), a további „védekezés” immár támadásba áthajló magatartás (megtorlás) lesz.¹²⁵ De ha ennek indoka a korábbi jogtalan támadás miatti erősen felindult állapot, amely a belső egyensúly megbomlását és a tudat elhomályosulását idézi elő, az ennek során kifejtett ölési cselekmény az emberölés enyhébb megítélésű esete, az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §) szerint minősülhet.¹²⁶ Ezt azonban mindig gondosan vizsgálni kell, így az elhomályosult tudat ellen szólhat a terheltnek a bántalmazást követő okszerű magatartása.¹²⁷ Megjegyezendő, hogy a testi sértés esetén nincs olyan privilegizált tényállás, ami hasonló „kedvezményt” jelentene az időbeli túllépő részére.

b) Az *arányosságbeli túllépés* kapcsán, pláne, ha elfogadjuk a Kúria azon álláspontját, hogy az arányosság tudatos jogalkotói döntés nyomán nem fogalmi eleme a jogos védelemnek, sajátos eset áll elő: ez ugyanis valójában az arányossági kitétel nélküli arányosság túllépését jelentené. Ha nem törvény szerinti fogalmi elem az arányosság, akkor gyakorlatilag nincs mit túllépni, pláne nem értékelhető a túllépés a védekező hátrányára.

Eltekintve mindettől, ezen a ponton két esetet kell megkülönböztetni.

ba) Ha a védekező az elhárítás szükséges mértékét felismeri, azonban azt *szándékosan haladja meg* a védekezés során, ezért a túllépésért büntetőjogi felelősséggel kell tartoznia. Kivételt az önkéntes visszalépés jelenthet.

¹²⁵ BH 2012/140.

¹²⁶ BH 2001/310.

¹²⁷ BH 2012/140.

Ilyenkor az esetleges maradék-bűncselekményért tehető felelőssége a túllépő, azonban a jogos védelmi arányosságot az eredetileg szándékolt bűncselekmény kísérlete szerint kell megítélni.

bb) Ha viszont a védekező az elhárítás szükséges mértékét *ijedtsége* vagy a *támadás miatti menthető felindulása miatt* lépi túl, nem fog felelősséggel tartozni. Az arányosságbeli túllépés szabályai azonban sajátosan alakulnak a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése óta. Korábban a törvény egyértelművé tette, hogy amennyiben az ijedtség vagy menthető felindulás kizárta a védekező felismerési képességét az elhárítás szükséges mértékével kapcsolatban, a bűnössége hiányában (a felismerési képesség a beszámítási képesség elemeként a bűnösség fogalmi eleme) nem volt büntethető, míg a felismerési képesség korlátozottsága esetén (amikor a bűncselekmény egyébként fogalmilag megvalósul), a büntetés korlátlanul enyhíthető volt. A 2009. évi Btk.-módosítás és az új Btk. is csupán annyit rögzít, hogy nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. A változást hozó törvény miniszteri indokolása szerint az ijedtség/menthető felindulás továbbra is büntethetőséget kizáró ok, amely a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásától függetlenül minden esetben kizárja a büntethetőséget.¹²⁸ Ez a megoldás azért teremt sajátos helyzetet, mert eddig csak a bűncselekmény fogalmát kizáró objektív vagy szubjektív okok jellemzője volt a büntetendőség/büntethetőség kizártsága (a bűnösséghez szükséges megfelelő életkort kizáró gyermekkor, a felismerési képességet kizáró kóros elmeállapot, az akarati képességet kizáró kényszer vagy fenyegetés, a szándékosságot kizáró tévedés, a jogellenességet és a felismerési képességet kizáró jogos védelem, végszükség). A bűncselekmény fogalmát érintetlenül hagyó, a büntetőjogi felelősséget korlátozó szubjektív okok (a felismerési képességet korlátozó kóros elmeállapot, az akarati képességet korlátozó kényszer vagy fenyegetés,

¹²⁸ A 2009. évi LXXX. törvény 4. §-ához fűzött részletes indokolás.

a felismerési képességet korlátozó jogos védelem, végszükség) következménye ellenben a büntetés korlátlan enyhítése. Mint ahogy arra a Kúria bírái által írt kommentár rámutat, az ijedség és a menthető felindulás a törvényhely alkalmazásában már nem az elkövető felismerési, akarati vagy értékelőképességét kizáró tudatzavar, hanem olyan hétköznapi – az általános élettapasztalat szerint is megítélhető – érzelmi reagálás, amelyet a jogtalan támadás ténye vált ki, azzal ok-okozati összefüggésben van, és amely a privilegizált emberölés kapcsán megkívánt erős felindulással nem azonosítható, hanem annál intenzitásában kevesebb.¹²⁹

c) További problémák is adódnak a törvényi változásból. Ennek szemléltetésére álljon itt néhány eset.

ca) A sértett és a vádlott közti szóváltás közben a sértett elővett a zsebéből egy gázspray-t és azzal a vádlott feje irányába fújta, a permet azonban teljes egészében nem érte el a vádlott arcát, aki emiatt mégis olyannyira feldühödött, hogy kihúzott a földből egy 125 cm hosszúságú fakarót, és azzal legalább két alkalommal, nagy erővel a sértett feje irányába ütött. A kórházban elvégzett koponyaműtét ellenére a sértett meghalt. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az ügyben eljáró bíróságok helyesen vontak következtetést a vádlott ölési szándékára. Kiemelte azonban, hogy a vádlott javára értékelhető a jogos védelem túllépése, és az akkori Btk. 29. § (3) bekezdése értelmében a vádlott büntetését nyolcévi börtönről hatévi börtönre enyhítette. Indokolása szerint a vádlott az arányosság követelményét messze túllépte, amikor a testi épség elleni kisebb támadást a sértett életének kioltását eredményező módon hártotta el. Az elhárítás szükséges mértékének felismerésében azonban korlátozta őt az a menthető felindulása, amit benne a sértettnek a teljesen váratlan és jogtalan támadása keltett. Mindezen túl az, hogy a permet az arcát elérte,

¹²⁹ Kónya István (szerk.): i. m. 122. o.

a sértett eljárása a vádlottban a megalázottság érzését is alappal kiválthatta.¹³⁰

cb) A sértett a vádlott lakásában jogtalan, bűncselekményt is megvalósító magatartást tanúsított a vádlottal szemben, magatartása a vádlott testi épsége ellen irányult. Közvetlenül a vádlott cselekménye előtt újabb, annak testi épségét fenyegető jogtalan támadást indított a vádlott ellen. E jogtalan támadás elhárítása érdekében a vádlott jogszerűen cselekedett, magatartása a jogtalan támadás elhárítása érdekében szükséges volt, tehát jogos védelmi helyzetben cselekedett. Azonban a testi épségét közvetlenül fenyegető jogtalan támadást élet elleni cselekménnyel hátrította el, így az elhárítás szükséges mértékét túllépte. A sértett magatartása folytán a vádlottban olyan, menthető okból származó felindulás alakult ki, amely őt jelentős mértékben korlátozta az elhárítás szükséges mértékének a felismerésében, abban, hogy a megfontolás szokásos formáinak megfelelően cselekedjék, tehát javára alkalmazhatónak találta a Legfelsőbb Bíróság a Btk. 29. §-ának (3) bekezdésében írt rendelkezést.¹³¹

cc) A vádlott számára idegen sértett a vádlott lakásában támadt rá a vádlottra, megragadta, a fotelba lökte, agyonveréssel fenyegetve a fejét és a tarkóját ütötte. A sértett magatartása a vádlott testi épsége ellen intézett jogtalan támadás volt, a vádlott ennek elhárítása végett, jogos védelmi helyzetben cselekedett. A vádlott azonban a testi épségét fenyegető veszélyt a sértett egyenes szándékkal végrehajtott megölésével, az elhárítás szükséges mértékét túllépve hátrította el. A tényállás szerint a vádlott nagyfokú ijedség állapotába került, illetve az ölés túlméretezett végrehajtási módjából a felindult állapotra lehet következtetni. Az ijedség és a felindulás azonban nem volt olyan mértékű, hogy képtelenné tette volna a vádlottat annak felismerésére, hogy a sértett

¹³⁰ BH 2007/178.

¹³¹ BH 2004/91.

által kézzel végrehajtott bántalmazás elhárításához nincs szükség a támadó megölésére, mindez csupán korlátozta a vádlottat a védekezés szükséges mértékének a felismerésében, ez pedig lehetővé tette a büntetés korlátlan enyhítését lehetővé tévő 29. § (3) bekezdés alkalmazását. Ennek figyelembevételével a Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság nyolcévi börtönbüntetést kiszabó ítéletét hatévi börtönbüntetésre enyhítette.¹³²

cd) Hasonló eseteket tett közzé a Legfelsőbb Bíróság BH 2002/419. és BH 2002/125. szám alatt. De volt olyan eset is, amikor a támadás könnyű testi sértéssel fenyegetett, ezt a védekező maradandó fogyatékossgot okozó testi sértéssel (hereletépés) háhította el. A korlátozott felismerési képességre tekintettel a bíróság viszonylag enyhe büntetést szabott ki.¹³³

A jelenlegi szabályozás szerint ezekben az esetekben a vádlottakat föl kell menteni, mert nincs lehetőség a megkülönböztetésre. Ez azonban objektíve nézve túl enyhe értékelése az ilyen jellegű túllépéses cselekményeknek. A másik megoldás az lehet, hogy ha bíróság úgy gondolja, hogy azért mégsem kellene felmenteni a vádlottat, akkor nem tehet mást, mint nem állapítja meg, vagy nem veszi figyelembe az egyébként fennálló méltányolható felindulást, és a túllépés miatt szigorú büntetést szab ki. Ez viszont azon túl, hogy nem fér össze a törvény szövegével, túl szigorú megítélése az ilyen jellegű bűncselekményeknek. A 2009-es törvényi módosításkor többször hangoztatott azon érv, hogy a korábbi (3) bekezdés szerinti eset azért fölösleges, mert ilyenkor a bíróság ahelyett, hogy felmentené, csak „kicsit megbünteti” a túllépőt, a példák fényében egyértelműen nem állja meg a helyét, mert adott esetben – mint arra az említett példák tanítanak – hatévi börtönbüntetés kiszabásáról van szó.

¹³² BH 2003/225.

¹³³ BH 2002/42.

A jogos védelem korlátai

A jogos védelem korlátait a Kúria a következők szerint állapította meg:

- a) verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe;
- b) megtorlásként nem alkalmazható;
- c) kölcsönös kihívás elfogadása mindkét fél számára a jogtalanság állapotát hozza létre;
- d) a támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől;
- e) javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti.

Ami talán ezek közül – előfordulási valószínűsége miatt – fontos lehet, az a *kölcsönös és egyidejű támadás*. Az bizonyos, hogy nem hivatkozhat jogos védelemre az, aki az általa intézett támadás miatt kialakult dulakodás közben öli meg a sértettet.¹³⁴ De a verekedésre való kihívás „elfogadása” is alapvetően kizárja a jogos védelemre hivatkozást, tipikusan annak a részéről, aki az erőviszonyok eltolódása folytán vesztes helyzetbe kerül. Ilyen esetben ugyanis mind a kihívó, mind a kihívást elfogadó egyaránt a jogtalanság talaján áll.¹³⁵ Akkor azonban, ha a kölcsönös tettelegesség során azért változnak meg az erőviszonyok, mert az egyik félhez később és előzetesen fel nem ismerhetően további támadó személy csatlakozik, az emiatt hátrányba kerülő fél javára a jogos védelem nem zárható ki.¹³⁶

Szintén kiemelendő a *verbális cselekményekkel (becsületsértő kijelentésekkel) szembeni jogos védelem* kizártságának „tana”. Ez a bírói gyakorlatban elfogadottá vált, és legutóbb a Kúria is szabályként fektette le. Megemlítendő – és egyben elgondolkodtató – azonban

¹³⁴ BH 2014/323.

¹³⁵ EBH 2011/2393.

¹³⁶ BH 2008/260.

Karsai Krisztina álláspontja, amely szerint ez a megoldás súlyosan korlátozza a Btk. szerinti „személy” fogalom tartalmát, ezzel pedig a jogos védelem megállapítását szűkíti, tehát a büntetőjogi felelősséget szokásjogi (bírói jogi) alapon kiterjeszti. Mindebből következően felvetődik, hogy a 4/2013. BJE szabálya súlyosan sérti a törvényesség elvét.¹³⁷

Konklúzió

Konklúzióként az arányosság kérdéskörére kell visszatérni. Az arányosságot de facto eddig is vizsgálta a jogalkalmazás (ügyész, bíró), és vélhetően ez után is fogja. Jól is teszi, mivel az igazságosság ezt követeli: nem lehet aránytalanul védekezni. Az arányosság a szükségességen belül nem értelmezhető, két különálló és vizsgálandó, de nyilvánvalóan egymással összefüggő kategóriáról van szó. Probléma viszont, hogy a törvény az arányosságot nem tartalmazza. Ez ugyanis ellentétben áll a nullum crimen sine lege elvével, mivel az arányosság túllépése büntetőjogi felelősséget keletkeztet, holott az arányosság vizsgálata nem törvényi követelmény. Előfordulhat, hogy a bíróság megállapítja a jogos védelmi helyzet fennállását, majd elítéli a védekezőt azzal, hogy a védekezés aránytalan volt.

Az arányosság törvényszövegbeli hiánya továbbra is problémás, nem utolsósorban jogállami szempontból. Az arányosság vizsgálatát annak ellenére, hogy a jogos védelem törvényi fogalmának nem eleme, a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve – a szükségesség vizsgálatától elkülönítetten – kötelezővé tette. Ezzel viszont szűkítette a jogszerű védekezés körét, és bizonyos esetekben büntetőjogi felelősséget keletkeztetett olyankor, amikor a törvény erre nem adott volna alapot.

Az arányosság túllépése, ha nem ijedtségből vagy menthető felindulásból származik, nem szolgálhatna alapul a büntetőjogi felelőség megállapítására, mert nincs olyan törvényi rendelkezés, amelynek hiánya ezt megalapozná. Azaz, mivel a törvény nem követeli

¹³⁷ Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 88. o.

meg az arányosságot a jogos védelem Btk. 22. §-ának (1) bekezdése szerinti fogalmában, ha a védekezés egyébként szükséges, de a védekező az arányosságot túllépi úgy, hogy az nem ijedtségen vagy menthető felinduláson alapul, a jelenlegi szabályozás szerint a túllépőt fel kellene menteni, mivel a törvény csak a szükségességet követeli meg (ami megvalósul), az arányosságot (aminek a túllépése következik be) ellenben nem. Ennek furcsa megnyilvánulása érhető tetten abban a paradox helyzetben, amelyben a Legfelsőbb Bíróság egy döntésében kimondta a jogos védelem fennállását, majd ezt követően azt, hogy az nem alkalmazható, mivel a védekezés olyan mértékben aránytalan volt.¹³⁸ Hasonlóan az ítélőtábla megállapította, hogy a terhelt jogos védelmi helyzetben volt, amelyet jogosan elháríthatott, mikor azonban a lőfegyverét szabálytalanul használva kioltotta a sértett életét, megsértette az arányosság követelményét, ezért javára a jogos védelem nem állapítható meg.¹³⁹ Mindkét döntéssel szemben felhozható, hogy a védekezés szükséges volt, hiszen jogos védelmi helyzet állott fenn (ezt egyik döntés sem vitatta). Mivel a védekezés aránytalan volt, mégsem lehetett felmenteni a terhelteket jogos védelem címén. Az arányosság azonban nem volt akkor sem, és most sem fogalmi eleme a jogos védelemnek, így adódik a kérdés: mi alapján? Kétségtelen, hogy mindkét döntés igazságos, azonban egyik sem törvényes: a büntetőjogi felelősségnek egy a törvényben nem megkövetelt kategória hiányán alapuló megállapítása nem áll összhangban a nullum crimen sine lege elvével, még akkor sem, ha egyébként igazságos eredményre vezet.

A szükségességi–arányossági teszt nem idegen a jogi gondolkodástól. Kétségtelen, hogy az arányosság tartalmának kimunkálása nem lehet más, mint a joggyakorlat feladata. Ez azonban már régésrég megtörtént. Törvényi alap nélkül viszont az arányosság vizsgálata aggályos. Persze van olyan vélemény, amely az arányosságot – német minta alapján – szociáletikai korlátokkal helyettesítené, ez azonban

¹³⁸ BH 1998/464.

¹³⁹ BH 2005/1.

szintén törvényi felhatalmazás nélkül szűkítené a jogos védelem körét, és talán kevésbé szilárd elvek alapján, mint az arányosság követelménye. Nem utolsósorban ez a megoldás visszacsempészné a kitérés kötelezettséget olyan elv alapján, hogy a legtöbben egyetértenének azzal, hogy etikai szempontból elfogadhatatlan egy olyan személynek súlyos sérelem okozása, aki gyermekkorának vagy kóros elmeállapotának tulajdoníthatóan nem tudja, hogy mit tesz; a szociáletika elve az agresszív védekezési módokat csak akkor tekinti jogszerűnek, ha a megtámadott rendelkezésére nem áll a támadás elhárítására alkalmas defenzív eszköz, ami azt jelenti, hogy a megtámadott menekülési lehetőség fennállása esetén igenis köteles lenne a jogtalan támadás elől kitérni, és csak ilyen kitérés lehetőség hiányában lenne jogosult adott esetben „szükséges” lőfegyver használatára.¹⁴⁰

A szituációs jogos védelem

A szituációs jogos védelmet a 2012. évi C. törvény vezette be a magyar büntetőjogba. Az új szabályozás valójában törvényi védelmet állít fel bizonyos esetekre, amikor nem kell vizsgálni az elhárító cselekmény arányosságát.

A törvény értelmében ezek a következő esetek.

22. § (2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

követik el,

b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

¹⁴⁰ Várszegi Márk: i. m. 75–77. o.

- bc) felfegyverkezve vagy*
bd) csoportosan
történő jogtalan behatolás, vagy
c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

Jogpolitikai indokok

Mivel ezek a rendelkezések 2013. július 1. napjával léptek hatályba, a kutatás befejezésekor kialakult bírói gyakorlatról még nem lehet beszélni. Érdekes azonban felidézni a jogalkotónak a törvényhelyhez fűzött indokolását.

„A törvény a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi vélelmet állít fel arra, miszerint vannak esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult, és ilyenkor már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére. Ezekben az esetekben a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését. A törvény úgy rendelkezik, hogy az a személy, akit éjjel támadnak meg, vagy akire fegyverrel támadnak, alappal gondolhatja, hogy a támadás az élete kioltására irányul, és ennek megfelelően választhatja meg a védekezés módját. Ezt a feltételezést a támadók számbeli fölénye is megalapozhatja.”

Rendszertani elhelyezés

A szituációs jogos védelem szabályait a jogalkotó rendszertanilag nem a legmegfelelőbb helyen helyezte el. A 22. § (1) bekezdése tartalmazza a jogos védelem „alapesetét”, a (2) bekezdés a szituációs jogos védelmet, a (3) bekezdés a menthető túllépés szabályát, a (4) bekezdés pedig a kitérés kötelezettség hiányát. Azonban a (3) bekezdés szerinti túllépés a szituációs jogos védelem körében értelmezhetetlen, mivel a törvény értelmében az ilyen helyzetben védekezőt nem terheli az elhárítás szükséges mértékének (az arányosságnak) a vizsgálata.

A kitérés kötelezettség hiánya alapvetően a jogos védelmi helyzet jellemzője, a szituációs jogos védelem is jogos védelem lévén, az arányossági követelmény hiányán (ami, mint már utaltam rá, nem fogalmi eleme a jogos védelemnek) kívül minden fogalmi elemnek meg kell valósulnia ebben az esetben is. Ezért helyesebb lett volna a szituációs jogos védelmet a 22. § utolsó bekezdésében elhelyezni, a menthető túllépést és a kitérés kötelezettség hiányát előíró szabályok után.

A jogintézmény értékelése

A jogintézmény értékelése során nem szabad elfelejteni, hogy a jogos védelem alapvetően egy kivételes jogintézmény.

a) A közbiztonság és a személyi biztonság garantálása alapvetően az állam kötelessége. Amikor ezt nem tudja ellátni, akkor adhatja át a védelem jogát a polgárának. Az semmiképpen nem helyes irány, ha az állam egyre nagyobb területet és egyre nagyobb mértékben enged át ebből. Megfelelő értelmezés mellett ez azt jelenti, hogy az állam egyre inkább képtelen ellátni közrendvédelmi feladatát.

b) Az, hogy a törvény vélelmet állít fel arra vonatkozóan, miszerint vannak esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult, és ilyenkor a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére, nem aggálytalan. Alapvető kérdés ugyanis, hogy ez vajon megdönthető vélelem-e, és amennyiben igen, ki fogja ezt megdönteni, vagy legalábbis megkísérelni azt. A már halott támadó, vagy netán az élő védekező, akinek elemi érdeke, hogy mentesüljön a felelősség alól?

c) Nem lehet eltekinteni annak a veszélynek a reális lehetőségétől sem, hogy a támadások, főleg a jogos védelem körében szóba jöhető vagy on elleni támadások agresszívabbá válhatnak. Az ugyanis teljesen racionális érv, hogy ha a védekezőt több jog illeti meg, és ez nagyobb kockázatot vagy veszélyt jelent a támadó számára, akkor a potenciális

védekezőt megelőző jelleggel le kell hogy fegyverezze, harcképtelenné kell hogy tegye. Ezzel pedig az alapvetően vagyoni elleni elkövetés személy ellenivé, azon belül pedig brutálisabbá válhat.

d) Az új jogintézmény értelmezése további veszélyeket is rejt magában.

A Kúria 4/2013. Büntető jogegységi határozata szerint a Btk. 22. § (2) bekezdésében említett elkövetési idő alatti vagy elkövetési módok megvalósításával kifejtett jogtalan személy elleni támadást – arra tekintet nélkül, hogy az ténylegesen milyen sérelem okozására irányult – úgy kell tekinteni, hogy az a megtámadott élete ellen is irányult, tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kiolthatja. A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi vélelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és a bírói gyakorlat által kimunkált azt az elvet emelte törvényi rangra, miszerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés – eredményre tekintet nélkül – korlátlan.

Mindemellett felmerültek olyan vélekedések, amelyek szerint az új törvényi szabályokból az következik, hogy a szituációs jogos védelem esetében nem vizsgálendő a szükségesség, így bizonyos körülmények fennállása esetén „a védekező személy akár időben, akár mértékét tekintve túlléphet a támadáson. Jogos védelem címén fel kell tehát menteni az olyan »védekezőt«, aki a támadás megszűnését követően akár több órán keresztül az általa fogságba ejtett kényértolvajt kínozza, majd megöli. Onnan kezdve ugyanis, hogy a »támadó« éjjel a lakásába bement, gyakorlatilag bármit megtehet vele, tekintet nélkül a szükségesség és az arányosság, továbbá a túllépés szabályaira.”¹⁴¹

Vagy úgyszintén, hasonló helyzetet vélnek felfedezni akkor, amikor egy vadász (nyilvánvalón fegyvert magával tartván) átsétál a tanya határán.

¹⁴¹ Aradi Csilla – Szili-Kis Ádám: i. m. 72. o.

e) A további elemzés során mindenekelőtt azt fontos megemlíteni, hogy az új törvényi vélelem esetköreit a normaszöveg – legalábbis a jogalkotói szándék szintjén – a jogos önvédelem körére szűkíti le. Azaz, míg a jogos védelem mondhatni alapeseténél nem zárható ki az, hogy nem a megtámadott védekezik, a törvényi vélelem eseteiben a jogos védelem csupán a védekezőt illeti meg, azaz akire a jogtalan támadás irányult. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ez nem aggálytalanul vezethető le az elfogadott normaszövegből.) Kétségtelenül megszorítást jelent azonban a jogos védelem alapesetéhez képest, hogy a jogtalan támadást a törvény leszűkíti a személy elleni támadásra, lakásba történő jogtalan behatolásra, illetve lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolásra, ha ezek az esetek a megjelölt időszakban vagy módon valósulnak meg.¹⁴²

A speciális körülmények

A szituációs jogos védelem körében értékelhető körülmények némelyikét maga a büntető törvénykönyv, másokat pedig a bírói gyakorlat határozza meg.

- *Csoportosan* követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt [Btk. 459. § (1) bek. 3. pont].
- *Fegyveresen* az követi el a bűncselekményt, aki a) lőfegyvert; b) robbanóanyagot; c) robbantószeret; d) robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy a bűncselekményt mindezek utánzatával fenyegetve követi el [Btk. 459. § (1) bek. 5. pont].
- *Felfegyverkezve* követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál [Btk. 459. § (1) bek. 6. pont].
- A bírói gyakorlat szerint *éjjelen* alapvetően az éjszakai nyugalomra szánt időt kell érteni, ami a helyi viszonyok között eltérő

¹⁴² 4/2013. BJE

lehet. Városban ez általában az este 11 órától hajnali 5 óráig terjedő időszakot jelenti, kisebb helyeken azonban a helyi szokásoknak megfelelően már az este 10 óra utáni elkövetés is ide vonható. Bár a 4/2013. BJE szerint ez a meghatározás, illetve értelmezés országosan egységes, és nincs olyan ok, amely miatt ettől a jogos védelem kapcsán eltérni kellene, a joggyakorlat részéről alappal fogalmazódik meg az, hogy az éjjel valójában nem napszakot, hanem szituációt jelent. Ez viszont arra vezet, hogy adott esetben az éjszakai órában, de közvilágítással jól ellátott helyszínen megvalósított támadás nem keletkeztet szituációs jogos védelmet, ellenben a korábbi időszakban, de már sötét napszakban végrehajtott támadás megalapozhatja azt.

- *Lakásnak* az olyan zárt hely minősül, amely rendeltetésszerűen emberek tartózkodási helyéül és rendszeres éjjeli szállásául szolgál. Lakás azonban nemcsak ingatlan lehet, hanem – amennyiben lakhatási célokra használják – ingó is, például a lakókocsi vagy a lakósátor.
- *A lakáshoz tartozó bekerített hely* olyan összefüggő, körülhatárolt terület, ahová csak a bemenetelre szolgáló eszközök (ajtó, kapu) használatával lehet szabályszerűen bejutni, illetve a bejutás fizikai erőfelfejtéssel csak azon az akadályon keresztül lehetséges, amelyet a hely védelme végett emeltek (kerítés).¹⁴³ A bekerítés módja közömbös, az történhet bármilyen anyag felhasználásával, mint például téglá, drótháló, sövény stb. De ha a sövény olyan alacsony, hogy nem képez akadályt, és így könnyen átléphető, a terület nem minősíthető bekerített helynek. Végül, ami nagyon fontos, hogy a bekerített helynek lakáshoz kell tartoznia, tehát kell lennie egy lakásnak minősülő ingatlannak (vagy ingóságnak), amelyhez a bekerített hely tartozik. Így például, ha egy körbekerített legelőn csupán egy csőszkunyhó áll, ez nem fog a törvény hatálya alá tartozni.

¹⁴³ Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: *Büntetőjog II.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2012, 242. o.

Az ismertetett körülmények közül *gyakorlati aggály* a csoportos elkövetés kapcsán merülhet fel. Bár a törvény meghatározza, hogy csoportosan akkor követik el a bűncselekményt, ha abban legalább három személy vesz részt, a bírói gyakorlat nem követeli meg sem azt, hogy a sértett (itt a jogosan védekező) az elkövetők bármelyikének jelenlétét vagy a bűncselekmény elkövetésében való részvételét észlelje, sem azt, hogy az elkövetők (itt a jogtalan támadók) csak tettések vagy társtettések lehessenek. Ebből következően, vajon adott esetben a lakásba be nem hatoló, az ajtó előtt várakozó és a menekülésben segítséget nyújtó, de a megtámadott által nem észlelt bűnsegéd is megalapozhatja a kibővített védekezést? Ha erről a megtámadott nem tud, a védekezését tekintve hátrányosabb helyzetbe kerül, illetve akkor is, ha elszámolja magát, és három támadó helyett valójában csak kettő van.

A szükségesség és az arányosság

Az új szabály meglehetősen tágra nyithatja az arányosság nélküli védekezés lehetőségét. Így például akár az este tíz óra után tettelegességgel fajúló konfliktus, amely adott esetben csak könnyű testi sértéssel fenyeget, megalapozhatja a támadó élete kioltásának jogszerűségét. Mint már említettem, olyan álláspont is van, amely szerint a szituációs jogos védelem esetében már maga a szükségesség sem vizsgálendő. Ennek következetes érvényesítésének következménye az a megállapítás, hogy „a védekező személy akár időben, akár mértékét tekintve túlléphet a támadáson: jogos védelem címén fel kell tehát menteni az olyan »védekezőt«, aki a támadás megszűnését követően akár több órán keresztül az általa fogságba ejtett kenyértolvajt kínozza, majd megöli. Onnan kezdve ugyanis, hogy a »támadó« éjjel a lakásába bement, gyakorlatilag bármit megtehet vele, tekintet nélkül a szükségeség és az arányosság, továbbá a túllépés szabályaira.”

A szituációs jogos védelem kapcsán azonban két dolgot mindenképpen meg kell említeni.

a) Az egyik, hogy az csak akkor kerülhet szóba, amennyiben jogos védelmi helyzet áll fenn: azaz jogtalan támadás történik. Ezt maga a Kúria is leszögezi, midőn a szituációs jogos védelem kapcsán arról ír, hogy a törvényi védelem alá tartozó esetek is kivétel nélkül feltételezik a jogtalan támadás megvalósulását; a jogtalan támadás rendszerinti erőszakossága és az elhárítás kényszerűsége ezekben az esetekben is előfeltétele a védekezés jogszerűségének.¹⁴⁴ Ha tehát van jogtalan támadás, a védekezés szükségessé válik: a támadás csak bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel hárítható el, ha a támadás jogtalansága megállapítható, úgy az elhárítás szükséges.

b) A másik pedig, hogy a jogalkotó a szituációs jogos védelem esetében voltaképp a jogos védelem alapesetében meg nem jelenített arányosságot nem követeli meg.

Nem szabad tehát figyelmen kívül hagyni, hogy a szituációs jogos védelem is jogos védelem, azaz fenn kell állnia a jogos védelmi helyzetnek, aminek lényeges eleme az elhárító cselekmény szükségessége. A törvény által nevesített esetekben – ellentétben a Kúria megállapításaival, amelyek szerint a védekező cselekmény jogszerűségének egyetlen kritériuma a szükségesség, illetve hogy meghaladottá vált az arányosság vizsgálata – valójában az arányosságot nem kell vizsgálni. A szükségességből viszont időbeli viszony is következik: jogos védekezés csak addig állhat fenn, amíg jogtalan támadás van, vagy annak azonnali bekövetkezése fenyeget. Ennek hiányában nincs jogos védelem, az időbeli túllépés esetén a korábbi védekező, akinek a cselekménye immár megtorlássá válik, felelősséggel tartozik cselekményéért. Az egyelőre kérdés, hogy mindez mennyiben tudatosul az állampolgárokban, mint ahogy az is, hogy milyen bizonyítási lehetőségei lesznek az esetleges időbeli túllépésnek. Így például, ha jogtalan támadót a védekező harcképtelenné teszi, majd gyakorlatilag kivégzi.

Mindezek alapján abban a korábban említett esetben, amikor egy vadász (nyilvánvalón fegyvert tartván magánál) átsétál a tanya határán,

¹⁴⁴ 4/2013. BJE 2. pont

védekezési szükségesség hiányában nincs jogos védelmi helyzet, így a situációs jogos védelemre való hivatkozás kizárt. Kizárt, ugyanis a védekezési szükségességnek fenn kell állnia, ami nem jelent mást, mint hogy a jogtalan támadás másként, mint bűncselekményi tényállást kimerítő védelmi cselekménnyel nem hárítható el. Ezt alátámasztja, hogy a törvény a situációs jogos védelem kapcsán védekezőről szól, azaz lennie kell valakinek, aki védekezni kényszerül és a támadást el kell hárítania.¹⁴⁵ A felvetett hipotetikus esetben azonban ilyenről nincs szó, illetve legalábbis meg kell győződni a védekezés szükségességéről, aminek a legegyszerűbb formája lehet annak megkérdezése, hogy mégis mit keres ott a „jogtalan támadó”. Ha csupán az útját kívánja lerövidíteni, és ennek nem látszik ellentmondani semmilyen körülmény, akkor ez a „jogtalan támadás” egy egyszerű felszólítással – azaz bűncselekményi tényállást nélkülöző magatartással – „elhárítható”, és nem kerülhet sor a „szitává lövésére”¹⁴⁶. De ugyanez a végkövetkeztetése annak az érvelésnek is, amely szerint a szükségesség a legenyhébb elhárítási mód kötelezettségét foglalja magában¹⁴⁷, azaz a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amit alkalmazott.¹⁴⁸

Végezetül, az említettek fényében az sem lehet kétséges, hogy jogos védelem címén kizárt a felmentése annak, aki az éjjel a lakásába behatoló kenyértolvajt a támadás megszűnte után órákon át kínozza, majd megöli.

A jogintézmény bírói „finomítása”

A konklúziók levonása előtt a Kúria bírái által írt kommentár lényegesen megszorító és a törvény szövegével összhangban nem álló megállapításait érdemes felidézni.

¹⁴⁵ 4/2013. BJE

¹⁴⁶ Tóth Mihály (2012): i. m. 28. o.

¹⁴⁷ Tokaji Géza: i. m. 255. o.

¹⁴⁸ 4/2013. BJE

Ezek szerint: „A 22. § (2) bekezdésében modellezett esetekben a jogalkotó az erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására a jogos védelmi helyzetet kiszélesítette, és a támadás irányultságára, idejére, módjára, körülményeire tekintettel törvényi vélelmet állított fel arra, miszerint az a)-c) pontokban megkívánt feltételek mellett a támadást a védekező élete ellen irányultnak is kell tekinteni. A jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, mert a támadó választja meg a támadás célját, helyét, idejét, módját. A védekezőt mindez felkészületlenül éri, ezért rendszerint kiszolgáltatott helyzetben van. Ellenszegülésének sikere is kétséges, sőt kimenetele olykor csupán a véletlen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor a jogtalan támadás éjjel, fegyverkezve, fegyveresen vagy létszámfölényben levő támadók által (csoportosan) történik. A személy elleni jogsértő magatartásokkal szemben a védekezés korlátlanúsága is ebből a megfontolásból lett törvény által elismerve olyan elkövetési módra vagy napszakra tekintettel, ahol a jogtalan támadás elhárítása, az annak érdekében kifejthető aktív ellenszegülés eleve esélytelenebb, kockázatosabb. Erre figyelemmel a jogalkotó szándékával ellenkezne, ha a személy ellen éjjel megvalósított jogtalan támadás elhárításának – törvényi vélelemmel garantált – korlátlanúságát az ítélkezési gyakorlat kiterjesztené az éjszaka nyitva tartó szórakozóhelyekre, rendezvényekre, zárt, ám azonos feltételek mellett bárki által igénybe vehető helyiségekre (pl. repülőtér terminálja). Ezeken a helyszíneken a nyilvánosság visszatartó ereje, a rend fenntartására kiképzett személy jelenléte (biztonsági őrök, rendészek, rendőrök stb.) megteremtik annak lehetőségét, hogy a jogos védelem keretei közötti elhárító magatartás a 22. § (1) bekezdése szerint valósuljon meg és kerüljön értékelésre.”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Kónya István (szerk.): i. m. 124. o.

Konklúzió helyett

Konklúzió helyett egyetlen kérdést érdemes felvetni az értékelés végén, mégpedig azt, hogy szükséges volt-e, illetve hogy van-e ténylegesen értelme a szituációs jogos védelem szabályának. Személy elleni támadás esetén, illetőleg ha a támadás személy ellenivé válik akár lakásban, akár az ahhoz tartozó bekerített helyre történő behatolás során, a megtámadott majdhogynem korlátlanul védekezhet. Élet elleni támadás esetén az arányosságot nem kell vizsgálni, testi épség elleni támadás esetén akár a halált okozó testi sértés is arányos lehet, túllépés esetén pedig a védekező ijedtsége vagy menthető felindulása miatt mentesülhet a felelősség alól. Ismét meg kell jegyezni, hogy a Kúria (és így a joggyakorlat) értelmezésében az ijedtség és a menthető felindulás már nem az elkövető felismerési, akarati vagy értékelő képességét kizáró tudatzavar, hanem olyan hétköznapi – az általános élettapasztalat szerint is megítélhető – érzelmi reagálás, amelyet a jogtalan támadás ténye vált ki, azzal ok-okozati összefüggésben van, és amely a privilegizált emberölés kapcsán megkívánt erős felindulással nem azonosítható, hanem annál intenzitásában kevesebb.¹⁵⁰ Ha pedig a „támadás” nem személy elleni, hanem például magánlaksértést valósít meg, vagy tisztán vagyoni elleni, akkor ezzel szemben az élet kioltása megengedhetetlen. Végezetül, mint láttuk, a védekezési szükségességnek fenn kell állnia a szituációs jogos védelem eseteiben is, ez viszont jelentősen behatárolja a korlátlan hitt védekezést, és egyben parttalaná teszi a hipotetikus iskolapéldák körüli aggodalmakat.

¹⁵⁰ Uo. 122. o.

A megelőző jogos védelem

a) A megelőző jogos védelem intézményét a 2009. évi LXXX. törvény 5. §-a vezette be a magyar büntetőjogba 2009. augusztus 9-i hatállyal. Ezt megelőzően az ítélkezési gyakorlat nem ismerte el az előzetes védekezés jogszerűségét arra való hivatkozással, hogy támadás, illetve annak közvetlen veszélye hiányában nem áll fenn jogos védelmi helyzet.¹⁵¹ A Legfelsőbb Bíróság (azóta Kúria) akkori véleménye szerint a formai ismérvek alapján bűncselekményt megvalósító védekező tevékenység jogszerűsége kizárólag akkor vizsgálható, ha az már megindult, folyamatban lévő jogtalan támadás, vagy jogellenes támadás közvetlenül fenyegető veszélyének leküzdésére irányul. Az általános fenyegetettségi érzés, a jogtalan támadás bekövetkezőségének távoli veszélye az akkori Btk.¹⁵² 29. §-a szerinti jogos védelmet nem alapozhatta meg.¹⁵³

b) Szintén gátját állta a megelőző jogos védelem elismerésének az a felismerés, hogy a védelmi rendszer az adott körülmények között nem alkalmas arra, hogy vizsgálja az elhárítás szükségességét, annak mértékét és az arányosságát sem, vagyis jelentéktelen támadás esetén is alkalmas igen súlyos, visszafordíthatatlan sérelem okozására; illetve az „önműködő rendszer” nemcsak a közvetlenül fenyegető, jogtalan támadás esetén léphet működésbe, hanem támadás, vagy annak közvetlen veszélye hiányában is, és alkalmas arra, hogy nemcsak jogtalan támadókat, hanem másokat, így ártatlanokat is sértsen.¹⁵⁴

c) A jogirodalomban azonban egyre inkább felmerült annak az igénye, hogy a jog ne mondjon le a fenyegető sérelmek elhárítását biztosító

¹⁵¹ Belovics Ervin (2009): i. m. 125. o.

¹⁵² 1978. évi IV. törvény

¹⁵³ BH 1995/685.

¹⁵⁴ BH 2000/97.

berendezésekről, arról, hogy a technika haladásával lépést tartó bűnözéssel szemben védelmi technika alkalmazható legyen.

d) Mint említettem, a megelőző jogos védelem intézményét a 2009. évi LXXX. törvény vezette be a magyar büntetőjog rendszerébe. Az elemzés előtt érdemes felidézni ennek jogalkotói indokait.

„A jelenlegi ítélkezési gyakorlat szerint nem áll fenn jogos védelmi helyzet, ha valaki a saját vagy más személye, vagy javai elleni esetleges jövőbeli támadás megelőzése érdekében olyan védőberendezést alkalmaz, amely a támadónak sérülést okozhat. A törvény a jogos védelem kriminálpolitikai céljának hangsúlyosabb előtérbe állítása érdekében kifejezetten megengedi az ilyen eszköz alkalmazását. A törvény ezért a jogos védelem körében új rendelkezésként szabályozza az ún. megelőző jogos védelmet. A törvény értelmében nem a védekezőnek kell viselnie a jogos védelem jelenlegi szabályai szerint nem, vagy csak aránytalan nehézségek árán védelmezhető javak (például a tulajdonos szokásos tartózkodási helyétől távol lévő ingatlan) elleni jogtalan támadás eshetőségének a kockázatát.

A megelőző jogos védelem olyan jogtalan támadás megelőzésére irányul, amely a jövőben a védekező vagy más személye vagy javai ellen irányulhat. A megelőző jogos védelem szabálya a jogos védelemtől eltérően nem utal a védendő értékek között a saját, illetve mások személye és javai mellett a közérdekre. Ezzel a törvény kifejezi azt, hogy a megelőző jogos védelem csak abban a szűkebb körben értékelhető, ha ténylegesen személyek vagy javak elleni támadás veszélye áll fenn.

A jogtalan támadás ismérveivel kapcsolatban a jogos védelemre vonatkozó általános szabályok itt is irányadóak. A jogos védelmi helyzettől eltérően itt azonban a jogtalan támadással nem elhárító cselekmény áll szemben, hanem megelőző jogos védelmi eszköz alkalmazása.

A megelőző jogos védelem csupán akkor zárja ki a büntetendőséget, ha három feltétel együttesen érvényesül. A megelőző védelmi eszköz alkalmazása egyrészt nem lehet az élet kioltására alkalmas. További feltétel, hogy a megelőző védelmi eszköz alkalmazása folytán a jogtalan támadó szenvedjen sérelmet. A megelőző védelmi eszköz alkalmazásával szemben az is követelmény, hogy az adott helyzetben minden tőle elvárható tessen meg a sérelem elkerülése érdekében.

A törvény ésszerű korlátokat állít a lehetséges védelmi eszközök alkalmazása útjába a szélsőséges esetek elkerülése érdekében. Az élet kioltására alkalmas védelmi eszköz használata (így például szűrő, vágó fegyver, lőfegyver automatikus működésbe hozatala, vagy nagy erősségű, illetőleg magas feszültségű áram alkalmazása) nem eredményezhet büntetlenséget. Az élet kioltására alkalmas eszköz fogalma nem ismeretlen a magyar büntetőjogban, a Btk. 137. § 4. pont b) alpontjában szereplő »felfegyverkezve« fogalom is használja azt.

A megelőző jogos védelem során maga a védekező is kockázatot vállal. Nem zárható ki ugyanis az, hogy a jogtalan támadás végül nem következik be, ám az annak eshetőségére történő védekező felkészülés mégis büntetőjogilag tilalmazott eredményre vezet, így például nem a jogtalan támadót éri sérelem, hanem egy vétkes személyt. Jogtalan támadás hiányában a megelőző jogos védelem kockázatát a védekezőnek kell viselnie, ami azt jelenti, hogy ha a védelmi eszköz vétkes személynek okoz sérelmet, e sérelem gondatlanságból történt okozásáért (például testi sértés, vagy foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés gondatlan vétsége miatt) a védekező felel.

Végezetül a törvény előírja a védekező fél számára azt a kötelezettséget, hogy a sérelem elkerülése érdekében az adott helyzetben minden tőle elvárhatót megtegyen. Ez a kötelezettség teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen, vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával. A »tőle elvárhatóság« fogalma nem ismeretlen a magyar büntetőjogban, a gondatlanság egyik formája a hanyagság is (Btk. 14. §), valamint a segítségnyújtás elmulasztása tényállása (Btk. 172. §) is használja. A »tőle elvárhatóság« minden esetben az ügy egyedi körülményei szerint állapítható meg. Az »adott helyzetben« elvárhatóság pedig azt fejezi ki, hogy nem csupán a védekező személye, hanem a választott eszköz is befolyásolja, hogy milyen módon kell a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent megtennie. Mindezek alapján tehát a bíróságnak azt is vizsgálnia kell, hogy a védekező minden tőle elvárhatót, és minden tőle az adott helyzetben elvárhatót megtett-e a sérelem elkerülése érdekében.”

e) A hatályos Btk. a megelőző jogos védelem intézményét megtartotta, és a következők szerint szabályozza:

21. § Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából

telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

f) A jogalkotó indokai ezzel kapcsolatban a következők voltak:

„A jogellenes cselekmények elhárítására az állami szervek jogosultak és kötelesek. Minden olyan esetben, amikor az állami szervek e kötelezettségüknek nem tesznek eleget, a megtámadott részére biztosítani kell a védekezés jogát. A jogos védelemmel a törvény ennek a védekezésnek a jogát biztosítja. A jogszerűen védekező ezért valójában nemcsak a saját, hanem a társadalom érdekében is cselekszik.

A törvény azt tekintette kriminálpolitikai kiindulópontnak a jogos védelem megfogalmazásánál, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan kell megítélni.

A törvény a jogos védelem kriminálpolitikai céljának hangsúlyosabb előtérbe állítása érdekében kifejezetten megengedi a saját vagy más személye vagy javai ellen irányuló, esetleges jövőbeli támadás megelőzését szolgáló védelmi cselekményeket.

A megelőző jogos védelem jogintézményét a 2009. évi LXXX. törvény vezette be a Btk.-ba, így jelenleg törvényes lehetőség van védőbe rendezések, megelőző védelmi eszközök alkalmazására, és ezen a törvény sem változtat. A megelőző védelmi eszközzel szemben támasztott követelmény, hogy az nem lehet az élet kioltására alkalmas, csak a jogtalan támadó szenvedhet sérelmet, és a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható.

A megelőző jogos védelem akkor zárja ki a büntetendőséget, ha olyan jogtalan támadás megelőzésére irányul, amely a jövőben a védekező vagy más személye vagy javai ellen irányulhat. A jogtalan támadás ismérveivel kapcsolatban a jogos védelemnél kifejtettek ezért itt is irányadóak. Különbség azonban a jogos védelmi helyzethez képest, hogy a jogtalan támadással nem elhárító cselekmény, hanem megelőző jogos védelmi cselekmény, vagy eszköz áll szemben. Utóbbi azonban kizárólag akkor jogszerű, ha az élet kioltására nem alkalmas.

A törvény nem szab további korlátokat a védekező intézkedéssel szemben, hanem annak kimunkálását az ítélkezési gyakorlatra bízta.

A megelőző jogos védelem során azonban maga a védekező is kockázatot vállal. Nem zárható ki ugyanis az, hogy a jogtalan támadás végül nem következik be, ám az annak eshetőségére történő védekező felkészülés mégis büntetőjogilag tilalmazott eredményre vezet. Jogtalan támadás hiányában a megelőző jogos védelem e kockázatát a védekezőnek kell viselnie. Ezért a törvény a megelőző védekezés büntetlenségét kizárólag jogtalan támadás tényleges bekövetkezése esetére szorítja.”

A jogos védelem és a megelőző jogos védelem viszonya

A jogos védelmi helyzet és a megelőző jogos védelem közötti alapvető különbség az, hogy míg a jogos védelmi helyzetben a megtámadott (védekező) személyesen fejt ki a védekező cselekményt, addig a megelőző jogos védelemmel a „védekező” az elhárító cselekményt védelmi eszköz használatával hajtja végre. Magát a jogintézményt a jogtalan támadásoknak azokra az eseteire hozta létre a jogalkotó, amikor a jogos védelem kifejtésére jogosult személy fizikailag nincs a jogtalan támadás helyszínén, ebből következőleg a védelemhez való jogát nem képes gyakorolni. Végül, a két intézmény viszonya kapcsán azt kell kiemelni, hogy amennyiben a telepített védelmi eszköz – a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve – akkor lép működésbe, amikor az eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a megelőző, hanem az általános jogos védelem alapján indokolt megítélni.¹⁵⁵

A megelőző jogos védelem korlátai

A törvény meghatározza azt a három feltételt, amelynek a hiánya kizárja a büntetőjogi felelősség alóli mentesülést. Ezek a következők:

¹⁵⁵ 4/2013. BJE

- a) a védelmi eszköz nem lehet az élet kioltására alkalmas;
- b) a védelmi eszköz működése folytán csak a jogtalan támadó szenvedhet sérelmet;
- c) a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható.

A problematikus területek

A törvényhozói szándékkal, és az annak nyomán megfogalmazott törvényszöveggel kapcsolatban nem állítható az, hogy ne lennének különböző aggályokkal terhesek. A következőkben ezeket tekintem át röviden.

A jogtalan támadás

A miniszteri indokolásból kitűnően a jogtalan támadással kapcsolatban a jogos védelem általános szabályai irányadók. Ezzel kapcsolatban azonban a következő probléma vetődik fel.

A jogtalan támadással kapcsolatos alapvető követelmény, hogy valamely bűncselekmény törvényi tényállását valósítsa meg, amellyel kapcsolatban nem állhat fenn jogellenességet kizáró ok. Azonban, ha a „támadó” adott esetben végszükséghelyzetben van, mert például egy kóbor kutya támadása elől átugrik a kerítésen, a védelmi eszköz annak ellenére működésbe lép, hogy nincs jogtalan támadás. Szintén kizárhatja a „támadás” jogellenességét, ha arra jogszabály engedélye alapján, hivatali, hatósági jog/kötelezettség gyakorlása során kerül sor (például tűzoltó vagy mentő behatolása válik szükségessé).

A 2009-es törvény indokolása szerint (de ugyanerre utal az új Btk. indokolása is), ha a védelmi eszköz vértlen személynek okoz sérelmet, e sérelem gondatlan okozásáért a védekező felel. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy ki a vértlen személy. Példaként szokás felhozni a kerítésen labdáért bemászó gyermeket vagy fiatakorút. Ezzel szemben azt kell megállapítani, hogy a vétlenségről ilyen esetben aligha

lehet beszélni, mert az eset körülményeihez képest a tényállásszerűség szintjén minimum a magánlaksértés szabálysértése megvalósul, de az is lehet, hogy a bűncselekményi alakzata, a gyermekkor pedig nem zárja ki a támadás jogtalanságát jogos védelem esetén. A vétlenségre utalás egyébként az indokolás részéről dogmatikailag sem helyes. A vétlenség ugyanis rendszertanilag az objektív jogellenesség helyett a szubjektív bűnösség fogalma körében nyer elhelyezést és értelmezést mint a szándékosságon és a gondatlanságon kívül álló, ezért bűnösség megállapítására nem vezethető kategória. Vétlenség esetében hiányzik mind az akarati, mind az érzelmi oldal, és ez a bűnösség hiányát eredményezi. A bűnösség hiánya azonban nem érinti a tényállásszerű (diszpozíciószerű) cselekmény büntetőjog-ellenességét.

A védelmi eszköz

A védelmi eszközzel szemben támasztott követelmény, hogy nem lehet az élet kioltására alkalmas.

a) A 2009. évi LXXX. törvény miniszteri indokolása ezzel kapcsolatban hivatkozott a Btk. felfegyverkezve történő elkövetést meghatározó értelmező rendelkezésére, e szerint: felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál [régii Btk. 137. § 4. b) pont, de ugyanígy szabályozza az új Btk. is: 459. § (1) bek. 6. pont]. Mint arra az 1978. évi IV. törvény e rendelkezéshez fűzött miniszteri indokolás is utal, az emberi élet kioltására alkalmas eszköz lehet bármiféle fegyver, robbanóanyag, de egyéb célt szolgáló eszköz is, például kalapács, csákány.¹⁵⁶ A 2012. évi C. törvényhez fűzött indokolás pedig azt mondja, hogy a felfegyverkezve történő elkövetés tárgyi feltétele az, hogy az elkövető a cselekmény kifejtésekor az élet kioltására objektíve alkalmas eszközt tartson magánál, ami lehet szűrő-, vágó- vagy ütőfegyver, illetve bármilyen más, ren-

¹⁵⁶ *Büntető törvénykönyv*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 184. o.

deltetésszerűen más célra használatos eszköz, amely az élet kioltására ténylegesen alkalmas (csákány, kalapács, fejsze stb.). Mindez kiégszítendő azzal, hogy „megfelelő” használat mellett szinte bármi lehet az emberi élet kioltására alkalmas.

b) *Problémát* jelent ugyanakkor, hogy mi történik abban az esetben, ha az eszközt annak tudatában telepítik, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és egyébként általában nem is alkalmas arra, de a támadó mégis meghal: például csapdába esik, és hosszú idő alatt elvérzik. Ezért felelősség terheli a telepítőt? És ha igen, milyen címen? A szándékos emberölés nem valósulhat meg, mivel az eszköz telepítője nem kívánta és nem is nyugodott bele a támadó életének kioltásába. Ráadásul tévedése kizárja a szándékos bűncselekményt. Gondatlan emberölés szintén nem terhelheti, mivel testi sértés okozására irányuló szándék egyértelműen van. Annyi bizonyos, hogy testi sértés okozására irányuló szándék van, és az is bizonyos, hogy az eszköz a konkrét esetben alkalmas volt az emberi élet kioltására, hiszen a támadó meghalt. A halálos eredmény tekintetében a védekezőt szándékosság nem terhelte, így legfeljebb a halált okozó testi sértés maradhat. Annak megállapításához egyrészt szükséges az eredményre kiterjedő gondatlanság, másrészt a gondatlan eredményokozás beleférhet a védekezés arányosságába, így túllépésként nem értékelhető.

c) Egy a téma szempontjából többször idézett *bíróági határozat szerint* *esetben*, miután az elkövető áram alá helyezett vezetéket telepített a kerítésen belül a gyümölcsös köré, „az ezt követő napokban többször is elfordult, hogy megfelelően a fűben elhelyezett vezeték-ről, őt is megrázta a vezetékben lévő 230 voltos áram, de jelentősebb áramütést nem szenvedett”. Majd amikor a 18 éves sértett belegabalyodott a vezetékbe, őt végül úgy rázta meg, hogy meghalt.¹⁵⁷ Ehhez azonban az kellett, hogy a sértett belegabalyodjon, kézzel is hozzáérjen stb. Kérdés tehát, hogy ha a vádlottat az áram többször megrázta,

¹⁵⁷ BH 2000/97.

és nem lett tőle baja, ez nem alapozza-e meg az alkalmatlanságot, még ha a konkrét és szerencsétlen esetben halálos eredményt okozott is. Vagy: ebben az esetben fennállhat-e valóban az eshetőleges szándék (a következményekbe való belenyugvás), ha az elkövető a saját példáját tapasztalva nem gondolta halálos eredményt okozónak az áramot?¹⁵⁸ Mint arra a döntés indokolása is rámutat, a tudatos gondatlanság megállapításához nem a véletlen bizakodás, hanem konkrét, reális tényeken alapuló bizakodás szükséges. A saját tapasztalás azonban – véleményem szerint – megalapozza a reális tényeken alapuló bizakodást.¹⁵⁹

A védekezési szándék

A védekezési szándék hiányával a megelőző jogos védelem esetén nincs különösebb probléma. A gondot azonban maga a védekezési szándék terjedelme jelenti. A védelmi berendezés ugyanis nem tudja felmérni azt, hogy a jogtalan támadás milyen veszéllyel fenyeget. Nem tudja felismerni azt, hogy a támadás mire irányul, mik lehetnek a lehetséges következményei. Így, hogy az csupán egy „egyszerű” magánlaksértés, vagy lopásra, rablásra, esetleg nyereségvágyból elkövetett emberölésre irányul-e.

A jogos védelem általános szabályainál kifejtettek szerint elfogadott az, hogy vagyon elleni támadás esetén a testi sértést okozó védekezés nem aránytalan. De az is elfogadott, hogy a gondatlan eredményért a védekező nem tartozik büntetőjogi felelősséggel. Így adott esetben a védekezés nem aránytalan, ha halált okozó testi sértésben nyilvánul meg.

¹⁵⁸ Mint például a „kesznyéteni eset”-ben. Lásd Pósa Edina: Meddig jogszerű a vagyon védelme – a jogos védelem szabályainak változásai. *Ügyészek Lapja*, 2012/5–6., 45. o.

¹⁵⁹ A témához lásd még Karsai Krisztina: Az uborka tolvaj feláldozható avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélkezés. In: Gál István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2011, 341–350. o.

A 2009. évi LXXX. törvényhez fűzött miniszteri indokolásnak az a kitétele, amely szerint a vétlen személyt érő sérelem okozás miatt az elkövető gondatlan bűncselekményért felel, nem feltétlenül állja meg a helyét. Az indokolás nyilvánvalóan nem a hanyag gondatlanságra gondol. A tudatos gondatlanság fogalma szerint gondatlanul követi el a bűncselekményt, aki előre látja magatartásának lehetséges következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában. Az eshetőséges szándéktól eltérően az elkövetőnek itt van valami reális alapja abban bízni, hogy a cselekményének a következménye elmarad, és ebben bízik könnyelműen. Kérdés azonban, hogy az abban való bízakodás, hogy illetéktelen személy nem hatol be a védett területre, mennyire tekintendő könnyelműnek. Főleg, ha eleget tesz annak az elvárásnak, hogy a védelmi eszköz létre utaló figyelmeztető táblát helyez el a kapun, kerítésen stb.

A szükségesség és az arányosság

A – legalábbis eddigi – bírói gyakorlat szerint az elhárító tevékenység arányosságának vizsgálatánál a támadás lehetséges következményeinek és nem a támadó szándéka felismerésének van jelentősége.¹⁶⁰ Kérdéses azonban, hogy a „védekező” hogyan ismeri fel előre a még be sem következett támadás lehetséges következményeit. Mi ellen védekezik? Magánlaksértés, lopás, esetleg rablás, testi sértés, emberölés, vagy mi ellen? A védekező a védelmi eszköz telepítésekor sem a támadó személyét, sem annak cselekvési módját, sem annak eszközeit nem ismeri¹⁶¹, azonban mindennek ellenére, a rendszer úgy lehet alkalmas jelentéktelen támadás esetén is igen súlyos és visszafordíthatatlan sérelem okozására, hogy nem alkalmas arra, hogy vizsgálja az elhárítás szükségességét, annak mértékét és az arányosságát.¹⁶²

¹⁶⁰ BH 1989/138.

¹⁶¹ Székely János: Egy betöltésre váró joghézag. *Magyar Jog*, 1994/3., 164. o.

¹⁶² BH 2000/97.

A helyzetet bonyolítja, hogy mind a 2009-es, mind a 2012-es törvény egyértelművé tette, hogy a védelmi eszköz nem lehet alkalmas az élet kioltására. Ebből következően élet védelmére nem lehet alkalmazni védelmi berendezést. De vajon még abban az esetben sem, ha a támadás egyértelműen élet ellen irányul?

A túllépés

A túllépésnek alapvetően két iránya van: időbeli és arányosságbeli. Mindkétfajta túllépés kapcsán merülnek fel kérdések.

a) Az *időbeli túllépés* szempontjából az az alapvető probléma, hogy az hogyan akadályozható meg. Hogyan védhető ki az időbeli túllépés, ha a védekező nincs jelen? Például a jogtalan támadás pillanatában a védelmi berendezés működésbe lép, a jogtalan támadás megszűnik, de a csapda még fogva tartja a támadót, és ezzel súlyosabb sérelmet okoz neki, aki akkor már nem támadó, mert támadásra képtelen állapotban van. A védekezést nem lehet leállítani, mert a védekező nincs ott.

b) A törvény az *arányosságbeli túllépésről* nem rendelkezik, azaz nem biztosít büntetlenséget a védekező részére. A védelmi eszköz esetén nyilvánvalóan nem beszélhetünk ijedtségről, menthető felindulásról, ami az arányosság túllépését büntetlenné tenné.

c) Az arányosságbeli túllépéshez kapcsolódva kell szót ejteni az *önkéntes eredményelhárítás* problémájáról. Az önkéntes eredményelhárítás lehetőségétől és az ahhoz kapcsolódó büntetlenségtől a védekező itt – a jogos védelem „alapvetésétől” eltérő módon – meg van fosztva. Ha a védelmi eszköz által okozott sérelmet, illetőleg annak a támadáshoz viszonyított aránytalanságát a jelen lévő védekező észlelné, még lehetősége lenne az eredményt elhárítani, így viszont erre esélye sincs.

d) A túllépés kapcsán még egy kérdést fel lehet vetni, nevezetesen azt, hogy ha a védelmi berendezés a törvényi feltételeit túllépi, ez jogellenes helyzetet, azaz olyan jogtalan támadást keletkeztet-e, amivel szem-

ben (az addigi jogtalan támadó részéről) helye van jogos védelemnek. A jogos védelem szabályai szerint ugyanis – a kölcsönös és egyidejű támadás esetén kívül¹⁶³ – ha a védekezés támadásba lép át, ezzel szemben lehet szó jogos védekezésről.¹⁶⁴

Az elhárítás szükséges mértékének túllépése jogtalanak minősül, még abban az esetben is, ha a védekező büntetőjogi felelősségét az ijedségre vagy menthető felindulásra alapított ok kizárja.¹⁶⁵

Elvárhatóság a sérelem elkerülése érdekében

Fontos törvényi előírás, hogy a védekezőnek a büntetlenséghez a sérelem elkerülése érdekében mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható. A 2009-es törvény miniszteri indokolása ennek körében arra utal, hogy ez teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával.

Ezzel kapcsolatban két problémakör merül fel.

a) Az egyik az, hogy ha a jogos védelem esetén a személyesen védekezőt nem terheli olyan kötelezettség, hogy a védelmi cselekmény kifejtése előtt előzetesen tájékoztassa a támadót arról, hogy védekezni fog, hogy követelhető meg ez a megelőző jogos védelem esetén. A védekezés joga ugyanis törvényben – ráadásul immár alaptörvényben – biztosított alapjog, így annak gyakorlásával minden külön

¹⁶³ BH 2004/93.; BH 2002/171.

¹⁶⁴ Tokaji Géza: i. m. 251. o.; Nagy Ferenc (2010): i. m. 142. o. Megjegyezendő, hogy egy viszonylag újabb legfelsőbb bírósági döntés értelmében, ha a kölcsönös tettegesség során az erőviszonyok azért változnak meg, mert az egyik félhez utóbb – előzetesen fel nem ismerhetően – további támadó személy csatlakozik, az emiatt hátrányba kerülő fél javára a jogos védelem megállapítása már nem zárható ki. (BH 2008/260.)

¹⁶⁵ Földvári József (2006): i. m. 136. o.

figyelmeztetés nélkül kell számolnia annak, aki jogellenes magatartást tanúsít.¹⁶⁶

b) A másik pedig az, hogy a jogos védelemnek a lényege, hogy visszaverje a jogtalan támadást, ez pedig tipikus esetben sérelmet okoz a támadónak. A jogos védelem esetén kitérés kötelezettség nincs, a szükséges esetben és mértékben nem kell törekedni a sérelem elkerülésére. Nem látszik sem ésszerű indoka, sem módja annak a törekvésnek, amely ezt a védelmi berendezés telepítése esetén megköveteli. Nehezen képzelhető el a gyakorlatban az olyan eszköz hatékonysága, amely meglétére egyrészt előre figyelmeztetnek (lehetővé téve az ezzel való számolást, az arra való felkészülést, értelmetlenné téve), másrészt amely nem okozhat sérelmet (mert nyilvánvaló, ha a vétlennek nem okozhat sérelmet, akkor a jogtalan támadónak sem tud).

Összegzés és megoldási lehetőség

A megelőző jogos védelem szabályait érdemes fenntartásokkal kezelni. Ezek ugyanis olyan felelősséget terhelnek a védelmi berendezés telepítőjére, amit ő maga az eszköz telepítésekor fel sem tud mérni. A közrend és közbiztonság megteremtése mint állami feladat hiányának megoldását nem lehet az állampolgár kezébe adni. Az állampolgárnak természetesen joga van különféle riasztóberendezéseket használni, de a bizonytalan kimenetelű védelmi berendezések telepítése nem lehet a bűnözés elleni harc eszköze.

A jogi szabályozás hatástalanságát figyelembe véve megoldásként a közösség erejére, összetartozására építő *közösségi bűnmegelőzés* eszközrendszerének erősítése (a cselekvő részvétel, a személyes, kapcsolati háló és a felelősségérzet erősítése, az ahhoz való tevékeny hozzájárulás, a lakókörnyezet biztonságának és tisztaságának növelése, a lakott területek karbantartása); az úgynevezett *szomszédprogram* (ennek a „láthatatlan kontroll”-nak feltétele, hogy a szomszédok

¹⁶⁶ Belovics Ervin (2009): i. m. 130. o.

ismerjék egymást, tudják, hogy ki tartózkodik a másik területén illetéktelenül, figyeljék a területen történő eseményeket, az idegeneket, és értesítsék a hatóságot) és *a közösségi rendészet filozófiájának átültetése* a rendőri munkába (ez a helyi problémákat középpontba állítva a helyi lakosság bevonásával dolgozik a bűncselekmények megelőzésén, felszámolásán) jöhet szóba.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Windt Szandra: A közösségi bűnmegelőzés eszközei. In: *Biztonságos város. Kézikönyv a városi bűnmegelőzés lehetőségeiről*. Belügyminisztérium, Budapest, 2011, 71–86. o.

A JOGOS VÉDELEM

JOGALKALMAZÁSI JELLEMZŐI

A zárótanulmány harmadik érdemi része az empirikus kutatás tapasztalatait összegzi. Külön tárgyalja a vizsgálat során felmerült anyagi jogi és eljárásjogi problémákat. Az előbbieket tekintetében igazodik a második rész szempontjaihoz, az utóbbiak között pedig az ismeretlen tettel szembeni nyomozást megszüntető határozat hozatalával, a kétségeség megítélésével, illetve a garázdaság és a testi sértés viszonyával kapcsolatos kérdések kapnak helyet.

Az aktavizsgálat

A kutatás empirikus szakaszában a jogos védelem és a megelőző jogos védelem tárgykörébe tartozó, a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése óta¹⁶⁸ keletkezett, illetve elbírált ügyeket¹⁶⁹ volt szükséges megvizsgálni. Ennek érdekében az ország tizenkilenc megyéjéből és a fővárosból kérte be a releváns aktákat az Országos Kriminológiai Intézet. A megkeresésnek minden megye eleget tett, Jász-Nagykun-Szolnok megyéből nem érkeztek bűnügyi iratok azzal a tájékoztatással, hogy az érintett megyei főügyészségen és a megye járási ügyészségein a vizsgált időszakban nem volt folyamatban a megelőző jogos

¹⁶⁸ 2009. augusztus 9.

¹⁶⁹ Az 1978. évi IV. törvény 29. és 29/A §-a, illetve a 2012. évi C. törvény 21. és 22. §-a.

védelem tárgykörébe tartozó, valamint a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése által a jogos védelem jogintézményben bekövetkezett változásokkal érintett eljárás.

A többi tizennyolc megyéből és a fővárosból a megkeresésre 872 bűnügyi irat érkezett, ebből 734-et lehetett felhasználni a kutatás során. A „kieső” akták ekkora hányadát a következőkre lehet visszavezetni:

- a) voltak olyan iratok, amelyekben a nyomozás megszüntetése végül nem jogos védelem címén, hanem bizonyítottság hiányában történt, de felmerült a jogos védelem lehetősége (mindazonáltal ezek az iratok is feldolgozásra kerültek, és a kutatás szempontjából tanulságul szolgáltak);
- b) voltak olyan iratok, amelyek elbírálása nem a megadott időintervallumba esett (ezek között voltak olyanok, amelyek már eleve korábbi elbírálásúak voltak, de olyanok is, amelyek esetén a jogtalan támadót elmarasztaló bírósági ítélet esett a vizsgálati időintervallumba, a jogos védelem miatti megszüntető határozat azonban korábbi volt);
- c) kerültek a mintába olyan iratok, amelyek még nem voltak jogerősen lezárva (elsőfokú felmentő ítélet született, amelyet felbezárás követett, és nem volt még – vagy legalábbis az ügy iratai között nem szerepelt – másodfokú határozat);
- d) végül voltak olyan ítéletek, amelyek értékelhetetlenek voltak, mert úgynevezett rövidített ítélet szerepelt csak az aktában, ami nélkülözte az indokolást, néha a jogos védelemre való hivatkozást, adott esetben még Btk.-hivatkozás szintjén is.

Mint említettem, az empirikus szakasz két módszere a jogesetelemzés, illetve az adatlapos adatrögzítés volt. Az *adatlap* a támadó és a védekező cselekmények jellegének feltárására, a szükségesség és az arányosság kérdésének vizsgálatára, a jogos védelem eseteinek (jogos védelem „alapesete”, megelőző, illetve szituációs jogos védelem) fennállási gyakoriságára, az ügyek elbírálásának „szintjére” (ügyész-ség vagy bíróság) irányult. Az aktafeldolgozás kapcsán azonban rengeteg olyan – anyagi jogi és eljárásjogi – kérdés is felmerült, amelyre a kutatás kezdetén gondolni nem lehetett (ennek lehetőségével

azonban számolni kellett), így az adatrögzítést szükségképpen ki kellett hogy egészítse a *jogesetelemzés*.

Végezetül két dolgot kell megemlíteni. Az egyik, hogy a határozatok döntő többsége nyomozást megszüntető ügyészi határozat (82,5 százalék szemben a 17,5 százaléknyi bírósági felmentő ítélettel), ezért a hivatkozott ügyek alapvetően ügyészségi határozatokra vonatkoznak. Ha bírósági határozatot érint a hivatkozás, ezt külön jelzem. A másik pedig, hogy a kutatás célja elsősorban a lehetőség szerinti objektív megismerés, és nem az esetleges hibák felhánytorgatása volt. Ennek megfelelően, az ügyek, határozatok hivatkozásánál egy sorszámot jelölök meg. A visszakereshetőség érdekében a tanulmány függeléke oldja fel a sorszámhoz tartozó hatóságok megnevezését és a konkrét ügyszámot.

Anyagi jogi problémák

Alapvetés

a) A tanulmány elméleti részében volt róla szó, hogy a jogos védelem egy olyan büntetőtörvényi diszpozíció, amely a jogellenesség hiányát eredményezve kizárja a cselekmény büntetendőségét, ezáltal a bűncselekmény fogalmi megvalósulását. Az aktavizsgálat eredményeinek ismertetése során – feltételezett egyértelműsége ellenére – hangsúlyozni kell, hogy a jogos védelem büntetőjogi felelősséget negligáló diszpozíciója a jogalkalmazás során úgy viselkedik, mint egy felelősséget megalapozó törvényi tényállás, legalábbis abban a tekintetben, hogy alkalmazásához bizonyítani kell a diszpozíció (fogalmi) elemeit, csakúgy, mint a törvényi tényállási elemeket egy bűncselekmény kapcsán. A jogos védelem alapeseténél ezek az elemek:

- a jogtalan támadás, amely
- intézett, vagy közvetlenül fenyegető, illetve
- a védekezés, amely szükséges, és
- (– az elhárítás egyben arányos is).

Az a határozat, legyen szó akár nyomozást megszüntető ügyészi határozatról, akár bírósági felmentő ítéletről, amely ezeket az elemeket nem vizsgálja, lényegében nem tesz eleget a fenti alapvetésnek, és az indokolás nem tekinthető elégségesnek. A jogszabály beidézése, és annak megállapítása, hogy jogos védelmi helyzet állt fenn, valójában nem jogi indokolás. Erre a vizsgálat során rengeteg példát lehetett találni. Néhányat érdemes ebben a körben megemlíteni:

1. A Btk. 29. § (1) bekezdésének ismertetését követően: „A nyomozás adatai alapján megállapítható, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben cselekedett.”¹⁷⁰

2. „Kétséget kizáró módon megállapítható, hogy a sértettek bántalmazási szándékkal léptek fel a gyanúsítottakkal szemben, akik ezt a személyük ellen intézett jogtalan támadást oly módon hátrították el, hogy a sértetteket a földre vitték. A gyanúsítottak vonatkozásában ezért büntethetőséget kizáró jogos védelmi helyzet állapítható meg.”¹⁷¹

3. A Btk. 22. § (1), (3), (4) bekezdésének ismertetését követően: „A fentiekre figyelemmel a rendelkező részben írt törvényhely alapján a nyomozást megszüntettem.”¹⁷²

4. „A nyomozás adatai szerint S. J. éjszakai időpontban jogtalanul hatolt be A. J.-né és családja házának udvarába, majd a teraszon dulakodni kezdett A. J.-nével, nyakát megfogta. Tehát A. J.-né ellen támadást intézett S. J., melyet a fia, A. J. A. gyanúsított úgy hátrított el, hogy nyakszirten ütötte a felkapott baseball ütővel S. J.-t. *(ez eddig a tényállás ismertetése)* A. J. A. gyanúsított javára a fentiek szerint megállapítható a jogos védelem, mely büntethetőséget kizáró ok. Erre tekintettel a nyomozást a rendelkező részben írt törvényhely alapján megszüntettem.”¹⁷³

5. „A lefolytatott nyomozás során tehát megállapítást nyert, hogy a gyanúsított – amikor bántalmazta I. F. N.-t – jogos védelmi helyzetben volt, a Btk. 22. § f) pontja alapján a jogos védelem büntethetőséget kizáró ok, ezért a Btk. 29. § (1) bekezdésében foglaltak alkalmazásával a nyomozást megszüntettem.”¹⁷⁴

¹⁷⁰ 847. ügy

¹⁷¹ 138. ügy

¹⁷² 764. ügy

¹⁷³ 437. ügy

¹⁷⁴ 106. ügy

b) Eleget tesz az indokolási kötelezettségnek az a nyomozást megszüntető határozat, amely a következőket tartalmazza. A jogos védelem – mint büntethetőséget kizáró ok – megállapításának három együttes feltétele van: a jogtalan támadás más személy részéről, valamint az ezt elhárító magatartás szükségessége és arányossága. A törvény szövegéből egyértelműen megállapítható az is, hogy a jogos védelem nemcsak annak a javára állapítható meg, akit jogtalan támadás ért, hanem annak a javára is, aki a más személyt érő jogtalan támadást kívánja ily módon elhárítani. A jelen ügyben a jogtalan támadás a sértett részéről egyértelműen megállapítható, hiszen a sértett még akkor is a feleségét bántalmazta, amikor a gyanúsított a helyszínre érkezett. Ez a támadás egyben befejezetlen is volt, mivel az elhárító magatartás hiányában a sértett tovább bántalmazta volna a feleségét. A gyanúsított elhárító cselekménye megfelel a szükségesség követelményének is, hiszen a sértett fizikai bántalmazásán túl a gyanúsítottnak más lehetősége nem volt arra, hogy véget vessen H. J.-né bántalmazásának. A gyanúsított emellett az arányosság követelményét sem sértette meg, ugyanis csak egy ütést mért a sértettre, akinek ebből kifolyólag súlyos sérülése keletkezett, a sértett pedig ugyanilyen jellegű sérüléseket okozva bántalmazta a feleségét. A jogos védelem megállapítása feltételeinek megtartását bizonyítja az is, hogy a gyanúsított rögtön be is fejezte a sértett bántalmazását, miután a sértett is felhagyott a felesége ütlegetésével.¹⁷⁵

A jogtalan támadás

A jogtalan támadás meghatározása a várakozásokkal ellentétben nem volt könnyű. Az adatlap két kérdést tartalmazott erre vonatkozóan: az egyik a támadó cselekmény jellegére, a másik a támadó cselekmény ügydöntő határozatban való minősítésének megtörténetére, illetve igenlő esetben a tényleges minősítésre kérdezett rá.

¹⁷⁵ 759. ügy

a) A támadó cselekmények *jellegüket tekintve* és döntő többségükben (a releváns iratok csaknem 95 százaléka) testi épség elleniek voltak. Ennek az értelmezése körében azonban ki kell emelni, hogy rengeteg olyan ügy volt, ahol a támadás egyértelműen testi épség ellen irányult, azonban a cselekményt a jogalkalmazó a testi sértés helyett, illetőleg néha amellett garázdaságnak (is) minősítette. Ennek a helyességéről a későbbiekben részletesen lesz szó. A mintában élet elleni támadások elenyésző számban szerepeltek, a vagyon elleniek pedig még ennél is kevesebb esetben.

b) A támadó cselekmény *Btk. szerinti minősítése* (vagy legalább a bűncselekmény elnevezésére való utalás) az esetek több mint felében nem történt meg (52,9 százalék). Ez annyiban tekinthető problémásnak, hogy a támadó cselekmény minősítésének hiánya esetén nehéz vizsgálni azt, hogy azzal szemben milyen elhárító cselekmény lenne arányos.

c) A támadás *jogtalanságát* a gyakorlat sem teszi függővé a támadó beszámítási képességétől: az elmebeteg támadása is megalapozza a jogos védelmet.¹⁷⁶

d) Ami viszont problémás lehet, hogy mi történik akkor, pontosabban hogyan érinti a jogos védelmi cselekmény megítélését, ha *a támadó cselekmény „eltűnik”*, mert vagy nem minősül bűncselekménynek, vagy nem bizonyítható? Lehet-e jogos védelemről szó akkor, amikor a támadó cselekmény nem bűncselekmény, lehet-e a jogos védelmes határozat részévé tenni azt a támadást, amelyet az ezt megítélő határozat nem lát bizonyítottnak?

A *bűncselekmény hiányára* szolgál például az az eset¹⁷⁷, amelyben az ügyész megszüntette a nyomozást súlyos testi sértés büntette miatt jogos védelem címén a gyanúsítottal szemben azon tényállás alapján, miszerint F. E. a gyanúsítottra támadt, a támadás alatt álló gyanúsított pedig egy alkalommal orron ütötte F. E.-t. Ezt megelőzően azonban a nyomozó hatóság

¹⁷⁶ 604., 725. ügy

¹⁷⁷ 195. ügy, de hasonló jogi megoldást tartalmaz az 542. ügy is

bűncselekmény hiányában szüntette meg a garázdaság vétsége miatt folytatott nyomozást F. E.-vel szemben. Az indoklás utal arra, hogy F. E. egy alkalommal az arcán megütötte T. Z.-t, azonban mivel ez a cselekmény nem nyilvános helyen történt, hanem egy lakásban, ezért a garázdaság bűncselekménye nem valósult meg. Mindebből több kérdés adódik. Egyrészt: hogy ha a támadás nem bűncselekmény, akkor azzal szemben – utalva a jogellenesség értelmezése kapcsán írtakra – hogy állhat fenn jogos védelem? Ebben a konkrét esetben még az sem állítható, hogy egyébként a garázdaság szabálysértése valósulna meg. Másrészt, itt is felvetődik, hogy helyesebb lenne a támadó magatartást helyesen minősíteni, és nem a garázdaság vétségével operálni. A támadás itt tetteles becsületsértés vagy könnyű testi sértés lehet, de ezt az eljáró hatóságnak kellett volna megállapítania, és azzal összevetnie a védekező cselekményt.

A *bizonyítottság hiányára* példa az az eset¹⁷⁸, amelyben az ügyész bizonyítottság hiányában megszüntette a garázdaság vétsége miatt indult nyomozást B. J. gyanúsítottal szemben azzal az indokkal, hogy nem bizonyítható (minden kétséget kizáróan nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése), hogy a gyanúsított nekiugrott volna R. M.-nek, vele dulakodást kezdeményezett, illetve dulakodott volna. Ezzel szemben a bíróság R. M.-et fölmentette a súlyos testi sértés büntettének vádjá alól, az ítéleti tényállás pedig azon alapult, hogy B. J. R. M.-et fejen ütötte, nekiugrott, majd miután földre estek, továbbra is támadóan lépett fel, megpróbálta megrúgni R. M.-et. Tehát, az ügyész megszüntette a nyomozást a támadóval szemben bizonyítottság hiányában, a bíróság a védekezőt jogos védelem címén felmentette, és a tényállás részévé tette azt a támadást, amit az ügyész nem látott bizonyítottnak.

Egy másik esetben¹⁷⁹ a jogos védelmes megszüntető határozatban az alábbi tényállást állapította meg az ügyész. A gyanúsított családja és a sértett között konfliktus alakult ki, mert a gyanúsított családjához tartozó két kisgyerek futballozott, és a labdájuk a sértett házának közelébe gurult, mire a sértett vasvillával a kezében kergetni kezdte a gyerekeket. A kiabálásra kijött a gyanúsított apja, szóváltás alakult ki, ekkor a sértett a gyanúsított apjának a lábába vágta a vasvillát. Ezt látva a gyanúsított a vasvillát megfogta, és annak nyelével megütötte a sértett fejét, ezzel nyolc napon belüli sérülést okozott, a sértett azonban nem terjesztett elő magánindítványt. A határozat indoklásában az ügyész megállapított

¹⁷⁸ 39. ügy, de szintén ebbe a köre tartozik az 506., illetve a 300. ügy

¹⁷⁹ 743. ügy

ta egyrészt, hogy a gyanúsított cselekménye felfegyverkezve elkövetett garázdaság bűntette, másrészt, hogy a gyanúsított vonatkozásában büntetethetőséget kizáró ok, mégpedig jogos védelem áll fenn. Mindezt a tanúk vallomására és a rendőri jelentésben foglaltakra alapozta. A tanúk egyformán adták elő a történeteket, miszerint a gyanúsított jogos védelmi helyzetben volt, amikor látva, hogy a sértett egy vasvillával támad az édesapjára, és az édesapja combjába bele is szúrja a vasvillát, azt magához véve intézett támadást a sértett ellen. Mindezek alapján a határozat szerint a gyanúsított vonatkozásában büntetethetőséget kizáró ok, mégpedig jogos védelem állapítható meg, ezért az ő vonatkozásában az ügyész a nyomozást megszüntette. Ennek a határozatnak a sértettje ugyanakkor gyanúsítottja lett a felfegyverkezve elkövetett garázdaság bűntettének. Az ügyész azonban a nyomozást vele szemben bizonyítottság hiányában szüntette meg (a gyanúsított nem tett magánindítványt könnyű testi sértés miatt). Az indokolás szerint a beszerzett személyi bizonyítékok olyan mértékben ellentétesek voltak egymással, hogy azok alapján sem a cselekmény elkövetésének pontos helyét, sem annak módját, sem az események pontos lefolyását, így a korábbi határozat gyanúsítottjának apja sérülésének keletkezési mechanizmusát sem lehetett tényszerűen megállapítani. Az ellentmondásos bizonyítékokra figyelemmel az erőszakos magatartás mint elkövetési magatartás nem nyert kétséget kizáróan bizonyítást. Felmerül azonban a kérdés, hogy ha a támadó magatartás nem bizonyítható, hogy lehet bizonyítható a jogos védelem. Illetve, hogy lehet a jogos védelmes határozatban a tényállás része az, ami a másik határozatban nem bizonyítható?

Egy ügyben¹⁸⁰ a gyanúsítottal szemben emberölés kísérlete miatt szüntették meg a nyomozást jogos védelem címén. A tényállás szerint a gyanúsított három alkalommal fejen ütötte a nevelt fiát. Ezt az előzte meg, hogy a fia részegen ment haza, elkezdte szidalmazni a gyanúsítottat, majd egy baltával fejen ütötte. A gyanúsított ezt a baltát vette fel a földről, mikor az leesett, és verte vele fejen a fiát. Az indokolás szerint nem lehetett megcáfolni, hogy az események a gyanúsított által előadottak alapján történtek, és a gyanúsított az elhárításhoz szükséges mértéket nem haladta meg a cselekménye során, így jogos védelmi helyzetben cselekedett. A határozatban nincs minősítve a támadó magatartás, a határozat utolsó mondata szerint a nyomozás folytatása során vizsgálni kell a sértett felelősségét a bántalmazással kapcsolatban. Ez meg is történt, a nyomozó hatóság bő másfél hónappal később kelt nyomozást megszüntető határozatából kiderül, hogy a sértettet súlyos testi sértés

¹⁸⁰ 515. ügy

kísérletével gyanúsította meg, viszont a nyomozást bizonyítottság hiányában megszüntette. Ez a jelen esetben azért fontos, mert ha a támadás testi épség elleni (ráadásul itt súlyos testi sértés kísérletéről volt szó), az élet elleni védekezés túllépés kell, hogy legyen. A jogos védelmes határozat azonban nem állapított meg túllépést. Ezen kívül, a jogos védelmes megszüntető határozat alapja a jogtalan támadás megtörténte. Ha viszont azt nem lehet bizonyítani, akkor hogy lehet jogos védelmes megszüntető határozatot hozni?

Ezeknek az eseteknek a tanulsága az, hogy ha a támadás nem bizonyítható, akkor helyesebb a védekező cselekményét is a bizonyítottság hiányának oldaláról megközelíteni, és nem a jogos védelem szabályát alkalmazni.

Az elhárító cselekmény

Az elhárító – vagy védelmi – cselekmények esetén némiképp könnyebb a helyzet, azt ugyanis be kell minősíteni az ügydöntő határozatban. A következőkben a kérdőívnek a cselekmény ügyész általi minősítését veszem alapul, arra tekintettel, hogy a nyomozó hatóság nem jogosult jogos védelem címén megszüntetni a nyomozást, a bíróság pedig kivétel nélkül az ügyészi minősítést fogadta el.

a) A *védelmi cselekmények jellegével* kapcsolatban is az állapítható meg, hogy döntően személy elleni, testi épség elleni magatartásokról van szó, azonban ebben a körben is nagy szerepet kap a garázdaság bűncselekménye. A garázdaság miatt folyamatban volt ügyek mögött azonban alapvetően testi épség elleni cselekmény áll, amely az ütés-től, a rúgástól a hajtépésen át a gázspray-vel lefújásig terjed.

b) A legjellemzőbb védelmi cselekmény a testi sértés valamely alap- vagy minősített esete, illetve néhány esetben a gondatlan testi sértés volt. Azonban – mint említettem – ebben a körben is nagy szerepet kapott a garázdaság. Az értékelhető ügyek 63,5 százalékában volt a védelmi cselekmény testi sértés, 20,8 százalékukban a garázdaság valamely (alap- vagy minősített) esete, és 9,4 százalékban a garázdaság

és a testi sértés halmazában. Az emberölés (vagy annak kísérlete) csupán 2,8 százalékban szerepelt védelmi cselekményként.

Ezekon a tipikus védelmi cselekményeken kívül előfordultak „egzotikus” védekező magatartások, így volt példa állatkínzásra, segítségnyújtás elmulasztására, közlekedés biztonsága elleni bűncselekményre, vagy közúti veszélyeztetésre is.

Szintén elenyésző esetben minősült a védelmi cselekmény közfeladatot ellátó személy elleni erőszaknak, rongálásnak, személyi szabadság megsértésének.

c) Ami ezek közül kiemelendő, az az *állatkínzás* kérdése¹⁸¹, ezzel kapcsolatban ugyanis érdekes jogi megoldások születtek.

Az egyik ügyben az ügyész az állatkínzás vétsége miatt indult nyomozást bizonyítottság hiányában szüntette meg ugyan, az indokolásban azonban arra utalt, hogy nem tekinthető indokolatlannak a bántalmazás, ha az állat által végrehajtott támadás elhárítása érdekében történik.¹⁸²

Egy másik ügy jogi megoldása ennél kacifántosabb. Az állatkínzás vétsége miatt indult nyomozást az ügyész a cselekmény csekély fokú társadalomra veszélyessége okából szüntette meg, ezzel egyidejűleg a gyanúsítottat megrovásban részesítette. A határozat a jogos védelmet feszegető részében azzal a körülménnyel nem számol, ami egyébként megkímélné a további okfejtésektől, nevezetesen, hogy az állat támadása emberi közrehatás nélkül nem lehet jogtalan támadás. Ez eleve kizárja a jogos védelem további vizsgálatát. Az állat támadása emberi közrehatás nélkül végzettséghez elvezethet.

A tényállás szerint a sértett felügyelet nélkül maradt 25 cm marmagasságú, a határozat szerint is szobakutyája a gyanúsított baromfiudvarába ment, a tyúkokat megkergette, egy tyúkra rámászott, majd a gyanúsított felé fordult és morgott, de támadólag nem közelített. A gyanúsított vasvillával a kutya irányába szúrta, de nem találta el, majd az ijedt állat megpróbált elszaladni, a gyanúsított pedig mérgében nyakon szúrta a kutyát,

¹⁸¹ Az állatkínzás és a jogos védelem kapcsolatára lásd Ambrus István: A bíróság és a hóhér, avagy a jó és a rossz apokaliptikus küzdelmének bemutatása a büntetőjog szemüvegén keresztül. In: Varga Norbert (szerk.): *Jog és Irodalom*. Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák 1. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011, 16. o.

¹⁸² 522. ügy

amely elpusztult. A határozat indokolása figyelemre, de semmi esetre sem követésre méltó. Az ügyész előbb beidézi a Btk. 29. § (1) és (2) bekezdését, majd azzal folytatja, hogy az ügyben „kétséget kizáróan megállapítható, hogy a sértett felügyelet nélkül maradt kutyája a gyanúsított baromfi udvarába történő bejutásával, a baromfiak kergetésével, egy db tyúkra mászásával a gyanúsított javai ellen, a gyanúsítottal való szembe fordulásával, és morgásával pedig a gyanúsított testi épsége elleni közvetlen jogtalan támadást valósított meg. Ugyanakkor megállapítható az is, hogy attól az időpillanattól kezdve, amikor a kutya viselkedése már ijedtségére és az udvarból való menekülési szándékára utalt, a kutya behatolásából fakadó veszély – annak rövideken bekövetkező teljes megszűnésének nagyfokú valószínűsége mellett – igen csekély mértékűvé vált. A veszély ilyen igen csekély fokra csökkenésével az állat életének kioltása helyett a gyanúsított által addig alkalmazott, a kutya ijedelmét és menekülési szándékát kiváltó fellépési módok is elegendőek lettek volna a kutya udvarból történő távozásának eléréséhez, tehát a veszélyhelyzet teljes megszüntetéséhez, az állatnak vasvilla hegyeivel falhoz nyomva történő, pusztlását okozó megszurása szükségtelennek ítéendő. A fentiek alapján megállapítható, hogy a gyanúsított a védekező magatartása szükségessége, arányossága vonatkozásában – a cselekménysor idődimenziójával összefüggésben – a jogos védelem keretét túllépte.

A gyanúsított vallomása alapján elfogadható annak ténye, hogy az általa tapasztalt és megélt történések miatt »mérgező volt«, tehát felindult állapotba került, amely korlátozhatta őt a szükséges és arányos magatartás megválasztásában. Az eset összes körülményei – a szóban forgó kutya egy igen kistermetű, mindössze 25 cm körüli marmagasságú, játékos fajtulajdonságokkal és inkább szobakutya külső jegyeivel rendelkező állat volt, amely az eset idején a lapockája köré tekert mellényt viselt, valamint a kutya által közvetlenül csupán egy darab baromfi volt fizikailag fenyegetve, amely baromfi sem szenvedett a tollvesztésen kívül sérülést – azonban nem indokolhatták a gyanúsított olyan mérvű menthető felindulását – esetleges ijedtségét – amely őt nem csupán korlátozta volna a védekezés szükséges mértékének felismerésében, hanem teljes mértékben ki is zárta volna nála a felismerés lehetőségét.

A fent kifejtettek szerint, a gyanúsított tehát kizárólag az alapvető jogos védelmi helyzetben megvalósított, azonban az elhárítás szükséges mértékét és elfogadható módját túllépő olyan aránytalan többletmagatartásáért tartozik büntetőjogi felelősséggel, amely teljes mértékben menthető felindulásával – esetleges ijedtségével – nem indokolható. Az eset összes körülményei – így a már a jogos védelmi helyzettel, illetve annak túllépésével összefüggésben fentebb részletezett momentumok, a kutyáját őrizetlenül hagyó sértett jelentős közrehatása – továbbá a gyanúsított

személyi körülményei, – így büntetlen előélete, idősebb kora, őszinte, feltáró jellegű beismerő vallomása – alapján megállapítható, hogy a gyanúsított cselekménye az elbírálásakor olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy vele szemben bírósági eljárásban büntetés kiszabása, avagy a megrováson kívüli más intézkedés alkalmazása szükségtelen.¹⁸³

Érdekes jogi helyzetet jelent az, amikor az állat gazdája nem hívja vissza az önmagától támadó kutyáját, a „megtámadott” pedig erre megrúgja a kutyát. Egy ügyben az ügyész a nyomozást *jogos védelem címen szüntette meg*, de nem tért ki olyan kérdésekre, mint például hogy ilyenkor fennáll-e mulasztás, fennáll-e az eredmény elhárítása érdekében valamilyen speciális jogi kötelezettség, a gazdának volt-e testi sértési szándéka.

A tényállás szerint a gyanúsított Sz. Zs. házának udvarán az Sz. Zs. tulajdonában lévő kutyát megrúgta, azonban védekezése során előadta, hogy amikor Sz. Zs. ingatlanánál megjelent, és a nagykapun bement, majd elindult az udvaron tartózkodó Sz. Zs. felé, észlelte, hogy a Sz. Zs. tulajdonában lévő két kutya csaholva jön felé, és mire Sz. Zs. odaért, a kutyák is ott voltak, a két kutya folyamatosan morgott, vicsorgott és ugatott, ezért nem tudott tovább menni Sz. Zs.-vel együtt a ház pincéjébe. Ezt követően ő rászólt a kutyákra, amelyen Sz. Zs. csak nevetett és nem csinált semmit, mivel azonban a kutyáktól kb. 1-2 percen keresztül nem tudott megmozdulni, ismételten szólt Sz. Zs.-nek, hogy fogja meg a kutyáit, amely felszólításnak ezt követően Sz. Zs. eleget is tett. Ekkor ő elindult az alagsor felé, de nem ért el az alagsor ajtajáig, mert ekkorra Sz. Zs. engedte a kutyát, ami ugatva futott felé, ezért ezt észelve megfordult, majd kb. 30 másodperc elteltével, amikor a kutya szemben állt vele, és folyamatosan ugatott és vicsorgott, és „sakkban tartotta” őt, a kutya felé rúgott a jobb lábával, ugyanis Sz. Zs. az észleltekkor ellenére nem csinált semmit. A rúgás a kutya fejét találta el. A gyanúsított kihallgatása során elmondta még, hogy a rúgást követően a kutya vonyítva elszaladt, Sz. Zs. pedig ez idő alatt csak mosolygott, és még ő szólt Sz. Zs.-nek, hogy nézze meg a kutyát. Sz. Zs. ezután a kutyát megnézte, szitkozódva jött vissza hozzá, majd miután távozott az ingatlanról, Sz. Zs. telefonon felhívta őt, és szitkozódott, valamint megfenyegette azzal, hogy feljelenti őt. Az indokolás szerint a lefolytatott nyomozás során tényként volt megállapítható, hogy a gyanúsított a Sz. Zs. tulajdonában lévő kaukázusi juhász-

¹⁸³ 523. ügy

kutyát egy alkalommal megrúgta és ezen rúgás következtében a kutya sérüléseket, köztük állkapocscsonttörést szenvedett. Ezeket a tényeket a gyanúsított sem vitatta. Az igazságügyi szakértői vélemény alapján az is megállapítható volt, hogy a kutyát ért rúgás alkalmas volt arra, hogy a kutyának maradandó egészségkárosodást okozzon, ekként az állatkínzás vétsége a gyanúsított terhére megállapítható volt. A gyanúsított védekezése azonban a cselekmény egészét tekintve arra irányult, hogy őt a feljelentő két, majd az egyik – a bántalmazott – kutyája csaholva, folyamatosan morogva, vicsorogva közelítette meg, majd „tartotta sakkban” és a kutyák tulajdonosa nem reagált az ő felszólításaira, majd megfogta ugyan a kutyákat, de elengedte az egyiket, amely kutya ismételen felé indult és ugatva, vicsorogva állt meg vele szemben. Sz. Zs. feljelentő azt maga is elismerte, hogy az utóbb bántalmazott kutya megugatta a gyanúsítottat és ő megfogta a kutyát, azonban a kutya bántalmazására nézve eltérően nyilatkozott. A gyanúsított védekezésére tekintettel jelentősége volt annak a körülménynek is, hogy a cselekmény elkövetésekor papucsban, rövidnadrágban volt, és hogy a kutyáktól megijedt. Utóbbi körülmény vonatkozásában a feljelentő állítása szerint is már a helyszínen hivatkozott a gyanúsított az ijedtségre.

Mindezek alapján a határozat azt állapította meg, hogy a gyanúsított a személye ellen irányuló a kutyák, így a bántalmazott kutya részéről is közvetlenül fenyegető jogtalan támadást hártotta el, ugyanis olyan körülmények nem merültek fel, amelyek a kutyák által közvetlenül fenyegető támadást jogszerűvé tették volna. A fenti körülmények alapján a gyanúsított cselekménye a személyét közvetlenül fenyegető támadás elhárítása érdekében szükségszerű és figyelemmel arra, hogy csupán egy alkalommal rúgta meg a kutyát, arányos is volt. A Btk. 29. § (1) bekezdése alapján nem büntethető, akinek cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai, vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához vezet. Mindezek alapján az ügyész a nyomozás megszüntetéséről határozott.¹⁸⁴

Hasonlóan jogos védelem címén szüntette meg az állatkínzás vétsége és kisebb kárt okozó rongálás vétsége miatt indult nyomozást az ügyész abban az esetben¹⁸⁵ is, amikor a gyanúsított az emberi közrehatás nélkül az élettársa ellen támadólag fellépő kutyák közé lőtt, egyet eltalált, ami ennek következtében elpusztult. Az indokolás a Btk. 29. § (1) és (2) bekezdésének ismertetésén túl csupán annyit rögzít, hogy megállapítható, miszerint a gyanúsított a cselekményét jogos védelemben követte el, ezért

¹⁸⁴ 393. ügy

¹⁸⁵ 382. ügy

vele szemben a nyomozást megszüntette. Nem tért ki viszont olyan – nem elhanyagolható – körülmények vizsgálatára, hogy az állat támadása vajon lehet-e jogtalan, megalapozhat-e eleve jogos védelmet a védekező részére.

A szükségesség vizsgálata

A szükségesség a jogos védelemnek kétségtelenül fogalmi eleme. Ehhez képest az állapítható meg, hogy az ügyek elég nagy hányadában a határozat nem tartalmaz rá kifejezett utalást, ami kétségessé teszi a fogalmi elem beható vizsgálatát.

a) Az értékelhető ügyészségi nyomozást megszüntető határozatok 67, a bírósági felmentő ítéletek 69,6 százalékában nem találni utalást a szükségesség ismervére az indokolásban. Ezzel kapcsolatban kell azt megemlíteni, hogy több határozatban arra történik utalás, hogy a védelmi cselekményt a támadás elhárítása *érdekében* vagy annak *céljából* fejtette ki a terhelt. Azonban az, hogy egy cselekményt támadás elhárítása érdekében¹⁸⁶ (vagy adott esetben céljából¹⁸⁷) fejtenek ki, valójában csupán tényközlés. Ezzel szemben annak vizsgálata, hogy a kifejtett védekezés szükséges volt-e, már értékelés. A célra való utalás pedig azért sem elfogadható, mivel a jogos védelem diszpozíciója nem tartalmaz célzatot. Ezért ezt a kérdést szigorúan kellett vizsgálni, és csak a valóban értékelő indokolásokat lehetett pozitívan figyelembe venni.

b) A szükségesség kapcsán kell megemlíteni azt, hogy – mint ahogy arra a Kúria 4/2013. számú Büntető jogegységi határozata is utal – vannak olyan esetek, amikor akár a támadó személyének vétőképtelenségére, akár a magatartás súlytalanságára tekintettel nem indokolt az elhárító cselekmény, mert az valójában *nem szükséges*. A Kúria ebben a körben a kereses székbe kényszerült, illetve az olyan súlyosan

¹⁸⁶ Például 629. ügy

¹⁸⁷ Például 625. ügy

mozgáskorlátozott, ütést kifejteni szándékozó egyént jelöli meg, aki azt komolyan végrehajtani nem képes. Ehhez képest kell megemlíteni azt a nyomozást megszüntető határozatot, amely a jogtalan támadás elhárításához szükséges cselekményként értékelte, és emiatt jogos védelem címén szüntette meg a nyomozást a járőkeretes támadóval szemben fellépő védekezővel szemben.

A tényállás szerint a gyanúsított és felesége szembeszomszédja volt az időközben elhalálozott S. Gy.-nek. A gyanúsított és felesége sokat járták át segíteni S. Gy.-nek és feleségének megromlott egészségi állapotuk miatt. Miután S.-ék házi gondozásban részesültek, a gyanúsítotték már nem jártak át hozzájuk. 2010. július 31-én a reggeli órákban a gyanúsított füvet kaszált kézi kaszával a háza előtt az utcán, míg felesége az udvarban tartózkodott. S. Gy. őket észelve kiabálva, a gyanúsított feleségét szidalmazva közeledett feléjük azzal, hogy ők gáztolvajok, mert ellopták a gázpalackját. S. Gy. egy járőkerettel közeledett feléjük, kezében azonban egy hosszú, éles disznóölő kést tartott és azzal hadonászott a gyanúsított felesége felé. A gyanúsítotték szóváltásba kerültek S. Gy.-vel, és megpróbálták rábírní arra, hogy tegye el a kést, amelynek S. Gy. nem tett eleget, ezért a gyanúsított annak érdekében, hogy senki ne sérüljön meg, megfordította a kaszát, és annak nyelével próbálta meg kiütni S. Gy. kezéből a kést. A gyanúsított azonban véletlenül S. Gy.-t találta el a vállán, aki atól elesett. Ekkor az eseményeket észlelő másik szomszéd, R. L. is odaért a dulakodás helyszínére, ahol próbálta elvenni S. Gy.-től a kést, amely során őt a kezén meg is vágta S. Gy. Végül S. Gy. átadta R. L.-nek a kést, a gyanúsított és felesége pedig bementek a házukba, így abbamaradt a szóváltás, dulakodás.¹⁸⁸

Úgy gondolom, hogy ebben az esetben, bár van jogtalan támadás, és a megtámadott nem köteles kitérni az elől, de talán a védekezés nem volt szükséges oly módon, hogy az formailag bűncselekményt válósítson meg.

¹⁸⁸ 364. ügy

Az arányosság vizsgálata

a) Az arányosság a jogos védelemnek per definitionem nem fogalmi eleme, azonban, mint arra korábban utaltam, a joggyakorlat (lásd a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvét) megkövetelte a vizsgálatát. Ezek a tények a kutatás szempontjából kétélű fegyvernek számítanak. Egyrészt ugyanis az állapítható meg, hogy az értékelhető ügyészszégi megszüntető határozatok 52,6, míg a bírósági felmentő ítéletek 57,5 százaléka nem tartalmazott utalást a védekező cselekmény arányosságára. Másrészt viszont az előbbiek 47,4, míg az utóbbiak 42,5 százaléka annak ellenére vizsgálta az arányosságot, hogy az nem fogalmi elem. Amit ebben a körben ki kell emelni, az az, hogy „az elhárítás szükséges mértékének” a vizsgálata az arányosság vizsgálatát jelentette az értékelés során.¹⁸⁹

b) Érdekes, viszont semmiképpen sem üdvözlendő eredménye a kutatásnak, hogy a szükségesség ismérvét, amely egyértelműen fogalmi eleme a jogos védelemnek, kevesebb esetben vizsgálta mind az ügyészszég, mind a bíróság, mint az arányosság követelményét, ami nem eleme a fogalomnak. (A szükségességet az ügyészszégi megszüntető határozatok 33, az arányosságot ezek 47,4 százaléka vizsgálta, ugyanez az bírósági felmentő ítéletek esetén 30,4, illetve 42,5 százalék.)

c) Arra már utaltam az előzőekben, hogy ha a támadó cselekményt a határozatot hozó nem minősíti, akkor ezzel nehézkessé, ha nem lehetetlenné válik az arányosság vizsgálata, mivel hiányzik a viszonyítási pont.

d) Az elméleti részben volt már szó az arányosság kapcsán a különböző érdekeket sértő vagy veszélyeztető támadásokkal szembeni elhárító cselekmény arányosságáról a bírói gyakorlatban. Mivel a kutatás alap-

¹⁸⁹ Több ügyészi határozat foglal úgy állást, hogy az elhárítás szükséges mértéke voltaképp az arányosságot jelenti (338., 376., 540. ügy), ezzel szemben van olyan határozat, amely az elhárítás szükséges mértékétől megkülönbözteti az arányosságot (128. ügy).

jául döntő többségében ügyészégi megszüntető határozatok szolgáltak (82,5 a 17,5 százalékkal szemben), ezért érdemes ezt kiegészíteni az ügyészégi gyakorlattal is.

da) A *testi épség elleni támadás* esetén általában elmondható, hogy annak a testi sértés alap- vagy bármely minősített esetével járó elhárítása arányosnak mondható, az emberölés azonban túllépésnek minősül.¹⁹⁰

Némi „kilengés” azonban megfigyelhető, főleg az életveszélyt okozó testi sértés tekintetében. Többségében vannak azok a nyomozást megszüntető határozatok¹⁹¹, amelyek a *súlyos testi sértéssel járó* vagy fenyegető, illetve súlyos testi sértés kísérletének minősülő támadás esetén *arányosnak* értékelik az életveszélyt okozó testi sértéssel járó védekezést.¹⁹² Ezzel szemben van olyan határozat, amely a súlyos testi sértés kísérletével szemben *túllépésnek* értékelte az életveszélyt okozó testi sértéssel járó védekezést.¹⁹³ A *könnyű testi sérüléssel járó* támadással szemben vannak olyan nyomozást megszüntető határozatok, amelyek arányosnak¹⁹⁴, és vannak olyanok, amelyek túllépésnek¹⁹⁵ értékelik az életveszélyt okozó testi sértést.

Az életveszélyt okozó testi sértést mint védekezést *túllépésnek* értékelte az ügyész a könnyű testi sértéses támadással szemben a következő ügyben. A sértett ittas állapotában szóváltásba keveredett élettársával, a gyanúsítottal, majd a vita során bántalmazta őt, akinek ennek következtében nyolc napon belül gyógyuló sérülései keletkeztek. A gyanúsított az őt ért támadás miatt felvette a konyhaasztalról a keze ügyébe kerülő, ételkészítés miatt elől hagyott konyhakést, majd egy alkalommal hasba szúrta az irányába induló, a támadást folytató sértettet. Az indokolás szerint a gyanúsított a pusztá kézzel rátámadó sértettel szembeni védekezés

¹⁹⁰ 112. ügy (bíróági felmentő ítélet)

¹⁹¹ Illetve a bíróági felmentő ítéletek közül a 109. ügy.

¹⁹² 296., 801., 822., illetve 865. ügy, a súlyos testi sértés kísérlete vonatkozásában: 511., 622., illetve 830. ügy

¹⁹³ 283. ügy

¹⁹⁴ 104., 293., 846. ügy, illetve a bíróági felmentő ítéletek közül a 109. ügy

¹⁹⁵ 376., 864. ügy, illetve a bíróági felmentő ítéletek közül a 185. ügy

során a támadás elhárításához szükséges mértéket túllépte, az őt ért sérülésekhez képest, az általa előidézett sérülés aránytalanul súlyosabb volt. Tekintettel a sértett erőfölényére, és arra, hogy a gyanúsított a támadás idején egyedül volt, így segítségre nem számíthatott, valamint a sértett részéről őt ért korábbi támadások következtében a védekezés szükséges mértékét felismerni ijedtségéből, illetve menthető felindulásból vélhetően nem volt képes.¹⁹⁶

Ezzel szemben az életveszélyt okozó testi sértést mint védekezést *nem értékelte túllépésnek* az ügyész a könnyű testi sértéses támadással szemben a következő két ügyben:

Egy kocsmában előzetes szóváltást követően a sértett rátámadt a gyanúsítottra, lefejelte, ezzel nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott neki (a jobb szemöldöke dagadt fel), erre a gyanúsított ököllel arcon ütötte, mire a sértett elesett, beverte a fejét, és életveszélyes koponyasérülést szenvedett. Az indokolás csupán annyit tartalmaz, hogy a lefolytatott nyomozás eredményeként megállapítható, hogy a beszerzett bizonyítékok, különösen a tanúk vallomásai a gyanúsított védekezését egyértelműen alátámasztották, az őt ért támadás jogtalan volt, annak következtében jogosan és indokoltan védekezett, védekezése azonnal követte a támadást, és e védekezés során a sértettet ért ütésekor jogos védelmi helyzetben volt, ezért az ellene indult nyomozást az ügyész megszüntette. Nem foglalkozott azonban a határozat sem a szükségességgel, sem az arányossággal.¹⁹⁷

Előzetes konfliktus után a három sértett a gyanúsított lakóhelyére (sátor) ment, ahol fenyegették, az egyikük fejbe verte egy üveglappal, majd dulakodás alakult ki közöttük, mire a gyanúsított poroltóval lefújta őket, majd egy 18 cm pengehosszúságú késsel az egyik sértettet a mellkas bal részén, a másikat a bal karján, a harmadikat a nyakán megszurta. Két sértett sérülése életveszélyes, a harmadiké könnyű testi sérülés volt, de ez utóbbi nem terjesztett elő magánindítványt. A gyanúsított az ablaküveggel történő ütés következtében a fejbőr és a bal lábszár sérülését szenvedte el, amelyek nyolc napon belüli gyógytartamúak voltak. A nyomozó hatóság a gyanúsítottat emberölés kísérletével gyanúsította meg, az ügyész azonban figyelemmel arra, hogy a gyanúsított a cselekményét követően azonnal hívta a rendőrséget és a mentőt, a cselekmény minősí-

¹⁹⁶ 864. ügy

¹⁹⁷ 846. ügy

tését életveszélyt okozó testi sértés büntettségévé változtatta. Az indokolás szerint a támadás elhárításához a gyanúsított által alkalmazott erőszakra – a vele szemben fellépők túlélésére is figyelemmel – szükség volt.¹⁹⁸

Mindez már csak azért is figyelemre méltó, mert van olyan ügyészi határozat, amely a könnyű testi sértéssel szemben alkalmazott könnyű testi sértést is túllépésként értékelte¹⁹⁹, egy másik szintén ügyészi határozat azonban a terheltet ért pofon ütéssel szemben (a cselekményt az ügyész nem minősítette, így az akár csupán tetteges becsületsértésnek is minősülhet!) arányosnak találta az életveszélyt okozó testi sértés kísérletét²⁰⁰.

Ez utóbbi esetben nem volt „beminősítve” a támadó magatartás, csupán annyi derül ki, hogy a sértett a terheltet tenyérral arcon ütötte. Ez azonban lehet akár tetteges becsületsértés, akár könnyű testi sértés vétsége. A gyanúsított mindenesetre erre úgy reagált, hogy egy 18 cm pengehoszúságú késsel a sértett hasa irányába szúrt, de sérülést nem okozott, mert a sértett a szúrás előtt hátraugrott. Ez kétségtelenül alkalmas az életveszélyt okozó testi sértés kísérletének a megállapítására. A határozat indokolása szerint „a gyanúsított cselekménye a jogtalan támadás elhárításához volt szükséges, s az elhárítás szükséges mértéke – figyelemmel a sérülés hiányára is – nem volt aránytalan. Az elhárítás módja és következménye tekintetében pedig a kockázatot egyébként is a jogtalanul támadónak kell viselnie.” Felmerül tehát a kérdés, hogy vajon az életveszélyt okozó testi sértés kísérlete arányos lehet a tetteges becsületsértéssel vagy a könnyű testi sértéssel.²⁰¹

Problémát okozott az arányosság vizsgálatakor, hogy több esetben nem történik meg a támadó cselekmény minősítése. Egy ügyészi határozat azzal a támadó magatartással, amely a terhelt arcul ütésében, hozzá való közelítésben és fölé hajolásban nyilvánult meg, aránytalanoknak tartotta a halált okozó testi sértést.²⁰²

¹⁹⁸ 824. ügy

¹⁹⁹ 371. ügy

²⁰⁰ 212. ügy

²⁰¹ 212. ügy

²⁰² 284. ügy

Úgyszintén az is, amelyben a támadás a nyak körüli falhoz szorításban nyilvánult meg.

Az indokolás szerint a sértett először a gyanúsítottat, majd kk. K. Cs.-t támadta és további támadásától is tartani kellett. A gyanúsított a fiát ért sértetti támadás elhárítása érdekében ebben a helyzetben jogos védelemben cselekedett. Azt azonban, hogy a sértett kk. K. Cs., avagy a gyanúsított életét is veszélyeztette volna, a rendelkezésre álló adatok nem támasztják alá, így a gyanúsított az elhárítás szükséges mértékét túllépte azzal, hogy a sértettnek életveszélyes sérülést okozott. A gyanúsított túllépése azonban a sértett által az adott helyzetben, illetve korábban tanúsított magatartása miatti ijedtsége és menthető felindulása miatt valósult meg.²⁰³

Problémát jelent, hogy nincs minősítve a támadó magatartás, az azonban kiderül, hogy az testi épség elleni volt, ilyenkor viszont nem feltétlenül túllépés a testi sértéses elhárítás.

Ellenben a szintén nem minősített, ám kétségtelenül testi épség elleni támadással szemben arányos védekezésnek nyilvánította a halált okozó testi sértést az ügyészi határozat.²⁰⁴ A súlyos testi sértéssel szemben úgyszintén arányosnak találta az ügyész a halált okozó testi sértést.²⁰⁵

A jogi indokolás hiánya ebben az esetben is problémát okoz. A fent idézett ügyben az indokolás beidézi a Btk. 29. § (1) és (3) bekezdését, majd annyit tartalmaz csupán, hogy a gyanúsított személye ellen intézett jogtalan támadás tényét a gyanúsított elmondása és az azt alátámasztó kórházi leletek is egyértelműen alátámasztják. A sértett volt az, aki a jogtalanság talajára helyezkedett azzal, hogy bántalmazni kezdte a gyanúsítottat, aki jogos védelmi helyzetben először a támadója elrettentésével próbálta meg elhárítani a további támadást, majd ennek sikertelenségét látva kést ragadva igyekezett a súlyosabb sérülés elszenvadását a sértettet megszűrve elkerülni. *(Ez eddig voltaképp a tényállás ismertetése!)* Mindezekre figyelemmel – mivel a büntető törvénykönyvben szabályozott büntetethez vezető ok áll fenn – a nyomozást az ügyész a rendelkező részben foglaltak szerint megszüntette.

²⁰³ 455. ügy

²⁰⁴ 514., illetve 448. ügy

²⁰⁵ 822. ügy

Az indokolás ezen kívül semmiféle jogi értékelést, vagy utalást az arányosságra nem tartalmaz.²⁰⁶

Végezetül, a könnyű testi sérüléssel járó támadással szemben arányos védekezésnek minősítette az ügyész a nagyobb kárt okozó rongálás büntetettét, illetve a magánlaksértés vétségét és a zaklatás vétségét.

Ez utóbbi ügy tényállása szerint a gyanúsított élettársa, B. B. 2012 márciusában átment K. F. és élettársa, B. M. otthonába, hogy ott B. M.-nek segítsen takarítani. Ezt követően B. B. hazatelefonált. A telefont B.-ék egyik közösen nevelt gyermeke vette fel, abba B. B. azt kiabálta bele, hogy „Mondd meg apádnak, hogy Ferike megvert, jöjjön értem.” A telefonban elhangzottakat a gyanúsított is hallotta, ennek hatására ő a gyermekek kíséretében azonnal K. F. portája felé indult, amely kb. ötven méterre van a saját ingatlanuktól. Mivel K. F. házának udvaráról női sikoltozás, sírás hallatszott ki, de az utcai kiskapu zárva volt, azt a gyanúsított egy rúgással, talppal berúgta, majd kb. kétméternyire bement az udvarra. Ennek során azt látta, hogy K. F. a kert irányába fut, miközben B. B. már kifelé jön. Ezért a gyanúsított nem ment beljebb az udvarra, hanem hazakísérte az élettársát. Tagadta, hogy K. F.-et megöléssel fenyegette volna meg. A határozat indokolása szerint az ügyben az volt megállapítható, hogy B. J. a gyanúsítás tárgyát képező cselekményeket azért követte el, mert élettársa B. B. személyét K. F. részéről jogtalan támadás érte.

A gyanúsított élettársa segélyhívása alapján K. F. házához érve, K. F. személyének, korábbi cselekményeinek, agresszív fellépésre való hajlamanak ismeretében alappal következtethetett arra, hogy B. B. őt közvetlenül fenyegető veszélyben van. Ezt a következtetését megerősítette az, hogy az udvarról női sikoltást, sírást hallott, így amikor a kisajtó kilincsét lenyomva az ajtó nem nyílt ki, azt berúgva igyekezett élettársa segítségére sietni, formailag megvalósítva ezzel a magánlaksértés vétségét. Ennek során olyan felindult állapotba kerülhetett, hogy K. F.-fel szemben fenyegető kifejezéseket is megfogalmazott. A gyanúsított miután meggyőződött arról, hogy B. B.-t további támadás, bántalmazás nem éri, az ingatlant végül vele együtt elhagyta. A Btk. 29. § (1) bekezdésben írtak szerint nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A (2) bekezdés értelmében nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét

²⁰⁶ 822. ügy

ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. Mivel a gyanúsított cselekményeit bizonyíthatóan az élettársa ellen intézett és őt közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárítása érdekében követte el, és ezen támadás megszűntével azokkal önként felhagyott, magatartása a jogos védelem keretein belül értékelhető.²⁰⁷

b) A *vagyon elleni támadások* kapcsán meg kell különböztetni a tisztán vagyon elleni, és a személy elleni erőszakot is magában foglaló vagyon elleni bűncselekményeket.

ba) A *tisztán vagyon elleni* támadásokkal szemben a súlyos testi sértés kísérletével járó védekezést az ügyészség arányosnak találta²⁰⁸, túllépésnek értékelte azonban a lopás kísérletével szemben kifejtett életveszélyt okozó testi sértést²⁰⁹.

Az előbbi ügy tényállása szerint 2011. január 15. napján 19.00 óra körüli időben N. Zs. erősen ittas állapotban tért haza otthonába, majd szóváltásba keveredett feleségével. A vita hevében N. Zs. a házból kiment és közben azt kiabálta, hogy „megyek a csákányért és szétütöm a műhelyedet”. N. Zs. a garázsban található csákányt magához vette és megindult az udvaron található kazánház felé, amiben a gyanúsított által használt fodrászműhely van kialakítva. A gyanúsított ekkor fodrászműhelyének ajtaja elé állt, hogy megakadályozza férjét abban, hogy a műhelyben kárt tegyen, az ott található csempéket leverje. A gyanúsított ezt követően javai védelme érdekében felkapott egy a kazánház falához támasztott botot, majd azzal – abból a célból, hogy a férje kezéből a csákány kiessen – közepes erővel két esetben férjének bal kezére ütött. Az ütésektől a csákány N. Zs. kezéből a földre esett, azt a gyanúsított felkapta és azzal besietett a házba.

Az indokolás szerint cselekménye a javait közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges volt, és az ehhez szükséges mértéket nem lépte túl. Tekintettel arra, hogy a gyanúsított cselekményét jogos védelmi helyzetben, a szükségesség és arányosság követelményeinek megsértése nélkül követte el, vele szemben a nyomozást az ügyész megszüntette.²¹⁰

²⁰⁷ 503. ügy

²⁰⁸ 574. ügy

²⁰⁹ 450. ügy

²¹⁰ 574. ügy

Az utóbbi ügy tényállása szerint I. M. A. gyanúsított féltestvére D. H. L.-nek, aki egyik tulajdonosa egy kastélynak. A kastély és a hozzá tartozó park kovacsoltvas kerítéssel teljes terjedelmében körbe volt kerítve, a kapu zárt állapotban volt. A kastélyban világítás nem volt. A kastélyba 2010. április 23-án és 2010. április 24-én is ismeretlen személyek betörték, és több értékes berendezési tárgyat eltulajdonítottak, ami miatt a tulajdonosok feljelentést is tettek. Mivel a kastély őrzése nem volt biztosított, D. H. L. arra az elhatározásra jutott, hogy a betörők elriasztása végett 2010. április 25-én éjszaka a gyanúsítottal és a kastély másik tulajdonosával, ifj. B. A.-val őrizni fogják az épületet. A két tulajdonos és I. M. A. gyanúsított 2010. április 25-én este 8 óra körülben a kastélyba ment, ahova magukkal vittek egy-egy elemlámpát, illetve mobiltelefont. I. M. A. a társai tudta nélkül a ruházatában magával vitte a nyomozás során bűnjelként lefoglalt K8206 gyári számú, eredetileg GRP 9. típusú 9 mm P.A.Knall kaliberű gáz- és riasztófegyvert, ami a fegyveren végzett átalakítás következtében lőfegyvernek minősül. A fegyverhez magával vitt 3 + 2 db „WADIE” márkajelzésű, valamint 4 + 1 db „PTS” márkajelzésű, gyári állapotú, lövedékkel nem rendelkező töltényt, valamint 2 db ólom anyagú lövedékkel ellátott töltényt. A gyanúsítottnak a fegyver átalakításáról tudomása volt, és azt is tudta, hogy a töltények között lőszernek minősülők is vannak. D. H. L. a kastély emeleti részéről a kastély főbejáratát figyelte, míg a gyanúsított és ifj. B. A. a garázs feletti, korábban irodaként használt helyiségben helyezkedett el, mivel arra gyanakodtak, hogy a betörők ezen a részen fognak próbálkozni az épületbe történő bejutással. 22 óra 15 perc körüli időben D. H. L. a kastély kertjében mozgást észlelt és suttogást hallott, ezért szólt társainak, majd visszament az emeletre. Ifj. B. A. és a gyanúsított észlelte, hogy a hátsó bejáratú ajtónál mozgás van, és hallották azt is, hogy az ajtót fessegetik. I. M. A. a hátsó bejáratához vezető lépcsősorhoz ment, ekkorra azonban F. A. sértett és ismeretlen társai a bejáratú ajtót kinyitották, és F. A. és egyik társa már bizonyosan belépett az ajtón. F. A. hátán volt a nyomozás során bűnjelként lefoglalt TOE feliratú terepszínű hátizsák, a fején pedig egy lámpa, ami azonban nem világított. Ekkor vagy ifj. B. A., vagy a gyanúsított felkapcsolta a nála levő elemlámpát, I. M. A. a behatolókat felszólította, hogy álljanak meg, majd a nadrágja övéből elővette a nyomozás során bűnjelként lefoglalt lőfegyvert, azt körülbelül vállmagasságba emelte, és a behatolók felé két ízben lövést adott le. F. A. sértettet az egyik lövés eltalálta. F. A. és társai menekülni kezdtek, azonban F. A. lött sérülése miatt a bejáratú ajtó közelében az udvaron összeesett. D. H. L. ahogy észlelte a betörést, azonnal értesítette a rendőrséget. I. M. A. a lövést követően kirohant az épületből, és a menekülő behatolókat kezdete üldözni, azonban az üldözéssel az éjszakai sötétség és a terepviszonyok miatt (fás-

bokros terület) felhagyott, és visszament az épülethez. Ezt követően ifj. B. A. és a gyanúsított F. A.-t kezeinél és lábainál összekötötték, és így tartották vissza a rendőrség kiérkezéséig.

Az indokolás szerint kétséget kizáróan megállapítható, hogy F. A. sértett és ismeretlen társai lopási szándékkal hatoltak be a kastélyba. Ez a szándékuk a magukkal vitt és bűnjelként lefoglalt tárgyakkól egyértelműen megállapítható. Azzal, hogy a kastély kerítésén bemásztak, cselekményük kísérleti szakba került. Innentől kezdve a kastély tulajdonosainak javai közvetlen veszélynek voltak kitéve. I. M. A. gyanúsított számára F. A. sértett és társainak lopási szándéka egyértelművé vált, amikor a sértett és társai a hátsó bejárati ajtón az épületbe hatoltak. Az indokolás szerint a továbbiakban azt kellett vizsgálni, hogy ijedtség, vagy menthető felindulás korlátozta-e az elhárítás szükséges mértékének a felismerését vagy sem a gyanúsítottnál, ez pedig csak az eset összes körülményének mérlegelése során állapítható meg.

Tényként állapította meg az ügyész, hogy a gyanúsított számított a jogtalan támadás lehetőségére, nem vitásan abból a célból ment éjszaka társaival a kastélyba, hogy a betolakodókat elriasszák. Az sem lehetett vitás, hogy a jogtalan támadás elleni védekezésre a bűnjelként lefoglalt fegyvert magával vitte a gyanúsított. Az esetleges támadásra való felkészülés azonban nem zárta ki ebben az esetben az ijedtség, illetve felindulás megállapíthatóságát. A gyanúsítottnak nem volt sem olyan speciális elméleti ismerete, illetve a hozzá tartozó gyakorlata, amelynek alapján azt lehetne állítani, képes kellett volna hogy legyen arra, hogy a betolakodók támadásának visszaverését higgadtan megtervezze és véghezvigye, és a támadás leküzdésével arányban álló érdeksérelmet okozzon. A gyanúsított éjszaka, több ismeretlen számú behatolóval találta magát szemben, ami önmagában már ijesztő egy köznapis ember számára. A gyanúsított magatartása is arra utal, hogy nem tervszerűen, hanem ijedt, felindult állapotban, kapkodva cselekedett. Ezt bizonyítja a gyanúsított fegyverhasználatának a módja: szűk térben, közel, legfeljebb négy és fél méterre állt a gyanúsított a sértettől, két lövést is leadott irányába, azonban az egyik lövés ennek ellenére nem találta el a sértettet. I. M. A. kihallgatásai során többször arra hivatkozott, hogy megijedt, amikor a sértett és társai behatoltak az épületbe. E körülményekre figyelemmel tényként csak azt lehet és kell is megállapítani, hogy I. M. A. megijedt, amikor a sértett és társai az épületbe behatoltak.

Az indokolás szerint végül az ijedtségnek és a menthető felindulásnak a mértékét nem lehet és nem is kell vizsgálni, az szubjektív, egyénenként különböző. Ha azonban az ijedtség és a menthető felindulás ténye megállapítható, ebből már okszerűen következik, hogy ezek az érzelmi reakciók már korlátozzák az elkövetőt abban, hogy cselekményét higgadtan

megtervezze és a tervezésnek megfelelően véghezvigye, így büntethetőségét kizáró jogos védelmi helyzetet kell megállapítani.

Megjegyezendő, hogy a határozat a szükségességet nem vizsgálta, csak a túllépést. Kérdésként merülhet fel ugyanakkor, hogy valójában szükséges volt-e ez a védekezés.²¹¹

A bíróság a mások javai ellen intézett közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges rongálás büntettének vádja alól jogos védelem címén felmentette a vádlottakat.²¹²

bb) A vagyon elleni, *személy elleni erőszakot is magában foglaló* támadást tekintve a rablással szemben kifejtett emberölés kísérlete az ügyészségi gyakorlat szerint túllépésnek minősül.²¹³

c) Előfordulhat, hogy a jogtalan támadás *közlekedési bűncselekményben* nyilvánul meg.

ca) A bíróság a *közúti veszélyeztetés büntettében* megnyilvánuló jogtalan támadással szemben kifejtett rongálás vétségét szükségesnek és arányosnak tekintette.

A tényállás szerint az elsőrendű vádlott – bár észlelte az előtte tartózkodó S. M.-et – normál tempóban elindult, nekimenve S. M. mindkét lábának, minek következtében S. M. a VW Golf Variant típusú személygépkocsi motorháztetejére esett. Mivel az elsőrendű vádlott a fentiek ellenére gépkocsijával nem állt meg, a másodrendű vádlott abból a célból, hogy az elsőrendű vádlottat megállásra kényszerítse és így barátnője vonatkozásában a komolyabb sérülés kialakulása lehetőségének elejét vegye, az akkor még lassan mozgó és mellette elhaladó VW Golf jobb oldali ablaküvegét megpróbálta egy sörösüveggel betörni, de mivel ez nem vezetett eredményre, annak hátsó szélvédőjére jobb kezével ráütött, ami ennek következtében betört. Az elsőrendű vádlott ennek ellenére a motorháztető felső peremébe kapaszkodó S. M.-mel együtt a helyszínt elhagyta, és mintegy négyszáz méter utat tett meg két részletben oly módon, hogy közben a gépkocsijával szalalozva próbálta meg elérni azt, hogy S. M.

²¹¹ 450. ügy

²¹² 200. ügy

²¹³ 863. ügy

– akinek a lába ennek során jobbra-balra kilengett – a motorháztetőről lekerüljön.²¹⁴

cb) Az ügyészség szerint a közlekedés biztonsága elleni bűncselekménnyel mint jogtalan támadással szemben a közúti veszélyeztetés mint elhárító cselekmény szükségés és arányos volt.²¹⁵

Az egyik ügy tényállása szerint 2010. november hó 1. napján 00 óra 30 perc körüli időben egy söröző parkolójában az ittas állapotban lévő V. Cs. gyanúsított a céllal közelítette meg gyalogosan a H. P. által vezetett, forgalmi okból éppen megálló Nissan Navara típusú tehergépkocsit, hogy annak vezetőjével a jobb első ülésen ülő M. K.-val kapcsolatos konfliktushelyzetről beszéljen. A bekapcsolt biztonsági övet viselő H. P. határozottan kijelentette, hogy nem kíván beszélgetni vele, elindulnának, ennek ellenére V. Cs. gyanúsított a jármű jobb első ajtajához állva megakadályozta az ajtó becsukását és a járó motorú jármű elindulását. Ekkor M. K. jobbnak látta kiszállni a jobb első ülésből, és gyalogosan elsétált a helyszínről. Ezt követően V. Cs. gyanúsított a jármű utasterébe a jobb első ülésén keresztül behajolva bántalmazta a járművezetőt, ültelgelni kezdte a fejét, és a pulóverébe kapaszkodott. A dulakodás során a jármű előre-, majd hátragurulva a 2138. számú közút 4432 m szelvényében mozgott, miközben V. Cs. gyanúsított folyamatosan ütötte H. P. járművezetőt, amikor H. P. úgy kísérelte meg elhárítani a testi épsége ellen irányuló támadást, hogy járművét – immár tudatosan – sebességbe téve megpróbált elhajtani a helyszínről, annak ellenére, hogy a nyitott állapotú jobb első ajtón keresztül V. Cs. gyanúsított felsőtestével az utasterben tartózkodott. A manőverezés során azonban V. Cs. gyanúsított a sérített ruházatába belekapaszkodva, annál fogva lehúzta H. P.-t, ezáltal olyan mértékben elmozdította a járművezetéshez megfelelő testhelyzetből, hogy járműve vezetését nem volt képes uralni, ennek következtében felpörgetett motorral lehaladt az útról, és a vízelvezető árkon áthaladva egy villanyoszlopnak ütközött. Az eset következtében H. P. és V. Cs. nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett, a gépkocsiban pedig anyagi kár keletkezett. V. Cs. gyanúsított a közlekedő jármű vezetője, H. P. elleni erőszak alkalmazásával veszélyeztette a közúti közlekedés biztonságát, ezért cselekménye alkalmas a Btk. 184. § (1) bekezdésébe ütköző közlekedés biztonsága elleni

²¹⁴ 689. ügy

²¹⁵ 169., illetve 400. ügy

bűncselekmény, továbbá a Btk. 170. § (1) bekezdésébe ütköző könnyű testi sértés vétségének megállapítására.

A nyomozó hatóság ugyanakkor H. P.-t is gyanúsítottként hallgatta ki, figyelemmel arra, hogy a tehergépkocsival történő elindulásakor figyelmen kívül hagyta, hogy V. Cs. gyanúsított a jármű jobb első nyitott ajtajánál felsőtestével behajolva az utastérben tartózkodott, majd hátramenetet végezve úgy kapcsolódott be a közúti forgalomba, hogy nem győződött meg annak veszélytelenségéről, ezzel az autójára kapaszkodó V. Cs. életét és testi épségét közvetlenül veszélyeztette. V. Cs. gyanúsított nyolc napon belüli könnyű sérülést szenvedett. A KRESZ 3. § (1) bekezdés c) pont szándékos megszegésére figyelemmel H. P. cselekménye a Btk. 186. § (1) bekezdésébe ütköző közúti veszélyeztetés büntett megállapítására lehet alkalmas.

A határozat indokolása szerint megállapítható, hogy H. P. testi épsége ellen a V. Cs. gyanúsított által intézett jogtalan támadás szükségessé tette H. P. védekezését. Az ügyész szerint nem volt kétséges, hogy az ittas állapotban lévő, a sértettet ütlelni kezdő V. Cs. gyanúsított szándéka testi sértésre irányult, V. Cs. gyanúsítottnak pedig tudnia kellett – ha e lehetséges következmények bekövetkezését nem kívánta is, abba mindenképpen belenyugodott –, hogy a mozgó jármű vezetőjének folyamatos ütlelni, a jármű bizonytalan haladása következtében a közlekedés biztonsága veszélybe kerül. A megtámadott H. P. a jogtalan támadás elhárítása céljából megvalósított cselekménye a bűncselekmény tárgyi ismérvei szempontjából kimeríti a Btk. 186. § (1) bekezdésébe ütköző közúti veszélyeztetés büntettét, azonban H. P. bűnösségét a javára fennálló jogos védelmi helyzet zárja ki: a megtámadott jogszerűen járt el, mert cselekménye a támadás elhárításához szükséges volt, az elhárító magatartás arányban állt a támadással, az a támadó testi épsége ellen irányult. A jármű részben tudatos vezetése – H. P. védekezése – során a támadó személyén kívül más vagy mások élete, testi épsége nem került közvetlen veszélybe. H. P. jogos védelmi helyzetben valósította meg a tényállászerű közúti veszélyeztetés büntettét, a büntetethez kizáró ok megállapítására figyelemmel a vele szemben folytatott büntetőeljárást az ügyész megszüntette.²¹⁶

A másik ügyben P. R. ellen azért indult büntetőeljárás, mert 2009. szeptember hó 23. napján 12 óra 38 perckor úgy indult el az általa vezetett és tulajdonát képező Mazda típusú személygépkocsival, hogy Cs. A. K. a gépkocsi motorházának tetején tartózkodott. Ezt követően P. R. a 6-os iskoláig, majd onnan a Széchenyi út–Csiky Sándor út kereszteződéséig

²¹⁶ 169. ügy

közlekedett gépkocsival úgy, hogy Cs. A. K. közben végig a gépkocsi motorháztetején volt. Itt a feltorlódott járművek miatt megállásra kényszerült, és eközben Cs. A. K. lába már az előttük álló személygépkocsinak ütközött. Cs. A. K. a történetek során nem sérült meg.

P. R. ellen egyrendbeli, a Btk. 186. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő közúti veszélyeztetés büntettének megalapozott gyanúja miatt indult nyomozás, amely során a nyomozó hatóság P. R.-t gyanúsítottként hallgatta meg, de meghallgatta tanúként Cs. A. K.-t és Sz. I.-t, valamint V. R.-t. A nyomozás során feltárt adatok alapján P. R. védekezése, miszerint ő sem kárt okozni, sem Cs. A. K. életét, testi épségét veszélyeztetni nem kívánta, a nyomozás során megerősítést nyert.

Az indokolás szerint a feltárt adatok szerint egyértelműen megállapíthatóvá vált az, hogy Cs. A. K.-t nem fenyegette az elütés veszélye a P. R. által vezetett gépjármű elindulásakor, Cs. A. K. a lassan mozgó, éppen elinduló jármű motorháztetejére saját elhatározásából azért ugrott fel, hogy azt visszatartsa. Megállapítható az is, hogy P. R. kétszer megállt a járművel, és kérte a sértettet hagyja eltávozni, amelynek a sértett, Cs. A. K. nem tett eleget, ehelyett visszafeküdt a motorháztetőre, és az általa letrört ablaktörő lapáttal menet közben is ütögette a vezetőoldali szélvédőt. Cs. A. K. támadásától ezek alapján joggal tartó P. R. továbbiakban pedig azért nem állt meg, mert a rendőrségre akart hajtani, ezt bizonyítja az is, hogy híváslista ellenőrzése szerint hívta is a rendőrséget.

A nyomozás során beszerzett adatokból a határozat szerint megállapítható, hogy Cs. A. K. megalapozottan gyanúsítható egyrendbeli, a Btk. 184. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő közlekedés biztonsága elleni büntett, illetve egyrendbeli, a Btk. 175. § (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő személyi szabadság megsértése büntettével.

A rendelkezésre álló bizonyítékok szerint ugyanis Cs. A. K. volt az, aki P. R. személye és a tulajdonában lévő gépkocsi ellen közvetlenül fenyegető jogtalan támadást hajtott végre. P. R. alappal tartott Cs. A. K. támadásától – figyelembe véve azt is, hogy korábban Cs. A. K. ellen zaklatás vétsége miatt már indult eljárás, amely bűncselekménynek P. R. volt a sértettje –, így mindezekre figyelemmel, és tekintettel a Btk. 29. § (1) bekezdésében írottakra, P. R. jogos védelmi helyzetben volt. Védekezése, miszerint fel is szólította Cs. A. K.-t a távozásra, majd ijedtségből tovább hajtott a gépkocsival a rendőrségre, a körülményeket figyelembe véve arányos és szükséges volt a részéről.

A Btk. 29. §-ban írott büntethetőséget kizáró ok szerint nem büntethető az, akinek a cselekménye a saját, illetve mások személye vagy javai vagy közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan elhárításához szükséges. Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből, majd menthető felindulásból túllépi.

A fenti indoklásban írottakra tekintettel P. R. jogos védelmi helyzetben volt, így cselekménye miatt nem büntethető, vele szemben a nyomozást jelen határozatával az ügyész megszüntette.²¹⁷

d) A *köznnyugalom elleni bűncselekmények* köréből az önbíráskodás és a garázdaság említhető meg, két megjegyzéssel: az egyik az, hogy a garázdaság problémakörével külön is érdemes foglalkozni, a másik pedig, hogy az önbíráskodás az időközben hatályba lépő új Btk.-val nagyon elleni erőszakos bűncselekménnyé vált.

da) A *garázdaság* kapcsán e helyütt a következőket érdemes megemlíteni.

A *garázdaság vétségével* szemben a garázdaság vétsége kétségkívül arányosnak tekinthető²¹⁸, akkor is, ha emellé mindkét oldalon könnyű testi sértés vétsége társul²¹⁹. Úgyszintén arányos védekezés a garázdaság vétségével szemben a súlyos testi sértés²²⁰, illetve annak kísérlete²²¹, illetve a (csoportosan és a köznnyugalmat súlyosan megzavarva elkövetett) garázdaság büntette és azzal halmazatban a súlyos testi sértés büntette.²²² Sőt, a garázdaság vétségével az életveszélyt okozó testi sértés²²³, illetve annak kísérlete²²⁴ sem minősül túllépésnek.

Az előbbi ügy kapcsán azért némi megjegyzést kell tenni. Az indoklás szerint ugyanis a sértett a jogtalanság talaján állt akkor, amikor a gyanúsítottat a törött üveggel meg akarta ütni, vagy szúrni. A sértett által kifejtett erőszak alkalmas volt arra, hogy a gyanúsítottnak súlyos sérülést okozzon. A gyanúsítottnak az a magatartása, amellyel a támadást elhárította, szükséges és arányos volt. A testi sértés szándékával támadó sértettet testi sértés előidézésére alkalmas módon fékezte meg. A sértett és társa

²¹⁷ 400. ügy

²¹⁸ 95. ügy

²¹⁹ 399. ügy

²²⁰ 632., illetve 758. ügy

²²¹ 648. illetve 649. ügy, illetve a bírósági gyakorlatból a 671. és a 672. ügy

²²² 621. ügy

²²³ 600. ügy, illetve a bírósági gyakorlatból a 295. ügy

²²⁴ 772. ügy

kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartása alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást, riadalmat keltsen, ezért a velük szemben garázdaság vétsége miatt folyamatban lévő bűnügyi iratokat a bűncselekmény elbírálására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező ügyészhez tette át az ügyész. Ami ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy az indokolás a sértett és társa kapcsán testi sértési szándékról szól, amely alkalmas volt súlyos sérülés okozására, ehhez képest a cselekményüket az ügyész garázdaság vétségének minősítette, amely mellett a súlyos testi sértés megállapítása (pontosabban fordítva) kizárt.²²⁵

A csoportos garázdaság büntetével szemben az életveszélyt okozó testi sértést az ügyész arányosnak találta²²⁶, ugyanakkor a csoportos garázdaság büntetét és azzal halmazatban a súlyos testi sértés büntetének kísérletét túllépésként értékelte²²⁷.

Az előbbi ügy tényállása szerint K. P. a rendelkezésére álló adatok alapján megalapozottan gyanúsítható volt azzal, hogy 2011. augusztus 7-én 23.00 óra körüli időben a Hajós Alfréd uszodánál társaival: M. P.-vel, valamint F. N.-nel több alkalommal ok nélkül belekötöttek az uszodánál lévő I. Z., Sz. S., B. L. és B. J. hajléktalanokba, őket szidalmazták, majd K. P. az egyik hajléktalan személyt, I. Z.-t minden előzmény nélkül több alkalommal megütötte és ellökte magától, aminek következtében I. Z. elesett. A cselekmény közben F. N. kezében egy kés volt, amellyel fenyegetően a hajléktalanok irányába tartott. Később K. P. és F. N. együtt ismét visszamentek a hajléktalan személyekhez, és belekötöttek B. J.-be. K. P. B. J.-t lökdöste, a hasába rúgott, szidalmazta, aki ezek után egy kést vett elő. Mikor K. P. a hajléktalan B. J. felé lépett, hogy tovább bántalmazza, B. J. a nála lévő késsel egy ízben hastájékon szúrta K. P.-t, aki életveszélyes sérüléseket szenvedett. A szúrás után B. J. elindult az uszoda melletti íves úton, ahol M. P. és F. N. utolérte őt, és azt kiabálták neki, hogy „ott van a köcsög, kapjuk el és vágjuk el a torkát”. Ezek után B. J.-t szidalmazták, majd M. P. egy késsel fenyegette, illetve az M. P.-vel lévő F. N. egy ízben B. J. fejét egy végül be nem azonosított tárggyal megütötte. K. P., M. P. és F. N. cselekménye alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást és riadalmat keltsen.

Az indokolás szerint K. P., M. P. és F. N. cselekménye alkalmas volt a Btk. 271. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő

²²⁵ 600. ügy

²²⁶ 860. ügy

²²⁷ 787. ügy

csoportosan elkövetett garázdaság büntett elkövetésének megalapozott gyanújának a megállapítására. A Büntető Törvénykönyvnek a jogos védelemre vonatkozó szabályozását a törvényalkotó akként módosította, hogy nem büntethető az, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A beszerzett bizonyítékok alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy K. P. és társai B. J. gyanúsított ellen a gyanúsított személyét, testi épségét veszélyeztető, közvetlen támadást intézett, amit B. J. a nála lévő kését használva hátrított el. A Btk. 29. § (3) bekezdése értelmében továbbá a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, ennél fogva B. J.-t sem terhelte kitérési kötelezettség az erősen ittas, agresszív tizenhat éves sértett vonatkozásában. Mindezek alapján a gyanúsítottal szemben büntetethőséget kizáró okból a nyomozás megszüntetése volt indokolt.²²⁸

Az utóbbi ügy tényállása szerint hárman minden előzmény nélkül beledögltek a gyanúsítottba, közösen támadtak rá, ököllel ütötték, rugdalták. A gyanúsított az őt ért váratlan támadást próbálta elhárítani, védekezésként ő is visszaütött, amelynek során mindhárom támadó arcát eltalálta, akiknek könnyű testi sérülést okozott, azonban egyikük sem terjesztett elő magánindítványt. Az egyikükkel szemben az orvos szakértő szerint nem volt kizárt a súlyosabb sérülés kialakulásának lehetősége, ezért minősült a cselekmény súlyos testi sértés kísérletének. A határozat rendelkező része csupán a Btk. 22. § f) pontját jelöli meg jogcímként, az indokolásban az ügyész ismerteti a Btk. 29. § (1)–(3) bekezdéseket, majd azt írja, hogy a törvény szerint, aki ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl az elhárítás szükséges mértékét, az nem büntethető. (Ebből következőleg túllépésnek ítéli a védekezést.) A folytatás szerint: ebből kifolyólag a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan kell megítélni. Végezetül megállapítja a határozat, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben cselekedett, vele szemben a törvényben meghatározott büntetethőséget kizáró ok áll fenn.

Ebben az esetben azonban felmerül a kérdés, hogy vajon miért lenne mindez túllépés. A gyanúsítottra hárman támadtak, könnyű testi sérülést okoztak neki (ő sem tett magánindítványt), ő pedig mindezt testi sértéssel hátrította el.²²⁹

²²⁸ 860. ügy

²²⁹ 787. ügy

Felmentette ugyanakkor a bíróság a közúti veszélyeztetés büntetének vádja alól azt a védekezőt, akivel szemben a jogtalanul támadó garázdaság vétségét (és azt megelőzően rongálás vétségét) valósította meg.²³⁰

Több szempontból is érdekes az a jogi helyzet, amikor a támadó cselekmény nem bűncselekmény, mégis a védekezővel szemben a jogos védelem megállapítható. A garázdaság kapcsán erre is található példát, és a „kvázi” *garázdasággal* szemben a segítségnyújtás elmulasztásának a veszélyhelyzetet előidéző által elkövetett büntetének megszüntetésére kerülhet sor.

Az ügyész a gyanúsítottal szemben a nyomozást segítségnyújtás elmulasztásának a veszélyhelyzetet előidéző által elkövetett bűntette miatt szüntette meg jogos védelem címén. A tényállás szerint a gépkocsiban a gyanúsított és két utasa ült, a sértett az utastérbe nyúlta az egyik utas felé, és azzal fenyegetőzött, hogy betöri a jármű ablakát, ha annak utasai nem szállnak ki. Ezt megelégtelve a járművezető (a gyanúsított) közölte, hogy akkor elmegy, és úgy kapcsolt hátramenetbe, hogy a sértett keze az utastérben volt. Ezzel egy időben a sértett a másik kezével ráütött a szélvédőre, illetve egy társa a gépkocsi jobb első sárvédőjébe rúgott. Mintegy 10-15 méter tolatás után a sértett elengedte a gépjármű úgynevezett A oszlopát és elesett. A gyanúsított látta, hogy a sértett egyből felállt és a pólója sáros lett, ezt követően elhajtott a gépkocsival.

Az ügyész a határozatban kitért arra, hogy a megalapozott gyanú közlésének alapjául szolgáló cselekmény további egyrendbeli közúti veszélyeztetés büntette gyanúját veti fel, hiszen a gyanúsított tudata a tolatási manőver kezdetén át kellett, hogy fogja, hogy annak során a sértett testi épsége közvetlen veszélybe kerül, illetve megállapította, hogy ezen elkövetési magatartás jogellenességét (hogy a bűncselekmény megvalósul-e) szintén a nyomozás során kellett volna vizsgálni.

Az ügyész a cselekmény jogi értékelése körében megállapította, hogy a sértett és társa erőszakos cselekményei alapján a gépkocsi utasai a személyük ellen intézett támadás közvetlen veszélyével számolhattak, míg a gépkocsiban ennek során rongálási kár is keletkezett. A cselekménysor vizsgálata során megállapítható, hogy a gépkocsit vezető gyanúsított a további konfliktus elkerülése érdekében, saját és utasai testi épségét féltve, valamint a használatában álló gépkocsi további károsodását meg-

²³⁰ 280. ügy

előzendő kezdett a tolatási manőverbe. A gyanúsított a hátramenet során a sértett testi épségét kétségtelenül – a KRESZ 3. § (1) bekezdés c) pontjában foglalt rendelkezést megszegve – veszélyeztette, és könnyű testi sérülést is okozott, azonban cselekménye szükséges volt, és a fenyegető támadással arányban állt. Tekintettel arra, hogy a gyanúsított cselekménye a fentiek alapján nem jogellenes – ennek okán vele szemben a terhére róni elmulasztott közúti veszélyeztetés büntette vonatkozásában is a nyomozás megszüntetésének lenne helye –, fel sem merülhet a segítségnyújtás kötelezettsége, hiszen jogos védelmi helyzetben eljárva okozta a sértett sérülését. Végül, az ügyész megállapította, hogy a sértett (támadó) erőszakos cselekménye a kihívó közösségellenességre irányuló szándékosság hiányában garázdaság vétsége, míg félelemkeltési célzat híján személy elleni erőszakos cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatás vétsége megállapítására nem alkalmas, erre tekintettel büntetőeljárás kezdeményezése az ő vonatkozásában nem indokolt.²³¹

db) Az *önbíráskodást* tekintve az állapítható meg, hogy azzal szemben arányos védekezés a könnyű testi sértés vétsége, az ön-bíráskodás büntettének kísérletével szemben pedig a súlyos testi sértés büntette.

Az első esetben K. Gy. 2010. január 12. napján 9.00 óra körüli időben személygépkocsijából kikiabálva megállította T. A.-t azzal, hogy korábbi tartozását adja meg neki. T. A. nem ismerte el a tartozását, hanem tovább ment. Ekkor K. Gy. kiszállt a gépkocsijából, és T. A. válláról letépte a táskáját azzal, hogy akkor kapja vissza azt, ha megadja az általa kért negyvenezer forintot. T. A. megpróbálta visszaszerezni a táskáját, beült a gépkocsi hátsó ülésére, azonban a K. Gy. a táskát a jobb oldali első ülésre tette. T. A. megkísérelte visszavenni a táskát, ezt K. Gy. úgy próbálta megakadályozni, hogy egyik kezével megfogta T. A. nyakát előlről. T. A. dulakodni kezdett K. Gy.-vel, ennek során megkarmolta annak állát, arcát és szájának belsejét. Ezt követően K. Gy. kivette a táskából T. A. adókarttyáját, a pénztárcájából húszezer forintot, egy amerikai dollárt és a mobiltelefonját azzal, hogy akkor kapja vissza ezeket, ha a többi tartozását is megadja neki. T. A. ezután visszavette a táskáját és kiszállt a személygépkocsiból, majd értesítette a rendőrkapitányságot. T. A.-nak a dulakodás következtében a pajzsporc felett kb. 1 cm-es bevérzése, nyaki zúzódása keletkezett, amely sérülése nyolc napon belül gyógyult.

²³¹ 735. ügy

T. A. a sérelmére elkövetett könnyű testi sértés vétsége miatt joghatályos magánindítványt terjesztett elő.²³²

A második esetben N. Zs. autót szerelt az udvaron, amikor megjelent nála N. Sz., N. G. és N. L., és követelték tőle, hogy adja vissza azt a DVD-lejátszót, amelyet állítólag előző nap ellopott tőlük. N. L. egy kaszával hadonászott felé, és közölte vele, hogy kettévágja, míg N. Sz., N. G. vascsövekkel felszerelve közölték vele, hogy megölik. N. Zs. az autószereléshez használt vascsövet félelmében felkapta, attól tartott, hogy megölik, ezért a vascsővel N. G. felé ütött, akit eltalált. A fellépés hatására a helyszínről támadói távoztak.²³³

e) A jogtalan támadás megnyilvánulhat *személyi szabadság megsértésében*. Az ügyészség a személyi szabadság megsértésének minősülő támadással szemben a közúti veszélyeztetés büntetőjében megnyilvánuló védekezést szükségesnek találta (az arányosság kérdését nem vizsgálta).

A tényállás szerint a sértettek odamentek a gyanúsított gépkocsijához, és követelni kezdték tőle tartozásának megadását. Eközben a terhelt el akart indulni, de az egyik sértett a kocsira állt, mire a gyanúsított nekiment a lábának, majd mikor hátra akart elindulni, a másikuk a kocsira futott, mire a gyanúsított az ő lábának is nekiment. Mindketten nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek.²³⁴

Megszüntette a nyomozást az ügyészség az életveszélyt okozó testi sértés büntetése miatt azzal szemben, aki e bűncselekménnyel a személyi szabadság megsértésével szemben védekezett.

A tényállás szerint fk. P. D. 2010. november 20. napján a lakóingatlanuk előtti útszakaszon édesanyja, P.-né védelme érdekében egy 91 cm hosszúságú egyik végén 7,5 cm, másik végén 3 cm élű karóval először B. L. támadó karjára ütött, majd legalább két alkalommal szemből fején ütötte B. L. sértettet, aki az ütésektől térdre esett. Időközben P.-né értesítette a rendőrséget, akik a helyszínre érkezve – miután látták, hogy B. L. feje erősen vérzik, illetve erősen ittas állapotban támolyog – hozzá mentőt hívtak.

²³² 219. ügy

²³³ 303. ügy

²³⁴ 266. ügy

A mentőszolgálat a sértettet a megyei kórház traumatológiai osztályára szállította.

B. L. fenti cselekményét megelőzően 2010. november hó 20. napján 17 és 19 óra közötti időben több alkalommal felhívta P.-nét, mindannyiszor megfenyegette, „ne tervezd a Karácsonyt, mert nincs veszteni valóm, végzek magammal és veled is”. Ezt követően kb. 19 óra 30 perc körüli időben jelent meg P.-né lakása előtt, ahonnan ismét felhívta mobiltelefonon, hogy menjen ki hozzá, mert ha nem, bemegy a lakásába, és mindenkit megöl. A fenyegetések hatására P.-né kiment a lakása elé az utcára, ahol B. L. rögtön megragadta a hajánál fogva, majd „bejöttél a csöbe, elkaptalak” kijelentést követően az úttesten vonszolni kezdte. P.-né többször kérte B. L.-t, hogy engedje el, segítségért kiabált, de B. L. nem engedte el. Segélykiáltásait gyermeke, fk. P. D. gyanúsított meghallotta, kiszaladt a lakóingatlanból, és a már fent leírt módon a nála lévő fadarabbal több alkalommal megütötte, minek hatására B. L. elesett.

Az indokolás a Btk. 29. § (1) bekezdésének ismertetését követően megállapítja, hogy fk. P. D. – P.-né gyermeke –, észlelve, hogy édesanyját volt élettársa bántalmazza, megöléssel fenyegeti (mely nem első esetben történt meg), a segítségére sietett oly módon, hogy a nála erősebb testalkatú, erőszakos, ittas férfit egy lécdarabbal több alkalommal megütötte, ily módon a gyanúsított nem került a jogtalanság talajára. Egyebekben a fenti cselekményből adódóan a városi bíróság – ugyanezen tényállás alapján – B. L.-l szemben P.-né sérelmére elkövetett, a Btk. 175. § (1) bekezdésébe ütköző személyi szabadság megsértésének büntette miatt nyolc hónap börtönbüntetést szabott ki, amelynek végrehajtását három évre felfüggesztette.

A bíróság határozata kihirdetéskor jogerőssé vált. Mindezekre figyelemmel az ügyész a nyomozás megszüntetése felől határozott.²³⁵

A bíróság felmentette a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak büntettének és a könnyű testi sértés vétségének vádja alól azt a védekezőt, akinek a személyi szabadságát a jogtalan támadó megsértette.²³⁶

f) A jogtalan támadás megvalósíthat *közfeladatot ellátó személy elleni erőszakot*, amellyel szemben az ügyészség a garázdaság vétségét szükséges és arányos védekezésnek találta.

A gyanúsított 2013. április 13-án 14.40 óra körüli időben a Fő úton közlekedett a kerékpárjával, amikor M. L. A., a menetrend szerint közlekedő autó-

²³⁵ 485. ügy

²³⁶ 301., illetve 308. ügy

busz vezetője az autóbusz megfordulásakor hátramenetet végzett, ennek során keresztbe fordult az úttesten, ezért a gyanúsítottnak fékeznie kellett. A gyanúsított a forgalmi szituáció miatt érzett felháborodásában hangos szóváltásba bonyolódott M. L. A.-val, majd kerékpárjával folytatta útját. Az autóbusz megfordulását és az utasok felszállását követően M. L. A. a gyanúsítottat utolérte, a kerékpáros előzését határozta el. A már megkezdett előzési manőver végrehajtása közben a gyanúsított a 4,9 méter széles úttest közepe felé húzódott, ezért M. L. A. a bal oldali útpadka felé kormányozta az autóbuszt, eközben kinyitotta annak ajtaját és rákiabált a gyanúsítottra: „Mit csinálsz te idióta?” A kerékpáros melletti elhaladást követően, megijedve az autóbusz bal oldali vízvezető árokba borulásának lehetőségétől, jobbra irányuló kormánymozdulat után – mivel ekkor nem látta a kerékpárost – az úttest hossz tengelyéhez viszonyítva félkeresztben megállította az autóbuszt. Ekkor a gyanúsított felszállt az autóbuszra annak nyitott első ajtaján keresztül, és bántalmazta M. L. A.-t. Ennek során a gyanúsított két kézzel megragadta a vezetőülésben ülő M. L. A. ingét a nyakrésznél, és a ruhájánál fogva rángatta, aki a fogásból kiszabadítva magát a gyanúsítottat az ajtón keresztül kilökte az autóbuszból, a gyanúsított az úttest – az autóbusz menetiránya szerinti – jobb oldalán parkoló személygépkocsi motorháztetejére esett.²³⁷

g) A támadó cselekmény megnyilvánulhat *magánlaksértésben* is. A min-tában szereplő egyik ügyben a magánlaksértés vétségén kívül más büncselekmény nem merült fel a jogtalan támadó részéről, az ezzel szembeni súlyos testi sértés kísérletét nem tekintette aránytalannak az ügyész.²³⁸ Egy másik ügyben a jogtalan támadók valójában könnyű testi sértést okoztak, de a védekező nem terjesztett elő magánindítványt ezzel kapcsolatban, így támadásként maradt az erőszakkal, éjjel, felfegyverkezve és csoportosan elkövetett magánlaksértés bűntette, amellyel szemben a súlyos testi sértéssel járó védekezés arányos volt.²³⁹

h) A *birtokvédelem jogát* érintő támadásokkal kapcsolatban a következőket lehet megállapítani. Az egyik ügyben az ügyészség azzal érvelt, hogy a gyanúsítottat mint a lakás használóját megillette a birtokvédelem joga.

²³⁷ 160. ügy

²³⁸ 3. ügy

²³⁹ 419. ügy

A sértett a gyanúsított többszöri felszólítása ellenére is többször felment az udvarra, továbbá megpróbált bejutni az ingatlanba. A gyanúsítottnak joga volt elhárítani az udvarán való jogtalan és többszöri tartózkodást, joga volt ahhoz is, hogy megszabja azt, hogy az udvarára és az ingatlanába ki léphet be, továbbá megtilthatta, hogy a sértett az udvarra belépjen, és joga volt a tilalom ellenére többször belépő sértettet abban megakadályozni.

A gyanúsított egy piszkavassal és seprűvel kifejtett erőszakos cselekményét megvizsgálva megállapítható, hogy a gyanúsított a nyolc napon túl gyógyuló sérülést ijedségből, menthető felindulásból fejtette ki a sértettel szemben. Mindezek alapján a határozat szerint megállapítható, hogy a gyanúsított mint az ingatlan birtokosa jogos védelmi helyzetben cselekedett, amikor a többszöri felszólítás ellenére is az udvaron maradó és oda többször visszatérő sértettel szemben erőszakot fejtett ki, továbbá az elhárításhoz szükséges mértékű ijedségből, menthető felindulásból lépte túl, ezért a gyanúsítottal szemben a súlyos testi sértés büntette miatt indított nyomozást az ügyész jogos védelem miatt megszüntette.²⁴⁰

Hasonló indokolást tartalmaz egy másik megszüntető határozat is. E szerint a Ptk. 190. § (1) bekezdése szerint a birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is elháríthatja.

A konkrét ügyben megállapítható, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben volt, amikor meg akarta akadályozni azt, hogy az ittas állapotban lévő sértett az ingatlanára lépjen az akarata ellenére. Ugyanakkor a gyanúsított az elhárítás szükséges mértékét túllépte azzal, hogy egy kb. 60 cm-es fabottal, két alkalommal közepes erővel megütötte a sértett fejét (ezzel a felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntettét és a súlyos testi sértés büntettének kísérletét valósította meg), de a gyanúsított ezzel az elhárítás szükséges mértékét menthető felindulásból lépte túl. Mivel a gyanúsított az ingatlanára az akarata ellenére ismét visszatérni szándékozó sértettet akadályozta meg az ingatlanra történő ismételt jogtalan behatolásban, jogos védelmi helyzetben volt, amelynek mértékét menthető felindulásból lépte túl, ezért a vele szemben folyamatban lévő nyomozást a rendelkező részben írt törvényhely alapján az ügyész megszüntette.²⁴¹

²⁴⁰ 555. ügy

²⁴¹ 585. ügy

Végül, egy harmadik megszüntető határozat indokolása szerint a birtokvédelem körében alkalmazott önhatalom is megalapozhatja a jogos védelem megállapíthatóságát.

A gyanúsítottat a lakás használójaként megillette a birtokvédelem joga. Tekintettel arra, hogy V. A. szidalmazta, fenyegette a gyanúsított családját, támadólag lépett fel az ingatlan lakóival szemben, így a gyanúsított által kifejtett cselekmény nem lépte túl a jogos védelem szükséges kereteit. A birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is elháríthatja. Az ügyész mindezekre tekintettel a gyanúsítottal szemben a súlyos testi sértés büntetetének kísérlete miatt indított eljárást jogos védelem címén (nem menthető túllépés miatt) megszüntette.²⁴²

i) A bíróság a *tettleges becsületsértéssel* szemben arányos védekezésnek tekintette a súlyos testi sértés okozását.²⁴³

j) Az ügyészi gyakorlatban a *zaklatás* vétségével szemben a súlyos testi sértés²⁴⁴, illetve annak kísérlete²⁴⁵ arányos védekezés. Az utóbbi ügygel kapcsolatban kell azt megemlíteni, hogy a támadó cselekményt a nyomozó hatóság előbb garázdaság vétségének minősítette, majd megszüntette a nyomozást bűncselekmény hiányában arra való tekintettel, hogy a gyanúsított a késsel sérülést nem okozott senkinek, és arra sem merült fel konkrét adat, hogy a késsel szűrő mozdulatot tett volna. E megszüntető határozat szerint azonban a rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy az elkövetett cselekmény a Btk. 176/A § (2) bekezdése szerinti zaklatás vétség elkövetésének megállapítására alkalmas. Mivel erre vonatkozó magánindítvány nem volt, a nyomozó hatóság a nyomozást e bűncselekmény miatt is megszüntette.

²⁴² 586. ügy

²⁴³ 324. ügy

²⁴⁴ 323. ügy

²⁴⁵ 563. ügy

A túllépés

a) A túllépéses ügyek vizsgálata nem csekély nehézségekbe ütközött. A problémák a következők szerint foglalhatók össze:

aa) Nem egy esetben fordul elő, hogy a nyomozást megszüntető határozat rendelkező része a Btk. 29. § (2) bekezdését jelöli meg jogcímként, azonban a határozat indokolása szerint az elhárító cselekmény szükséges és arányos volt, ezért a 29. § (1) bekezdés alapján szüntette meg az ügyész a nyomozást²⁴⁶; vagy csupán annyit rögzít az indokolás, hogy a gyanúsított a sértettel szemben az elhárítás szükséges mértékét nem lépte túl.²⁴⁷

ab) Találni példát arra, hogy a nyomozást megszüntető határozat rendelkező része a Btk. 29. § (2) bekezdését jelöli meg jogcímként, az indokolás azonban annyira semmitmondó, hogy abból nem derül ki, hogy voltaképp tényleg történt-e túllépés. Így például, ha az indokolás csupán annyit rögzít, hogy „a Btk. 29. §-a szerint nem büntethető, akinek a cselekménye a saját személye ellen intézett, közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges, még abban az esetben is, ha az elhárítás szükséges mértékét menthető felindulásból túllépi; a fentiekből következik, hogy a gyanúsított az ellene intézett jogtalan támadás elhárítása során okozott sérülést a sértettnek”²⁴⁸. Ebből nem derül ki, hogy szükséges volt-e a védekezés, hogy az arányos volt-e, avagy miért lett volna túllépés.

ac) Nem egyedi az az eset, hogy a határozat megszüntetési jogcímként csupán a Be. 190. § (1) bek. d) pontját jelöli meg, a jogos védelem Btk.-ban meghatározott eseteire azonban nem történik utalás. Csupán az indokolásból derül ki, hogy valójában túllépéses

²⁴⁶ 78., 79. ügy

²⁴⁷ 231. ügy

²⁴⁸ 86. ügy

ügyről van szó.²⁴⁹ Előfordul az is, hogy a rendelkező rész a Btk. 29. §-át²⁵⁰, vagy a 22. § f) pontját²⁵¹ jelöli csupán meg, és az indoklásból derül ki, hogy túllépésről van szó, vagy még abból sem: van olyan határozat ugyanis, amelynek a rendelkező része a Btk. 29. § (1) bekezdésére utal, az indoklás megállapítja, hogy a gyanúsított az elhárítás szükséges mértékét csak és kizárólag azért lépte túl, mert azt ijedtségből és menthető felindulásból fakadóan képtelen volt felismerni, majd megállapítja, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben volt, aminek következtében – figyelemmel az 1978. évi IV. törvény 29. § (1) bekezdésére – büntethetősége kizárt.²⁵²

ad) Végül arra is van példa, hogy a rendelkező rész a Btk. 29. § (1) bekezdését jelöli meg jogcímként, az indoklás azonban a túllépést fejtegeti, és végül arra jut, hogy a gyanúsított a (2) bekezdés alapján nem büntethető.²⁵³

b) A túllépés két esetének (időbeli, arányossági) megkülönböztetése az elméletben jól működik, a gyakorlatban azonban találni konfúzt, és semmiképp sem helyeselhető megoldásokat.

Az egyik határozat indokolása szerint²⁵⁴ „mivel a gyanúsított – általa is elismerten – a már magatehetetlen sértettre is mért több ütet, vizsgálendő, hogy ezzel túllépte-e a támadás elhárításához szükséges mértéket”. Ezen a ponton érdemes megállni, és felhívni a figyelmet arra, hogy ez időbeli túllépés, és nem mennyiségi. Megjegyzendő, hogy pont ezért nem igazán helyes vagy félrevezető az elhárítás szükséges mértékével operálni, és azt elkülöníteni az arányosságtól, mert itt valójában arról van szó, hogy az elhárítás nem volt már szükséges (ez az időbeli túllépés esete), és ilyenkor az aránytalanság vizsgálata fel sem merülhet. Tehát a szükségesség túllépése az időbeli túllépés,

²⁴⁹ 756., 866. ügy

²⁵⁰ 796., 529. ügy

²⁵¹ 768., 769., 787., 791., 687. ügy

²⁵² 547. ügy

²⁵³ 180., 181., 618. ügy

²⁵⁴ 292. ügy

az arányosság túllépése a mennyiségi túllépés. Az indokolás azonban tovább folytatódik: „Jelen ügyben az elhárítás szükséges mértékének túllépéséről akkor lehetne szó, ha kétséget kizáróan megállapítható lenne, hogy a sértett halálát az összeesése után – védekezésre képtelen állapotában ráért ütések okozták. [Ugyanakkor a Btk. 29. § (2) bekezdés alapján a büntethetőséget kizáró ok ezen esetben is fennállna, mert a túllépést – a tényállásból eredően – nyilvánvalóan ijedség vagy menthető felindulás eredményezte volna.]” Voltaképp ez az állítás sem helyeselhető, mert ha időbeli túllépés van, akkor már nincs jogos védelem, és akkor nem lehet a nem létező jogos védelem arányosságát túllépni.

Szintén problémás az a határozat²⁵⁵, amelynek a megszüntetési jogcíme a jogos védelem mennyiségi túllépése [Btk. 29. § (2) bek.], az indokolás azonban a következőkre utal: „A nyomozás adatai szerint a gyanúsított és a sértett egymással összevitatkoztak amiatt, mert a sértett kikezdett a gyanúsított feleségével, emiatt közöttük vita alakult ki, a sértett elővette a magánál tartott kést, mely miatt egymással dulakodtak, majd a gyanúsított kizavarta a sértettet a házból, ezután az udvaron felkapott egy lapátot, és azzal kergette ki a sértettet. Ezután még tovább dulakodtak egymással, amikor a gyanúsított még hadonászott a lapáttal. [...] Az a körülmény, hogy a gyanúsított a szükségesnél tovább hadonászott a lapáttal, menthető felindulásnak értékelhető.” Ezzel szemben kell azt kiemelni, hogy ha a gyanúsított a szükségesnél tovább hadonászik (azaz védekezik), ez időbeli túllépést eredményez, és nem mennyiségit. Az időbeli túllépésért viszont felelnie kell!

Egy harmadik határozat indokolása szerint²⁵⁶ a „gyanúsítottat a sértett eszközzel megtámadta, jóllehet a sértett által kifejtett erőbehatás nagysága nem volt olyan mérvű, mely életveszélyes sérülés okozására alkalmas lett volna, így szükséges és arányos elhárításként

²⁵⁵ 435. ügy

²⁵⁶ 442. ügy

a sértett szívóján történő megszurása nyilván nem jöhet szóba. A sértett e szúrás követően a nála levő szerszámnyelet eldobta, és megállapítható, hogy nem a gyanúsított bántalmazására, hanem a kés elvételére irányult a szándéka, hiszen, ha bántalmazni akarta volna a gyanúsítottat, ezt a kezében levő eszközzel megtehetné volna. A kés megszerzésért folyó dulakodás során a gyanúsított még háromszor megszurta a srégen háta mögött levő sértettet. Ebben a szituációban viszont jogtalan támadás már nem volt a sértett részéről. Természetesen a büntetőjogi felelősség tekintetében a mindösszesen pár percig tartó folyamatot egységesen kell vizsgálni. [A] gyanúsított az ijedtség hatása alatt állva nem tudta mérlegelni azt, hogy a késért folytatott küzdelem oka a sértett részéről az-e, hogy esetleg azzal torolja meg az őt ért sérülést, vagy pedig az, hogy végleg befejezzék a tettegességet, ezért az elhárításhoz szükséges mértékének túllépéséért a gyanúsított nem vonható felelősségre”, ezért vele szemben az ügyész a nyomozást büntethetőséget kizáró okból, jogos védelem miatt megszüntette. Ebben az esetben is keveredik az időbeli és a mennyiségi túllépés. Ha már nincs jogtalan támadás, és nincs annak közvetlen fenyegetése sem, akkor időbeli túllépés áll fenn, arra viszont nem vonatkozhat az elhárítás szükséges mértékének a túllépése. Az időbeli túllépés során kifejtett cselekményért a korábbi védekező felelősséggel tartozik.

Végül ebben a körben az a határozat említendő még meg²⁵⁷, amelynek indokolása szerint „Mivel a gyanúsított cselekményét bizonyíthatóan saját maga és az élettársa ellen intézett és őket közvetlenül fenyegető – sérülést is okozó – jogtalan támadás elhárítása érdekében követte el, és a támadás elhárításának szükséges mértékét mennyiségileg nem, csak időben – ám menthető felindulásból – lépte túl, magatartása a jogos védelem keretein belül értékelhető”.

A bírósági ítéletek sem mentesek a hasonló érvelésektől. A másodfokú bíróság határozatának indokolása szerint „Az elsőfokú bíró-

²⁵⁷ 505. ügy

ság vizsgálta a jogos védelem fennállását, azonban azt állapította meg, hogy már nem volt jogos védelmi helyzetben a IV. r. vádlott, amikor a földre került I. r. vádlottat egy esetben bántalmazta. Ugyanakkor nem vizsgálta az elhárítás szükséges mértékének a menthető ijedségből vagy felindulásból történő túllépését, mely a megyei bíróság szerint megállapítható. Az I. r. vádlott minden ok nélkül egy igen veszélyes eszközzel, kemény tárggyal, egy pezsgősüveggel támadt rá a IV. r. vádlottra és ezáltal okozta a sérülését. A minden ok nélkül ért támadás okozhatott a IV. r. vádlottban egy olyan pszichés állapotot – mint ahogy a tanúvallomásokból kiderül –, hogy először pár másodpercig még reagálni sem tudott, hiszen nem értette, hogy miért történt ez vele és ezt követően került sor arra, hogy elgáncsolta, majd megütötte az I. r. vádlottat. Azt nem lehet megállapítani és az elsőfokú bíróság sem állapította meg, melyet a vádirati tényállás tartalmaz, hogy az I. r. vádlott tovább akart volna támadni, bár van olyan tanúvallomás, mely szerint a pezsgősüveg később is az I. r. vádlott kezében maradt. E körben a megyei bíróság nem tartotta indokoltnak további bizonyítás felvételét, mert az csak az eljárás elhúzódsát eredményezte volna, és nyilvánvalóan a pontos részletekre már nem is emlékeznének az egyébként kívülálló tanúk, akiket a bíróság ki tudott volna hallgatni az ügyben. Erre tekintettel került sor a bizonyítási indítvány elutasítására. A jelenleg rendelkezésre álló adatokból kétséget kizáróan az állapítható meg, hogy a IV. r. vádlott menthető felindulásból lépte túl az elhárításhoz szükséges mértéket és okozott 8 napon túl gyógyuló sérülést az I. r. vádlottnak. A megyei bíróság mindezek alapján a IV. r. vádlottat a Btk. 29. § (2) bekezdésében meghatározott büntethetőséget kizáró okra figyelemmel a Be. 6. § (3) bekezdés c) pontjának I. fordulata és a Be. 331. § (3) bekezdése alapján a büntethetőséget kizáró ok miatt az ellene emelt vád alól felmentette.”

c) A kutatás nyilvánvalóan nem ügyek megoldására irányult. Felmerültek azonban olyan esetek, amikor is olyannyira kétségessé vált a túllépés megállapítása, hogy nem lehet szó nélkül hagyni.

Az egyik ügyben a gyanúsított egy büfé előtt veszekedett a sértettel, aki egy alkalommal gyengén állon ütötte. A gyanúsított erre idegességében egy alkalommal ököllel megütötte a sértettet az arcán, aki ennek következtében nyolc napon belül gyógyuló orrtáji zúzódást szenvedett. Az ügyész megállapította, hogy a terhelt cselekménye könnyű testi sértés megállapítására lenne alkalmas, azonban a sértett nem élt magánindítvánnyal. Megállapította szintén, hogy az igazságügyi orvos és elmeorvos szakértői vélemény szerint a terhelt a cselekmény elkövetésekor tudathasadásos elmezavar reziduális formájában szenvedett, amely kóros elmeállapota súlyos fokban korlátozta abban, hogy cselekménye következményeit felismerje, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Az indokolás „érdemi része” az, hogy a nyomozás adatai szerint a terheltet a sértett legalább egy alkalommal gyengén megütötte az állán, majd ezt követően a terhelt a jogtalan támadás elhárításához szükséges mértéket túllépve, menthető felindulásból, figyelemmel a kóros elmeállapotára is egy alkalommal ököllel megütötte a sértettet az arcán, aki a bántalmazás következtében nyolc napon belül gyógyuló orrtáji zúzódást szenvedett el. Alappal merül fel a kérdés, hogy ebben az esetben hol a túllépés. Az elhárítási módok közül a legenyhébbek egyike a könnyű testi sértés okozása. Az is nyitott kérdés az ügyben, hogy mi volt a támadás. Tettleges becsületsértés, könnyű testi sértés? Ezekkel szemben a könnyű testi sértés nehezen indokolhatóan nem arányos védekezés. A védekező magatartást végül az ügyész garázdaság vétségének (ami közrend, illetve köznyugalom elleni bűncselekmény!) minősítette, ezzel a problémával a későbbiekben részletesen kell foglalkozni.²⁵⁸

Egy másik ügyben a sértett előbb egy alkalommal megütötte a gyanúsítottat, majd később ismét utána ment, és azzal fenyegette őt, hogy megveri. A sértett a fenyegetés közben ütésre lendítette a kezében található baseballütőt, amit a gyanúsított elkapott, és azzal egy alkalommal jobb alkaron ütötte a sértettet. A gyanúsítottal szemben garázdaság vétsége miatt indult nyomozás, ami nem is változott, mert a szakvélemény szerint a sértettnek okozott sérülés nyolc napon belül gyógyult, és emiatt a sértett nem élt magánindítvánnyal, így a gyanúsítottal szemben nem indult eljárás könnyű testi sértés vétsége miatt. A sértett gyermekkorú volt, vele szemben emiatt a nyomozást megszüntették, azonban a határozat szerint a cselekménye garázdaság vétségének és könnyű testi sértés vétségének minősült (a gyanúsított tett magánindítványt). Az ügyészi indokolás azonban azt tartalmazza, hogy tekintettel a sértett életkorára és arra, hogy az általa használt eszközt a gyanúsított elvette tőle,

²⁵⁸ 741. ügy

a gyanúsított túllépte a támadás elhárításához szükséges mértéket akkor, amikor meg is ütötte a sértettet, azonban ezt valószínűleg az őt ért támadás hatására kialakult ijedtségéből eredően nem tudta megfelelően felmérni. Ezzel szemben nem alaptalanul vetődik fel a túllépés megkérdőjelezése. Egyrészt volt már egy megelőző támadás, ami könnyű testi sértést okozott, azt ezt követő szintén legalább ezzel fenyegetett, erre viszont a könnyű testi sértést okozó elhárítás nem túllépés. Másrészt az az érvelés, miszerint azért lenne szó túllépésről, mert a gyanúsított meg is ütötte a sértettet, szintén nem állja meg a helyét, mivel ha nem üti meg, akkor őt éri az ütés. Arról nem is beszélve, hogy egyébként a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.²⁵⁹

Egy harmadik ügyben az ittas sértett berohant az apja szobájába, és az alvó apjának esett, az ágyon lévő párnát rányomta a fejére, majd fojtogatni kezdte, mire a gyanúsított egy késsel hasba szúrta a sértettet. A nyomozó hatóság a gyanúsítottat életveszélyt okozó testi sértéssel gyanúsította. Az ügyész a határozatban életveszélyt okozó testi sértés miatt szüntette meg a nyomozást, a Btk. 29. § (1) és (2) bekezdésében foglaltakra tekintettel. A nyomozó hatóság elkülönítő határozatából azonban az derül ki, hogy a sértett emberölés büntettének kísérletével volt gyanúsítható. Az ügyész is arra utal a megszüntető határozatban, hogy a gyanúsítottnak a nála negyven évvel fiatalabb sértett kitarató, az életét fenyegető támadása ellen egyetlen védekezési lehetősége volt, még hozzá, hogy az ágy közelében lévő kést magához vegye. Viszont, ha a támadás élet elleni, akkor nem kell vizsgálni az arányosságot, így nem lehet szó túllépésről. Az már csak külön érdekesség, hogy a sértett a kórházban süllýedéses tüdőgyulladás és a hasüregi tályog szövõdményeként fellépõ vérkeringési és légzési elégtelenség miatt meghalt.²⁶⁰

Egy negyedik ügyben az ittas jogtalan támadó a védekezőnek bár nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket okozott, azonban az orvos szakértői véleményre tekintettel fennállt a nyolc napon túl gyógyuló sérülés reális lehetősége is. A védekezővel szemben a nyomozást az ügyész garázdaság vétsége és könnyű testi sértés vétsége miatt szüntette meg, az indoklásból kitűnően menthető túllépés miatt. Maga az indoklás sajátos logikai okfejtést tartalmaz: „A törvény szerint, aki ijedtségéből vagy menthető felindulásból lépi túl az elhárítás szükséges mértékét, az nem büntethető. *Ebből kifolyólag* a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselni, és a megtámadott elhárító cselekményét

²⁵⁹ 866. ügy

²⁶⁰ 862. ügy

méltányosan kell megítélni.”²⁶¹ Mindenesetre, a súlyos testi sértés kísérletével szemben kifejtett könnyű testi sértés (és garázdaság vétsége) nem feltétlenül alapozza meg a túllépés fennállását.²⁶²

Egy ötödik ügyben a tényállás szerint a sértett egy baltával a kezében megöléssel fenyegette a gyanúsítottat, előbb rávágott vele annak gépkocsijára, amely behorpadt, majd ismét megöléssel fenyegetve, a feje fölé emelt baltával elindult a gyanúsított felé, aki egy karót vett a kezébe, és azzal kétszer-háromszor rácsapott a sértett kezére. Ezzel nyolc napon túl gyógyuló sérülést okozott. Az indokolás szerint a nyomozás adatai alapján a gyanúsított bár túllépte az elhárítás szükséges mértékét, azonban erre ijedtségéből került sor. (A gyanúsított azt vallotta, hogy cselekményét ijedtségéből és védekezésből fejtette ki.) Felvethető azonban, hogy az a baltával támadó, aki megöléssel is fenyeget, a legjobban feltételezés szerint is legalább súlyos testi sérülést akar okozni, ha nem megölni a másikat. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a támadó cselekményt a határozat nem minősíti, így viszont nehézkes a védekezést „arányosítani”.) Az ezzel szemben kifejtett súlyos testi sértés mint védekezés szintén kérdésesen tekinthető túllépésnek. A gyanúsított nyilván megjedte, de ez nem indokolja a túllépést.²⁶³

Végül érdekes kérdést vet fel, hogy az életveszélyt okozó testi sértéssel szemben az emberölés kísérlete vajon túllépésnek minősül-e. Határozott válasz nem derül ki abból a megszüntető határozatból, amelynek mind a rendelkező része, mind az indokolása meghivatkozta a jogos védelemre vonatkozó összes szabályt. Az indokolás szerint kétséget kizáróan megállapítható, hogy az ittas állapotban lévő L. Cs. (akit a bíróság korábban egyebek között életveszélyt okozó testi sértés miatt ítélte el) felfegyverkezve jelent meg a terhelt lakóházánál, ott a terhelt javai, illetőleg a terhelt személye ellen intézett jogtalan támadást, amellyel szemben a terheltnek kitérés kötelezettsége nem volt, illetőleg lehetősége sem volt arra, hogy kitérjen. A terheltnek egyetlen megoldás kínálkozott, nevezetesen az, hogy akár eszközhasználattal is, a javai, és személye ellen irányuló jogtalan támadást elhárítsa. Az L. Cs. által indított jogtalan támadás és a jogtalan támadást elhárító gyanúsított magatartás időben egybeesett, és az eszközhasználat szükségességét alátámasztotta a gyanúsított fizikai állapota is. Reális veszélye állt fenn mindvégig annak is,

²⁶¹ Ez az okfejtés szerepel a 768., 787., 791. ügyben, ami felveti egy rossz határozati minta alkalmazásának gyanúját.

²⁶² 769. ügy

²⁶³ 439. ügy

hogy L. Cs. az általa eszközölt támadással nemcsak a gyanúsítottat, hanem hozzátartozóit is veszélyezteti, mivel az élettársa, két kiskorú gyermeke, továbbá, gyk. R. B. is a közelben tartózkodott. A Btk. 29. § (1) bekezdése szerint nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, vagy javai, vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A Btk. 29. § (2) bekezdése szerint nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből, vagy menthető felindulásból túllépi. A Btk. 29. § (3) bekezdése szerint a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Összességében a határozat szerint megállapítható, hogy a gyanúsított cselekményét jogos védelmi helyzetben követte el, így vele szemben a nyomozást a rendelkező részben foglaltak szerint büntethetőséget kizáró okból meg kellett szüntetni.²⁶⁴

d) A túllépésre való hivatkozások és az amiatti felmentések/megszüntetések mögött sokszor az a téves nézet állhat, hogy amennyiben megállapítható, hogy a gyanúsított a jogtalan támadás miatt megijedt, vagy menthető felindult állapotba került, menthető túllépés miatt kell a nyomozást megszüntetni/a terheltet felmenteni. A helyzet azonban éppen fordítva kellene hogy legyen. Csak akkor lehet szó az ijedség vagy a menthető felindulás vizsgálatáról, ha az elhárítás nincs arányban a támadással.²⁶⁵

Erre szolgáljon például csupán egyetlen, de a problémát jól szemléltető eset. A tényállás szerint L. Cs. gyanúsított 2010. augusztus hó 15. napján a hajnali órákban, ittas állapotban társaival megjelent az Sz. E. gyanúsított által üzemeltetett szórakozóhelyen, ahol tovább folytatták az italozást. Sz. E. gyanúsított az említett napon hajnali 2.00 óra körül érkezett meg a sörözőbe, majd miután észlelte L. Cs. gyanúsított társainak a többi vendéget zavaró magatartását, kiküldte őket, eközben L. Cs. a szórakozóhelyen található játékgépen játszott. L. Cs. gyanúsított látva, hogy barátait Sz. E. gyanúsított kiküldte, a nála lévő sörösüveggel Sz. E. gyanúsítottat – aki épp bezárta az ajtót – hátulról fején ütötte. Ezt követően Sz. E., akit az ütés félig hátulról, félig oldalról ért, egy alkalommal, közepes erővel védekezésésképpen L. Cs. gyanúsított arcát megütötte.

²⁶⁴ 626. ügy

²⁶⁵ Erre vonatkozóan a bírósági felmentő ítéletek tartalmaznak utalást, így a 184., illetve a 211. ügy.

Az indokolás szerint megállapítható, hogy L. Cs. gyanúsított volt az, aki hátulról váratlanul a nála lévő sörösüveggel egy alkalommal fején ütötte Sz. E. gyanúsítottat. Sz. E. az őt ért hirtelen, váratlan támadást követően megfordulva rögtön menthető felindulásból viszonzta, mely ütés során L. Cs. orra eltört. A törvény a jogos védelem szabályainak körében abból az alapelvből indul ki, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan kell megítélni. A hatályos Btk.-szabályozás szerint, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből, vagy menthető felindulásból képtelen felismerni, nem büntethető. Jelen esetben megállapítható, hogy Sz. E. gyanúsítottat a támadás hátulról váratlanul érte, így javára megállapítható a jogos védelmi helyzet. Sz. E. gyanúsított a jogtalan támadást észlelve menthető felindulásból képtelen volt felismerni az elhárításhoz szükséges mértékét, reflexszerűen közepes erővel, ököllel megütötte az őt jogtalanul támadó L. Cs. gyanúsítottat, akinek ezt követően az orrcsontja eltört. Habár Sz. E. gyanúsított elhárító cselekménye az elhárításhoz szükséges mértékét túllépte, azonban ez a javára írható, menthető felindulásból történt.

Az ismertetett esetben a jogtalan támadás (mint azt a bírósági ítélet megállapította) súlyos testi sértés kísérlete volt, a védekezés pedig súlyos testi sértés. Mindezekből következően túllépésről aligha lehet beszélni. És ezen az sem változtat, hogy a védekező rögtönösen, menthető felindulásból viszonzta a támadást.²⁶⁶

e) A túllépés 2009-es szabályainak változásait jól összefoglalja egy felmentő ítélet. E szerint a „Btk. módosított 29. § (2) bekezdése alapján, ha a bíróság valamely cselekményről azt állapítja meg, hogy annak elkövetése jogos védelmi helyzetben került sor, de ebben a helyzetben az elkövető az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépte, felmentő rendelkezést kell hoznia és nem dönthet úgy, hogy valamely szankciót alkalmaz abból az okból, hogy az elhárításnál az arányosság követelménye sérült. A módosított jogszabály szerint az ijedtség és a menthető felindulás e törvényhely alkalmazása körében már nem az elkövető felismerési, akarat vagy értékelő képességét kizáró tudatzavar, hanem olyan az általános éleltapasztalat szerint is megítélhető érzelmi reakció, amelyet

²⁶⁶ 687. ügy

a jogtalan támadás ténye vált ki és azzal ok-okozati összefüggésben van. Az előbbiekből következően a hatályos Btk. 29. § (2) bekezdésének alkalmazhatóságához megkívánt ijedtségből vagy menthető felindulásból fordulat nem azonosítható a Btk. 167. §-ában rögzített erős felindulásban fordulattal. Az előbbiekből az is következik, hogy a jogos védelmi helyzetben elveszti a jelentőségét az, ha a kifejtett elhárító magatartás aránytalanul nagyobb sérelmet idéz elő, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az arányosság követelményének sérelme az elhárítás szükséges mértékének túllépése csak akkor zárhatja ki a büntetethezőségi akadály hatályosulását, ha az állapítható meg, hogy a jogosan védekező az elhárítás szükséges mértékét minden ijedtség és menthető felindulás nélkül hűvös józansággal cselekedve céltudatosan lép túl. Az utóbbiakkal kapcsolatos megállapításra az adott ügyben adat nem merült fel, a vádlott maga is többször hangsúlyozta, korábbi tapasztalatai alapján tartott attól, hogy az ittas állapotban lévő sértett azonnal beváltja sorozatos fenyegetését és megöli őt arra is tekintettel, hogy testi állapota képpessé tette korábbi cselekvősségének folytatására.”²⁶⁷

f) Az új törvény hatásának szemléltetésére pedig legyen példa az alábbi két bírósági felmentő ítélet. Az első ügyben a jogtalan támadás súlyos testi sértés valósított meg, a védelmi cselekmény ezzel szemben szándékos emberölés büntettének kísérlete volt. A védekező személy a cselekmény elkövetésének idejében beszámítási képességében korlátozva volt, ezt a körülményt az új törvény értelmében felelősséget kizáró okként kell értékelni. A második ügyben a támadó cselekmény személyi szabadság megsértése, a védekezés pedig emberölés büntettének kísérlete.

Az első ítélet indokolása szerint a megállapított tényállás alapján meg-alapozott következtetés vonható le arra nézve, hogy az elsőrendű vád-lott a fennálló körülmények között a sorozatos durva testi épség elleni támadások és támadási kísérletek folyamatában döntő mértékben féle-lemérzete, az őt gyakorlatilag eltaposni is képes, túlnyomó erőfölényben

²⁶⁷ 599. ügy

lévő másodrendű vádlott támadássorozata miatt oly mértékben került tudatzavart állapotba, hogy az már az elhárítás szükséges mértékének felismerésére vonatkozó képességét is korlátozta.

Az utóbbi, éplélektani alapon kialakult állapotában az elsőrendű vádlott korlátozva volt abban a képességében, hogy a valósághoz hűen értékelje a támadás súlyát és erejét, józanul mérlegelje a kialakult helyzetet, a körülményekből következően az akarat-elhatározási folyamata időben kényszerűen jelentősen lerövidült, a jelentős túlerőben lévő személy kapapácsos közeledése láttán kialakult páni félelmében tudatában volt ugyan annak, hogy mit tesz, hiányzott azonban a magatartása következményeinek beható értékelése, s ebben az állapotában a meggondolás, megfontolás szokásos módja lehetetlenné vált számára. Összességében a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az elhárítás szükséges mértéke helyes felismerésének a korlátozottsága az elsőrendű vádlott esetében döntően a támadás kiváltotta jelentős félelemérzettel volt kapcsolatos, ugyanakkor ennek kialakulásában az események miatti erős felindulása is szerepet játszott, erre figyelemmel a jogos védelmi helyzetben való cselekvés tényét, s egyúttal annak keretei ijedtségből és menthető felindulásból történő túllépését kellett esetében megállapítani. A Btk.-nak a 2009. évi LXXX. törvény 4. §-a rendelkezései folytán 2009. augusztus 9. napjától hatályos új 29. § (2) bekezdése értelmében jogos védelem címén nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. Figyelemmel arra, hogy az elsőrendű vádlott jogos védelmi helyzetben tanúsított magatartása elbírálásakor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint a cselekménye enyhébben bírálandó el, a Btk. 2. §-ában foglaltakra figyelemmel az elsőrendű vádlott vonatkozásában az új büntetőtörvényt, a Btk. újonnan hatályba lépő 29. § (2) bekezdését kellett alkalmazni, amely a jogos védelem meghatározott okokból történt túllépése esetén generálisan büntetlenséget biztosít, büntetethőséget kizáró okot létesít.²⁶⁸

A másik ügyben a másodfokú bíróság megítélése szerint J. T. ellen a délelőtt P.-n történt eseményekre is figyelemmel, ismételten, a Btk. 175. § (1) bekezdésében meghatározott, és három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett személy elleni bűncselekményt, a személyi szabadság megsértésének büntetettét megvalósító jogtalan támadás indult a sértett részéről. A kiegészített tényállás szerint ez a jogtalan támadás a vádlott vád tárgyává tett cselekményének tanúsításakor is folyt. (Meggjegyzni a másodfokú bíróság, hogy ettől eltérő álláspont esetén a jogos védelmi helyzetet – a sértett helyszínre érkező hozzátartozóira, és a vádlott sze-

²⁶⁸ 213. ügy

mélygépkocsijának elindulását minden irányban lehetetlenné tévő járműveikre figyelemmel – a jogtalan támadás megújításának, folytatásának közvetlen veszélye alapozná meg.)

A vádlott a más személye ellen intézett jogtalan támadás elhárítása érdekében jogos védelmi helyzetben cselekedett. Ebből a szempontból semmiféle jelentőséggel nem bír az a körülmény, hogy a történetek után a sértett és J. T. között helyreállt és mintegy fél évig folytatódott az élettársi kapcsolat. Azon túlmenően, hogy az irányadó tényállás szerint ennek háttere, motivációja nem volt feltárható, a vádlott részéről ez nyilvánvalóan nem volt előrelátható. J. T. hazaköltözése és a sértett megszurása közötti időben tanúsított magatartása, a vádlott által észlelhető minden megnyilvánulása arra utalt, hogy az élettársi kapcsolatot végleges elhatározással megszüntette és annak felújítására nem hajlandó. Ugyanakkor a vádlott nyilvánvalóan túllépte az elhárítás szükséges mértékét, megsértette az arányosság követelményét, amikor a J. T. személyi szabadsága ellen intézett jogtalan támadást élet elleni, a Btk. 166. § (1) bekezdésében meghatározott emberölés bűntette kísérletének tényállását kimerítő cselekménnyel háritotta el. A Btk. 29. § (1) bekezdése értelmében nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi. Az alakuló bírói gyakorlat szerint „a novelláris módosítása a (2) bekezdés tartalmi megváltoztatásával lényegesen szélesebb védekezési jogot biztosít a megtámadottnak. Az elhárítás szükséges mértékének ijedtségből vagy menthető felindulásból történő – felismerési képesség érintésétől független – túllépéséhez hozzárendelt büntetlenség azt eredményezi, hogy a szükségesség és arányosság értelmezése más felfogáson kell hogy alapuljon, amelynek célzott következménye az ítélezési gyakorlat megváltozása... Az ijedtség és a menthető felindulás e törvényhely alkalmazása körében már nem az elkövető felismerési, akarati vagy értékelő képességét kizáró tudatzavar, hanem olyan hétköznapi – az általános élettapasztalat szerint is megítélhető – érzelmi reakció, amelyet a jogtalan támadás ténye vált ki, azzal ok-okozati összefüggésben van.”²⁶⁹ A másodfokú bíróság megítélése szerint a vádlott esetében mind az ijedtség, mind a menthető felindulás megnyugtatóan megállapítható volt. Álláspontja szerint J. T. több napon keresztül tartó zaklatása, a vádbeli nap délelőttjén P.-n lezajlott, rendőri beavatkozással záruló, önmagukban is bűncselekményt megvalósító történések, a vádlottat és családtagjait szállító személygépkocsi megállítást célzó próbálkozás, majd annak követése, végül H.-ban történő feltartóztatása, továbbhaladásának lehetet-

²⁶⁹ Rabóczki Ede (szerk.): *Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC, Budapest, 2009, 72/11. o.

lenné tétele, illetve az ismételt erőszakos fellépés a vádlott tényállásban is rögzített felindultságát menthetővé teszi. Ijedtségét pedig jól mutatja, hogy a sértett megszúrását követően az egyik közelben lévő ház kapujához hátrált, a kezében tartott késsel kaszáló mozdulatokat tett és segítségért kiabált.

A másodfokú bíróság a fenti indokokra tekintettel a felmentést célzó jogorvoslati kérelmeket megalapozottnak találta és – az elsőfokú bíróság ítéletét a Be. 372. § (1) bekezdése szerint megváltoztatva – a vádlottat az ellene a Btk. 166. § (1) bekezdésében meghatározott emberölés büntette Btk. 16. §-a szerinti kísérletének vádjá alól a Be. 6. § (3) bekezdésének a) pontjában írt okból, a Be. 331. § (1) bekezdése alapján felmentette.²⁷⁰

A kitérés kötelezettség hiánya

A szembeszállási jogról és a kitérés kötelezettségéről a zárótanulmány elméleti részében már volt szó. Röviden összefoglalva a problémakört, a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése előtt a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve a fő szabályként érvényesülő szembeszállási jog alól kivételeket állapított meg, és a lehetőségekhez mérten kitérés kötelezettséget írt elő a hozzátartozó részére a felmenője, testvére, házastársa támadása esetére, illetve mindenki részére a súlyosabb fokban kóros elmeállapotú és szemmel láthatóan tudatzavarban lévő személy támadása esetére. A kitérés kötelezettség legfelsőbb bírósági előírását a jogtudomány képviselői alkotmányellenesnek értékelték²⁷¹, a jogalkotó pedig a megváltozott társadalmi viszonyokra, és a családon belüli erőszak megváltozott megítélésre való utalással úgy oldotta meg a problémát, hogy törvényben írta elő, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

a) A jogos védelmes ügyek iratait áttanulmányozva az a kérdés merült fel, hogy – a joggyakorlat szempontjából – valójában mi a valódi jelentősége a kitérés kötelezettség törvényi lefektetésének. Az két-

²⁷⁰ 336. ügy

²⁷¹ Ujvári Ákos (2009): i. m. 9., 231. o.; Belovics Ervin (2009): i. m. 103–105., 206. o.

ségtelen, hogy az említett alkotmányossági probléma fennállt, és az is kétségtelen, hogy a törvényi indokolás nem a valódi problémára fókuszált (a szemmel láthatóan tudatzavarban lévő, súlyos fokban kóros elmeállapotú személlyel szembeni védekezés indokaként a megváltozott társadalmi viszonyok és a családon belüli erőszak nehezen fogadható el). Az is kétségtelen, hogy a szembeszállás joga az említett kivételes esetektől eltekintve megillette a jogtalanul meg-támadottat. Voltaképpen innentől válik érdekessé a történet. A 2009-es törvény (és az új Btk. is) ugyanis csupán azokkal a személyekkel szemben tartalmaz szélesebb védekezési jogot, akikkel szemben korábban kitérés kötelezettség érvényesült. A többi esetben a helyzet valójában nem változott. Ezért adódik a kérdés, hogy miért gondolja azt a jogalkalmazó, hogy az új törvényt kell alkalmaznia azokra az esetekre, amelyekre voltaképp nem változott a törvényi szabályozás.

b) Az *ügyészségi gyakorlatot* tekintve, rengeteg olyan ügyben, amikor valójában fel sem merült a korábbi kitérés kötelezettség szabálya, idézi be a megszüntető határozat indokolása (néha a rendelkező rész is²⁷²) a kitérés kötelezettség hiányára vonatkozó törvényi rendelkezést, különösebb indokolás nélkül.²⁷³ Sajnálatos módon, amikor van indokolás, az sem mindig aggálymentes. Így az egyik határozat indokolása szerint: a „Büntető Törvénykönyvnek a jogos védelemre vonatkozó szabályozását a törvényalkotó akként módosította, hogy nem büntethető az, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A beszerzett bizonyítékok alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy kk. K. P. és társai B. J. gyanúsított ellen, a gyanúsított személyét, testi épségét veszélyeztető, közvetlen támadást intézett, amit B. J. a nála lévő kését használva hárított el. A Btk. 29. § (3) bekezdése

²⁷² 139., 78., 79., 38. ügy

²⁷³ 787., 764., 768., 862., 803., 281., 282., 284. (itt élettársakról van szó), 547., 590., 171., 174., 188., 487., 519., 738., 150., 293., 95., 98., 4., 7., 21., 22., 23., 42., 608., 628. ügy stb.

értelmében továbbá a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, ennél fogva B. J.-t sem terhelte kitérés kötelezettség az erősen ittas, agresszív 16 éves sértett vonatkozásában.”²⁷⁴ Megjegyzendő, hogy korábban sem terhelte volna.

Egy másik esetben, amikor szintén nem állt fenn korábban sem kitérés kötelezettség, ennek hiányát az indokolás szintén megmagyarázza: „A Btk. 29. §-ának (3) bekezdése értelmében a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, így a gyanúsítottat a szembeszállásra a törvény kifejezett rendelkezése jogosította fel.”²⁷⁵

Olyan eset is előfordult, amelyben mind az elkövetési, mind az elbírálási idő 2011-es, azaz már rég hatályba lépett a 2009. évi LXXX. törvény, amely kimondja, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. Ennek ellenére az indokolás hivatkozik a BH 1998/158.-ra, és be is idézi, hogy a jogos védelem szempontjából nem terheli a gyanúsítottat kitérés kötelezettség a közepes fokban ittas személy jogtalan támadása esetén. Viszont a határozat meghozatala időpontjában már törvényi szabály is volt erre.”²⁷⁶

A legnagyobb problémát talán azok az esetek jelentik, amelyekben egyébként fennállt a korábbi kitérés kötelezettség (egyenes ági felmenő, házastárs, testvér támadása), de sem a határozat rendelkező része, sem annak indokolása nem utal az időközben hatályba lépő törvényi változásra, amely eltörli a kitérés kötelezettséget.”²⁷⁷

Azért szerencsére vannak olyan esetek is, amelyekben fennállt a korábbi kitérés kötelezettség, és még ha a rendelkező rész nem is, de az indokolás utal a megváltozott törvényi szabályra. Az utalás általában megmarad a jogszabályhely vagy jogszabályszöveg ismertetésének

²⁷⁴ 860. ügy

²⁷⁵ 587. ügy

²⁷⁶ 401. ügy

²⁷⁷ 358., 378., 267., 530., 552., 562., 578., 584., 394., 488., 231. ügy

szintjén, esetleg annyit fűz hozzá, hogy a gyanúsítottat így nem terhelte kitérés kötelezettség.²⁷⁸

Némely esetben pontatlanság érhető tetten, van olyan határozat, amely szerint a kitérés kötelezettség hozzátartozóval szemben nem áll fenn.²⁷⁹ A korábbi 15. számú Irányelv ezzel szemben csupán a hozzátartozók elég szűk körére szűkítette le a kitérés kötelezettséget.

Az ügyészégi határozatok kapcsán végezetül az *élettárs* problémájáról kell szót ejteni. Az egyik megszüntető határozat hivatkozik a Btk. 2. §-ára, illetve beidézi a 29. § (3) bekezdését, majd arra utal, hogy mivel a gyanúsított cselekménye elbírálásakor hatályos jogi szabályozás számára kedvezőbb elbírálást eredményez, mint az elkövetéskori törvényi rendelkezések, ezért a Btk. 2. §-a értelmében a gyanúsított cselekménye megítélésekor az elbíráláskori Btk.-t kell alkalmazni. A Btk. fent idézett módosulása a jogtalan támadás esetére már nem írt elő az élettárs számára sem kitérés kötelezettséget.²⁸⁰ Ezzel szemben kell azt megállapítani, hogy a cselekmény elkövetésekor (2009. május 22.) „hatályban lévő” 15. számú Irányelv sem írt elő kitérés kötelezettséget az élettárs támadása esetén. Egy másik határozat szintén hivatkozik a 29. § (3) bekezdésére élettársak konfliktusa kapcsán.²⁸¹

c) A *bírósági gyakorlatot* tekintve is hasonló problémákat lehet megfigyelni. Itt is találni szép számmal olyan felmentő ítéletet, amikor nem merül fel a korábbi kitérés kötelezettség szabálya, mivel a támadó és a védekező között nem volt semmilyen olyan körülmény vagy viszony, amely korábban a Legfelsőbb Bíróság szerint kitérés kötelezettséget keletkeztetett volna, ennek ellenére a határozat hivat-

²⁷⁸ 822., 838., 283., 240., 344., 166., 167., 750., 733., 29., 30., 32., 44., 607., 611., 645. [ebben az egyenes ági jogtalan támadó egyébként a tudathasadásos elmebetegség paranoid formájában szenvedett, erre a határozat nem utal a 29. § (3) bek. kapcsán], 715., 725. ügy (elmebeteg támadása)

²⁷⁹ 32., 30. ügy

²⁸⁰ 452. ügy

²⁸¹ 723. ügy

kozik az új szabályra.²⁸² Szintén vannak olyan ítéletek, amelyek indokolása ki is fejtje mindezt. Így az egyik ügyben az indokolás szerint a törvény kifejezetten leszögezi, hogy a megtámadottnak nincs kitérés kötelezettsége, tehát a jövőbeli ítélkezés számára egyértelmű iránymutatást ad azzal, hogy a továbbiakban nem követeli meg a megtámadottól a támadás előli menekülést.²⁸³ Egy másik ítélet szintén arra hivatkozik, „hogy a bűncselekmény elbírálásakor hatályos Büntető Törvénykönyv 29. § (3) bekezdésében rögzítettek – mely szerint a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől – a II. r. vádlott részére kedvezőbb elbírálást eredményezett, a bíróság a felmentő rendelkezés vonatkozásában a Btk. 2. § 2. mondatában rögzítetteket is alkalmazta”²⁸⁴. Végezetül egy harmadik ítélet indokolása szerint: „a bíróság figyelembe vette az I. r. vádlott vonatkozásában a 2009. augusztus 9. napjától hatályba lépett Btk. 29. § (3) bekezdését, mely szerint a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől. A Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelve fejtje ki, hogy a jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől. A bíróság fenti jogszabályhelyet a Btk. 2. § alapján vette figyelembe, mely szerint a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény vagy enyhébben bírálendő el, az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntetőtörvénynek nincs visszaható ereje.”²⁸⁵ Végül, szintén egy „alaptalan” indokolás szerint „nem hagyható figyelmen kívül azonban az sem, hogy a jogos védelem kereteit a törvényhozó jelentős mértékben tágította a korábbiakhoz képest, így a cselekmény elkövetésekor a megtámadott immár nem volt köteles kitérni az őt ért támadás elől. Tehát elmúltak azok az idők, hogy a megtámadott személynek mindössze két lehetősége volt, miszerint vagy hagyta magát megverni, vagy elfutott

²⁸² 595., 111., 164., 184. (élettársak), 186., 635., 640., 550., 35. ügy

²⁸³ 780. ügy

²⁸⁴ 689. ügy

²⁸⁵ 708. ügy

a támadás elől. Ilyen módon pedig II. r. vádlottnak nem kellett kitérni a támadás elől – amire egyébként mivel váratlanul érte, lehetséges sem volt –, és védhette magát, mert az általa megállapított rúgások és ütés mindössze saját maga megvédésére és a mindvégig fennálló jogtalan támadás elhárítására irányult.”²⁸⁶

Természetesen, a bírósági ítéletek között is van olyan, amelyik helyesen hivatkozik a kitérés kötelezettség hiányára, így például, amikor az ittas apja támadását hárítja el a fia²⁸⁷, illetve a testvérek közötti konfliktus kapcsán.²⁸⁸

d) Ebben a körben végezetül az új szabály változásának a bírói gyakorlatban való értelmezésére érdemes kitérni. Egy ítéleti indokolás értelmében „annak vizsgálata során, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás akadályát képező jogos védelmi helyzet az adott ügyben fennáll-e, az ítéltábla az alábbiakat állapította meg. Nem kétséges, hogy a vádlottat jogtalan támadás érte a sértett részéről. A támadóan fellépő ittas sértettel szembeni kitérés kötelezettség körében az ítéltábla figyelemmel volt a jogos védelmi helyzetben lévő védekezési jogának a legújabb ítélkezési gyakorlatban megjelenő értelmezésére és – a Btk. 2. § alkalmazásával – az első- és a másodfokú eljárás között eltelt időben történt jogszabályváltozásra. A bírói gyakorlat a legutóbbi időkben – a Legfelsőbb Bíróság 15. számú irányelvében is kivételesnek minősített – közömbös elhárítási mód és a kitérés kötelezettség esetkörének már egyre szűkítőbb értelmezését adta. A jogalkalmazásban megfigyelhető tendenciát követve a jogalkotó a Büntető törvénykönyv módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 4. § (3) bekezdésével kifejezetten kimondta, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől (Btk. 29. § (3) bekezdés). Ezen rendelkezés értelmében a jogtalan támadás kockázatát teljes egészében a támadó viseli. Figyelemmel arra, hogy a büntető törvénykönyv időközben a vádlottra nézve kedvezően változott, ezért a jelen ügy

²⁸⁶ 312. ügy

²⁸⁷ 795. ügy

²⁸⁸ 313., 633., 639. ügy

elbírálásakor a Btk. 2. §-a alkalmazásával az új büntető törvényt kellett visszamenőleges hatállyal alkalmazni. Ennek alapján megállapítható, hogy a vádlottat az ittas sértett részéről őt ért jogtalan támadás során nem terhelte kitérés kötelezettség.”²⁸⁹

Vélt jogos védelem

a) A vélt jogos védelmes ügyekben a joggyakorlat egyöntetű abban, hogy tévedés (társadalomra veszélyességben való tévedés) címén negligálja az elkövető büntetőjogi felelősségét.²⁹⁰

A törvényszék álláspontja szerint a sértett menekülni kívánt, ebből következik, hogy a vádlottat nem támadta meg, így a vádlott nem lehetett jogos védelmi helyzetben, de a vélt jogos védelem megállapítható. A vádlottnak éjszaka, rossz látási körülmények között, a szobájába való dolog elleni erőszakkal elkövetett behatolás, a meglopása után a tévedésre alapos oka volt. A betörő a második épületbe a szúnyoghálót kivágva hatolt be, a vádlott megtalálta a táskáját, de abból a töre hiányzott, így alapos okkal vélhette azt, hogy a töre a betörőnél van. A vádlott 2010. év július hó 4. napján 23 óra körül elkészönt a fiától, a fia barátaitól, az éjjeliőrrel, és aludni indult. A kemping kőépületében az ágyánál feküdt, még nem aludt, amikor azt kellett tapasztalnia, hogy egy ismeretlen betörő behatol az általa használt szobába, eltulajdonította a vállszíjas irattáskáját, az abban található iratokkal, használati tárgyakkal és törkessel együtt. A vádlott a betörő tolvaj keresésére indult, majd amikor az üdülőszoron felbolydult emberek, rendőrgépkocsikat látott, visszatért a kempingbe, ahol S. I. éjjeliőr azt közölte vele, hogy a kocsmáépületben betörő van. Életszerű, a büntető törvénykönyv által nem tiltott, hogy éjszaka a betörő esetleges támadásával szemben a vádlott magához vette a baseballütőjét. A vádlott megtalálta az irattáskáját, abba belenyúlva megállapította, hogy a törkése hiányzik. A vádlott közölte az ismeretlen betörővel, hogy maradjon az épületben, már értesítették a rendőröket. A vádlott a betörő által a behatolásra felhasznált ablakkal szemben állt, amikor a felszólítása ellenére az ablakon a sértett kiugrott. A törvényszék álláspontja szerint az éjszakai sötétségben, a közvetlenül vele szemben megjelenő sértettet a vádlott támadóként érzékelte, és nem volt tőle elvárható, hogy megkérdezze: nálad

²⁸⁹ 210. ügy

²⁹⁰ 500., a bírósági ítéletek közül: 397., 354., 365., 209. ügy

van-e a késem, meg akarsz-e sebesíteni, s mivel a sértett megjelenését támadásként élte meg, azt ütések leadásával hátrította el. A vádlott egy esetben a sértett hátát, egy esetben a fejét találta el, s az egyik ütése belecsapódott a palatetőbe, és azt kicsorbította.²⁹¹

Szerencsére nem találni újabb lenyomatát annak a téves elsőfokú bírósági határozatnak, amelyet a Legfelsőbb Bíróság utólag koriggált, és amely megállapította, hogy a vádlott tévedésben volt a jogtalan támadást illetően, és így vélt jogos védelmi helyzetben cselekedett, azonban a védekezés szükséges mértékét ijedtségből, illetve menthető felindulásból túllépte, így lényegében a vélt jogos védelem túllépésére alapozottan állapította meg a vádlott felelősségét. Mint ahogy arra a Legfelsőbb Bíróság utalt, amennyiben az elkövető abban a téves feltevésben viszi véghez a tettet, hogy az a jogos védelem körébe tartozik, és ezért nem veszélyes a társadalomra, a cselekményt teljes egészében a tévedés szabályai alapján kell elbírálni.²⁹²

b) Vannak azonban olyan esetek, amelyekben a jogi megoldás inkább a vélt jogos védelem – és ezzel a tévedés – mint a jogos védelem miatti nyomozás megszüntetése lett volna. Így az ügyész a Btk. 22. § (1) és (3) bek. szerinti jogos védelem (menthető túllépés) miatt szüntette meg a nyomozást a gyanúsítottal szemben abban az ügyben, amelynek tényállása szerint a sértettet elkezdte bántalmazni a gyanúsított testvére, mire a sértett visszaütött és a földre teperte a gyanúsított testvérét. A hangoskodást hallva odaszaladt a gyanúsított, aki azt látta, hogy a testvérét verik, ezért a sértettet több alkalommal megütötte. Az ügyész az indokolásban kifejtette, hogy a sértett csupán védekezésképpen ütötte meg a gyanúsított testvérét, így ő ezzel a cselekményével bűncselekményt nem követett el. Az ügyész azt is megállapította, hogy a gyanúsított a verekedés kezdetekor a büfén kívül tartózkodott, tudata nem terjedt ki az előzményekre, arra, hogy a büfében kialakult verekedést a testvére kezdeményezte.

²⁹¹ 397. ügy

²⁹² BH 1997/427.

Ezek után a határozat beidézi a jogos védelem fogalmát, benne azt, hogy a jogos védelmi cselekménynek a jogtalan (!) támadás elhárításához kell szükségesnek lennie, majd megállapítja, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben volt a cselekmény elkövetésekor.²⁹³ Ezzel szemben azt kell megemlíteni, hogy mivel a gyanúsított testvére intézett jogtalan támadást a sértett ellen, aki jogosan védekezett, így a gyanúsított nem háríthatott el jogtalan támadást, mert a sértett cselekménye jogszerű volt. Az, hogy nem volt tisztában a tényekkel, nevezetesen azt hitte, hogy a testvérét támadták meg, vélt jogos védelmet, és így tévedést keletkeztet, a jogos védelem címén a felelősségének a kizárása törvényellenes.

Szintén ehhez a problémakörhöz kapcsolódik egy másik eset, amelynek három szereplője volt, és amelyben két határozat, illetve egy vádirat született.

Az ügyész jogos védelem címén szüntette meg a nyomozást L. Zs.-vel szemben a következő tényállás alapján: R. J. 2009. április 13-án 16 óra 30 perc körül megjelent L. Zs. gyanúsított háza előtt a bekerített udvaron, ott kiabálni kezdett. Fk. L. A. kiment az udvarra, ahol szóváltást követően a vádlott bántalmazta, az arcán több alkalommal megütötte, majd a hajánál fogva a földre rántotta, a földön húzta őt. Fk. L. A. egy fatuskóval tarkón, homlokon ütötte R. J.-t. R. J. és fk. L. A. dulakodását látva fk. L. A. édesanyja, L. Zs. gyanúsított odasietett, és gereblyével a hátán megütötte R. J.-t, aki felállt és távozni kezdett, ám ekkor fk. L. A. egy fatuskót utána dobott, a fején eltalálta R. J.-t. A határozat indokolása szerint a nyomozás adatait összegezve megállapítható, hogy L. Zs. gyanúsított a lányát ért jogtalan támadást, bántalmazást kívánta elhárítani azzal, hogy a lányát védve egy alkalommal megütötte R. J.-t. Erre tekintettel a gyanúsított jogos védelmi pozícióban járt el, ezért büntethetőséget kizáró ok, jogos védelem miatt vele szemben nem vádemelésnek, hanem a nyomozás megszüntetésének van helye.

Az ügyész R. J.-vel szemben vádat emelt garázdaság vétsége miatt, fk. L. A.-val szemben pedig a vádemelés elhalasztásáról határozott. E határozat tényállása szerint 2009. április 13-án 16 óra 30 perc körül fk. L. A. gyanúsított a lakóházuk udvarán bántalmazta R. J. gyanúsítottat oly módon, hogy ököllel több alkalommal arcul ütötte, rugdalta, ennek hatására

²⁹³ 346. ügy

R. J. a földre esett. Ezt követően fk. L. A. gyanúsított egy fatuskóval tarkón, illetve homlokon ütötte R. J. gyanúsítottat, miközben fk. L. A. gyanúsított édesanyja, L. Zs. gyanúsított egy gereblyével bántalmazta R. J.-t, aki a bántalmazás következtében nyolc napon túl gyógyuló homloktáji repesztett, háta közepén zúzódásos és hámhorrzsolásos, bal csuklón repesztett, bal lábszáron hámhorrzsolásos sérüléseket szenvedett. Sérüléseinek gyógytartama nyolc napon belüli, ténylegesen hét nap, azonban figyelemmel a bántalmazás módjára, az elkövetés eszközeire és a sértült testtájakra, az őt bántalmazó fk. L. A. és L. Zs. szándéka súlyos, nyolc napon túl gyógyuló sérülések okozására irányult. Az indokolás szerint fk. L. A. gyanúsított cselekményével egyrendbeli, a Btk. 271. § (1) bekezdésében meghatározott, és a (2) bekezdés szerint minősülő és büntetendő garázdaság bűntettét, valamint egyrendbeli, a Btk. 170. § (1) bekezdésében meghatározott, és a (2) bekezdés szerint minősülő és büntetendő súlyos testi sértés kísérletét valósította meg.

Ezen a ponton merül fel a kérdés: hogy ha az (fk. L. A.) is bűncselekményt követett el, akinek a védelmében felléptek (L. Zs.), akkor ez a személy (fk. L. A.) is a jogtalanság talaján állt, így hogyan lehetne szó jogos védelemről az ő érdekében közbeavatkozó (L. Zs.) részéről? Legfeljebb a vélt jogos védelem jöhetne itt szóba, de a jogos védelem „alapese- te” semmiképpen.²⁹⁴

c) Végül ennek a problémakörnek a lezárásaként kell megemlíteni még egy esetet, amely több hibától is szenved. A határozat rendelkező része a Btk. 29. §-ának (1) és (2) bekezdését, illetve a 29/A §-t jelöli meg jogcímként, azonban az indokolásból kitűnően nem volt szó sem túllépésről, sem megelőző jogos védelemről.

Az indokolás szerint a lefolytatott nyomozás során beszerzett adatok alapján kétséget kizáróan az volt megállapítható, hogy V. Z. volt a nézeteltérés kezdeményezője, két tanú elmondása alapján ő volt az, aki Cs. J.-t meg akarta ütni. Ez utóbbi az ütéseket ki akarta védeni azzal, hogy megfogta V. Z. kezét, illetve a vállát megragadta és arcát a hóba nyomta. V. Z. a Cs. J. és V. Z. közötti szóváltást hallotta, azonban a cselekmény elejét nem látta, mert akkor még az udvarában tartózkodott. Onnantól kezdve, hogy az utcára kiment, látta, hogy a súlyosan beteg, több műtéten át- esett fia a hóban fekszik és az ő érdekében próbálta meg Cs. J.-t róla le- rángatni. Összességében tehát Cs. J. azért nyomta V. Z.-t a hóba, mert V. Z.

²⁹⁴ 649. ügy

rátámadt, és ő ezt a támadást védte ki. V. S. a beteg, többször mütött, akkor a hóban fekvő fiát próbálta meg azzal védeni, hogy Cs. J.-re rátámadt, így mindkettőjük vonatkozásában a jogos védelmi helyzet megállapítható, ezért a nyomozást a rendelkező részben foglaltak alapján mindkettőjükkel szemben meg kellett szüntetni. A határozat azonban ezzel nem elégszik meg, hanem arra is utal, hogy könnyű testi sértés vétsége miatt V. Z. magánindítványt terjesztett elő Cs. J.-vel szemben, Cs. J. pedig V. S.-sel szemben. Erre figyelemmel a nyomozati iratokat a határozat jogerőre emelkedését követően a városi bíróságnak küldi meg az ügyész a magánvádas eljárás lefolytatása céljából. A témát illetően azt kell megemlíteni, hogy a jogtalan támadó érdekében beavatkozó ebben az esetben nem lehet jogos védelmi helyzetben, mert a jogtalan támadóval szemben védekező már jogos védelmi helyzetben van, így a részéről hiányzik a jogtalan támadás. Ebben az esetben is a vélt jogos védelem jöhetett volna szóba.²⁹⁵ Azzal a jogi nonszenszsel, hogy a jogos védelmes megszüntetés nem a védekezés során kifejtett testi sértést, hanem az ezzel csupán formailag együtt járó garázdaságot érinti, míg a valódi védelmi cselekményt az ügyész a bíróságnak küldi meg elbírálásra, egy későbbi fejezetben foglalkozom.

d) Végezetül egy érdekes jogi helyzetet eredményező ügygel és annak megítélésével érdemes zárni ezt a részt, már csak azért is, mert hasonló helyzetben véleményem szerint a társadalomra veszélyességben való tévedés helyett helyesebb előtérbe állítani a ténybeli tévedés esetét.

A tényállás szerint egy szórakozóhelyen éjjel 1.15 körül az elsőrendű vádlott szóváltásba keveredett B. Sz.-szel, akit egy alkalommal ököllel az arcán megütött. Ezt követően B. Sz., saját magát védve, azt gondolván, hogy ő volt, aki megütötte, egy alkalommal a másodrendű vádlott feje irányába rúgott, a rúgás azonban nem érte el a másodrendű vádlottat, ekkor a másodrendű vádlott egy alkalommal B. Sz. feje irányába rúgott, de a rúgást B. Sz. a kezével kivédte. B. Sz. nyolc napon belül gyógyuló könnyű sérülést szenvedett, amely miatt nem terjesztett elő magánindítványt. Az indoklás szerint a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként kétséget kizáró módon megállapította, hogy az elsőrendű vádlott volt az, aki B. Sz.-t minden előzmény nélkül az arcán megütötte, ezzel a sérülését okozta. B. Sz. magánindítvánnyal nem élt a vádlottal szemben, így az elsőrendű vádlott terhére garázdaság vétsége állapítható meg.

²⁹⁵ 327. ügy

Sem a nyomozó hatóság, sem az ügyészség nem fordított arra gondot, hogy megvizsgálja, nem merült-e fel jogos védelmi helyzet a másodrendű vádlott oldalán. Már a nyomozati iratból kitűnik, hogy a másodrendű vádlott az elsőrendű vádlott magatartásában semmilyen módon nem vett részt, nem biztatta a társát bántalmazásra, nem ütötte meg B. Sz.-t, az elsőrendű vádlott cselekménye ott ért véget és mindössze annyi volt, hogy megütötte B. Sz.-t. E magatartásban nyilvánvalóan nem vett részt a másodrendű vádlott, így e magatartásnak nem lehet a társtettese.

Az ütést követően B. Sz. jogos védelmi helyzetbe került azzal a személlyel szemben, aki őt megütötte. B. Sz. azonban nem látta, ki ütötte meg, ezért tévesen gondolta a másodrendű vádlottat a támadónak, ezért a másodrendű vádlott feje irányába rúgott. B. Sz. tehát elhibázta a jogos védelmi helyzetben általa alkalmazható jogos erőszak címzettjét.

Meg kellett vizsgálnia a bíróságnak, hogy a másodrendű vádlott milyen helyzetbe került B. Sz. támadásával. Nyilvánvalóan a másodrendű vádlott B. Sz. rúgását megelőzően nem volt támadó, bántalmazó B. Sz.-szel szemben, így a másodrendű vádlott szemszögéből tekintve B. Sz. feléje irányított rúgása nyilvánvalóan jogellenes, támadó volt. A bíróság megvizsgálta, hogy B. Sz. és a másodrendű vádlott lehettek-e egyaránt, mindketten a jogos védelem talaján. Mivel B. Sz. támadója egy harmadik személy volt, ez a lehetőség fennállhat. B. Sz. jogos védelmi helyzetbe került az elsőrendű vádlott támadása után, majd a másodrendű vádlott jogos védelmi helyzetbe került B. Sz. támadása után. E két esemény időközben egymást követő. Felmerülhet B. Sz. büntetőjogi felelőssége a másodrendű vádlottra mért rúgás kapcsán, azonban B. Sz. nyilvánvalóan tévedésben volt, rosszul mérte fel azt, hogy ki bántalmazta.

A bíróságnak nem kellett vizsgálnia azt, hogy a másodrendű vádlott hol tartózkodott, amikor az elsőrendű vádlott megütötte B. Sz.-t, a másodrendű vádlott ebből mit észlelt, csak azt kellett vizsgálnia, hogy az elsőrendű vádlott által leadott ütésben volt-e bármilyen szerepe a másodrendű vádlottnak. Erre a válasz egyértelműen nemleges. Amennyiben a másodrendű vádlott látta, hogy az elsőrendű vádlott megütötte B. Sz.-t, befolyásolja-e ez a jogos helyzetének megítélését? A válasz egyértelműen nemleges, ugyanis a másodrendű vádlott nem vett részt az elsőrendű vádlott cselekményében, nem volt köteles eltérni azt, hogy B. Sz. őt megrúgja, és ez ellen joga volt védekezni.

Ha a bíróság úgy ítélte volna meg, hogy B. Sz. és a másodrendű vádlott mindketten nem lehettek egyidejűleg jogos védelmi helyzetben, akkor azt kellett volna megállapítani, hogy egyikük legalábbis vélt jogos védelmet gyakorolt. A cselekmény igen rövid időn belül lezajlott. Miután B. Sz. elszenvetde az arcára mért ütést, rögtön rúgott, erre válaszul a másodrendű vádlott rögtön visszarúgott. Amennyiben a másodrendű vád-

lott a valóságos helyzetet tévesen ismerte fel és annak a tudatában cselekedett, hogy ellene és nem a bántalmazó, az elsőrendű vádlottal szemben intéztek támadást, a tévedésre vonatkozó (Btk. 27. §) rendelkezéseket kell alkalmazni. Jelen esetben azonban egybehangzó B. Sz. és a másodrendű vádlott vallomása a tekintetben, hogy B. Sz. a másodrendű vádlott irányába rúgott, így a másodrendű vádlott nem lehetett tévedésben, ő volt a támadás célpontja.

A fentieket értékelve, a másodrendű vádlott szempontjából egyértelműen megállapítható, hogy B. Sz. rúgása jogtalan támadásnak tekinthető, az a Btk. 170. § (1) bekezdés, a Btk. 271. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekményeket kimeríti. A támadás közvetlen volt, hiszen az a másodrendű vádlott fejét célozta meg és az elhárító cselekmény e rúgást követő igen rövid időn belül, mintegy válaszul történt meg.

A fentiek alapján a másodrendű vádlott a jogos védelem talaján állt, amikor visszarúgott az őt támadó B. Sz.-re, így a Btk. 271. § (1) bekezdésének vádjá alól a Be. 6. § (3) bekezdés c) és 331. § (1) bekezdés alapján felmentette.

A bíróság – elméleti síkon – megvizsgálta a cselekmény egyéb értelmezési lehetőségeit is. Megvizsgálta, amennyiben B. Sz. a támadással szembeni védekező rúgása nem volt jogellenes, hogyan értékelhető a másodrendű vádlott támadást elhárító rúgása.

Nyilvánvalóan nincs a jogos védelem megállapításának helye, ha a támadónál jogellenességet kizáró ok áll fenn. A jogirodalom²⁹⁶ kizárja a végszükségben elkövetett cselekmény visszaverésének jogosságát. Más szerző szerint is (Tokaji Géza) a végszükségben levővel szemben nem lehet a jogos védelem szabályai szerint védekezni, csak a végszükség szabályai szerint.

A szükséghelyzet folytán jogait gyakorló személy szükségképpen azon személy jogait sérti, akinek nem róható a terhére a szükséghelyzet létrejötte. Ennek ellenére túrni köteles az ellene megvalósított tényállászerű, de jogszerű magatartást?

A jogirodalom különböző válaszokat kínál, azonban egyik sem alkalmas a helyzet minden szempontból megnyugtató rendezésére. Tokaji Géza szerint a végszükségben lévővel szemben a végszükség szabályai szerint lehet védekezni. A végszükségi helyzet folytán egymásnak feszülő, érdekeit érvényre juttatni kívánó személyek mindegyike jogosan gyakorolja az állam által biztosított cselekvési szabadságot.

A jogirodalom nézeteit összefoglalva: a végszükségi helyzet kizárja az ezzel szembeni jogos védelmi helyzetet, de nem zárja ki végszükségi cselekmény elleni védekezést a végszükség szabályai szerint.

²⁹⁶ Földvári József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997

A fentiek nyilvánvalóan a végszükségben és a nem a jogos védelemben eljáró személlyel kapcsolatos megállapítások, azonban annyiban irányadók ezen ügy tényállására, amennyiben B. Sz. jogos védelmi helyzetben rúgott, úgy a másodrendű vádlott legalább a Btk. 30. § (1) bekezdésében meghatározott végszükségben járt el, ez esetben szintén nem büntethető, ugyanis a másodrendű vádlott a saját személyét közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből mentette a B. Sz. felé leadott rúgással.

Valójában az ügyben az elsőrendű vádlott jogtalan támadást intézett B. Sz. ellen, aki látszólag jogos védelmi helyzetben volt. Azért látszólag, mert egyrészt a védekezése nem lehetett jogos, mivel nem a támadóval szemben fejtette ki a cselekményét, cselekménye nem a jogtalan támadás elhárításához volt szükséges. Éppen ezért lehetett jogos védelemben a másodrendű vádlott. Másrészt B. Sz. valójában a támadó személyében tévedett, azzal tisztában volt, hogy jogtalan támadás érte, így nem lehetett tévedésben cselekménye társadalomra veszélyességét illetően. Ebben az esetben B. Sz. cselekményét a ténybeli (személyben való) tévedés szabályai szerint tűnik indokoltnak megítélni.²⁹⁷

A szituációs jogos védelem

Az új Btk. legnagyobb – és leginkább vitatott – újítása a jogos védelem kapcsán az úgynevezett szituációs jogos védelem bevezetése volt. A kutatás a 2014 elejéig keletkezett jogos védelmes ügyeket tekintette át, ebből következően az alábbiak körülbelül háromnegyed év joggyakorlatának termékei.

a) A vizsgált időszakban mindösszesen hét alkalommal került sor a Btk. 22. § (2) bekezdésének alkalmazására. Az ügyek közül három jogerős bírósági felmentő ítélet²⁹⁸ és négy ügyészégi nyomozást megszüntető határozat²⁹⁹ volt. Az összes ügyre jellemző, hogy az elkövetési idő

²⁹⁷ 766. ügy

²⁹⁸ 100., 111., 663. ügy

²⁹⁹ 84., 121., 386., 833. ügy

az új Btk. hatálybalépése előtti volt, az elbírálás esett 2013. július 1. utánra, és mivel az új törvény szerint a korábban bűncselekménynek tekintett cselekmények már nem minősülnek bűncselekménynek, ezért a törvény időbeli hatályra vonatkozó szabálya szerint az elbíráláskori új törvényt kellett alkalmazni.

b) Felmerül azonban egy nem elhanyagolható kérdés, mégpedig – hasonlóan a kitérés kötelezettség esetéhez – az, hogy valójában mikor kell alkalmazni a szituációs jogos védelem szabályát. Ha a jogtalan támadás beleillik a szituációs jogos védelmet megalapozó körülmények egyikébe, ez vajon azt jelenti, hogy automatikusan a 22. § (2) bekezdését kell alkalmazni? Véleményem szerint nem. Ha a támadás „szituációs”, de a védekezés nem okozza a támadó életének kioltását, és nincs olyan körülmény, amely a túllépés értékelésének lehetőségére adna okot, akkor a jogos védelem „alapesete” is kellő megoldást nyújt. Így, ha a támadás garázdaság büntettét (mint látni fogjuk, lesz rá példa) vagy könnyű testi sértést okoz (esetleg súlyos testi sértés kísérletének minősülve), a védelmi cselekmény pedig súlyos testi sértésben vagy annak kísérletében nyilvánul meg, semmi szükség a szituációs jogos védelmet felhívni. A Btk. időbeli hatályára hivatkozva az elbíráláskor hatályban lévő új szabály szerint elbírálni egy esetet csak akkor lehet, ha kimondottan az új szabály alapozná meg a felmentést vagy a nyomozás megszüntetését. Ha az elkövetés-kori (rég) törvény szerint sem minősülne a cselekmény bűncselekménynek a jogos védelem folytán, nincs alap az új törvényre való hivatkozásra (enyhébb elbírálásról a jogos védelem esetén nem igazán lehet beszélni, a 2009-es változás óta a kérdés fekete/fehér lett). Valójában az említett felvetés ugyanúgy igaz a már az új Btk. hatálybalépése utáni elkövetésekre is.

c) Az *ügyészségi megszüntető határozatokat* tekintve – mint ahogy egy új jogintézmény esetén várható volt – felmerültek értelmezési problémák. Az egyik ilyen a menthető túllépés és a szituációs jogos védelem viszonya. Alapvetően a szituációs jogos védelem esetében a Btk. 22. § (3) bekezdésének (menthető túllépés) vizsgálatára nem kerülhet sor, a két rendelkezés fogalmilag kizárja egymást. Ennek

ellenére született olyan határozat, amely vizsgálta és értékelte a menthető túllépést.³⁰⁰ Egy másik határozat azonban már – ha nem is helyesen, de mindenesetre – a jogalkotói intencióknak megfelelően utal arra, hogy a situációs jogos védelmet megalapozó felfegyverkezve elkövetett jogtalan támadások esetén a támadó konkrét szándékának további vizsgálata szükségtelen, a törvény értelmében nem kell vizsgálni, hogy a védekező elhárító cselekménye arányos volt-e.³⁰¹ Egy harmadik határozat pedig egyértelműen kimondja, hogy a situációs jogos védelem esetén a támadás elhárítása során a szükséges mérték túllépése fogalmilag kizárt, ezért nem is vizsgálható.³⁰²

A tényállás szerint Sz. R. 2012. szeptember 27-én az éjszakai órákban nagyobb mennyiségű szeszes italt fogyasztott, és már nem kívánt K. F. társaságában tartózkodni az este folyamán. K. F. azonban erősködött, hogy menjen be hozzá, és még italozzanak együtt egy kicsit. K. F. és Sz. R. között ittas állapotukból eredően szóváltás alakult ki, amelynek során az udvaron K. F. megütötte őt egy hosszú, rúdszerű tárggyal, az ütés Sz. R. fejét találta el. Az ütés hatására Sz. R. megfordult, mire K. F. ismételten megütötte a hosszú, rúdszerű tárggyal. Sz. R. a második ütestől – bár komolyabb sérülése nem keletkezett – a földre került, ahonnan felállva K. F. kezéből kivette az eszközt, amellyel őt bántalmazta, majd megütötte vele K. F. fejét. K. F. a Sz. R.-től elszenvedett ütés következtében a földre került, mire Sz. R. megijedt cselekménye következményeitől, és elszaladt a helyszínről. Másnap tért vissza K. F.-hez és kért tőle bocsánatot a történetek miatt. A sértett kihallgatásai során többször kihangsúlyozta, hogy nem kívánja a gyanúsított megbüntetését. Az ügyész a gyanúsítottal szemben a situációs jogos védelem szabályai miatt (személy ellen éjjel és felfegyverkezve) szüntette meg a nyomozást, azonban az indokolás szerint Sz. R.-t a támadás 2012. szeptember 27. napján az éjjeli órákban érte egy baseballütővel, amely felfegyverkezve elkövetett cselekménynek minősül. A Btk. 22. § (3) bekezdése szerint nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.³⁰³

³⁰⁰ 84. ügy

³⁰¹ 833. ügy

³⁰² 386. ügy

³⁰³ 84. ügy

Ebből az esetből mindenesetre levonható egyrészt az, hogy vélhetően nem erre lett kitalálva a szituációs jogos védelem, másrészt pedig az, hogy mivel itt a jogtalan támadás a nyomozó hatósági összefoglaló jelentésből kitűnően ténylegesen nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott (sajnálatos módon a megszüntető határozat nem foglalkozik a támadó cselekmény minősítésével, az említett jelentés pedig annyit tartalmaz ezzel kapcsolatban, hogy a gyanúsított nem élt magánindítvánnyal könnyű testi sértés miatt), az ilyen jellegű támadást úgy tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, túlzásnak tűnik. Főleg, hogy az új törvény szerint a védekezés eljuthatott volna a támadó életének kioltásáig, ami viszont korábban egyértelmű túllépésnek minősült volna.

Ehhez az ügyhöz hasonlóan, a verekedés résztvevői nyolc napon belül gyógyuló, felületes zúzott, illetve vágott sérüléseket okoztak egymásnak, azonban könnyű testi sértés vétsége miatt egyikük sem terjesztett elő magánindítványt, míg a jogos védelmi helyzetben lévő gyanúsítottal szemben súlyos testi sértés kísérlete miatt indult büntetőeljárás. Az indokolás szerint a gyanúsított a személye ellen, az élet kioltására alkalmas eszközzel indított közvetlen támadás során, annak elhárítása érdekében okozta a sértett sérülését, így a hivatkozott, mérlegelést nem tűrő úgynevezett szituációs jogos védelmi helyzet a javára megállapítható.

A tényállás szerint K. A. sértett 2013. május 11-én 12 óra körül több ingatlan közös, bekerítetlen és egymástól el nem kerített udvarában elszámolási vitába, majd szóváltásba keveredett apai nagybátyjával, K. Z. gyanúsítottal. A sértett a vita lezárása érdekében segítségül hívta anyai nagybátyját, K. M.-et, aki ásót, míg a sértett gumibotot vett magához, majd együtt visszamentek a gyanúsított telkére, és ott kiabálni, szitkozódni kezdtek. A gyanúsított segítségére sietett a testvére, K. J., ő lapátot vett a kezébe, és K. M.-mel verekedni kezdett. Eközben a sértett a gumibotot alkalmatlannak ítélte és eldobta, majd a lakásuk melléképületéből kaszát hozott elő, és azzal támadt a gyanúsítottra. A kaszával többször feléje csapott, majd amikor ittassága miatt kiejtette a kezéből, és a gyanúsított is megragadta a nyelét, mindketten próbálták az eszközt megszerezni, ezért egymás kezéből rángatták, húzogatták. A dulakodás közben a kasza éle elérte a sértett nyakának bal oldalát, és ott nyolc napon

belül gyógyuló, harántirányú 10 cm hosszúságú felszínes metszett-vágott sérülést okozott. Időközben megjelent a helyszínen a sértett testvére is, aki ásóval támadt a gyanúsítotttra, ő azonban az ütéseket egy feje fölé emelt kerékpárral kivédte. A verekedésnek a mentőszolgálat, majd a rendőrség kikerzése vetett véget. A verekedés résztvevői nyolc napon belül gyógyuló felületes zúzott, vágott sérüléseket okoztak egymásnak, azonban könnyű testi sértés vétsége miatt magánindítványt senki nem terjesztett elő.³⁰⁴

Egy másik ügyben a gyanúsítottal szemben súlyos testi sértés büntetése miatt indult büntetőeljárás, azonban az elbíráláskor hatályos törvény értelmében szituációs jogos védelem címén került sor vele szemben a nyomozás megszüntetésére azzal az indokkal, hogy a Btk. 22. § (2) bekezdésében felsorolt esetekben a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna. Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy a második bekezdésben megkívánt feltételek megvalósulása esetén további mérlegelés szükségtelen, és a védekező cselekménye már megvalósulásakor nem büntetendő, mert nélkülözi a társadalomra veszélyességet, éppúgy, mint a 22. § (1) bekezdése alapján az elhárító cselekmény kifejtője esetében. Mivel jelen esetben a sértett az éjjeli órákban támadt a gyanúsítotttra, ezzel a cselekményével megalapozta a gyanúsított védekezésének teljes szabadságát, amely azt jelenti, hogy a támadás elhárítása során szükséges mérték túllépése fogalmilag kizárt, ezért nem is vizsgálható.

A tényállás szerint a gyanúsított 2013. március 30-án az esti órákban szórakozás közben találkozott B. S.-sel és H. A.-val. Az igen erősen ittas állapotban lévő H. A. „beszélgetni” próbált a hallássérült gyanúsítottal, ez azonban – mivel a sértett a jelbeszédet nem ismerte – csak írásban sikerült. A „beszélgetés” során H. A. mindenáron el akarta cserélni a gyanúsítottal a két kisméretű televízióját egy nagyobbra, a gyanúsított ezzel szemben nem akart az ittas állapotban lévő sértettel cserélni. Végül 23 óra körül a gyanúsított gyalog a lakására ment, ahová H. A. és B. S. gépkocsival követte. Miután mindhárman bementek a gyanúsított ingatlanára, az udvaron H. A. és a gyanúsított között nézeteltérés támadt,

³⁰⁴ 121. ügy

amelynek során H. A. ököllel arcon ütötte a gyanúsítottat, aki az udvarról egy korábban otthagzott kb. 50 cm hosszú baseballütőt magához védekezéssel a támadás ellen. H. A. a verekedés során megszerezte a gyanúsított ütőjét, és azzal megütötte a gyanúsítottat. Végül a kölcsönös bántalmazásból a gyanúsított került ki győztesen, H. A. pedig elhagyta az ingatlan területét.³⁰⁵

d) A *bírósági felmentő ítéletek* között is vannak olyanok, amelyek a szituációs jogos védelem ellenére az elkövető ijedtségére, menthető felindultságára hivatkoznak.

A bíróság az irányadó tényállás alapján megállapította, hogy a vádlottat a személye ellen intézett jogtalan támadás fenyegette közvetlenül, amikor az enyhe fokban ittas sértett éjszaka, kezében lőfegyver utánzatának minősülő gáz-riasztó pisztolyt tartva vele szemben alaptalanul agresszív, kihívó magatartást tanúsított, mely kihívás félreérthetetlenül a vádlott testi épsége ellen irányult, s a vádlott ebben a helyzetben ütötte meg pontosan meg nem állapítható erővel ököllel a sértett arcát. A vádlott tudatának a személye ellen intézett jogtalan támadás elhárításakor át kellett fognia azt, hogy a sértettnek az ökölütéstől testi sérülése keletkezhet, azonban ijedtségében, menthető felindultságában ez iránt közbömbös maradt (Btk. 13. § II. fordulat), tehát a testi sértés okozására eshetőleg szándéka terjedt ki. Az életveszélyes eredmény vonatkozásában viszont azért nem látta előre a magatartása lehetséges következményét, mert elmulasztotta a kellő gondosságot és körültekintést arra nézve, hogy a sértett az ittasságából eredően egyensúlyát elvesztve hanyatt eshet, és a fejét a lépcsőforduló aljzatához ütve akár életveszélyes koponyasérülést szenvedhet, így az eredmény tekintetében a vádlottat hanyag gondatlanság (negligencia) terheli. A Btk. 9. §-a értelmében azonban az eredményhez mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezmények alkalmazhatók akkor, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli. Mivel az elkövetés időpontja – éjfél körül – az állandó bírói gyakorlat szerint éjjelnek tekintendő, továbbá a Btk. 459. § (1) bekezdés 5a) pontja értelmében fegyveresen elkövetett a támadás, ha valaki a cselekményt lőfegyver utánzatával fenyegetve követi el, s a sértett kezében tartott gáz-riasztó pisztoly nem lőfegyver ugyan, de lőfegyver utánzatának minősül,

³⁰⁵ 386. ügy

ezért a sértett személy elleni jogtalan támadását a törvény értelmében úgy kell tekinteni, mintha a vádlott életének kioltására irányult volna.³⁰⁶

Talán a leginkább figyelemreméltó az az ítélet, amely kétségtelenül törvényesnek tekinthető, viszont igazságosnak semmiképp.

A történeti tényállás szerint a sértett vidékről hazaérve észlelte, hogy a műhelyéből eltűnt a benzines fűkaszája és az akkumulátorai. A lopással egy konkrét családot gyanúsított, ezért 23 óra tájban, folyékony ammóniagázzal töltött poroltóval, gázálcban elment hozzájuk. A kutyák ugatására a családfő felébredt, a sértettől megijedt és segítségért kiáltott, mire a sértett lepermetezte, ami könnyű testi sérülést okozott. A sértett lánya, aki az ügy terheltje, és annak ismeretlen társa ekkor megérkezett, és karókkal gyakorlatilag agyonverték a sértettet, akkor is ütlegelve őt, amikor már a földre került. A sértett rövid időn belül életét veszítette.

Az ügyészség emberölés büntette miatt emelt vádat, ami valószínűleg meg is állta volna a helyét, mert könnyű testi sértésre a szándékos emberölés igencsak aránytalan viszonzás. Ijedtség valószínűleg fennállt a terhelt részéről, de ha az alapján mentenék fel, az sem lenne helyes, mindenesetre legalább kellene vizsgálni, hogy mi volt az oka a túllépésnek.

Időközben hatályba lépett az új Btk. és a situációs jogos védelem, az ügyész a végindítványban erre tekintettel már a felmentést indítványozta arra hivatkozással, hogy a 4/2013. BJE-ben írtakra figyelemmel a Btk. 22. § (2) bekezdésében felállított megdönthetetlen védelem megállapításának van helye, azaz a sértett által a családfő ellen intézett jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ezért jogos védelem miatt a vádlott felmentésének van helye.

A bíróság fel is mentette a vádlottat, lényegében ugyanezen indokok alapján: a sértett éjjel és felfegyverkezve ment a család ingatlanára, és ott jogtalan támadást intézett a családfő ellen, ezt úgy kell tekinteni, mintha a védekező életének kioltására irányult volna a cselekedete. Erre figyelemmel jogos védelem illette meg a vádlottat és ismeretlen társát, amikor az ammóniagáztól megsérült családfő védelmére keltek.³⁰⁷

Ez az ítélet lehet, hogy törvényes, de véleményem szerint aránytalan és igazságtalan. A támadás könnyű testi sérüléssel, illetve a terhelt

³⁰⁶ 111. ügy

³⁰⁷ 100. ügy

vonatkozásában még azzal sem járt. Erre az agyonverésben megnyilvánuló emberölés nem lehet arányos védekezés.

Az sem lenne elfogadható, ha a korábbi szabályok szerint ijedtség miatt kellene felmenteni a túllépés alól. Pont az ilyen esetekre volt jó és igazságos az a még korábbi szabály, amely a felismerési képesség korlátozottsága esetén a büntetőjogi felelősséget megállapította, és a büntetés korlátlan enyhítését tette lehetővé. A félreértések elkerülése érdekében, ez a jelen esetben többéves szabadságvesztést jelentene.

Szintén fenntartja a szituációs jogos védelemmel szembeni aggályokat az a másodfokú bírósági határozat, amelyből kitűnően a jogtalan támadók a garázdaság büntettét valósították meg a határozattal érintett negyedrendű vádlott testi épsége ellen irányuló magatartással. Az indokolás szerint a támadók jogtalan támadását úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, hiszen az irányadó tényállás szerint az személy ellen, éjjel és csoportosan valósult meg, ilyen alapon pedig a védekezéssel összefüggésben okozott súlyosabb eredményű sérülés okozása is jogszerű. A védekezőt a bíróság a súlyos testi sértés büntette miatt emelt vád alól mentette föl.³⁰⁸

e) *Összegzésképpen* azt érdemes kiemelni, hogy az esetek szinte mindegyikében a támadás testi épség elleni volt, a minősítésüket tekintve a garázdaság büntettétől legfeljebb a súlyos testi sértés kísérletéig terjedtek. A védekezés pedig a hétből öt esetben súlyos testi sértés vagy annak kísérlete, egy esetben életveszélyt okozó testi sértés, és egyetlen esetben emberölés büntette.

A szituációk közül mindegyik esetben személy elleni támadásról volt szó. Ezen túl egy esetben alapozta meg a szituációs jogos védelem alkalmazását az éjjeli támadás³⁰⁹, két esetben az éjjel és felfegy-

³⁰⁸ 663. ügy

³⁰⁹ 386. ügy

verkezve³¹⁰, szintén két esetben a felfegyverkezve³¹¹, és egy-egy esetben az éjjel és fegyveresen³¹², illetve az éjjel és csoportosan³¹³ elkövetett támadás.

f) Az előzőekben felvetett problémát – nevezetesen, hogy szükség-szerű-e a szituációs jogos védelmet felhívni, ha egyébként a „sima” jogos védelem is elegendő az ügy elbírálására – alátámasztja az, hogy van olyan megszüntető határozat, amely azon tényállás alapján, miszerint a gyanúsítottat 2013. július 7. napján (tehát már az új Btk. hatálybalépését követően) éjjel 2 óra 50 perc körül a sértett részéről a személye ellen intézett, jogtalan támadással fenyegető magatartás érte, amellyel szemben életveszélyt okozó testi sértés büntetett eredményező módon védekezett, az ügyész a gyanúsítottal szemben a jogos védelem „alapesete” miatt szüntette meg a nyomozást, és fel sem merült az indokolásban a szituációs jogos védelem alkalmazásának még a lehetősége sem.³¹⁴

De szintén ugyanez volt a helyzet abban az esetben, amikor a gyanúsított személye és javai ellen intézett jogtalan támadás 2013. július 4-én 23 óra körül történt.

A nyomozó hatóság H. T.-t a Btk. 164. § (1) bekezdésébe ütköző, de a (8) bekezdés szerint minősülő és büntetendő életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt gyanúsítottként hallgatta ki. A gyanúsított a kihallgatása során elismerte a terhére rótt bűncselekmény elkövetését, de védekezésében előadta, hogy 2013. július 4-én az édesapját látogatta meg. Később este gyalogosan indult hazafelé, és az utcán találkozott két ismeretlen személlyel, akik közül a magasabb előbb pénzt, majd cigarettát kért tőle. Amikor a kérdésekre nemmel válaszolt, az ismeretlen férfi előbb megütötte, majd combon rúgta, azután ellökte, és amikor már a földön fekvő, még két alkalommal belerúgott. H. T. többször próbált felállni, de félt a további támadástól, ezért kivette a zsebéből a zsebkését, majd

³¹⁰ 84., 100. ügy

³¹¹ 121., 833. ügy

³¹² 111. ügy

³¹³ 663. ügy

³¹⁴ 179., hasonlóan a 122. ügy

féltérdelő helyzetből az ismét rá támadó és őt fejbe rúgni szándékozó G. B.-t egy ízben hastájékon szúrta.

A megszüntető határozat indokolása szerint H. T. gyanúsított cselekménye a saját személye és javai ellen intézett jogtalan támadás elhárításához szükséges volt, így a Btk. 22. § (1) bekezdése alapján H. T. gyanúsított jogos védelmi helyzetben cselekedett, erre figyelemmel az ügyész a nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés d) pontja alapján megszüntette. Felmerül ugyanakkor, hogy a támadás éjjel történt, személy elleni volt, ez pedig beleillik a situációs jogos védelem szabályába is.³¹⁵

Vannak olyan esetek is, amelyekben az elkövetési idő az új Btk. hatálybalépését megelőzte, azonban a cselekmény elbírálása már azt követően történt, ennek ellenére a nyomozást megszüntető határozat nem a situációs, hanem a „sima” jogos védelem alapján szüntette meg a nyomozást.³¹⁶

Így az egyik ügyben a sértett éjjel 3.00 órakor jogszerűtlenül, az életét, testi épségét közvetlenül fenyegetően támadt a gyanúsítottra oly módon, hogy az élet kioltására alkalmas szúró eszközzel a kezében a támadó fellépést többszöri felszólítás ellenére sem hagyta abba, hanem az előzőleg súlyos bántalmazást kilátásba helyező szóbeli fenyegetésének beváltására irányuló magatartást tanúsított. Bár az elkövetési idő 2013. március 20. napja volt, az elbírálásra 2013. október 2-án került sor.³¹⁷ A támadás tehát személy ellen történt, éjjel, és felfegyverkezve.

A megelőző jogos védelem

A megelőző jogos védelemmel kapcsolatban az állapítható meg, hogy olyan ügy, amelyben valóban az új jogintézményt kellett volna alkalmazni, nem fordult elő. Vannak olyan megszüntető határozatok, amelyeknek a rendelkező része és az indokolása³¹⁸, vagy csupán az indokolása³¹⁹ az összes jogos védelemre vonatkozó törvényi szabályt

³¹⁵ 484. ügy

³¹⁶ 446., 125. ügy

³¹⁷ 446. ügy

³¹⁸ 327. ügy

³¹⁹ Lásd például a 43. ügyet.

– így a megelőző jogos védelemre vonatkozót is – beidézi, függetlenül attól, hogy az ügyben kell-e alkalmazni.

Van olyan megszüntető határozat is, amelynek a rendelkező része az új Btk. 21. §-a alapján szünteti meg a nyomozást a gyanúsítottal szemben olyan tényállás alapján, amelyben fel sem merül a megelőző jogos védelem lehetősége³²⁰ (a sértett lökdösni kezdi a feleségét, támadólag lép fel vele szemben, ekkor a sértett fia egy alkalommal ököllel arcon üti az apját). Az indokolás szintén a 21. §-t jelöli meg, azonban a „sima” jogos védelem szövegét idézi be: A Btk. 21. §-a alapján nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. Az indokolás további részéből sem válik egyértelművé a jogi megoldás, e szerint ugyanis az előzmények, az ittás sértett családi nyugalmat megzavaró, támadó fellépése miatt a gyanúsított joggal hihette azt, hogy ha nem lép közbe, akkor az apja bántani fogja az édesanyját. A sértett részéről feleségével szemben kialakult lökdösődés során a testi bántalmazás közvetlen veszélye fennállt, így a gyanúsított magatartása védekező tevékenységnek tekintendő, amelyre az adott körülmények között szükség volt. Ezért a sértett jogtalan támadásával szemben a gyanúsított jogos védelmi helyzetben cselekedett. Ebből az következik, mintha a támadás közvetlen veszélye a megelőző jogos védelmet alapozná meg. Végül azt kell megemlíteni, hogy ha jogos védelmi helyzetben cselekszik a védekező, akkor kizárt a megelőző jogos védelem alkalmazása.

Olyan megszüntető határozatok is előfordulnak, amelyek a megelőző jogos védelem félreértelmezéséről tesznek tanúbizonyságot.³²¹

A konkrét ügyben az ügyész a Btk. 29/A §-ára figyelemmel szüntette meg a nyomozást a gyanúsítottal szemben a következő tényállás alapján. A sértett a gyanúsítotthoz és társaihoz ment és kérdőre vonta őket, majd a sötétben késnek látszó kiskanalat a kezében tartva megkérdezte, hogy

³²⁰ 785. ügy

³²¹ 852., 785., 328. ügy

„melyikötöket késeljem meg?”. A sértett a fémtárgyat a kezében tartva és megkéseléssel fenyegetve megközelítette a gyanúsítottat, aki felszólította a sértettet a fenyegetés befejezésére. Amikor a sértett a fémtárgyat a gyanúsított nyakához tette, a gyanúsított hátrább lépett, elővette az engedéllyel magánál tartott gáz-riasztó pisztolyát, és figyelmeztető lövést adott le. A sértett ennek ellenére tovább közelített a gyanúsítotthoz a késnek tűnő eszközzel, mire a gyanúsított ismét lövést adott le, de immár a terhelt irányába. A sértett nyolc napon belül gyógyuló arcsérülést szenvedett, a terhelttel szemben garázdaság vétsége és könnyű testi sérítés miatt indult eljárás.

Az ügyész a nyomozást a Btk. 29/A §-ára hivatkozva szüntette meg. Az indokolásban beidézi szó szerint a megelőző jogos védelem szabályát, illetve annyit említ meg, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint a gyanúsított a lövéseket sérülés okozásának szándéka nélkül, félelmében, a testi épsége védelmében adta le, abban a meggyőződésben, hogy késsel támadnak rá. Mindezek alapján a jogos védelem mint büntethetőséget megszüntető ok megállapítható, ezért vele szemben a nyomozás megszüntetésének van helye. Megjegyzendő azonban, hogy egyrészt alapvetően hibás a megelőző jogos védelem szabályára való utalás, mert itt szó sem volt ilyenről. Másrészt az indokolás a megelőző jogos védelem szabályának ismertetése után valójában a jogos védelem alapesetére vonatkozik.³²²

Egy másik megszüntető határozat rendelkező része szintén a Btk. 29/A §-a alapján szüntette meg a nyomozást a gyanúsítottal szemben a következő tényállás alapján. 2012. április 6-án 21 óra körül a helyi presszóban az ott szórakozó F. A. nézeteltérésbe keveredett Cz. D.-vel – a presszó alkalmazottjával –, majd rövid szóváltást követően vörösborral leöntötte. Ezt követően F. A. szóváltásba került M. T.-vel, aki a menyasszonya, Cz. D. segítségére sietett, majd F. A. és M. T. dulakodni kezdtek, amelyek során kölcsönösen bántalmazták egymást. Az indokolás szerint M. T. tanúkihallgatásán előadta, hogy mivel látta, miszerint F. A. meg akarja őt ütni, és ezért az ő – M. T. – kezét is megpróbálta lefogni, ekkor alakult ki benne azon ténynek a felismerése, hogy F. A. ütni akar. Mindezek miatt M. T. cselekménye nem arra irányult, hogy erőszakos magatartásával esetlegesen az azt észlelőkben megbotránkozást, vagy riadalmat keltsen, cselekményének célja kizárólagosan a további bántalmazás megakadályozása volt. A Btk. 29/A §-a szerint nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye, vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet. A rendelkezésre álló

³²² 852. ügy

bizonyítékok alapján M. T. saját, illetve Cz. D. vonatkozásában alkalmazta e megelőző jogos védelmet, amely az őt, illetve őket esetlegesen érő jogtalan támadás elhárítását volt hivatva kivédeni, illetve megelőzni. A fentiekre figyelemmel M. T. vonatkozásában ezen – büntetethőséget kizáró – ok a rendelkező részben foglaltak szerinti megszüntetést eredményez, mivel a Btk. 29/A §-a alapján nem büntetendő az elkövető, aki a jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges mértékben okoz sérelmet a támadónak.³²³

Nem teljesen derül ki az ügyészi intenció abból a határozatból³²⁴ sem, amelyik a Btk. 29. §-ára tekintettel szünteti meg a nyomozást, az indokolásban azonban beidézi a 29. § (1) és (2) bekezdését, illetve a 29/A §-t, és kiemeli, hogy a gyanúsított azért okozott sérülést a sértettnek, mert annak további támadását akarta megakadályozni, tekintettel arra, hogy a szúrást megelőzően a sértett minden indok nélkül megrúgta, illetve megütötte őt és társát, és attól tartott, hogy további támadásával – ismerve harcművészetekben jártas múltját – neki vagy társának sérüléseket fog okozni. Az indokolás szerint megállapítható, hogy a gyanúsított egy indokolatlan, semmivel nem magyarázható okból indított támadást akart elhárítani, ezzel saját és társa testi épségét védte, ezért vele szemben jogos védelmi helyzet állapítható meg. Az bizonyos, hogy ez az eset sem tartozik a megelőző jogos védelem hatálya alá, és ismét meg kell említeni, hogy a jogos védelem és a megelőző jogos védelem szabálya kizárja egymást.

Eljárási problémák

A határozatok rendelkező része

A kutatás során beérkezett, és a jogos védelem szempontjából értékelhető határozatok döntő többsége ügyészi nyomozást megszüntető határozat volt (82,5 százalék), a bírósági felmentő ítéletek száma

³²³ 328. ügy

³²⁴ 460. ügy

ehhez képest kevésnek mondható (17,5 százalék). Mindez azonban több szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt az látható, hogy a jogos védelemmel kapcsolatos megállapítások tételéhez korántsem elegendő a bírói gyakorlatot, pláne nem a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) gyakorlatát vizsgálni. Az ügyek döntő többsége el sem jut a bírósági szakba, mivel az ügyésznek törvényes joga van a nyomozást megszüntetni jogos védelem címén. Másrészt, a kutatás abból a szempontból mindenképp unikális, hogy a vizsgált időszakot figyelembe véve csaknem teljes körűen dolgozza fel a jogos védelemmel kapcsolatos határozatokat.

a) Ami ebben a körben elsőként megemlítendő, az a *határozatok jogcímének* a kérdése. Az ezzel kapcsolatos probléma magát a kutatást is érintette.

A Be. 169. § (2) bekezdés c) pontja szerint az ügyészi nyomozást megszüntető határozatban fel kell tüntetni a megállapított rendelkezést és a jogszabályt, amelyen az alapul. A bírósági felmentő ítéletben meg kell jelölni a cselekmény jogi minősítését, az alkalmazott jogszabályok megjelölésével, illetve azokat az okokat, amelyek a bíróságot az ítélet kialakításában vezették, különösen a büntethetőséget kizáró okokra való utalást [Be. 258. § (3) bek. e) pont, illetve 331. § (3) bek.]. A jogszabályok megjelölése még a rövidített indoklás esetén sem mellőzhető [259. § (1) bek.].

Ebben a tekintetben azonban több probléma merült fel. A jogos védelmes határozatok (itt sajnos nem lehetett külön kezelni az ügyészségi és a bírósági határozatokat, de talán az előzőekben említett arányszám némiképp segítségül szolgálhat) 43 százalékából nem derül ki, hogy a jogos védelem melyik esetét alkalmazták konkrétan. Ezeknek a határozatoknak a legnagyobb része a Btk. 22. §-ának f) pontját jelölte meg jogcímként, nem sokkal kevesebb a 29. §-t, avagy a 22. § f) pontját és a 29. §-t. De sok olyan nyomozást megszüntető határozat van, amelyik csupán a Be. 190. § (1) bek. d) pontját.

Ezek közül is kiemelkedő az a határozat, amelynek a rendelkező része a Be. 190. § (1) bek. d) pontját jelöli meg, az indokolása pedig a Btk. 22. § f) pontjára hivatkozik.³²⁵

Az már csak külön érdekesség, hogy nem egy (de szerencsére nem is túl sok³²⁶) olyan határozat volt, amelyik a Be. 190. § (1) bekezdés f) pontja alapján szüntette meg a nyomozást jogos védelem miatt.

Ennek gyakorlati megnyilvánulása a következő: a „nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés f) pontja alapján – törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok miatt (jogos védelem) – megszüntetem”.³²⁷

A leginkább figyelemreméltó azonban talán az a határozat, amelynek a rendelkező része a nyomozást „a Be. 190. § (1) bekezdés f) pontjában meghatározott – törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok miatt a Btk. 22. § (1) bekezdés f) pontja és a Btk. 29. § (1) bekezdésébe foglaltakra figyelemmel – jogos védelem okán” szünteti meg.³²⁸ Ezzel kapcsolatban több megjegyzést kell tenni. Egyrészt, a jogos védelem nem büntethetőséget megszüntető, hanem azt kizáró ok (volt). Az akkor hatályos Btk. 22. §-ának nem volt (1) bekezdése. De ami talán a legfontosabb, hogy a sértett megpanaszolta a nyomozást megszüntető határozatot az abban megjelölt bűncselekmény téves minősítése miatt (könnyű testi sértés helyett súlyos testi sértés büntettének kísérlete), aminek nyomán a főügyészség a határozat rendelkező részét annyiban meg is változtatta, hogy a határozatot könnyű testi sértés vétsége helyett súlyos testi sértés büntettének kísérlete miatt kell megszüntetettnek tekinteni, azonban nem észlelte, és így nem is javította a jogcímben szereplő alapvető hibákat (sőt, az indokolásban megismételte a jogcím leírását).

³²⁵ 89. ügy

³²⁶ A mintában tizenkét ilyen ügy szerepelt.

³²⁷ 248. ügy

³²⁸ 356. ügy

Sajnálatos módon a megszüntetési jogcímek „keveredése” megehezítette a kutatómunkát. Egyetlen példát említve, van olyan megszüntető határozat, amelynek a rendelkező része a Btk. 29. § (2) és (3) bekezdését említi, az indokolás azonban azt tartalmazza, hogy a gyanúsított nem köteles kitérni a támadás elől, a jogtalan támadás elhárításához szükséges és arányos magatartást tanúsított, ezért cselekménye a Btk. 29. § (1) bekezdésére figyelemmel nem büntethető.³²⁹

Volt olyan határozat is, amely a Be. 190. § (1) bekezdésének a) pontja alapján, azaz bűncselekmény hiányában szüntette meg a nyomozást jogos védelem miatt.³³⁰

Ez a probléma a bírósági felmentő ítéletek esetén is megfigyelhető. Szerencsére jóval több az olyan ítélet, amely a Be. 6. § (3) bekezdésének c) pontját veszi alapul (büntethetőséget kizáró ok áll fenn), de nem egy ítélet alapul a Be. 6. § (3) bekezdésének a) pontján (a cselekmény nem bűncselekmény). A bírósági ítéletek esetén azonban emellett általában található utalás a jogos védelemre is, de vannak olyan ítéletek is, amelyek nem hivatkoznak a Be. 6. §-ára.

b) A határozatok rendelkező része kapcsán – az ügyészi határozatokat véve most csak alapul, mivel a probléma az ítéletek kapcsán kizárt – még egy dolgot kell megemlíteni, ez pedig a *gyanúsított személye*. Szerencsére nem sok esetben³³¹, de előfordul, hogy a nyomozást megszüntető határozatnak nincs gyanúsítottja.

ba) Ezek között vannak olyan határozatok, amelyek rendelkező része *ismeretlen tétessel szemben* szünteti meg a nyomozást, a feljelentettet pedig tanúként hallgatta ki a nyomozó hatóság.³³² Az egyik ügyben született határozat ezt azzal indokolta, hogy a feljelentettel szemben a gyanú nem vált megalapozottá.³³³ Egy

³²⁹ 78. ügy

³³⁰ 123. ügy

³³¹ A mintában nyolc ilyen ügy szerepelt.

³³² 7., 808. ügy

³³³ 7. ügy

másik ügy határozata pedig azért figyelemre méltó, mert a feljelentettet itt is tanúként hallgatták ki, az indokolás azonban arra hivatkozik, hogy a „Btk. 29. §-ában foglalt jogos védelem kizárja az elkövető büntethetőségét”.³³⁴ A tanú azonban alapvetően nem elkövetője a bűncselekménynek, illetve, ha a bűncselekménynek van elkövetője, akkor azt gyanúsítottként szokás kihallgatni.

bb) Vannak olyan határozatok is, amelyek az ismeretlen tettesre sem utalnak, csak „*simán*” megszüntetik a nyomozást.³³⁵ Ezekben is tanúként hallgatják ki a feljelentettet. Ami ebben a körben kiemelendő, az az ügy, amelyben az ügyész utasítást adott a nyomozó hatóság részére, amely szerint az eljárás során a feljelentett személy kihallgatására nem került sor, azonban a nyomozati iratban adatok vannak arra, hogy cselekményével F. I. ellen irányuló támadást hárított el, így felmerülhet a Btk. 29. §-ában szabályozott jogos védelem. Kéri ezért az ügyész, hogy tanúként hallgassák ki a feljelentettet, és ha jogos védelmi helyzetben cselekedett, akkor ezen a címen szüntessék meg a nyomozást.³³⁶ Szerecsére erre nem került sor, a nyomozást végül – törvényesen – az ügyész szüntette meg.

Kérdésként merül fel, megengedhető-e, hogy a jogos védelmes nyomozást megszüntető határozat ismeretlen tettel szemben, vagy mindenesetre gyanúsítás nélküli személlyel szemben szülessen. A helyzetet bonyolítja, hogy a Kúria legújabb érvelése szerint az „új törvény a jogos védelmet, a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok között objektív büntethetőségi akadályként kezeli, amikor a jogos védelem során megvalósított cselekményt »nem büntetendőnek« tekinti. Tehát az a cselekmény, amelyet a védekező a jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejt – s az megvalósíthatja a Különös Rész valamely törvényi tényállását –, nélkülözi a társadalomra veszélyességet, s ezért büncselekményt nem valósít meg. A büncselekmény

³³⁴ 808. ügy

³³⁵ 816., 518., 228., 319., 459. ügy

³³⁶ 108. ügy

hiánya olyan büntetőeljárás akadály, amelynek hivatalból történő észlelése nemcsak a már megindított büntetőeljárás megszüntetését, vagy bírósági szakban, felmentő ítélet hozatalát kell eredményezze, de elejét veheti annak is, hogy *a jogosan védekező egyáltalán büntetőeljárás hatálya alá kerüljön* (kiemelés tőlem – M. Á.).”³³⁷

Az bizonyos, hogy a feljelentést az ügyész (de csak az ügyész!) elutasíthatja, ha magából a feljelentésből kitűnően büntethetőséget kizáró ok állapítható meg [Be. 174. § (1) bek. c) pont, illetve (2) bek.]. Ilyenkor még sem elrendelt nyomozás, sem gyanúsított nincs. Logikai értelmezés mentén el lehet jutni oda, hogy ha ebben a kezdeti szakban is lehetőség van már a jogos védelem címén elutasító határozatot hozni a meg nem gyanúsított személy javára, akkor ez kéőbb, a nyomozás során is megtehető.

Valójában azonban onnan kell kiindulni, hogy a Btk. 15. §-a *expressis verbis*, de helyes értelmezés mellett³³⁸ a korábbi Btk. 22. §-a is, az elkövető büntetőjogi felelősségéről rendelkezik, amikor azt írja, hogy az *elkövető* büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárja a jogos védelem. Anyagi jogi értelemben az elkövetők a tettesek és a részesek (illetve az előkészületi cselekmény kifejtője). Az elkövető eljárásjogi megfeleelője a terhelt. Terhelt az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak, így a nyomozási szakban gyanúsított [Be. 43. § (1) bek.]. Az elkövető büntethetőségét vagy cselekményének büntetendőségét büntetőeljárás keretében lehet vizsgálni. A büntetőeljárásban viszont a terhelt büntetőjogi felelősségét lehet vizsgálni, nem a tanúét, tehát a büntetőjogi felelősség vizsgálatához szükségesnek tűnik a terhelti pozíció. Mindebből az következik, hogy a jogos

³³⁷ 4/2014. BJE

³³⁸ A jogos védelem lényege, akár társadalomra veszélyességet, akár jogellenességet kizáró okként fogjuk is fel, hogy a bűncselekmény megvalósulását – alapvetően objektív oldalon – kizárja. A jogintézmény természetéből következően, a jogos védelem meghatározott személy cselekményét érintheti, aki ezen ok fennállásának hiányában bűncselekmény elkövetéséért tartozna felelősséggel.

védelem a terhelt (legkorábban a gyanúsított) felelősségét kizáró ok, így nem helyes az a megoldás, amelyik ismeretlen tettessel, vagy tanúval szemben szünteti meg a nyomozást jogos védelem címén.

Véleményem szerint mindennek bármiféle racionális érv nélkül mond ellent az a rendelkezés, amely a tényállás, a bűncselekményben való részvétel tisztázása nélkül, pusztán magából a feljelentésből megállapíthatóan ad lehetőséget a feljelentés elutasítására jogos védelem címén. Szemléltetésképpen, azokban az ügyekben, amelyekben az ügyész a nyomozást jogos védelem címén szüntette meg, a nyomozó hatóság 77 százalékban vádemelési javaslattal küldte meg a nyomozás iratait az ügyésznek. Azt, hogy ennek az oka egy rosszul berögzült automatizmus, vagy a tényállást a nyomozó hatóság nem tudta egyértelműen megállapítani, vagy egyszerűen csak nem fordított figyelmet a jogos védelem lehetőségére, nem lehet megállapítani. Ezzel kapcsolatban emelendő ki az az ügy, amelyben a nyomozási iratokat a nyomozó hatóság „vádemelési javaslattal, a jogos védelmi helyzet vizsgálatával” küldte meg az ügyésznek.³³⁹

Végül azt is érdemes megemlíteni, hogy a bíróság az ügyészi állásponttól (vádemelés) eltérően felmentő ítéletet hozott az ügyek 17,5 százalékában³⁴⁰.

Összegezve az elmondottakat, a jogos védelmes megszüntető határozatot meghatározott személlyel (gyanúsítottal) szemben kell meghozni. Amennyiben a jogos védelmi helyzet nem biztos, a helyzet megoldása kétirányú lehet, erről szól a következő alpont.

³³⁹ 421. ügy

³⁴⁰ Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az adatlap a vádemelést és a felmentést vizsgálta, számszerű eredményt ezek összevetéséből lehetett kapni. Több esetben előfordult azonban, hogy az ügyészség képviselője a vádemelés után a tárgyaláson már a vádlott felmentésére tett indítványt. Ezt az esetkört az adatlapokból nem lehetett számszerűsíteni. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy vannak olyan esetek, amikor az időközben hatályba lépő jogszabályi változások kényszerítették ki a felmentést.

A kétségesség megítélése

A jogos védelmes megszüntető határozatok kapcsán problémaként merült fel, hogy milyen jogcímen kell megszüntetni a nyomozást, ha a jogos védelmi helyzet kétséget kizáróan nem állapítható meg. Ebben a tekintetben az ügyészségi gyakorlat két megoldást követ:

- jogos védelem címén szünteti meg a nyomozást;
- bizonyítottság hiányában szünteti meg a nyomozást.

a) A *jogos védelmes* megszüntetések indoka általában az, hogy nem lehet kétséget kizáró módon cáfolni a vádlott azon védekezését, hogy ő a sértett részéről fenyegető támadás elhárítása érdekében cselekedett, ez pedig az ő büntetethetőségét e cselekmény miatt kizárja; vagy hogy nem lehet kétséget kizáróan cáfolni a gyanúsított azzal kapcsolatos állítását, miszerint nem ő, hanem a sértett kezdte a támadást.³⁴¹ Szintén jogos védelmes megszüntetésre került sor, amikor a határozat szerint a beszerzett bizonyítékok alapján az a gyanúsított védekezés, miszerint jogos védelem körében cselekedett nem cáfolható, hiszen egyértelműen nem állapítható meg, ki lépett fel elsőként támadóan, így nem zárható ki, hogy a gyanúsított a sértett támadását igyekezett a kalapács használatával elhárítani.³⁴² Kiemelendő az a határozat, amely szerint mivel a nyomozás adatai szerint a gyanúsított a cselekményét *nagy valószínűséggel* jogos védelmi helyzetben követte el, ezért javára a jogos védelmi helyzet megállapítható.³⁴³

„Azt, hogy a két gyanúsított között pontosan mi történt, nem lehetett tisztázni, ugyanis a verekedésnek szemtanúja nem volt. A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nem volt cáfolható M. B. gyanúsított azon kijelentése, mely szerint ő csak védekezésképpen rúgta meg a többször neki-támadó M. L.-t. Nem büntethető az, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai, vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

³⁴¹ 463. ügy

³⁴² 465. ügy

³⁴³ 350. ügy. Hasonlóan jogos védelem címén szüntette meg a nyomozást a következő ügyben: 858. ügy.

Mivel M. B. jogos védelmi helyzetben cselekedett, a védekezést célzó cselekménye a jogtalan támadás elhárításához szükséges mértéket nem lépte túl, ezért a nyomozást esetében jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok alapján megszüntettem.³⁴⁴

Szintén jogos védelem miatt került sor annak az ügynek a megszüntetésére, amelynek határozata szerint a sértett által elszenvedett súlyos testi sértést okozó nyolc napon túli sérülés kapcsán a nyomozás során nem volt egyértelműen alátámasztható vagy kizárható megnyugtatóan az, hogy a gyanúsított vonatkozásában fennállt-e vagy sem a jogos védelmi helyzet, így a súlyos testi sértés büntette vonatkozásában nem alkalmas az ügy vádemelésre.³⁴⁵

Bírósági ítélet is van, amely jogos védelem címén mentette fel a vádlottat a következő indokok alapján. A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nem lehetett azt teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a sértett sérülését a vádlott oly módon okozta, hogy lapátnyéllel két alkalommal a sértett bal alkarjára ütött, mely körülményt a bíróságnak a vádlott javára kellett értékelnie. A bíróság a beszerzett bizonyítékok értékelése alapján azt állapította meg, hogy a vádlott jogos védelmi helyzetben cselekedett. Cselekménye az őt ért támadás elhárításához nem volt elegendő, így annak szükséges mértékét át sem léphette. Mindezekre figyelemmel a bíróság a vádlottat büntethetőséget kizáró jogos védelem miatt az ellene emelt vád alól felmentette.³⁴⁶

b) A *bizonyítottság hiánya* miatti megszüntetések indoka is lényegében ugyanez. Kiemelendő az a határozat, amelynek a rendelkező része a Be. 190. § (1) bek. b) pontjában meghatározott okból – a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése – szünteti meg a nyomozást, az indokolás azonban a Btk. 29. § (1) bekezdését ismerteti, majd azzal zárul, hogy nem cáfolható a gyanúsított azon védekezése, hogy a rajta ülő és őt bántalmazó sértettet a saját testi épsége védelmében ütötte meg, és ez okozta a sértett sérülését, így az ügyben bűncselekmény elkövetése nem állapítható meg. A leírtak alapján a nyomozást a rendelkező részben írt törvényhely

³⁴⁴ 473. ügy

³⁴⁵ 508. ügy

³⁴⁶ 105. ügy

alapján szüntette meg az ügyész.³⁴⁷ Szintén jogos védelem helyett bizonyítottság hiányában [Be. 190. § (1) bek. b) pont] szüntette meg a nyomozást az a határozat, amelynek az indokolása szerint kétséget kizáró módon sem megerősíteni, sem cáfolni nem lehetett, hogy a gyanúsított jogos védelmi helyzetben alkalmazott erőszakot, amelynek következtében a sértett nyolc napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett. A Be. 4. § (2) bekezdése értelmében a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére, ezért a nyomozást az ügyész a gyanúsítottal szemben bizonyítottság hiányában megszüntette.³⁴⁸

Az egyik határozat indokolása szerint a sértett és a gyanúsított egymással szöges ellentétben álló állításokat tartalmazó vallomásai állnak rendelkezésre, az igazságügyi orvos szakértői vélemény egyik vallomást sem cáfolja meg egyértelműen. Ezen túlmenően egyéb bizonyíték nem áll rendelkezésre. Így kétséget kizáróan nem állapítható meg, hogy ki volt a bántalmazást kezdeményező fél. Ezáltal az sem állapítható meg, hogy jogos védelmi helyzet fennállott-e a gyanúsított javára. Ugyanakkor kétséget kizáróan az sem bizonyítható, hogy a gyanúsított 2012 augusztusában rugdosta volna a sértett házának kapuját, és megöléssel fenyegette volna meg őt. A Be. 4. §-a értelmében a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet a terhelt terhére értékelni. Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárás jog egyik alapelve – a „in dubio pro reo” elv – szerint kétség esetén a terhelt javára kell döntenet, ami jelen ügyben azzal jár, hogy a gyanúsított azon állítását kell elfogadni, hogy ő volt a megtámadott személy és hogy védekezésképpen okozott sérülést a sértettnek. Így a gyanúsított javára fennálló jogos védelmi helyzet kizárja azt, hogy a gyanúsított terhére bűncselekmény elkövetése lenne megállapítható. Mivel jelen ügyben kétséget kizáróan nem lehet megcáfolni a gyanúsított védekezését, és egyértelműen nem lehet alátámasztani a sértett állítását sem, így nem bizonyítható bűncselekmény megvalósulása. A fentiekre tekintettel a gyanúsított elleni nyomozást az ügyész bűncselekmény bizonyítottságának hiányában szüntette meg.³⁴⁹

Szintén bizonyítottság hiányában került sor annak az ügynek a megszüntetésére, amelynek indokolása szerint a nyomozás során a bűncse-

³⁴⁷ 414. ügy

³⁴⁸ 365. ügy

³⁴⁹ 165. ügy

lekménnyel érintett személyeken kívül más elfogulatlan tanút nem sikerült felkutatni, és az egymásnak ellentmondó vallomások alapján kétséget kizáróan nem lehetett megállapítani, hogy ténylegesen mi történt, pontosan hogy zajlott le az esemény. Ennek megfelelően azt sem lehet kétséget kizáróan megállapítani, hogy a gyanúsított az események során jogos védelmi helyzetben cselekedett-e, vagy minden úgy történt, ahogy azt a sértett az első vallomásában előadta, vagyis kétséget kizáróan nem állapítható meg, hogy a gyanúsított által egyébként elismert bűncselekmény bűncselekmény-e.³⁵⁰

A bírósági ítéletek között van példa erre a megoldásra is, az egyik felmentő ítélet indokolása szerint „a bíróság a III. r. vádlottat a Be. 331. § alapján az ellene emelt vád alól felmentette bizonyítottság hiányában, mivel az eljárás során minden kétséget kizáróan nem lehetett azt megállapítani, hogy a vádlott visszaütött-e, tevőlegesen részt vett-e a verekezésben. (Ennek bizonyítottsága esetén jogos védelmi helyzet lenne megállapítható a III. r. vádlott vonatkozásában.)”³⁵¹

c) *Véleményem szerint*, ha nem lehet kétséget kizáróan megállapítani azt, hogy történt-e bűncselekmény (azazhogy fennállt-e a jogos védelmi helyzet vagy sem), akkor a nyomozást alapvetően bizonyítottság hiányában kell megszüntetni. Ennek a megoldásnak az alapját a Be. 4. § (2) bekezdésének értelmezése (a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére) alapozza meg, vagy éppenséggel ássa alá. A kérdés az, hogy ez azt jelenti-e, hogy a kétséget kizáróan nem bizonyított tény a vádlott javára értékelendő³⁵² oly módon, hogy ezen alapuljon egy jogos védelmes megszüntetés. A jogos védelem az elkövető felelősségét kizáró ok, így ha nem bizonyos, hogy fennállt, ez a terhére semmiképp sem értékelhető, de elegendő-e ez ahhoz, hogy a megszüntető határozat jogos védelmen alapuljon? Véleményem szerint ilyen esetben nem helyes a jogos védelmet választani a megszüntetés jogcíméül, helyesebb a nyomozást bizonyítottság hiányában megszüntetni. Valójában ez a tisztább

³⁵⁰ 391. ügy

³⁵¹ 596. ügy

³⁵² Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006, 45. o.

jogi megoldás, és nem mond ellent az in dubio pro reo elvének, hiszen ebben az esetben sem értékeljük a terhelt terhére a bizonytalanságot. Ha tehát nem lehet kétséget kizáróan megállapítani (bizonyítani), hogy fennállt-e a jogos védelmi helyzet, akkor azt sem, hogy történt-e bűncselekmény. Ilyenkor nem jogos védelem miatt (mert az nem kétségtelen), hanem bizonyítottság hiányában kell megszüntetni a nyomozást.

A garázdaság és a testi sértés viszonya

A garázdaság bűncselekményével a jogos védelem kapcsán több, alapvető probléma merül fel. A bűnügyiakta-vizsgálat tanulsága szerint az lehet mind támadó, mind védekező cselekmény.

Mielőtt a két oldalt megvizsgálnám, szükségesnek tartom azt rögzíteni, hogy a garázdaság az 1978. évi IV. törvényben a közrend elleni bűncselekményeken belül elhelyezkedő köznyugalom elleni bűncselekmény volt, a 2012. évi C. törvényben köznyugalom elleni bűncselekményként kapott elhelyezést.

a) A garázdaság, amikor *támadó magatartásként* szerepel a bűnügyekben³⁵³, egyértelműen és alapvetően személy elleni támadásban nyilvánul meg, a legkülönbözőbb módokon: megütés, dulakodás, arcon ütés akár tenyérrel, akár ököllel, hasba ütés, rúgás, gázsprayvel lefújás stb. A kutatást megnehezítette, hogy bár a támadó cselekmény minősítése (ha volt ilyen) garázdaság vétsége vagy büntette volt, a támadás jellege kivétel nélkül testi épség elleni támadás. További bonyodalomra adott okot, hogy ha egyáltalán felmerült a könnyű testi sértés vétsége is, mivel az magánindítványos bűncselekmény, és sok esetben a gyanúsított nem tett magánindítványt, így a támadó cselekmény szintén nem lehetett más, mint garázdaság.³⁵⁴

³⁵³ 860., 216. ügy

³⁵⁴ 758. ügy

A garázdaság természetes személy sértett nélküli bűncselekmény.³⁵⁵ Erre tekintettel merül fel, hogy miként lehetne akár a támadást, akár a védekezést garázdaságnak minősíteni, hiszen a jogos védelem jellemzője éppen az, hogy az érintett személyek cselekményüket egymás sérelmére valósítják meg, így a konfliktusnak mind sértettje, mind terheltje van, sőt, e két szerep felcserélődik. Az egyedüli eset, amikor a támadás garázdaságnak minősülhet, ha az rongálásban, például kukaborogtatásban nyilvánul meg. Gyakorlatilag a jogos védelem fogalmában szereplő „közérdek elleniség” csak ebben a szűk (a kutatásban konkrétan példa nélküli) esetben kerülhet előtérbe.

b) Ami viszont talán mindennél fontosabb, az az, amikor a garázdaság bűncselekménye *védekező cselekményként* szerepel. Ebben a körben három variáció képzelhető el: amikor a cselekmény pusztán garázdaság (vétsége vagy büntette); a garázdaság vétsége mellett felmerül a könnyű testi sértés vétsége, azonban hiányzik a magánindítvány; végül amikor a garázdaság mellett a testi sértés is minősítésre kerül. A vizsgált ügyeket tekintve találni példát mindhárom megoldásra, így amikor a gyanúsított felelősségét garázdaság vétsége³⁵⁶ vagy büntette³⁵⁷ miatt kell jogos védelem címén negligálni. Ezekben az esetekben is felmerülhet a könnyű testi sértés vétsége³⁵⁸, ami magánindítvány hiányában adott esetben „eltűnik” a rendszerből³⁵⁹, de az sem mentes aggályoktól, amikor megmarad.

c) Álláspontom szerint alapvetően téves és hibás az a joggyakorlat, amelyik a védekező cselekményt garázdaságnak minősíti és e bűncselekmény miatt szünteti meg a nyomozást vagy menti fel a vádlottat jogos védelem címén. Ez mind az elemi jogérzettel, mind a jogos

³⁵⁵ Mint ahogy arra a 4/2007. BJE rámutat, a garázdaság büntetőjogi megítélése szempontjából az elkövetők cselekményüket „nem egymás ellen”, hanem a köznyugalom sérelmére valósítják meg.

³⁵⁶ 306. ügy

³⁵⁷ 204. ügy (ítélet)

³⁵⁸ 252. ügy

³⁵⁹ 155., 223. ügy (ítélet)

védelem természetével ellentétben áll (aki védekezik, nem garázdálkodik), ráadásul nem felel meg a Legfelsőbb Bíróság többször kifejezésre juttatott álláspontjának sem. A jogtalanul megtámadottat az ő (vagy más) személye ellen intézett támadás éri, amit ő szintén alapvetően személy ellen irányuló védekező magatartással hárít el. A jogos védelemben lévő alapvetően a támadóval szemben, az ő támadásával szembe kerül, a védekezése ez ellen a jogtalan támadás ellen, a támadó személye ellen irányul, és nem a közrend vagy a köznyugalom ellen. Egyszerűen fogalmazva: a garázdaság nem a védelmi cselekmény, hanem a védelmi cselekmény – adott esetben – látszólag beleillik a garázdaságba is.

d) Nem helyesek azok a határozatok sem, amelyek a védelmi cselekményt testi sértésnek és egyúttal garázdaságnak is minősítik, és mindkét bűncselekménnyel kapcsolatban jogos védelem címén rendelkeznek a nyomozás megszüntetéséről³⁶⁰, vagy a terhelt felmentéséről³⁶¹.

e) A Legfelsőbb Bíróság több határozatában foglalt úgy állást (és jóval a kutatás körébe vont határozatok keletkezése előtt!), hogy a jogos védelmi helyzet megállapítása esetén a garázdaság bűncselekményének elkövetése fogalmilag kizárt.³⁶² A 4/2007. BJE rámutatott arra, hogy a jogtalan támadás ellen jogosan védekező, vagy közérdekből beavatkozó, illetve a rend helyreállítása érdekében cselekvő személy nem vonható a garázdaságot megvalósító csoport fogalma alá, mert nem a köznyugalom ellen fejt ki tevékenységét. Ami ezekből a döntésekből egyértelműen kitűnik, hogy a jogos védelem körében kifejtett cselekmény nem minősülhet garázdaságnak.

Annak indokaként, hogy miért nem lehet a védekezés garázdaság, két álláspont figyelhető meg.

- 1) Az egyik értelmében a garázdaság azért nem állapítható meg, mert az nélküli a kihívó közösségellenességet.³⁶³ Mivel ez a ga-

³⁶⁰ 351. ügy, 467. ügy

³⁶¹ 554. ügy (ítélet), 634. ügy (ítélet)

³⁶² BH 2004/44.

³⁶³ EBH 2009/1938.

rázdaság tényállási eleme, ezért ez a megoldás valójában a *tényállásszerűség hiányán* alapul. A kutatás során merültek fel ezt az álláspontot alapul vevő határozatok.³⁶⁴

- 2) A másik értelmében a jogos védelmi helyzetben kifejtett – formailag a garázdaság bűncselekményének a törvényi tényállásába illeszkedő – cselekménynek nincs társadalomra veszélyessége; az ilyen cselekmény a Btk. 10. §-ának (1) bekezdésére [azóta a 4. §-ának (1) bekezdésére] tekintettel nem bűncselekmény.³⁶⁵ Ez a megoldás tehát a *tényállásszerűséget nem érintő társadalomra veszélyesség hiányán* alapul. A kutatás során merültek fel ezt az álláspontot alapul vevő határozatok is.³⁶⁶

f) Megemlítendő, hogy vannak olyan határozatok, amelyekben sajátosan keveredik a tényállásszerűség hiánya és a társadalomra veszélyesség hiánya.

Az egyik *megszüntető határozat* szerint a garázdaság vétsége akkor valósul meg, ha az elkövető kihívóan közösséggellenes, erőszakos magatartást tanúsít. A konkrét ügyben megállapítható volt, hogy a gyanúsított az őt ért jogtalan, élet kioltására is alkalmas eszközzel végrehajtott támadás miatti indulatában ütötte meg a sértettet. Az érvelés szerint a gyanúsított cselekménye erre tekintettel nem tekinthető kihívóan közösséggellenesnek, így az nem veszélyes a társadalomra [Btk. 10. § (1) bekezdés], ezért a nyomozást az ügyész bűncselekmény hiányában megszüntette.³⁶⁷

A *bírósági határozatok* közül ebben a körben az emelendő ki, amelyik előbb elemzi a garázdaság vétségét, ennek során megállapítja, hogy ha hiányzik valamelyik tényállási elem, akkor nem valósul meg bűncselekmény, ezt követően utal a jogos védelmes BH-kra, majd magára a jogos védelemre, illetve arra, hogy a jogos védelemben kifejtett védekezésnek nincs társadalomra veszélyessége, végül a vádlottat bűncselekmény hiányában felmenti. Az indokolás szerint a garázdaság vétségének megállapításához három törvényi feltétel egyidejű fennállta szükséges:

³⁶⁴ 422., 477., 551. ügy (ítélet)

³⁶⁵ BH 2011/269.; BH 2013/31.

³⁶⁶ 126., 568. ügy (ítélet)

³⁶⁷ 110. ügy

- a kihívóan közösségellenesség, ami a társadalmi együttélési szabályok tudatos semmibe vételét jelenti; aktív, nyílt szembeszegülést az általános elvárt magatartásformákkal,
- az erőszakos magatartás tanúsítása, amely erőszak egyaránt irányulhat személy ellen a sértett testének támadó szándékú érintésével; de dolog ellen is, abban állagsérelmet okozva,
- a magatartás megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas kell hogy legyen.

Megbotránkozáson a környezet negatív reagálását, míg riadalmon ijedtséget, félelmet kell érteni, annak tényleges bekövetkezése nem törvényi feltétel.

A három tényállási elem bármelyikének hiánya esetén a bűncselekmény nem állapítható meg. Nem minden erőszakos és másokban megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas cselekmény tekintendő kihívóan közösségellenesnek. A kihívóan közösségellenesség azt jelenti, hogy az elkövető a közösségi együttélés szabályait nyíltan, gátlástalanul, leplezetlenül semmibe veszi, feltűnést kelt öntörvényű, jogsértő viselkedésével. Ugyanakkor nem kihívóan közösségellenes annak a személynek a magatartása, aki jogos önvédelemből cselekszik, az őt ért támadást hátrítja el, ezért a terhére garázdaság vétsége sem állapítható meg (EBH 2009/1938.; BH 2011/269.; BH 2009/171.; BH 2007/110.; BH 2004/44.).

A bizonyítékok alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy a másodrendű vádlott kizárólag az őt ért támadás miatt rántotta le a földre az elsőrendű vádlottat és védekezve, dulakodott ott vele rövid ideig. Cselekményét kifejezetten az őt támadó személy ellen vitte véghez, magatartása még eshetőleges szándékkal sem irányult a közösség ellen.

Fontos tény az is, hogy a konfliktus kialakulását követően, miután szétválasztották őket támadó, erőszakos magatartást a másodrendű vádlott nem tanúsított.

A Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelem a Btk. 22. §-ának f) pontja alapján büntethetőséget kizáró ok, s ennek értelmében a jogos védelmi helyzetben kifejezett – formailag a garázdaság bűncselekményének a törvényi tényállásába illeszkedő – cselekménynek nincs társadalomra veszélyessége. Az ilyen cselekmény a Btk. 10. §-ának (1) bekezdésére tekintettel nem bűncselekmény.

Ezért a bíróság a másodrendű vádlottat a Btk. 271. §-ának (1) bekezdésébe ütköző és a szerint minősülő garázdaság vétségének vádjá alól az 1998. évi XIX. törvény (Be.) 331. §-ának (1) bekezdése alapján – a Be. 6. §-a (3) bekezdésének a) pontja szerinti okból, bűncselekmény hiányában – felmentette.³⁶⁸

³⁶⁸ 567. ügy

g) Fontos megállapítása azonban a kutatásnak, hogy a témában érintett határozatok döntő többsége *nincs tekintettel minderre*, és sorra születtek olyan megszüntető határozatok, de felmentő ítéletek is, amelyek a terhelttel szemben a nyomozást garázdaság vétsége (bűntette) miatt szüntették meg, vagy a terheltet a garázdaság vétsége (bűntette) miatt emelt vád alól mentették fel. Ezek között vannak olyanok, amelyekben csak a garázdaság szerepelt bűncselekményként, de olyanok is, amelyekben a garázdaság mellett testi sértés is, és mindkét bűncselekmény kapcsán a jogos védelem volt a megszüntetés vagy felmentés jogcíme.

h) Emellett születtek olyan nyomozást megszüntető határozatok, *amelyek a jogos védelem intézményét teljesen félreértelmezve* a garázdaság bűncselekménye miatt indult nyomozást jogos védelem címén megszüntették, ezzel együtt a könnyű testi sértés miatt indult nyomozás iratait a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak küldték meg.³⁶⁹ (Természetesen ezekben az esetekben nem anyagi halmazatról van szó!) Ezek a határozatok nincsenek tekintettel arra, hogy a jogos védelemmel érintett cselekmény nem a garázdaság, hanem a testi sértés lehet, így jogos védelem címén csak e bűncselekmény tekintetében lehet megszüntető határozatot hozni, illetve arra sem, hogy a védekezés során kifejtett testi sértéssel összefüggésben formailag megvalósulni látszó garázdaság nem lehet bűncselekmény, vagy a tényállásszerűség hiánya (véleményem szerint ez lenne a helyes álláspont), vagy a társadalomra veszélyesség hiánya miatt.

i) Mint ahogy azt korábban kifejtettem, személy szerint nem vagyok híve a társadalomra veszélyesség kategóriájának. Az ügyészégi gyakorlat részéről többször hangzik el mégis, hogy meg kell tartani ezt a fogalmi elemet a bűncselekmény fogalmában, mert több esetben ezen alapulhat a nyomozás megszüntetése. A jogos védelmes határozatokat figyelembe véve ezzel szemben az állapítható meg, hogy amikor

³⁶⁹ 350., 417., 268., 154., 94. ügy stb.

éppenséggel lehetne hivatkozni a társadalomra veszélyesség hiányára, ez egy-két kivételes esettől eltekintve nem történik meg, pedig alapul szolgáló legfelsőbb bírósági iránymutatás is van.

j) *Megoldásként* azt lehet megfogalmazni, hogy a garázdaság helyett be kell minősíteni (még hozzá helyesen) mind a támadó, mind a védekező cselekményt. Ez az eset körülményeitől függően lehet akár könnyű testi sértés (kísérlete), vagy akár tetteges becsületsértés, és a védekező felelősségét e bűncselekmények tekintetében kell negligálni jogos védelem címén. Ha pedig a nyomozó hatóság garázdasággal (is) meggyanúsította a terheltet, akkor a garázdaság tekintetében bűncselekmény hiányában kell megszüntetni a nyomozást. Tekintettel arra, hogy e témakörben több egymásnak ellentmondó legfelsőbb bírósági határozat született, megfontolandó lenne jogegységi eljárás keretében orvosolni a problémát és egységesíteni a joggyakorlatot.

k) Végezetül, mintegy feloldásként kell megemlíteni, hogy – elvértve bár, de – van néhány olyan megszüntető határozat, illetve ítélet, amely példaértékű.

A nyomozást megszüntető határozatok közül a következő emelendő ki. A tényállás szerint a sértett a késő esti órákban az utcán a gyanúsított feleségére támadt, rángatta a haját és a kezét ütésre emelte. A gyanúsított azért, hogy a feleségét megvédje, öklével a sértettet arcon ütötte, aki nyolc napon túl gyógyuló orrcsonttörést szenvedett. E cselekménye csoportos garázdaság bűntette és súlyos testi sértés bűntette megállapítására volt alkalmas. Azonban az ügyész a gyanúsítottal szembeni nyomozást megszüntette: a csoportosan elkövetett garázdaság tárgyában tekintettel a Btk. 10. § (1) bekezdésére, a Be. 190. § (1) bek. a) pontjában írt okból – mivel a gyanúsított magatartása társadalomra veszélyesség hiányában nem bűncselekmény; a súlyos testi sértés tárgyában, tekintettel a Btk. 22. § f) pontjára, illetőleg a 29. § (1) bekezdésére, a Be. 190. § (1) bek. d) pontjában írt okból – büntethetőséget kizáró ok, jogos védelem fennállta miatt. Az indokolása szerint a rendelkezésre álló adatok alapján a gyanúsított feleségét a sértett részéről a testi épsége ellen irányuló, hajhúzásban és ütésben megnyilvánuló jogtalan támadás érte, s a gyanúsított ennek elhárításához kifejtett cselekménye jogos védelemnek értékelendő. Kétségtelenül megállapítható az is, hogy a gyanúsított cselekménye, a felesége elleni támadás elhárítását célzó magatartása, nem lépte túl az elhárítás kereteit, azon belül maradt. A gyanúsított egyszeri ütése a feleség

ellen irányuló erőszak elhárításához szükséges volt, és a védekezéshez szükséges mértéket túl nem lépve, aránytalan sérelmet sem okozott a sértettnek. A garázdaság bűncselekményét az ítélkezési gyakorlat szerint halmazatban kell megállapítani a testi sértés bűncselekményével. Ugyanakkor nyilvánvaló, a jogos védelem a gyanúsított részéről a felesége testi épségét sértő cselekvőség kapcsán merült fel. A Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelem a Btk. 22. §-ának f) pontja alapján büntethetőséget kizáró ok, s ennek értelmében a jogos védelmi helyzetben kifejtett – formailag a garázdaság bűncselekményének a törvényi tényállásába illeszkedő – cselekménynek nincs társadalomra veszélyessége. Az ilyen cselekmény a Btk. 10. §-ának (1) bekezdésére tekintettel nem bűncselekmény.³⁷⁰

A bírósági határozatok közül az a másodfokú végzés emelendő ki, amely szerint a főügyészség képviselőjének álláspontja szerint az elsőfokú bíróság a megalapozott tényállásból helyes következtetést vont le arra, hogy a másodrendű vádlott a kölcsönös verekedés során jogos védelmi helyzetben volt, tévedett azonban, amikor erre figyelemmel a garázdaság vétségének vádja alól is jogos védelem címén mentette fel őt. Jogos védelem megállapítására személy vagy javak elleni jogtalan támadás megállapítása esetén van lehetőség. Ezzel szemben a garázdaság vétsége nem jogtalan támadással, hanem a köznyugalom ellen irányuló kihívóan közösségellenes magatartással valósul meg, így jogos védelem megállapítása fogalmilag kizárt. Tekintettel azonban arra, hogy az irányadó tényállás szerint a másodrendű vádlott jogos védelmi helyzetben dulakodott az őt megtámadó elsőrendű vádlottal és védekezésül ütötte meg őt, a másodrendű vádlott cselekménye a kihívó közösségellenességet nélkülözte. Mindezekre tekintettel a főügyészség az elsőfokú bíróság ítéletének megváltoztatását és a másodrendű vádlottnak a garázdaság vétsége alól bűncselekmény hiányában való felmentését indítványozta.

A megalapozott tényállás alapján az elsőfokú bíróság helyes jogi következtetést vont le arra, hogy a másodrendű vádlott az őt megtámadó elsőrendű vádlottal kialakult verekedése során jogos védelmi helyzetben volt, azonban a garázdaság vétségének vádja alól tévesen a jogos védelem címén mentette fel őt. A megyei bíróság egyetértett a főügyészség képviselőjének jogi okfejtésével a tekintetben, hogy jogos védelem megállapítására személy vagy javak elleni jogtalan támadás elhárítása esetén van lehetőség. Ezzel szemben a garázdaság vétsége nem jogtalan támadással, hanem a köznyugalom ellen irányuló kihívóan közösségellenes magatartással valósul meg, ezért a jogos védelem nem állapítható meg.

³⁷⁰ 845. ügy

A megyei bíróság szükségesnek látja rögzíteni azt, hogy bármilyen büntetési akadály vagy hiányának csak valamely bűncselekmény törvényi tényállásának kimerítése esetén van jelentősége a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából. Ebből következően jelen ügyben elsődlegesen annak vizsgálata szükséges, hogy a másodrendű vádlott terhére megállapított cselekmény megvalósítja-e a garázdaság törvényi tényállását.

A Btk. 271. § (1) bekezdése szerint a garázdaság bűncselekményét az követi el, aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást, riadalmat keltsen. Kihívóan közösségellenesnek a társadalmi együttélés szabályaival való szembehelyezkedés, a közösségi együttélés szabályainak leplezetlen, gátlástalan, nyílt semmibe vételét tükröző magatartások tekinthetők. Az irányadó tényállás szerint a másodrendű vádlottnak az őt jogtalanul megtámadó elsőrendű vádlottat csak védekezésként ütötte meg, majd az ezt követő dulakodás is jogos védelmi helyzetben volt, ezért cselekménye nélkülülte a kihívó közösségellenességet.

A megyei bíróság ezért a másodrendű vádlott a garázdaság vétsége miatt emelt vád alóli felmentése jogcímén megváltoztatta, és a másodrendű vádlottat bűncselekmény hiányában mentette fel a fent hivatkozott bűncselekmény miatt emelt vád alól a Be. 6. § (3) bekezdés a) pontjának I. fordulata alapján.³⁷¹

³⁷¹ 597. ügy

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Büntető Törvénykönyv.* Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979
- A Büntető Törvénykönyv magyarázata.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986
- AMBRUS ISTVÁN: A bíró és a hóhér, avagy a jó és a rossz apokaliptikus küzdelmének bemutatása a büntetőjog szemüvegén keresztül. In: VARGA NORBERT (szerk.): *Jog és Irodalom.* Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák 1. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011
- ALFÖLDI ÁGNES DÓRA: Jogos védelem a birtokvédelem területén. *Ügyészek Lapja*, 2011/1.
- ARADI CSILLA – SZILI-KIS ÁDÁM: Jogos védelem a jogos védelem? *Belügyi Szemle*, 2014/7–8.
- ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987
- BÁRD KÁROLY: A jogos védelem és az életfogytiglani szabadságvesztés büntetés alapjogi megközelítéséből. In: HACK PÉTER (SZERK.): *Új büntető törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban.* ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 55–62. o.
- BECCARIA, CESARE: *A bűnökről és a büntetésekről.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998
- BÉKÉS IMRE – FÖLDVÁRI JÓZSEF – GÁSPÁR GYULA – TOKAJI GÉZA: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Belügyminisztérium, Budapest, 1980
- BÉKÉS IMRE (SZERK.): *Büntetőjog. Általános rész.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2003
- BELOVICS ERVIN: *A büntetendőséget kizáró okok.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009
- BELOVICS ERVIN: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: HACK PÉTER (SZERK.): i. m. 69–73. o.
- BELOVICS ERVIN – MOLNÁR GÁBOR – SINKU PÁL: *Büntetőjog II.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012

- BELOVICS ERVIN – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: *Büntetőjog I.* Második, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014
- BERKES GYÖRGY: Legfelsőbb Bíróság büntetőjogi és büntető eljárásjogi testületi állásfoglalásai. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1996
- BÓCZ ENDRE: Észrevételek a Büntető törvénykönyv tervezetéhez. In: KISS VALÉRIA (SZERK.): *Kontroll és jogkövetés: a Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke 2012. május 11-i közös konferenciájának előadásai.* Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012 [Kriminológiai Közlemények 71.]
- BOLYKY ORSOLYA: Önvédelemhez való jog és a jogos védelem. *Ügyészek Lapja*, 2013/1.
- FÖLDVÁRI JÓZSEF: A bűncselekmény fogalmáról – de lege ferenda. *Magyar Jog*, 1999/1.
- FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2006
- GARÇON, MAURICE: *Défense de la liberté individuelle.* Librairie Arthème Fayard, Paris, 1957
- GELLÉR BALÁZS: Az emberi élethez és méltósághoz való jog és az új Btk., különös tekintettel a büntetési rendszerre és a jogos védelemre. In: HACK PÉTER (SZERK.): i. m. 63–68. o.
- HACK PÉTER: Az új Btk. büntetőpolitikai célkitűzései, és azok ésszerűsége. In: KISS VALÉRIA (SZERK.): i. m. 48–67. o.
- IRK FERENC: A gondatlan bűncselekmények újrakodifikálásának elméletéhez. *Jogtudományi Közöny*, 2002/3.
- KÁDÁR MIKLÓS – KÁLMÁN GYÖRGY: *A büntetőjog általános tanai.* KJK, Budapest, 1966
- KADLÓT ERZSÉBET: A jogos védelem és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés a Btk.-ban. In: HACK PÉTER (SZERK.): i. m. 75–87. o.
- KANT, IMMANUEL: *Az erkölcsök metafizikája.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1991
- KARSAI KRISZTINA: Az uborka tolvaj feláldozható, avagy szemfényvesztő büntetőjogi ítélezés. In: GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (SZERK.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* PTE ÁJK, Pécs, 2011, 341–350. o.
- KARSAI KRISZTINA (SZERK.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz.* Complex Kiadó, Budapest, 2013
- KELSEN, HANS: *Tiszta jogtan.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001

- KISS ANNA: *Bűnbe esett irodalmi hősök*. Publicitas Art Media Kft., Budapest, 2008
- KISS KATALIN: *A büntethetőségi akadályok hazai szabályozásának történeti fejlődése*. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai 4/1. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003
- KÓNYA ISTVÁN (SZERK.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára*. I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013
- KÓHALMI LÁSZLÓ: *A büntetőjog alapproblémái*. PTE ÁJK, Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet, Pécs, 2012
- LIGETI KATALIN: A jogállami büntetőjogról. In: WIENER A. IMRE (SZERK.): *Büntetendőség – büntethetőség. Büntetőjogi tanulmányok*. MTA JTI-KJK-Kerszöv Kiadó, Budapest, 2000, 83–126. o.
- MÉSZÁROS ÁDÁM: A jog eredetének és a büntetés jogának egyes filozófiai alapkérdései. *De iurisprudencia et iure publico*, 2007/1–2.
- MÉSZÁROS ÁDÁM: *A bűncselekmény elkövetői. Elméleti és gyakorlati alapkérdések*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2008
- MONTESQUIEU, CHARLES-LOUIS: *A törvények szelleméről*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- NAGY FERENC: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. *Magyar Jog*, 1995/5.
- NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- PÁZSIT VERONIKA: Tájékoztató a Kodifikációs Bizottság üléseiről. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 2001/1.
- POKOL BÉLA: A jogellenesség és a jogi tárgy mint a büntetőjogi dogmatika kategóriái. *Jogelméleti Szemle*, 2008/3.
- POLT PÉTER (FŐSZERK.): *Új Btk. kommentár*. 1. kötet. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013
- PÓSA EDINA: Meddig jogszerű a vagyoni védelem – a jogos védelem szabályainak változásai. *Ügyészek Lapja*, 2012/5–6.
- PRADEL, JEAN: *Droit pénal général*. Cujas, Paris, 1995
- RADBRUCH, GUSTAV: Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog. In: VARGA CSABA (SZERK.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 229–238. o.
- STEFANI, GASTON – LEVASSEUR, GEORGES – BOULOC, BERNARD: *Droit pénal général*. Dalloz, Paris, 1997

- SZABÓ ANDRÁS: Alkotmány és büntetőjog. *Jogtudományi Közlöny*, 1999/4.
- SZÉKELY JÁNOS: Egy betöltésre váró joghézag. *Magyar Jog*, 1994/3.
- TOKAJI GÉZA: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest, 1984
- TÓTH MIHÁLY: Néhány gondolat Irk Albertnek a bűncselekmény „jogellenességéről” megfogalmazott nézetei ürügyén. In: TÓTH MIHÁLY – GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (SZERK.): *Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára*. Separatum, Pécs, 2004, 189–198. o.
- TÓTH MIHÁLY (SZERK.): *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006
- TÓTH MIHÁLY: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/1.
- TÓTH MIHÁLY: Új rendszer, vagy új hangsúlyok? In: KISS VALÉRIA (SZERK.): i. m. 33–41. o.
- UJVÁRI ÁKOS: A társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) hiányának jogalkalmazói értékeléséről. In: BALOGH ÁGNES – HORNYÁK SZABOLCS (SZERK.): *Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs, 2005, 465–479. o.
- UJVÁRI ÁKOS: *A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009
- UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem és a birtokvédelem viszonya az EBH 2007. 1584. számú határozatban. *Jogelméleti Szemle*, 2010/4.
- VÁRSZEGI MÁRK: Néhány gondolat a jogos védelemhez kialakított bírói gyakorlatról a németországi ítélkezés tükrében. In: KISS VALÉRIA (SZERK.): i. m. 68–85. o.
- WIENER A. IMRE: *A Btk. általános része de lege ferenda*. MTA JI, Budapest, 2003
- WINDT SZANDRA: A közösségi bűnmegelőzés eszközei. In: *Biztonságos város. Kézikönyv a városi bűnmegelőzés lehetőségeiről*. Belügyminisztérium, Budapest, 2011, 71–86. o.
- ZSÁLEK HENRIETT: A jogos védelem jelenleg hatályos és a 2013. év július hó 1. napján hatályba lépő új törvényi szabályozásának összehasonlító elemzése. *Themis*, 2013. június

FÜGGELÉK

A tanulmányban szereplő ügyek sorszáma, az eljáró hatóságok megnevezése és ügyszáma

Sorszám	Ügyszám	Eljáró hatóság
3.	801/2011.	Nagyatádi Városi Ügyészség
4.	1165/2013.	Nagyatádi Járási Ügyészség
7.	1071/2010.	Marcali Városi Ügyészség
21.	3777/2011.	Kaposvári Városi Ügyészség
22.	1454/2011.	Kaposvári Városi Ügyészség
23.	5048/2010.	Kaposvári Városi Ügyészség
29.	1440/2010.	Somogy Megyei Főügyészség
30.	3149/2011.	Somogy Megyei Főügyészség
32.	4429/2010.	Somogy Megyei Főügyészség
35.	B.526/2012/14.	Kaposvári Törvényszék
38.	1031/2012.	Siófoki Városi Ügyészség
39.	2.B.188/2012/10.	Siófoki Járásbíróság
42.	543/2011.	Siófoki Városi Ügyészség
43.	1844/2011.	Siófoki Városi Ügyészség
44.	3633/2011.	Siófoki Városi Ügyészség
78.	741/2011.	Sárbogárdi Járási Ügyészség
79.	833/2009.	Sárbogárdi Járási Ügyészség
84.	3352/2012.	Dunaújvárosi Városi Ügyészség
86.	245/2012.	Dunaújvárosi Városi Ügyészség
89.	5585/2010.	Székesfehérvári Városi Ügyészség
94.	2624/2012.	Székesfehérvári Városi Ügyészség
95.	2270/2012.	Székesfehérvári Városi Ügyészség

98.	674/2011.	Székesfehérvári Városi Ügyészség
100.	10.B.257/2011/24.	Székesfehérvári Törvényszék
104.	1890/2013.	Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
105.	9.B.8/2012/14.	Kiskőrösi Városi Bíróság
106.	652/2012.	Kiskőrösi Városi Ügyészség
108.	1563/2009.	Bajai Városi Ügyészség
109.	11.B.472/2011/24.	Kecskeméti Törvényszék
110.	11.B.207/2009/41.	Bács-Kiskun Megyei Bíróság
111.	8.B.253/2013/7.	Kecskeméti Törvényszék
112.	8.B.350/2010/12.	Bács-Kiskun Megyei Bíróság
121.	1216/2013.	Kiskunhalasi Városi Ügyészség
122.	1369/2013.	Kiskunhalasi Járási Ügyészség
123.	5434/2012.	Kecskeméti Városi Ügyészség
125.	1464/2013.	Bajai Járási Ügyészség
126.	934/2013.	Bajai Járási Ügyészség
128.	1686/2012.	Bajai Városi Ügyészség
138.	326/2009.	Szegedi Nyomozó Ügyészség
139.	788/2012.	Szentesi Városi Ügyészség
150.	780/2012.	Csongrádi Járási Ügyészség
154.	1717/2011.	Hódmezővásárhelyi Városi Ügyészség
155.	182/2011.	Hódmezővásárhelyi Városi Ügyészség
160.	852/2013.	Balassagyarmati Járási Ügyészség
164.	2.B.443/2012/11.	Balassagyarmati Járásbíróság
165.	938/2012.	Balassagyarmati Városi Ügyészség
166.	536/2012.	Balassagyarmati Városi Ügyészség
167.	2979/2011.	Balassagyarmati Városi Ügyészség
169.	2468/2010.	Balassagyarmati Járási Ügyészség
171.	2361/2013.	Salgótarjáni Városi Ügyészség
174.	2245/2011.	Salgótarjáni Városi Ügyészség
179.	1794/2013.	Nógrád Megyei Főügyészség
180.	640/2012.	Nógrád Megyei Főügyészség
181.	2133/2011.	Nógrád Megyei Főügyészség

184.	9.B.83/2011/11.	Nógrád Megyei Bíróság
185.	9.B.120/2011/10.	Nógrád Megyei Bíróság
186.	7.B.106/2010/9.	Nógrád Megyei Bíróság
188.	1528/2009.	Balassagyarmati Városi Ügyészség
195.	931/2009.	Pásztói Városi Ügyészség
200.	4.B.2041/2009/23.	Veszprémi Városi Bíróság
204.	5.B.311/2011/9.	Veszprémi Városi Bíróság
209.	1.B.817/2008/17.	Veszprémi Városi Bíróság
210.	Bf.40/2009/3.	Győri Ítéletábra
211.	1.B.149/2009/3.	Veszprémi Városi Bíróság
212.	1957/2011.	Veszprém Megyei Főügyészség
213.	1.B.858/2008/32.	Veszprémi Városi Bíróság
216.	549/2011.	Veszprémi Városi Ügyészség
219.	168/2010.	Veszprémi Városi Ügyészség
223.	B.29/2011/3.	Ajkai Városi Bíróság
228.	371/2012.	Veszprémi Városi Ügyészség
231.	3046/2011.	Veszprémi Városi Ügyészség
240.	687/2012.	Lenti Járási Ügyészség
248.	247/2010.	Nagykanizsai Városi Ügyészség
252.	236/2011.	Keszthelyi Városi Ügyészség
266.	2351/2010.	Zalaegerszegi Városi Ügyészség
267.	2362/2009.	Zala Megyei Főügyészség
268.	2978/2009.	Zalaegerszegi Városi Ügyészség
280.	7.B.768/2010/26.	Zalaegerszegi Városi Bíróság
281.	2370/2009.	Zalaegerszegi Városi Ügyészség
282.	1698/2011.	Zalaegerszegi Városi Ügyészség
283.	1526/2009.	Zala Megyei Főügyészség
284.	1163/2013.	Zala Megyei Főügyészség
292.	840/2010.	Vas Megyei Főügyészség
293.	2655/2009.	Vas Megyei Főügyészség
295.	7.B.340/2012/12.	Pécsi Törvényszék
296.	1273/2011.	Baranya Megyei Főügyészség

300.	3623/2010.	Pécsi Városi Ügyészség
301.	16.B.1952/2010/11.	Pécsi Városi Bíróság
303.	1742/2009.	Pécsi Városi Ügyészség
306.	7741/2011.	Pécsi Városi Ügyészség
308.	16.B.1909/2010/7.	Pécsi Városi Bíróság
312.	11.B.839/2012/4.	Pécsi Járásbíróság
313.	4.Bf.63/2010/4.	Baranya Megyei Bíróság
319.	1108/2011.	Szigetvári Városi Ügyészség
323.	1501/2011.	Komlói Városi Ügyészség
324.	4.B.140/2011/14.	Siklói Városi Bíróság
327.	236/2010.	Siklói Városi Ügyészség
328.	490/2012.	Siklói Városi Ügyészség
336.	Bf.II.268/2009/5.	Pécsi Ítéltábla
338.	903/2010.	Mohácsi Városi Ügyészség
344.	1561/2012.	Megyei Főügyészség
346.	505/2013.	Paksi Járási Ügyészség
350.	346/2012.	Paksi Városi Ügyészség
351.	658/2012.	Paksi Városi Ügyészség
354.	1.B.62/2011/14.	Paksi Városi Bíróság
356.	412/2012.	Dombóvári Járási Ügyészség
358.	317/2013.	Bonyhádi Járási Ügyészség
364.	2995/2010.	Szekszárdi Városi Ügyészség
365.	3075/2010.	Szekszárdi Városi Ügyészség
371.	114/2012.	Szekszárdi Városi Ügyészség
376.	322/2010.	Tolna Megyei Főügyészség
378.	1197/2012.	Tolna Megyei Főügyészség
382.	858/2011.	Tamási Városi Ügyészség
386.	395/2013.	Hatvani Járási Ügyészség
391.	1689/2011.	Heves Megyei Főügyészség
393.	676/2011.	Füzesabonyi Városi Ügyészség
394.	780/2013.	Gyöngyösi Járási Ügyészség
397.	1689/2011.	Heves Megyei Főügyészség

399.	3018/2009.	Egri Városi Ügyészség
400.	4886/2009.	Egri Városi Ügyészség
401.	1061/2011.	Egri Városi Ügyészség
414.	1949/2010.	Ceglédi Városi Ügyészség
417.	717/2010.	Váci Városi Ügyészség
419.	22/2013.	Monori Városi Ügyészség
421.	960/2012.	Monori Városi Ügyészség
422.	1148/2009.	Monori Városi Ügyészség
435.	1789/2009.	Nagykátai Városi Ügyészség
437.	1198/2010.	Nagykátai Városi Ügyészség
439.	524/2011.	Nagykátai Városi Ügyészség
442.	5875/2011.	Pest Megyei Főügyészség
446.	1999/2013.	Pest Megyei Főügyészség
448.	464/2011.	Pest Megyei Főügyészség
450.	3832/2010.	Pest Megyei Főügyészség
452.	3966/2009.	Pest Megyei Főügyészség
455.	4559/2012.	Pest Megyei Főügyészség
459.	279/2012.	Nagykőrösi Városi Ügyészség
460.	1289/2010.	Budaörsi Városi Ügyészség
463.	3393/2011.	Budaörsi Városi Ügyészség
465.	3351/2011.	Budaörsi Városi Ügyészség
467.	297/2010.	Ózdi Városi Ügyészség
473.	117/2010.	Tiszaújvárosi Városi Ügyészség
477.	2401/2011.	Kazincbarcikai Városi Ügyészség
482.	971/2013.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség
484.	3825/2013.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség
485.	7386/2010.	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség
487.	792/2013.	Szerencsi Járási Ügyészség
488.	1392/2011.	Miskolci Városi Ügyészség
500.	2323/2012.	Miskolci Városi Ügyészség
503.	382/2012.	Sátoraljaújhelyi Városi Ügyészség
505.	200/2013.	Sátoraljaújhelyi Járási Ügyészség

506.	308/2013.	Sátoraljaújhelyi Járási Ügyészség
511.	1570/2012.	Békés Megyei Főügyészség
514.	420/2009.	Békés Megyei Főügyészség
515.	706/2011.	Békés Megyei Főügyészség
518.	2175/2010	Békéscsabai Városi Ügyészség
519.	2626/2012.	Békéscsabai Városi Ügyészség
522.	298/2013.	Orosházi Járási Ügyészség
523.	829/2012.	Orosházi Városi Ügyészség
529.	6270/2012.	Nyíregyházi Városi Ügyészség
530.	4355/2012.	Nyíregyházi Városi Ügyészség
540.	849/2011.	Fehérgyarmati Városi Ügyészség
542.	878/2010.	Fehérgyarmati Városi Ügyészség
547.	6022/2013.	Nyíregyházi Járási Ügyészség
550.	3.Bf.224/2010/3.	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság
551.	1.Bf.396/2011/6.	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság
552.	906/2009.	Fehérgyarmati Városi Ügyészség
554.	3.B.5/2008/83.	Vásárosnaményi Városi Bíróság
555.	1318/2012.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
562.	526/2010.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
563.	1774/2012.	Kisvárdai Városi Ügyészség
567.	3.B.258/2011/21.	Vásárosnaményi Városi Bíróság
568.	3.B.147/2012/18.	Vásárosnaményi Városi Bíróság
574.	116/2011.	Kisvárdai Városi Ügyészség
578.	1485/2012.	Mátészalkai Járási Ügyészség
584.	1361/2010.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
585.	239/2012.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
586.	1001/2012.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
587.	1278/2012.	Vásárosnaményi Városi Ügyészség
590.	11391/2011.	Nyíregyházi Városi Ügyészség
595.	36.Fk.597/2010/3.	Nyíregyházi Városi Bíróság
596.	19.Fk.2520/2008/18.	Nyíregyházi Városi Bíróság
597.	1.Bf.206/2011/2.	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság

599.	Bf.I.212/2011/4.	Debreceni Ítéltábla
600.	214/2013.	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség
604.	1576/2009.	Hajdúböszörményi Városi Ügyészség
607.	7270/2011.	Debreceni Városi Ügyészség
608.	9824/2010.	Debreceni Városi Ügyészség
611.	7547/2011.	Debreceni Városi Ügyészség
618.	3842/2009.	Debreceni Városi Ügyészség
621.	634/2012.	Hajdúszoboszlói Járási Ügyészség
622.	3680/2011.	Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség
625.	1262/2013.	Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség
626.	1304/2010.	Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség
628.	269/2013.	Debreceni Járási Ügyészség
629.	2175/2013.	Debreceni Járási Ügyészség
632.	25/2013.	Debreceni Városi Ügyészség
633.	60.B.532/2008/15.	Debreceni Városi Bíróság
634.	3.Bf.694/2012/5.	Debreceni Törvényszék
635.	3.Bf.302/2010/6.	Hajdú-Bihar Megyei Bíróság
639.	1.B.34/2010/19.	Hajdúszoboszlói Városi Bíróság
640.	6.B.88/2011/5.	Hajdúszoboszlói Városi Bíróság
645.	826/2011.	Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség
648.	8970/2009.	Debreceni Városi Ügyészség
649.	469/2009.	Hajdúböszörményi Városi Ügyészség
663.	18.Bf.570/2012/3.	Debreceni Törvényszék
671.	10.B.31/2010/21.	Berettyóújfalui Városi Bíróság
672.	1.B.387/2009/11.	Berettyóújfalui Városi Bíróság
687.	9056/2010.	Debreceni Városi Ügyészség
689.	39.B.732/2009/40.	Debreceni Városi Bíróság
708.	34.B.618/2009/28.	Debreceni Városi Bíróság
715.	4991/2011.	Debreceni Városi Ügyészség
723.	3818/2010.	Debreceni Városi Ügyészség
725.	9181/2012.	Debreceni Városi Ügyészség
733.	82/2012.	Tatai Városi Ügyészség

735.	51/2010.	Tatabányai Városi Ügyészség
738.	3784/2010.	Tatabányai Városi Ügyészség
741.	2657/2011.	Tatabányai Városi Ügyészség
743.	709/2013.	Esztergomi Járási Ügyészség
750.	622/2010.	Komáromi Városi Ügyészség
756.	65/2012.	Tatabányai Városi Ügyészség
758.	7406/2009.	Győri Városi Ügyészség
759.	1296/2009.	Soproni Városi Ügyészség
764.	2263/2013.	Győri Városi Ügyészség
766.	B.147/2013/4.	Mosonmagyaróvári Járásbíróság
768.	956/2012.	Mosonmagyaróvári Városi Ügyészség
769.	608/2012.	Mosonmagyaróvári Városi Ügyészség
772.	1916/2012.	Győr-Moson-Sopron Megyei Főügyészség
780.	Fk.718/2009/9.	Győri Városi Bíróság
785.	3818/2013.	Győri Járási Ügyészség
787.	429/2012.	Mosonmagyaróvári Városi Ügyészség
791.	654/2010.	Mosonmagyaróvári Városi Ügyészség
795.	B.363/2008/4.	Győri Városi Bíróság
796.	5264/2011.	Győri Városi Ügyészség
801.	10437/2012.	Fővárosi Főügyészség
803.	23564/2008.	Fővárosi Főügyészség
808.	4176/2012.	Budapesti IV. és XV. Kerületi Ügyészség
816.	1461/2011.	Budapesti XI. és XXII. Kerületi Ügyészség
822.	14025/2012.	Fővárosi Főügyészség
824.	20625/2010.	Fővárosi Főügyészség
830.	15430/2010.	Fővárosi Főügyészség
833.	2064/2012.	Budapesti IX. Kerületi Ügyészség
838.	4453/2012.	Budapesti I. és XII. Kerületi Ügyészség
845.	520/2013.	Budapesti II. és III. Kerületi Ügyészség
846.	29032/2010.	Fővárosi Főügyészség
847.	1839/2011.	Budapesti XIV. és XVI. Kerületi Ügyészség
852.	3525/2009.	Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Ügyészség

858.	1099/2010.	Budapesti XX., XXI. és XXIII. Kerületi Ügyészség
860.	13759/2011.	Fővárosi Főügyészség
862.	1831/2010.	Fővárosi Főügyészség
863.	9590/2011.	Fővárosi Főügyészség
864.	2101/2012.	Fővárosi Főügyészség
865.	34478/2009.	Fővárosi Főügyészség
866.	1694/2012.	Budapesti VIII. Kerületi Ügyészség

ÖSSZEFOGLALÓ

A kutatást a Legfőbb Ügyészség kezdeményezte az Országos Kriminológiai Intézetnél. A vizsgálat célja azoknak az elvi és gyakorlati problémáknak a feltárása volt, amelyek a jogos védelem alkalmazása körében jelentkeznek.

A kutatási téma abba a folyamatba illeszkedik, amely 2008-ban kezdődött: ebben az évben az OKRI *A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései. Társadalomra veszélyesség és büntetőjog-ellenesség* című kutatást vette fel munkatervébe, majd 2010-ben – a kutatási téma folytatásaként és az időközben bekövetkezett jogszabályi változásokra (2009. évi LXXX. törvény) figyelemmel – *A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 2. A megelőző jogos védelem* című kutatást. Mivel utóbbi kutatás a jogszabályi változásokra igyekezett mihamarabb reagálni, akkor nem vált lehetővé az új szabályok gyakorlatának, hatályosulásának vizsgálata sem a jogos védelem „alapesete”, sem a megelőző jogos védelem tekintetében. A 2012. évi C. törvény fenntartotta a 2009-es módosítás eredményeit, mindemellett törvényi vélelmet állított fel az úgynevezett szituációs jogos védelem eseteire [22. § (2) bek.]. A részben új szabályozás megteremtette nemcsak a lehetőségét, hanem a szükségességét is egy átfogó kutatásnak. A kutatási hipotézis szerint a 2009. évi törvénymódosítás óta eltelt négy évben sor kellett hogy kerüljön a jogos védelem megváltozott szabályainak alkalmazására, értve ezen a megelőző és a szituációs jogos védelem eseteit is.

A kutatás empirikus szakaszának célja éppen ezért a jogos védelem és a megelőző jogos védelem tárgykörébe tartozó, a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépése óta keletkezett, illetve elbírált, valamint a szituá-

ciós jogos védelemmel kapcsolatos ügyek vizsgálata volt. Az eredmények közül az egységes jogértelmezés és joggyakorlat hiánya emelendő ki, különösen a következő területeken:

- a) az arányosság szerepe és értelmezése a jogos védelem kapcsán;
- b) a kitérés kötelezettség és a szituációs jogos védelem szabályainak alkalmazási kényszere, tekintettel a Btk. időbeli hatályának szabályára is;
- c) az ismeretlen tétessel, illetve a meg nem gyanúsított személlyel szemben hozott nyomozást megszüntető határozatok (jogos védelem címén);
- d) a védekező cselekmény garázdasággkénti minősítése, illetve a garázdaság és a testi sértés viszonya a jogos védelem kapcsán.

SUMMARY

The current research at the National Institute of Criminology was initiated by the Prosecutor General. The aim of the examination was to reveal the practical and theoretical aspects of justifiable defense. The research is incorporated in the process, commenced in 2008, which includes the above mentioned theme in the Institute's official Agenda. The first related research was conducted in 2008 and titled "*Current issues of criminal responsibility. The questions of dangerousness for society and of illegality*". In continuation and in reaction to the enactment of legal changes (Act of LXXX of 2009), a research titled "*Current issues of criminal responsibility II. Preventive self defense*" was carried out in 2010. As the latter examination was a direct and quick reaction to the related modifications in Penal Law, there was no opportunity yet to explore the influence of the amendments on the practice and the exact mode of their coming into effect: neither in the terms of 'basic' legitimate self defense, nor as regards to preventive self defense.

The Act C of 2012 maintained the amendments of 2009 in the previous legal regulation and adopted a legal presumption for the cases of situational self defense [22. § (2)]. Therefore, the partly new enactment not only created the opportunity, but also the necessity of a new, comprehensive research.

According to the hypothesis of the examination, the four-year-period that passed after the amendments of 2009 must have seen the application of the modified rules, including both preventive and situational justifiable self defense. For this reason, the empirical phase of the research aimed to clarify these questions based on cases

issued or judged in the examined period. The most significant outcomes included the lack of standard legal evaluation and legal practice, especially in the following fields:

- a. the role and importance of proportionality in the terms of legitimate self-defense
- b. the legal obligation for applying the rules of situational self defense and of taking the evasive action as so to avoid the unlawful attack, taking into consideration the temporal scope of the Penal Code
- c. the terminating decisions against the unknown perpetrator or against persons not yet charged (upon the terms of legitimate self-defense)
- d. the problem of cases in which a self-defense act is qualified as vandalism, and the critical relationship between vandalism and assaults.

A büntethetőségi akadályok közül manapság a legtöbb vitát talán a jogos védelem intézményének elvi és gyakorlati kérdései váltják ki. Mészáros Ádám, az Országos Kriminológiai Intézet fiatal főmunkatársa átfogó kutatási tapasztalatait összegző munkája nem az eddigi e tárgy körben megjelent monográfiák újragondolása, inkább a témakör részben eltérő szemléletű megközelítése, kiegészítése és kritikus továbbfejlesztése. A szerző impozáns elméleti megalapozás után jut el több mint hétszáz konkrét ügy elemzése révén a jogos védelem hagyományos kategóriái és a megelőző, valamint a szituációs jogos védelem sokrétű, újabb problémái által felvetett, véglegesnek talán még nem mindig tekinthető, de mind az elméleti, mind a gyakorlati jogászok számára nagyon sok tanulsággal járó megoldási kísérleteihez.

Prof. Dr. Tóth Mihály